

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**DEMOKRATİKLEŞME SÜRECİNDE
DİJİTAL KAMUSAL ALAN VE
E PARTİ: Türkiye Örneği**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Veli REÇBER

**Enstitü Anabilim Dalı : Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkiler
Enstitü Bilim Dalı : Çalışma Ekonomisi ve Sosyal Siyaset**

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Fatma FİDAN

EYLÜL - 2018

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

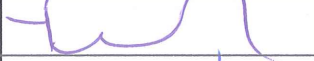
DEMOKRATİKLEŞME SÜRECİNDE
DİJİTAL KAMUSAL ALAN VE
E PARTİ: Türkiye Örneği

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Veli REÇBER

Enstitü Anabilim Dalı : Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkiler
Enstitü Bilim Dalı : Çalışma Ekonomisi ve Sosyal Siyaset

“Bu tez 14.09.2018 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ	İMZA
Doç. Dr. Fatma Fidan	Basarılı	
Dr. Öğr. Üyesi Yeliz Yeşil	Basarılı	
Dr. Öğr. Üyesi Neşide Yıldırım	Basarılı	

 SAKARYA ÜNİVERSİTESİ	T.C. SAKARYA ÜNİVERSİTESİ ENSTİTÜSÜ TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLİK BEYAN FORMU	Sayfa : 1/1
Öğrencinin		
Adı Soyadı	:	Veli REÇBER
Öğrenci Numarası	:	1460Y05017
Enstitü Anabilim Dalı	:	Çalışma Ekonomisi Ve Endüstri İlişkiler
Enstitü Bilim Dalı	:	Çalışma Ekonomisi Ve Sosyal Siyaset
Programı	:	☒ YÜKSEK LİSANS ☐ DOKTORA
Tezin Başlığı	:	Demokratikleşme Sürecinde Dijital Kamusal Alan Ve E Parti: Türkiye Örneği
Benzerlik Oranı	:	%7
T.C. SAKARYA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,		
☒ Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim.		
15.10.2018 <i>[Signature]</i>		
☒ Sakarya Üniversitesi Sakarya Üniversitesi Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafımda yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir.		
Bilgilerinize arz ederim.		
15.10.2018 <i>[Signature]</i>		
Uygundur		
Danışman Unvanı / Adı-Soyadı: Doç. Dr. Fatma Aider		
Tarih: 15.10.2018		
İmza: <i>[Signature]</i>		
☐ KABUL EDİLMİŞTİR ☐ REDDEDİLMİŞTİR EYK Tarih ve No:	Enstitü Birim Sorumlusu Onayı	

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iv
TABLOLAR	v
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: YÖNETİM BİÇİMLERİNİN DOĞDUĞU TARİHSEL KOŞULLAR VE BU KOŞULLARIN TARİHİ ARKA PLANI	12
1.1.Yönetim Biçimlerinin Doğuşu.....	12
1.2. Bir Yönetim Biçimi Olarak Demokrasinin Doğuşu	22
1.3. Bir Düşünce Sistemi Olarak Demokrasinin Gelişim Tarihi.....	25
1.3.1. Maddi Altyapı	29
1.3.2. Toplumsal Yapı	34
1.3.3. Mekânsal Boyut.....	36
1.4. Siyasal Katılım	37
1.4.1. Katılımcı Demokrasi.....	38
1.4.2. Temsili Demokrasi	39
1.5. Demokrasinin Kurucu ve Pratik Aktörleri.....	40
1.5.1. Medya.....	42
1.5.2. Siyasi Partiler	43
1.5.3. Seçmenler.....	44
1.6. Tarihin Sonu Tezi.....	46
1.7. Çalışmanın Dönüşümü	49
1.8. Siyasi Partilerin Doğuşu.....	53
1.8.1.Kurumsal teori	56
1.8.2.Kriz (Tarihsel Durum)Teorileri	58
1.8.3.Modernleşme Teorisi	59
1.9. Siyasal Partilerin Güncel Durumu	60
1.10. Siyasal Partilerin Sınıflandırılması	63
1.10.1. Tek Parti Sistemi	64
1.10.2. Otoriter Tek Partili Sistem	64
1.10.3 Totaliter Tek Parti Sistemi	65
1.10.4. İki Partili Sistem	65

1.10.5. Çok Partili Sistem	66
1.11. Siyasi Parti Tipolojileri	67
1.11.1. Kadro Ve Kitle Partileri	68
1.11.2. Bireysel Temsil Partileri-Bütünleşme Partileri	69
1.11.3. Hepsini Yakala Parti Tipolojisi	71
1.11.4. Seçimlere Dönük-Profesyonel Partiler (Electoral-Professional Party) [1988]	71
1.11.5. Kartel Partileri.....	72
1.11.6. Modern Kadro Partileri.....	73
1.12. Siyasi Partilerin Kurumsallık Ölçütü	73
1.12.1. Uyarlanabilirlik.....	75
1.12.2. Karmaşıklık.....	76
1.12.3. Özerklik	77
1.12.4. Tutarlılık.....	78
1.13. Beppe Grillo’nun Beş Yıldız Hareketi.....	78
1.14. Barack Obama’nın Dijital Devrimi	86
1.15. Türkiye’de Siyasal Partilerin Sosyal Medya Analizi	89
1.16. Sosyal Medya ve Toplumsal Hareketler	94
1.16.1. Arap Baharı	97
1.16.2. Wall Street Eylemleri	99
1.16.3. İstanbul Gezi Parkı Eylemleri	100

BÖLÜM 2: DİJİTALLEŞMENİN SİYASAL VE KAMUSAL ALAN ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ..... 103

2.1. Dijital Kamusal Alanın Kavramsal Çerçevesi	103
2.2. Dijital Kamusal Alan Kuramı	104
2.3.Yeni Medya Çağında Siyasal İletişimin Değişen Yapısı	108
2.4. Ağ Politikaları	111
2.5. Dijital Kamusal Alanda Algı Yönetimi	114
2.6. İnterneti Kim Yönetiyor?.....	116
2.7. E Katılım	118
2.8. E Demokrasi	120
2.9. Bir Siyasi Parti Tipolojisi Olarak E-Parti Tipolojisi.....	122

BÖLÜM 3: 16 NİSAN 2017 CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİ HALK OYLAMASINDA EVET VE HAYIR BLOĞUNUN KAMPANYA SÜRESİNCE İLETİŞİM ARAÇLARINI ETKİN KULLANIMINA DAİR BİR İNCELEME 127

3.1. Araştırma	127
3.2. Araştırmanın Amacı	127
3.3. Araştırmanın Yöntemi	128
3.4. Araştırmanın Örneklemi.....	129
3.5. Bulgular ve Değerlendirme	130
SONUÇ	137
KAYNAKÇA.....	143
ÖZGEÇMİş	149

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
HDP	: Halkların Demokratik Partisi
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
M5S	: Beş Yıldız Hareketi
LP	: İngiliz İşçi Partisi

TABLÖLAR

Tablo 1 : İngiliz Siyasi Partilerinin Üye Sayısı, 1964-2001.....	61
Tablo 2 : Dünya'da İnternet ve Sosyal Medya Verileri, 2017	81
Tablo 3 : Dünya'da Dijital Büyüme Oranları, 2015-2016	82
Tablo 4 : Dünya'da İnternet Kullanımı, 2017.....	82
Tablo 5 : Dünya'da Sosyal Medya Kullanımı, 2017.....	83
Tablo 6 : Türkiye'de Dijital Veriler, 2017	84
Tablo 7 : Türkiye'de Kitle İletişim Araçlarında Büyüme Verileri, 2017.....	84
Tablo 8 : Türkiye'de İnternet Kullanımı, 2017.....	85
Tablo 9 : Türkiye'de Sosyal Medya Kullanımı, 2017.....	85
Tablo 10: ABD Başkanlık Seçimleri ve Sosyal	88
Tablo 11: Siyasi Partilerin Resmi Facebook Hesabı, 2017	91
Tablo 12: Türkiye'de Siyasi Partilerin Resmi Twitter Hesabı, 2017.....	92
Tablo 13: Türkiye'de Siyasi Partilerin Resmi Youtube Hesabı, 2017.....	92
Tablo 14: Türkiye'de Siyasi Partilerin Instagram Hesabı, 2017.....	93
Tablo 15: Türkiye'de İnternet Kullanımı.....	131
Tablo 16: Türkiye'de Sosyal Medya Kullanımı	131
Tablo 17: Türkiye'de 2017 Yılı Siyasi Partilere Hazine Yardımı	134
Tablo 18: Partilerin 16 Nisan Referandumu Miting Harcamaları	134
Tablo 19: 16 Nisan Referandum Kampanya Sürecinde Basın Faaliyetleri	135
Tablo 20: 16 Nisan Referandumunda Siyasi Partilerin Sosyal Medya Verileri	136
Tablo 21: 16 Nisan Referandumu Siyasi Liderlerin Sosyal Medya Verileri.....	136

Tezin Başlığı: Demokratikleşme Sürecinde Dijital Kamusal Alan ve E-Parti: Türkiye Örneği**Tezin Yazarı:** Veli REÇBER**Danışman:** Doç. Dr. Fatma FİDAN**Kabul Tarihi:** 14 Eylül 2018**Sayfa Sayısı:** 10 (ön kısım) + 140 (tez) + 9(ek)**Anabilim dalı:** Çalışma Ekonomisi
Ve Endüstri İlişkiler**Bilimsel Dalı:** Çalışma Ekonomisi Ve Sosyal Siyaset

Antropolojik bulgular ve epistemolojik araştırmalar insanların tarih boyunca hep toplum halinde yaşadıklarını ortaya koymaktadır. Toplumsal bir varlık olan insanoğlu kendisi ve içerisinde yaşadığı toplum için tarihin her döneminde en ideal yönetim biçimini aramış ve tartışmıştır. Bu arayış ve tartışmalar arasında bir yönetim biçimi olarak demokrasi, oligarşi, monarşi ve sosyalizm gibi yönetim biçimlerini geride bırakarak günümüzde dünya toplumları tarafından benimsenen ve yaygın olarak kullanılan yönetim biçimi olmuştur. Siyasi düşüncüler tarihinde dünyanın küresel bir toplum haline geldiği gerçeği, bir yönetim biçimi olarak demokrasi kurumunun yenedünya düzenindeki yerini doğru tartışmayı önemli kılmaktadır. Bu bağlamda demokrasinin hangi bilimsel aklın ürünü ve hangi mekânlara bağlı olarak doğduğunu teorik açıdan tartışarak demokrasinin tarihsel gelişimi ve evreleri ele alınmıştır.

Bir siyasi ve ekonomik proje olarak küreselleşmenin toplumsal yaşamın her alanında etki ve sonuçları bağlamında yaratmış olduğu değişim ve dönüşümden en çok etkilenen kurumların başında siyaset kurumu ve siyaset kurumunun baş aktörlerinden medya ve siyasal partiler gelmektedir. Kitle iletişim teknolojisinin devasa gelişimi, internet ve yazılım alanındaki ilerlemeler toplumsal yaşamın bireyselleşmesini ve bireysel yaşamında küreselleşmesi gerçeğini ortaya çıkardığı görülmektedir. Bu gerçeklik medya kurumunun ve siyasal alanın her geçen gün daha güçlü iç içe geçmesine yol açmıştır. Değişim ve dönüşümün kaçınılmaz olduğu bu süreç karşısında siyasal partilerin ve geleneksel medyanın kendisini yenedünya düzeninin yeni olgularına zorunlu olarak uyarladığı görülmektedir.

Bu tezde demokrasinin baş aktörlerinden olan siyasal partilerin ve geleneksel medyanın değişen yapısı göz önünde bulundurularak, küreselleşen dünya gerçeğinde kamusal alan, siyasal partiler ve siyasal iletişimin baş aktörü olan medyanın neye uyarlandıkları ile gelecekleri tartışılacaktır. Bir siyasi parti tipolojisi olarak E-Parti tipolojisi ele alınacaktır. Geleneksel medyaya karşı alternatif medya olarak ortaya çıkan internet ve onun türevi olan sosyal medyanın kamusal alan ile siyasal partilerin değişimi üzerindeki etkisi ele alınacaktır. Siyasal katılım, siyasal iletişim ve siyasal reklamcılık gibi alanların değişen yapısı tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yönetim Biçimlerinin Doğuşu, Demokrasi, “E-Parti”, Sosyal Medya ve Toplumsal Hareketler, Dijital Kamusal Alan

Title of the Thesis: Democratization Process Digital Public Space And E Party: The Case Of Turkey	
Author: Veli REÇBER	Supervisor: Associate Professor Fatma FİDAN
Accepted Date: 14 September 2018	Number of pages: 10 (pre text) + 140 (main body)+9 (App.)
Department: Labour Economics and Industrial Relations	Subfield: Labour Economics and Social Politics
Anthropological findings and epistemological investigations show that people have always lived in society throughout history. For every period of history and in society where man himself is a social being searched for the most ideal form of government and discussed. This quest and discussions between democracy as a form of government, oligarchy, monarchy, socialism and leaving behind formats such as management currently adopted by the world community and has been widely used form of government. The fact that the world has become a global society in political thought history makes it important to discuss the place of democracy institution in the new world order as a form of government. In this context, the historical development and the stages of democracy have been discussed by discussing the theoretical point of which scientific mind and product of democracy are born. As a political and economic project, media and political parties are among the chief actors of the political institution and the political institution at the head of the institutions most affected by the change and transformation that globalization created in the context of the impacts and consequences in all spheres of social life. The massive development of mass communication technology, the advances in internet and software, seem to reveal the individualization of social life and the globalization of individual life. This reality has led the media institution and the political arena to grow stronger and stronger each passing day. It seems that political parties and the traditional media have necessarily adapted themselves to new phenomena of new world order in the face of this process, in which change and transformation are inevitable. In this thesis, considering the changing political structure of the main actors of democracy and the traditional media, the future of the public space, the political parties and the media, which are the main actors of political communication, will be discussed. As a political party typology, "E-Partiétipology will be dealt with. The Internet, which emerged as an alternative media to the traditional media, and its impact on the exchange of social media with the public sphere and political parties. The changing nature of such areas as political participation, political communication and political advertising will be discussed.	
Keywords: Emergence of Management Format, Democracy, "E-Party", Social Media and Social Movements, Digital Public Space	

GİRİŞ

Bir ekonomik ve siyasal proje olarak küreselleşmenin birey ve toplumsal yaşamın her alanında kuşkusuz köklü değişimler ve dönüşümler yarattığı gerçeği artık tartışma götürmez bir gerçek olarak karşımızda durmaktadır. Kutsanmış birçok kurum varlığını ve geçerliliğini yitirirken, değişilmez denilen birçok değer ve yapının da hızla bir değişim ve dönüşüme maruz kaldığı görülmektedir. Bu değişim ve dönüşümün tarihi arka planında yatan gerçeklik ise, iktisadi ve siyasi bir akılcılaştırmanın ürünü olarak uygulamaya konulan küreselleşme olgusunun birey ve toplumsal yaşamı kendi siyasal ve iktisadi arzu ve isteğine göre yeniden tasarlama isteğinden doğmuştur. Bu amaçla, bilgi toplumunu yaşadığımız günümüz dünyasında küreselleşmenin doğrudan bireyin günlük yaşamı ve kamusal alanı hedef aldığı görülmektedir. Bilinçli ve sistematik olarak uygulama alanı bulan küreselleşme olgusunun dünyada ulus devlet yapılarının yapay sınırlarını ortadan kaldırma isteği, dünyayı küresel anlamda bir ticari ve siyasi bilinçle tasarlama isteğinden doğmaktadır. Sermaye sahipleri, ulus devlet yapılarını minimal ederek, onların toplumsal yaşam ile olan ilişkilerini sadece adalet ve güvenliğe indirgemeyi, ticaretin ve onun uygulanmasını sağlayan siyasal alanın tamamen özgürleştirilmesini, hızlı ve küresel bir döngü içerisinde yürütülmesini istemektedirler. Bu bağlamda küreselleşmenin etki ve sonuçları analiz edildiğinde ilkin, bireyin düşünce yapısı ve günlük yaşamı ile kamusal alanın dönüştürüldüğü görülmektedir. Bu dönüşüm, kitle iletişim araçlarında ve ulaşım ağındaki devasa teknolojik ve yazılım gelişmeleri ile ortaya çıkmıştır. Buradaki amaç, birey düşünce yapısında bireyselliği sağlamakken toplumsal olanın da yerelleşmesini sağlamaktır. Bu bireyin ve yerelin küreselleşeceği, küresel olanında bireyin ve yerel yaşam ile bütünleşeceği anlamına gelmektedir.

Kitle iletişim araçları ve yazılım teknolojisindeki dijitalleşmeye bağlı olarak ortaya çıkan büyük ve hızlı ilerleme bireyselliği ve toplumsal olanı yerelleştirdiği gerçeği, bu gün için genel kabul gören bir tez olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu da modern topluma ait olan, birçok kavramın ve sosyolojik olgunun dijitalleşerek dijital toplum kavramını ortaya çıkarmıştır. Dijital teknoloji çok hızlı gelişim göstererek, ekonominin, siyasetin, günlük yaşamın, kültürel değerlerin, toplumsal yaşamın mekânlarını ve toplumdaki birçok kurumu dijitalleşme sürecine evrimleştirmiştir. Özellikle medyanın yapısında meydana gelen değişim ve dönüşümlere bağlı olarak, iletişimin değişen yapısı siyaset kurumunun yapısını dönüştürdüğü gibi siyasal iletişim ve siyasal partilerin dijitalleşmesini beraberinde ge-

tirmiştir. Siyasal partilerin ve siyaset kurumunun dijitalleşmesi, toplumsal yaşamda birçok sivil toplum kuruluşunun, işçi ve işveren sendikalarının, yeni toplumsal hareketlerin vb. kurumların dijital elektronik siyasal partiler ile bütünleşeceğini göstermektedir. Bunun sonucunda, bir siyasi parti tipolojisi olarak günümüzün elektronik siyasi partilerinin ele alındığı bu tezimizde, yakın gelecekte siyaset kurumunun ve siyasi partilerin dijitalleşmesi sonucu, birçok STK'nın ve işçi sendikasının bu elektronik partiler ile bütünleşeceği, Endüstri Devrimi tarihinde, sendikal örgütlenmelerin ve sendikaların kurumsal varlığının giderek ortadan kalkacağı anlamı ortaya çıkmaktadır. Toplumsal yaşamda emeğin dağınık ve kısmen örgütlü hali kaçınılmaz olarak, 19. Yüzyılda Marx'ın bütün dünya işçileri birleşin çağrısı noktasında bir araya geleceği öngörüsü yeniden gün yüzüne çıkmaktadır. Çünkü küreselleşmenin ortaya çıkardığı günümüz toplum türleri olan dijital toplum türlerinde, kamusal alana ait olan birçok değer artık dijital platformlarda tartışıldığı, konuşulduğu ve bu dijital platformlar olan sosyal platformlarda insanların örgütlendiği gerçeği ile karşı karşıyayız. Bu da insan düşüncesinin teknolojik düşünceye ve dijital kamusal alana doğru bir evrim sürecinde olduğunu göstermektedir.

Günümüz toplumlarının içerisinde bulunduğu bu değişim ve dönüşüm, yakın gelecekte birey ve bireyin içerisinde yaşadığı toplumu ne beklediği konusunda merak konusu olmaktadır. Birey düşüncesi ve gündelik yaşamı ile toplumsal yaşamın her alanının giderek dijitalleştiği ve elektronik kurumların ortaya çıktığı, iletişimin dijital teknoloji sayesinde insan yaşamının bir parçası haline geldiği günümüz dünyasında, siyaset kurumu, bir yönetim biçimi olarak demokrasi ve siyasal partilerin küreselleşme olgusundan etkilenecek değişim ve dönüşüme uğramaktadır. Demokrasinin işlevi ve uygulanabilirliği, temsili demokrasinin giderek yerini doğrudan demokrasiye bırakması ve doğrudan demokrasinin birey ve toplumların yaşamında artan değeri ile endüstri alanında işçi ve işveren sendikalarının geleceği hakkında önem taşımaktadır. Tezde ileri sürülen, dijital toplum kavramı ile ortaya çıkan yeni kamusal alanda sosyal medya ve dijital iletişim teknolojisinin doğurduğu elektronik kurumlar, Marx'ın 19.yüzyılda yapmış olduğu "bütün dünya işçileri birleşin" çağrısı karşılık mı buluyor sorusunu gündeme getirmektedir. STK'ların, işçi ve işveren sendikaları vb. örgütlerin elektronik partilerde bütünleşerek bir araya geleceği noktasında akademik anlamda yeni çalışma alanları ortaya çıkarmaktadır. Demokratikleşme Sürecinde Dijital Kamusal Alan ve E Parti: Türkiye Örneği adlı tezimizde, küreselleşen dünya gerçeğinde küreselleşmenin etki ve sonuçlarının siyaset kurumu, demokrasi ve demokrasinin en önemli aracı olan medya, seçmenler ve siyasal partiler üzerindeki dönüştürücü etki ve sonuçları analiz edilecektir. Günümüzde küreselleşme

olgusunun yol açtığı, bireyin içerisinde yaşadığı topluma ilişkin olarak öngörülen köklü değişim ve dönüşümlerin siyasal, ekonomik, kültürel ve toplumsal sonuçlarını doğru analiz edebilmek ve gelecekte bu dönüşümün ne yönde olacağını kestirmek adına, yönetim biçimlerinin hangi siyasi ve iktisadi aklın tarihi arka planında ortaya çıktıklarını ortaya koymak gerekir.

Bu durum yenilenmiş uluslararası düzene ait büyük değişikliklerin politika kurumunda da ortaya çıktığını göstermektedir. Geleneksel politik anlayışın, küreselleşmenin dönüştürmüş olduğu, teknolojik gelişimin meydana geldiği toplumlarda hegemonyasını devam ettirmesi mümkün olmamaktadır. Az zamanda büyük gelişim kaydeden iletişim teknolojileri yoluyla, toplumun bilgiye kısa zamanda erişmesi mümkün olduğundan, siyaset kurumuyla derin çelişkiler ortaya çıkmıştır. Bütün bu gelişmelerin neticesinde toplum, politika kurumu ve siyasetçilerden daha önde görünmektedir. Kişilerin gereksinim duyduğu enformasyona, az zamanda erişme olanağı sayesinde bilinç kazanmış kişiler, hızlı bilgi edinebilen insanlar, ortaya çıkarılmıştır. Bu demokrasinin kurumsallaşan yapısı ve işlevi noktasında medyayı önemli bir konuma taşımıştır.

Bu bağlamda ilk bölümde, küreselleşmenin kamusal alan üzerindeki etkisi ve dönüştürücü gücünü doğru anlamak, demokrasinin doğuşu, tarihsel gelişimi ile ilerleyişini doğru okumak ve geleceği hakkında doğru öngörülerini yapabilmek adına, ilkin yönetim biçimlerinin bir toplum yaşamının hangi aşamalarında ortaya çıktığına değinildi. Toplumsal yaşamda yönetim biçimlerini doğuran sosyolojik olgular ortaya konulurken, Marx'ın "Ekonomi Politikin Eleştirisine Katkı" adlı eserinin İngilizce ön yazısında ortaya koyduğu, bir toplumun meydana gelişini açıklayan altyapı ve üstyapı kavramlaştırışına ait analizleri ile ilişkilendirilerek ele alındı. İnsanlık tarihinde yönetim biçimlerinin bir toplumun altyapısında ortaya çıkan üretim biçimi, üretim ilişkiler ve üretim araçlarının mülkiyet durumuna ve özelliğine göre belirlendiği görülmektedir. Yine altyapıya göre belirlenen üstyapı da ise, insanların yaşamını sürdürdüğü ve ekonomik üretimi gerçekleştirdiği coğrafi yaşam alanı ile bu coğrafi yaşam alanlarında ortaya çıkan mekânsal boyuta göre ortaya çıktığı ortaya konuldu. Bu doğrultuda günümüzde yeryüzünde neredeyse tüm toplumlar tarafından benimsenen ve insanlık tarihinde ortaya çıkan birçok yönetim biçimini geride bırak zaferini ilan etmiş demokrasi yönetim biçiminin tarihsel arka planında, günümüz toplumsal yaşamında hangi altyapının ekonomik ilişkilerine göre belirlendiği, hangi coğrafi yaşam alanının ve mekânların ürünü olarak ortaya çıktığı ele alındı.

17.yüzyılda ortaya çıkan ve günümüze kadar varlığını sürdüren temsili demokrasi ve gelişmiş oy hakkının, küreselleşmenin ortaya çıkardığı dijital kamusal alan ve iletişim teknolojileri

bağlamında yeniden doğrudan demokrasi uygulamasına doğru evrimleştiğine dikkat çekildi. Yine küreselleşmenin etki ve sonuçları bağlamında, demokrasinin geleceğine ilişkin analizler ve öngörüler ortaya konulurken, medyanın değişen yapısı, seçmenlerin medya ile bütünleşen gündelik yaşamı ve siyasal partilerin birer dijital elektronik partiye dönüşümü noktasında demokrasinin geleceği tartışıldı. F. Fukuyama'nın "tarihin sonu ve son insan" adlı tezinde ortaya koyduğu demokrasinin tarihi bir zafer kazanarak insanlık için en ideal yönetim biçimi olduğu ve insan düşüncesininse buna evrimleştiğini iddia ettiği tezi çerçevesinde demokrasinin geleceği yeniden ele alındı.

İkinci bölümde ise, demokrasinin ve siyasal iletişimin en önemli aktörlerinden olan siyasal partilerin dijital kamusal alana kendilerini ne denli uyarlayabildikleri ele alınmıştır. Çok eski bir tarihi geçmişe sahip olmasalar da yaklaşık 200 yıldır demokrasi yönetim biçiminin en önemli aktörleri olan siyasi partiler, siyasal iletişimin en önemli aktörü olarak karşımıza çıkmaktadır. Demokrasinin bir yönetim biçimi olarak siyasal ve iktisadi bir aklın ürünü olarak kendisini gerçekleştirebilmek adına, kamusal alana ait ilişkilerin yürütülmesinde ve toplumun yönetilmesinde en önemli görev siyasi partilere evrilmiştir. Siyasi partiler siyasal iletişim ve demokrasinin diğer aktörleri olan seçmenler ve medya ile birlikte siyaset kurumu ile kamusal alanı oluşturan en önemli aktörlerin başında gelmektedir. Bu nedenle siyasi partilerin tarih sahnesinde ortaya çıkışları, tarihsel süreçlerinde gelişimi ve ilerlemeleri özellikle siyasal iletişimin ana unsuru olan medya tarihinin ve iletişim teknolojisindeki gelişmelere bağlı olarak gelişim göstermiş kendisini yeni gelişmelere uyarlayarak günümüze kadar gelmişlerdir. Bu doğrultuda son olarak küreselleşme olgusunun özellikle medya ve iletişim ağı üzerindeki devasa etki ve sonuçları kitle iletişim teknolojisi ile yazılım teknolojisindeki gelişmelere bağlı olarak bir kez daha büyük gelişmeler göstermesi sonucu iletişim yapısının değişmesi ile birlikte siyasal iletişimin yapısında da büyük değişimler ortaya çıkmıştır. Bu da beraberinde siyasal partilerin bir kez daha dijital toplum ve dijital kamusal alan kavramlarının ortaya çıkması ile siyasi partilerin kendilerini yeni siyaset kurumu düzenine uyarladıkları görülmektedir. Siyasi partileri konu aldığımız tezimizin ikinci bölümde dünyadaki örnekleri olan İtalya'da Beppe Grillo'nun "Beş Yıldız Hareketi" ile 2008 yılında ABD'deki başkanlık seçimlerinde, başkan adayı Barack Obama'nın başkanlık seçimleri sürecinde yürüttüğü kampanyanın yeni nesil iletişim ve teknoloji endeksli oluşu bakımından siyasi literatürde Barack Obama'nın Dijital devrimi olarak tanımlanmaktadır. Bununla birlikte, yenedünya siyaset düzeninin oluşmasını sağlayan sosyal medya, mobil teknoloji ve yazılım uygulamaları ile video kanallarının siyaset kurumu üzerindeki etkileri We Are Social Hootsuite'in Dünya'da ve Türkiye'de internet tek-

nolojisi ve türevlerinin araştırıldığı, sosyal medya, video kanalları ile mobil uygulamaların kullanımı hakkındaki araştırmalar analiz edilmiştir.

Son bölümde ise, öncelikle “dijital kamusal alan” kavramı teorik olarak tartışıldı. Kavramın taşıdığı anlam retorik gücü bakımından ortaya konuldu. Sosyal medyanın bireyin günlük yaşamı ile bütünleşmesi sonucu günümüzde yeni toplumsal hareketler üzerindeki etkisi ve toplumsal hareketlerin değişen yapısı ele alındı. Bu bağlamda, Arap Baharı, Wall Street Eylemleri ve Gezi Parkı Eylemleri örnekleri ile tartışıldı. Özellikle toplumsal hareketlerin, sınıfsal karakteri incelenirken, işçi sendikalarının, gençlik hareketlerinin bu toplumsal hareketler içerisindeki yerinin ne olduğu konusu yeni nesil iletişim teknolojisinin yaratmış olduğu yeni iletişim ve örgütlenme biçimleri bakımından ortaya konuldu.

Araştırmanın Konusu

Marx ve Engels, üyesi oldukları Komünist Parti’nin Manifestosunu deklare ettiklerinde, küresel bir akıl ile bütün dünya işçilerine, kapitalist mücadeleye karşı birleşme çağrısında bulundular. 21 Şubat 1848 yılında kaleme aldıkları Komünist Manifestonun yazıldığı dönemden bu güne dek, 169 yıl geçti. Geçen bu süre zarfında, yaşadığımız gezegen, Marx ve Engels’in Komünist Manifestoyu kaleme aldıkları dönem kadar devrimci olmasa da, en az o dönem kadar sosyo ekonomik sorunlar, ağır çalışma koşulları, emekçi sınıf açısından sömürünün sürdüğü, çevreyle ilgili sorunların, beslenme ve barınma haklarının ciddi bir mesele olarak karşımızda durduğunu söyleyebilir. Bu bağlamda düşünüldüğünde geçen 169 yılda pek değişen bir şeyin olmadığı söylenebilir de, değişen bir gerçeğin altını da çizmek gerekir: O gerçek yaşadığımız gezegende insanlık yaşamının giderek küreselleştiği gerçeğidir. Peki, insan yaşamının giderek küreselleşmesi nasıl bir önem taşımakta ve ne anlama gelmektedir? Kuşkusuz bu soruya verilecek cevap Marx ve Engels’in “tüm dünya işçileri birleşin” çağrısındaki küresel aklın ve bu aklın retorik gücünde gizlidir. Marx ve Engels tarafından kapitalizme karşı mücadele bütün dünya işçilerinin birleşerek mücadele etmesi için gerçekleşmesi gereken ilk tarihsel koşul, sınıf bilincinin dünya işçileri tarafından bilinmesi ve benimsemesi koşuludur. Ancak bu gerçekleşebilecek bir durum iken, bu gün küreselleşmenin kendi yarattığı ve dönüştürdüğü insan ve insanın içinde yaşadığı toplum tipolojisinde noktasında düşünüldüğünde, dünya işçilerinin birleşmesi ve bir araya gelmesi için ikinci bir tarihsel koşulu da küreselleşme ile birlikte ortaya çıkmaktadır. Bu koşul küresel bilinç dâhilinde, bireysellik ve yerel olmanın bir gereği olarak, doğrudan demokrasinin günümüzde artan değerine bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Küreselleşme en büyük değişim ve dönüşümünü arzu ettiği siyasi ve iktisadi

dönüşümleri, kuşkusuz kitle iletişim araçları teknolojisi ve ulaşım ağındaki devasa gelişme ve ilerlemelere endeksli olarak yerine getirmiştir. İletişimin değişen yapısı ve teknoloji araçları ile yazılım uygulamalarının dijital bir platformda buluşması sonucu, bireyin gündelik yaşamı ile toplumsal yaşamın dijitalleşmesini sağlamıştır. Bunun sonucunda dijitalleşen bireyin gündelik yaşamı ve toplum kamusal dijital alanı ortaya çıkardığı görülmektedir. Bu da siyaset, ekonomi, kültür, inanç, sosyal yapı vb. çok geniş bir alanda birçok kurum ve kuruluşun dijitalleşmesini beraberinde getirmiştir. Küreselleşmenin etki ve sonuçları bağlamında ortaya çıkan bu gelişmeler doğrultusunda, dünya işçi sınıfının endüstri devrimi tarihinde giderek birleşeceği tezi doğrudan demokrasinin artan değeri, dijital iletişimin yarattığı alternatifler ile dijitalleşen kurumlar bağlamında giderek anlam kazandığı görülmektedir. Bu doğrultuda yakın gelecekte, Endüstri devriminde tüm bu gelişmelere bağlı olarak, dünya işçilerinin, ulusal ve uluslararası sendikal örgütlenmelerin, Sivil toplum kuruluşlarının küresel bir bilinçle küresel bir muhalefet oluşturacakları öngörülmektedir. Bu noktada sorulacak soru ve bu soruya verilecek cevap tezimizin konusunu oluşturacaktır. Bu soru dünya işçi sınıfı küreselleşmenin etki ve sonuçları doğrultusunda hangi dijital kurum ve kuruluştaki birleşeceği sorusudur. Bu soruya verilecek en büyük cevap ise, elektronik siyasal partiler olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü kamusal alan, medya ve siyaset kurumu ilişkisi çerçevesinde gelişerek, bireyin toplumsal yaşamda ekonomik ve siyasi olan ile ilgili olarak haber alma ve fikir beyan etme alanı olarak tanımlanmaktadır. Kitle iletişim teknolojisindeki ve yazılım uygulamalarındaki devasa gelişmeler, modern topluma ait geleneksel medya teknolojisi ve araçlarına alternatif olarak, post modern medya teknolojisi ve araçları ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda kamusal alana ilişkin olarak bireyin ve kitlelerin haber alma ve haber kaynağı olma olanağına kavuşmalarını anlık olarak sağlamış olup ve birey ile toplumun günlük yaşamının bir parçasına dönüşmüştür.

Post modern medya teknolojisi ve alternatif medya araçlarının ortaya çıkması, doğrudan kamusal alan ile ilgili olarak, medyanın değişen yapısı, siyasal partilerin kendilerini post modern medya teknolojisi ve araçlarına (sosyal medya, video kanalları, android ve apple işletim sistemlerinde mobil uygulamalara) uyarlayarak birer “E- Parti” ye dönüşmelerini zorunlu kılmıştır. Bu çerçeve de araştırmanın konusu, siyasi parti tipolojilerinin, küreselleşmenin yaygın ve belirgin olarak kamusal alan üzerindeki etkileri bağlamında siyasi partilerin dünya da birer dijital kurumsal elektronik kimliğe dönüşmeleri ile ilgilidir. Siyasi partiler tarihini kapsayan çok geniş bir çerçevede bir yönetim biçimi olarak demokrasi ve onun pratik aktörleri olan

medya, siyasi partiler analizi ile seçmenler arasındaki post modern etkileşim ve iletişimi kapsamaktadır.

- Siyasal iletişimde küreselleşmenin etkisi ve dönüştürücü gücünün önemi,
- Siyasal iletişim ve katılımı etkileyen faktörlerin ortaya konması,
- Alternatif medyanın (sosyal medya, yazılım uygulamaları ve video kanallarının, mobil yazılım ve işletim sistemleri vb.) seçmenlerin siyasal katılımındaki rolü üzerindeki etkisini ortaya koymak,
- Siyasal propaganda ve reklamcılığın değişen ve dönüşen yapısını ortaya koymak,
- Günümüz toplumsal hareketlerini ve yeni nesil medya ilişkisini ortaya koymak,
- Siyasi partilerin zorunlu olarak parti tipolojisi değişikliğine gitmesini anlamak,
- Bir siyasal parti tipolojisi olarak ‘‘E-Parti tipolojisinin’’ zorunlu kılan koşulları ve siyasi partilerin geleceğini tartışmak,
- Doğrudan demokrasinin artan değerini anlamak,
- Endüstri ilişkileri bağlamında yakın gelecekte işçi sınıfının elektronik siyasal partilerde bir araya geleceği öngörüsünü tartışmak,

Araştırmanın konusunu teşkil eden sorular araştırılırken, soruların genel çerçevesi yukarıdaki başlıklar dâhilinde gruplandırılmıştır. Temel sorumuz ise bu gruplandırmadan yola çıkılarak, demokrasinin en etkin ve belirleyici aktörü olan siyasi partilerin küreselleşmenin etki ve sonuçları bağlamında, siyasal iletişimde yöntem ve araçlara bağlı olarak doğrudan demokrasinin artan değeri kapsamında, dünya da parti tipolojilerinin ve fonksiyonellik durumlarının gelecekte neye evrimleşeceğidir. İşçi sendikaları, STK’lar, ideolojik parti ve kuruluşların bu elektronik partilerde bütünleşip bütünleşmeyeceğini konusuna duyulan meraktan ortaya çıkmıştır.

Araştırmanın Önemi

Bu araştırmada yazar, insanlığın kamusal alanının yakın gelecekte, dijital kamusal alana evrimleşeceğini, bireyden toplumsal yaşamın her alanında bir dijitalleşmenin ortaya çıkacağını öngörmektedir. Bu doğrultuda başta birey olmak üzere toplumsal yaşamda var olan her kurum ve kuruluşun kendini bu dijitalleşme sürecine uyarlayacağı kaçınılmaz bir zorunluluk olacaktır. Bu araştırmada da ortaya konulan bu sürecin günümüzde özellikle küreselleşmenin etkisi ile iletişimin değişen yapısına bağlı olarak siyasal ve ekonomik alanda kendini gösterdiğini örnekleri ile ortaya koymaktır. Bir öngörü dahilinde insanlığın dijitalleşen günlük yaşamını toplumsallaşma bakımından ele almaktadır. Bu noktada yakın gelecekte, küresel bir bilinç ile endüstri ilişkileri tarihinde de elektronik siyasal partilere doğru bir yönelimin olacağı, işçi sen-

dikalarının, STK'ların, ideolojik ve gençlik oluşumlarının doğrudan demokrasinin artan değeri ile elektronik siyasal partilerde birleşerek bir araya geleceği ön görülmektedir.

Araştırmanın Amacı

İletişim teknolojisindeki gelişmelere bağlı olarak günümüzde ortaya çıkan dijital teknoloji araçları ve yazılım uygulamaları iletişimin yapısında devrim niteliğindeki dönüşümler ortaya çıkarmıştır. İletişimin değişen yapısı ile birlikte birey düşüncesi ve gündelik yaşamı ile toplumsal yaşamın her alanında değişim ve dönüşüm yaratmıştır. Küreselleşmenin birey ve toplumsal yaşam üzerinde kendi insan ve toplum tipolojisini yaratmak amacı ile etki ettiği çok geniş bir alanda ortaya çıkan dönüşümlere bakıldığında, bu değişimlerin yoğunlukla kamusal alan üzerinde, siyaset yapısı ve kurumları ile ekonomik yapı ve kurumları üzerinde olduğu görülmektedir.

Bu tezin bir amacı da, özellikle kitle ve iletişim araçlarındaki teknolojik gelişime bağlı olarak kamusal alan üzerindeki dijital dönüşümün ortaya çıkardığı gelişmeler doğrultusunda temsili demokrasinin giderek doğrudan demokrasiye evrimleşmesini göstermektir. Doğrudan demokrasinin yükselen değerinin, toplumsal yaşamda özellikle işçi sendikalarının, STK'ların, gençlik hareketlerinin, ideolojik ve duyarlı birçok oluşumun elektronik siyasal partilerde bir araya gelip gelmeyeceğini tartışmaktır. Özellikle, bu tartışmaları yaparken, günümüzde geleneksel medyaya alternatif olarak ortaya çıkan internet teknolojisi ve ona bağlı olarak sosyal medya yazılım uygulamalarının kamusal alanı günlük yaşamın bir parçası haline getirerek insan yaşamı ile bütünleştirmesi sonucu, siyasi partilerin parti tipolojileri, siyasal iletişim üzerindeki dönüştürücü etkisini tartışmak ve anlamaktır. Bu tartışmalarda siyasal partilerin dünyadaki gelişmelere kendilerini ne denli uyarlayabildiklerini analiz etmektir.

Araştırmanın Yöntemi

Çalışmanın araştırma yöntemi, veri toplama tekniği olarak içerik analizi veri toplama tekniği olarak belirlenmiştir. İçerik analizi veri toplama tekniği, dünyada ve Türkiye'de kitle iletişim teknolojisindeki hızlı gelişime bağlı olarak, bireyin düşüncesi ve gündelik yaşamı ile toplumsal yaşamın her alanında ortaya çıkan değişim ve dönüşümü ortaya koymayı amaçlamıştır. Bu bağlamda kamusal alanın dijitalleşmesi ve sosyalleşmesi hakkında genel çıkarımlar yapmak ve bu çıkarımları nicel ve nitel yönü ile ele almak amacı ile kullanılmıştır. İçerik analizinin nicel boyutunda sistematik olarak incelenen kaynak ve metinlerde, istatistiksel bilgiler ve bu bilgilerin yorumlanması, konular hakkında araştırma şirketlerinin verileri, temalar ile sayı-

sal verilerden yapılan çıkarımlar doğrultusunda değişkenler arasındaki bağıntıların ortaya konulması amaçlanmıştır.

İçerik analizinin nitel boyutunda ise, bu tekniğin art alanında yorumlayıcı olarak, bireyi ve içerisinde yaşadığı toplumu görünmeyen değişkenlerin ne yönde etkilediğini anlamak açısından ikinci bir okuma olduğu söylenebilir.

Nicel yaklaşımda elde edilen istatistiksel veriler, araştırma şirketlerinin çıkarımları doğrultusunda yorumlanan grafikler ile değişkenlere ait sayısal veriler, nitel yaklaşım yönünde birey ve bireyin içerisinde yaşadığı toplumun görünmeyen değişkenler bağlamında nasıl ve hangi yönde değişime uğradığını anlamada çıkarım yapmamıza yardımcı olacaktır.

Bu analiz türünde kontrol değişkenleri, toplumun yapısı, demokrasinin türü, siyasal partiler, siyasal parti tipolojileri ve bireydir. Daha sonra bu analiz türünün ikinci önemli değişkeni olan biçimsel değişkenlerine bakıldığında, dijital kamusal alan olgusunun ortaya çıkması, iletişim teknolojisinin sayesinde doğrudan demokrasinin artan değeri sonucu meydana gelmiştir. Elektronik seçimler, siyasal partilerin kurumsal ve örgütsel yapılarındaki değişim, elektronik siyasal partilerin ortaya çıkması, teknolojinin bireyin düşüncesi ve gündelik yaşamı üzerindeki dönüşümleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Son olarak, içerik analizi veri yönteminde üçüncü değişken olan içerik ile ilgili değişkenlerimiz ise, toplum türü, demokrasinin değişen işlevi, siyasal partilerin kurumsal ve örgütsel yapısındaki dönüşümün konusu ve sonuçları, elektronik siyasal partilerin özelliği, bireyin tipolojisindeki dönüşümdür.

Araştırmanın Hipotezleri

Bu çalışmada, siyasal partilerin, uyarlanabilirlik ölçütü bağlamında, dünyadaki, siyasi ve iktisadi gelişmeler ile teknolojik gelişmelere bağlı olarak kendilerini ne denli birer kurumsal elektronik parti tipolojisine uyarlayabildikleri çalışıldı. Kitle iletişim teknolojisindeki gelişmeler elektronik siyasal partilerin ortaya çıkışını sağlarken, doğrudan demokrasinin uygulanabilirliğini ve her geçen gün bu yönde uygulamaların arttığını ortaya çıkarmıştır. Bu noktada yakın gelecekte, küresel bir bilinç ile endüstri ilişkiler tarihinde de elektronik siyasal partilere doğru bir yönelimin olacağı, işçi sendikalarının, STK'ların, ideolojik ve gençlik oluşumlarının doğrudan demokrasinin artan değeri ile elektronik siyasal partilerde birleşerek bir araya geleceği ön görülmektedir. Bu doğrultuda araştırmanın hipotezleri aşağıdaki gibi sıralanabilir.

- Küreselleşme olgusunun kitle iletişim ve ulaşım ağı üzerindeki etkileri ve sonuçları günümüzde iletişimin yapısında köklü değişimler ortaya çıkarmıştır. Birey ve toplum arasında karşılıklı etkileşim ve ilişki, kamusal alana ilişkin olarak dijital kamusal alan olgusunu ortaya çıkarması ile siyaset kurumu ve bu kurumun en önemli aktörlerinden olan siyasi partiler ile medyanın seçmenlerin tercih ve kararlarını belirlemede dönüştürücü ve belirleyici olduğu bakımından doğrusal bir ilişki olduğunu ortaya çıkarır.
- Medyanın birey yaşamı üzerindeki etkisi ile siyasi partilerin birey ve kitlelere ulaşma isteği ve çabası arasında karşılıklı etkileşime dayalı doğru bir ilişki vardır.
- Siyasi partilerin kendilerini uyarlanabilirlik ölçütü ile kitle iletişim araçlarının teknolojik gelişimi arasında olumlu bir ilişki vardır.
- Kitle iletişim araçlarının gelişimi ve birey ile toplumsal iletişim üzerindeki olumlu yöndeki gelişimi ile doğrudan demokrasinin uygulanabilirliği arasında doğrusal bir ilişki vardır.
- Doğrudan demokrasinin yaygın olarak benimsenmesi ile toplumsal yaşamda siyasi alan ile endüstri ilişkiler alanında bir bütünleşmenin ortaya çıkması bağlamında doğrusal bir ilişki vardır.

Araştırmanın Sayıtları

Araştırmayı yapan Yüksek Lisans öğrencisi, küreselleşmenin etki ve sonuçları çerçevesinde dünyada ekonominin, siyaset kurumu ve bu kurumun birincil etken pratik aktörü olan siyasi partiler ile medyanın günlük yaşamda birey ve kitlelerin günlük yaşamının birer parçası haline geldiği ve gündelik yaşam ile bütünleştiği gerçeğini savunmuştur. Dijitalleşen ekonomi, siyaset, kültür ve sosyal yapının gerçeği karşısında, sınıf bilinci tartışmalarından çok, modern topluma ait birçok kurumun ne denli ve nasıl kendilerini bu değişim ve dönüşüme uyarlayabildiklerine dikkat çekmiştir. Bu nedenle siyasi partilerin parti tipolojilerinde birer elektronik partiye dönüşmeleri, hem dünya kapitalistleri için hem de dünya işçi sınıfı açısından büyük önem taşımaktadır. Marx ve Engels'in 1848 yılında kaleme aldıkları Komünist Manifestodaki "bütün dünya işçileri birleşin çağrısı" küresel bir bilinç ile yapılan bir çağrıdır. Küreselleşmenin de her ne kadar sermaye sahipleri tarafından uygulamaya konulan bir siyasi ve iktisadi proje olsa da, yaşadığımız gezegende birey ve bireyin içerisinde yaşadığı toplumu küreselleştirdiği ve insanları küresel kamusal alanda bir araya getirdiği öngörüsünü ortaya koymuştur.

Bu öngörü dahilinde endüstri ilişkilerinin tarihsel bir dönüşümü dijitalleşen dünya da ne ölçüde farkına vararak yakalayacağı merak konusudur.

Araştırmanın Sınırlılıkları

- Dünya’da ve Türkiye’de dijital teknolojinin toplumsal hareketler ve siyasal iletişim için siyasal reklam ve propaganda da kullanılması birçok küresel firma tarafından araştırılsa da araştırma da “We Are Social Hootsuite” araştırma şirketinin verileri kullanılmıştır.
- Araştırmanın sınırı siyasi partiler düzeyinde Türkiye’de sayısı 50’yi geçen siyasal parti olmasına rağmen, parlamentoda grubu bulunan AKP, CHP, HDP ve MHP ile sınırlandırılmıştır.
- Araştırma Parlamento’da grubu bulunan AKP, CHP, HDP ve MHP’nin siyasal reklam ve propagandalarında internet, sosyal medya, mobil uygulamalar, video kanallarını ne ölçüde kullandıkları ile sınırlandırılmıştır.
- Araştırmanın evreni bahsedilen siyasi partiler ile sınırlı olduğu için, çalışma neticesinde elde edilen bulgular da aynı siyasi partiler ile sınırlıdır.

BÖLÜM 1: YÖNETİM BİÇİMLERİNİN DOĞDUĞU TARİHSEL KOŞULLAR VE BU KOŞULLARIN TARİHİ ARKA PLANI

1.1.Yönetim Biçimlerinin Doğuşu

Antropolojik bulgular ve epistemolojik araştırmalar, insanların tarih boyunca her zaman toplum halinde yaşadığını ortaya koymaktadır. Toplum yaşamı ise, insanın bu gezegende yaşamını ve soyunun devamını sürdürebilmesi için ekonomik ve siyasal yaşamın kendini gerçekleştirdiği bir zorunluluktan ortaya çıkmıştır. Bu zorunluk, kaynağını biyolojik, fizyolojik ve psikolojik faktörlerden almıştır. Bu nedenle siyasal ve ekonomik olan ile ilgili olarak, toplumsal bir varlık olan insanoğlu tarih boyunca kendisi ve içerisinde yaşadığı toplum için daima en ideal ekonomik ve siyasal sistem arayışı ve tartışması içerisinde olmuştur. İnsanoğlunun kendisi ve içerisinde yaşadığı toplum için en ideal yönetim biçimi arayışı ve tartışmaları bilinen insanlık tarihinde farklı ekonomik sistemlerin ve siyasal rejimlerin tarih sahnesinde ortaya çıkmasına yol açmıştır. İşte tam da bu noktada bir yönetim biçimi olarak demokrasinin insanlık tarihinde yaşam bulmuş birçok yönetim biçimini geride bırakarak zaferini ve popülerliğini ilan etmiştir. İnsanlık tarihinin son iki yüz yıllında, demokrasinin geçmişi, bugünü ve geleceği hakkındaki derinlemesine düşüncelerimizi ortaya koymadan önce, ilkin yönetim biçimlerinin ortaya çıkmasında etken olan ve ilerlemesindeki tarihsel dinamizmin ne olduğu ile ilgili olarak yönetim biçimlerinin tarihsel arka planında yatan belirleyici faktörlerin neler olduğunu ortaya koymak gerekir.

İnsanlık tarihinde toplumlar, bir toplum türünden başka bir toplum türüne evrimleşerek bilinen toplum tarihinin başlangıcından günümüze dek sürekli gelişim göstererek bu güne gelmiştir. Akademik ve bilimsel çalışmalar da bize göstermiştir ki, toplumların evrimi bir önceki toplum türünün ekonomik ve politik yapısında meydana gelen değişim ve dönüşümlere bağlı olarak meydana gelmiştir.¹

¹ Maddî üretimin oluşturduğu büyük eylemler birliğinin tümü, tek tek bireyler tarafından harekete geçirilemez. İnsan, benzerlerinin yardımı ve katılması olmadan, yaşamak için, kendisine gerekli olan şeylerin hepsini, hiçbir zaman, tek başına üretemezdi. Tek başına doğa güçlerine kafa tutamayacak, bu eşit olmayan savaşmada, eriyip gitmesi kaçınılmaz olacaktı. İnsanlar, ancak hep birlikte, ortaklık halinde, bir toplum halinde birleşerek, önceki kuşaklardan miras kalan deneyim ve teknik bilgilerden yararlanarak, maddî malları üretebilirler. Demek ki, sonuç olarak, çalışma, ancak toplumsal olabilir. Toplumun tarihsel ve iktisadî evrimini iyi anlamak için, üretici güçlerin gelişmesini incelemek yeterli değildir. Emek ürünlerinin toplumun üyeleri arasında üleştirilmesi sistemi belirleyen, bu üretim ilişkileridir. Bu üleştirme, üretim ile tüketim arasındaki bağıntıyı oluşturur ve son tahlilde, üretim araçları mülkiyetinin ayır edici özelliğine bağlıdır. Üretim ilişkileri, insanların iradesine bağlı değildir. Üretici güçlerle buna uygun düşen üretim ilişkilerinin tümü, tarihsel bakımdan belirli bir üretim tarzı oluştururlar ki bu da, toplumsal yaşamın maddî temelini oluşturur. Maddî malların üretim tarzı, toplumsal iler-

Buradan, toplumların evrimini ve değişimini tetikleyen en önemli etkenlerin başında kuşkusuz o toplumun ekonomik yapısında ortaya çıkan ekonomik üretim, ekonomik üretimde emeğin örgütlülüğü ve buna bağlı olarak ortaya çıkan sosyal ilişkilerin yönetimi sorunu, tarih boyunca toplumların değişimini ve evriminin itici gücü olmuştur. Bu da gerçek insanlık tarihinin ekonomi politik tarih olduğu gibi bilimsel ve kendi içinde tutarlı bir bakış açısı ortaya koymamızı sağlamaktadır (Morgan, 1994:8). Bu bakış açısı dâhilinde insanlığın siyasal düşünce ve iktisadi tarihi, bizlere yönetim biçimlerinin hangi siyasi ve iktisadi aklın bir ürünü olarak tarih sahnesine çıktığı hakkında bilgi verir.

Gerçek insanlık tarihi ekonomi politik tarihidir savı ilk bakışta çok iddialı görünebilir. Bu çok iddialı bir görüş olarak görünse de bu düşüncenin beslendiği kaynak olan Marksist düşünce sistemi (burada, tarih kısmen Marx'ı henüz haklı çıkarmış olmasa da) tarihte insan toplumlarının ele alınıp incelenmesi konusunda kendine özgü bilimsel bir yöntem dâhilinde ekonomi politığın eleştirisini yapmıştır. Bu eleştiri kapsamında bir toplumun oluşumunda ortaya koymuş olduğu altyapı ve üstyapı kavramlaştırışı ile toplumların oluşumunu ve evrimini açıklaması bakımından düşünce ve bilim tarihine katkılar sağlamıştır. Yaşadığımız gezegenimizde oluşan ilk insanlık toplumunu düşünelim. Bir toplumun yönetilmesi sorunu o toplumların maddi altyapısında ortaya çıkan sosyal sınıfları arasındaki ekonomik ve politik dengenin sağlanma gereksinimini ortaya çıkarmıştır. Yönetim biçimleri de bu ekonomik ve politik dengenin sağlanması noktasında ortaya çıkmıştır. Bu nedenle yönetim biçimlerinin ortaya çıkışı bir bakıma bir sınıf sorunu gereksiniminden ortaya çıkmıştır. Marx'ın düşüncelerini ve bir toplumun analiz edilmesi hakkında incelemeleri, insanlık tarihinde yönetim biçimlerinin hangi siyasal ve iktisadi aklın bir ürünü olarak tarihsel bağlamda ortaya çıktığını ve geliştiğini diğer görüşlerden farklı olarak sınıf bilinci ile ortaya konulması bakımından önemlidir. Bu öngörü, kaynağını, Marx ve Engels'in birlikte kaleme aldıkları Komünist Manifesto kitabının Almanca basımının önsözünde, ortaya koyduğu düşüncelerinin pratikteki uygulamalarının geçerliliğini tarihsel bağlamda var olan koşullara bağlı olduğu vurgusundan almaktadır. Bu gün tarihsel bağlamda içerisinde yaşadığımız dünya, Marx ve Engels'in düşüncelerini ortaya koydukları dönemden ve koşullardan oldukça daha sıkıntılı, ancak o dönemler kadar sınıf mücadelesinden uzak olduğu gerçeği ile bizi karşı karşıya bırakmaktadır. Değişen dünya ve tarihsel koşullar karşısında iki yazarın düşüncelerinin tüm olumsuzluklarını kabul ederek, günümüz

lemenin belirleyici kesin etkenidir ve evriminin her döneminde toplumu niteler. İnsan yaşamının maddî temeli, üretim tarzı olduğuna göre, toplum tarihi de, üretim biçimlerinin gelişmesi ve düzenli olarak birbirlerini izleyişi tarihi olarak ele alınmalıdır (Zubritski, Kerov, vd. İlkel Kölecî ve Feodal Toplum, Eriş Yayınları, İstanbul, 2006, s.23).

dünyasında Marx'ın ve Engels'in ortaya koyduğu düşünce sisteminde, büyük ölçüde atladıkları bir konu olan coğrafya olgusuna ayrı parantez açmak gerekmektedir. Coğrafya olgusu ile coğrafyalara bağlı olarak ekonomik ve politik olanla ilgili kamusal alan ve kamusal iletişimin değişen yapısı konusu üzerinde duracağız.

Bir toplum türünden bir başka toplum türüne evrim süreci o toplum türünün maddi altyapısında ortaya çıkan, üretim biçimi, üretim ilişkileri ile üretim araçlarının özel mülkiyet durumunun belirlenmesine göre belirlenir. (Marx, 2011:37). Çünkü insanın doğa da yaşamını sürdürmesi için doğada ekonomik üretim ve tüketim faaliyeti içerisinde bulunması ve aynı zamanda da üremesi gerekir. Bu gereklilik insanların toplumsal yaşam halinde yaşamlarının birincil nedeni iken toplumsal yaşamda insanların ekonomik yapıda ortaya çıkan üretimin yönetimi ve dağılımı konusunda sosyal ilişkiler içerisinde olması da insanı siyasal bir varlık olmaya zorlamıştır. Her toplum kendi tarihinde evrimleşip bir başka toplum türüne dönüşürken ekonomik ve politik gelişmeler doğrultusunda ortaya çıkan olguların, bu evrimsel süreci gerçekleştirdiği gerçeği Marx ve Engels tarafından ortaya konuldu. Çünkü her toplumun ekonomik bir yapısı ve ekonomik yapıya göre şekillenip belirlenen bir üstyapısı vardır. Karl Marx ve F. Engels'in dünya da son ekonomik sistem olan kapitalizm ile onun siyasal rejimi olan burjuva demokrasi hakkındaki altyapı ve üstyapı kavramlaştırmaları ile analizleri insanlık tarihinin daha anlaşılır olmasını büyük katkı sağlamıştır. Bilim açısından da toplumların varlığını meydana getiren olguların yeni bir bilimsel metot ile nasıl analiz edileceğini açıklamışlardır.

Bir toplumun toplumsal katmanları ve o toplumdaki ekonomik yapı ile siyasal yapı arasındaki organik ve mekanik bağın ne olduğu, ekonomik sistem ile siyasal sistem arasındaki ilişkinin dinamik yapısına yönelik tüm analizlerini Marx, altyapı ve üstyapı kavramlaştırmaları ile Ekonomi Politikin Eleştirisine Katkı (1859) yapıtının İngilizce önsözünde ortaya koymuştur:

“Ulaştığım ve ulaşıldıktan sonra incelemelerime kılavuzluk eden genel sonuç, kısaca şöyle özetlenebilir. Varlıklarının toplumsal üretiminde, insanlar, kaçınılmaz bir şekilde, aralarında kendi arzularından bağımsız, belirli ilişkilere girerler; yani, onların maddi üretim güçlerinin belirli bir gelişme seviyesine uygun üretim ilişkilerine girerler. Bu üretim ilişkilerinin tümü, toplumun ekonomik yapısını oluşturur, yasal ve siyasal üstyapının yükseldiği ve belli sosyal bilinç biçimlerinin tekabül ettiği gerçek temeli oluşturur. Maddi hayatın üretim tarzı, sosyal, siyasal ve entelektüel hayatın genel sürecini belirler. İnsanların yaşam biçimini belirleyen bilinçleri değildir, ama onların bilincini belirleyen sosyal yaşam biçimleridir (Marx, 2011:39).”

Yukarıdaki pasajda, altyapı ve üstyapı arasındaki ilişki de bir ayrıma gidecek olursak Marksist teoride toplumsal düzenin ekonomik temeli, alt yapıyı oluşturur. Yani bir toplumda altya-

pı, ekonomik ilişkiler ve üretim biçimlerinin tümüdür. Altyapı, bir toplumun sosyo ekonomik ilişkilerinin belirlendiği alandır. Altyapı, toplumun başka bir topluma evrimi ile bir düşüncenin başka bir düşünceye evrimi, üretim sürecinin tüm ilişkileri ve üretim araçları gibi birçok olgunun arasındaki ilişkinin karakteristik formu tarafından belirlenir. Marx'ın altyapıya ilişkin analizlerinde Marksist düşüncenin genel olarak iki temel sonucu ortaya çıkar: Birincisi, alt yapı o toplumun ekonomik alt yapısının ve üretim ilişkilerinin zorunlu bir sonucu olarak sınıfların olduğu ve birbirleriyle etkileşim içinde bulunduğu yapıdır. Ekonomik yapının bu aşamasında üretim ilişkisi bu farklı iki sınıf arasındaki ilişkilerin belirlediği üretim biçimi ile üretim araçlarının özel mülkiyeti konusunu oluşturur. İkincisi ise, toplumun karakterinin ekonominin doğası tarafından belirlendiği gerçeğidir. Bir toplumda sosyal değişmeyi tarih boyunca sınıflar arasındaki sınıf çatışmasının sağladığını ortaya koyan Marksist düşünce, toplumların başka bir topluma evrimini tarih boyunca sınıflar arasındaki çatışmanın sağladığını, materyalist bir yorumla, diyalektik ve evrimci bir bakış açısı ile ortaya koyar. Bu da altyapı da meydana gelen diğer bir başka olgudur. K. Marx ve F. Engels bunu Komünist Manifestoda şöyle açıklar:

“Bu güne kadar ki tüm toplumların tarihi, sınıf mücadeleleri tarihidir. Özgür ile köle, Patrisyen ile pleb, senyör ile serf, lonca ustası ile çırak, kısacası ezen ile ezilen birbiriyle sürekli bir karşıtlık içinde bulunmuştur. Birbirine karşı gizli ya da açık kesintisiz bir mücadele sürdürmüş, bu mücadele ya tüm toplum yapısının devrimci bir dönüşümüyle, ya da mücadele eden sınıfların hep birlikte çöküşüyle sonuçlanmıştır (Marx, 2012:22).”

Marx'ın bir topluma ilişkin altyapı ve üstyapı kavramlaştırışına ait analizleri bir üstyapı kurumu olan yönetim biçimi ve kurumlarının nasıl ortaya çıktığı ve neye göre biçimlendiği hakkında bizlere bilgi verir. Ekonomi politiğin tarihine paralel olarak tarih sahnesine çıkan yönetim biçimleri bir toplumun maddi altyapısına ve maddi altyapıya göre oluşan toplumsal yaşam alanları ile bu yaşam alanlarında ortaya çıkan mekânsal boyuta göre ortaya çıkar. Her yönetim biçimi kendi karakteristik değerleri ile bir toplumdaki üretim biçimi, üretim ilişkileri ve üretim araçlarının özel mülkiyet durumuna ve toplumsal yaşam alanlarına göre var olur. Kısacası her yönetim biçimi ekonomik bir yapının ve bu ekonomik yapıya göre belirlenen insanların coğrafi yaşam alanları ile o toplumdaki mekânsal boyutlara bağlı olarak ortaya çıkar. İnsanlığın ekonomi politik tarihi dâhilinde coğrafi yaşam ile mekânsal boyutların bir yönetim biçimi varlığı olarak ortaya çıkması o toplumun maddi altyapısının coğrafi yaşam koşullarına göre şekillenir. Eğer maddi altyapı kırsala dağılmış ise, o toplumda oligarşi veya monarşi gibi yönetim biçimleri görülür. Ya da maddi altyapı ticaret merkezleri olan kentlerde toplanmış ve

buralarda kendini gerçekleştiriyor ise insanlık tarihinde ortaya çıkan yönetim biçimlerinin demokrasi tipi yönetim biçimleri olduğu görülür. Bu durum kısaca;

$$\Rightarrow \text{Toplum} = \text{Maddi Altyapı} + \text{Toplumsal Yaşam Alanı} + \text{Mekân} + \text{Yönetim Biçimi}$$

Şeklinde formüle edilebilir.

Kuşkusuz hiçbir düşüncenin bir boşlukta aniden üretilemeyeceği gerçeği gibi Marx'ta kendi düşüncelerini bir boşlukta üretmedi. Uzun bir geçmişi olan bilim ve düşünce tarihinde Hegel'in Hukuk Felsefesini tam tersi bir anlayış ile ele alıp, düşünce tarihinde yeni bilimsel yaklaşım ve yöntemler ortaya koyarak yeni bir yol açtığı tartışma götürmez bir gerçektir. Ancak, Harvey, Marx'ın bir toplumun analizine ilişkin toplumların meydana gelişi ve evrimsel aşamaları ile dinamik süreçlerini incelerken ortaya koyduğu kavramsal yaklaşımlar ile Marx'ın toplumsal yaşam alanlarının mekânsal boyutuna ilişkin coğrafya olgusunu büyük ölçüde atladığını iddia eder (Harvey, 2011:40).²

Coğrafi yaşam alanları ekonomik üretimin biriktiği ve gerçekleştiği coğrafyalar olarak toplumsal yaşam için mekânsal boyutları meydana getirir. Harvey, sermaye birikimini ve sermayenin kendini gerçekleştirmesini bu bilinçle hep coğrafi bir mesele olarak görmüş ve Marx ile Engels'in geliştirdikleri düşünce sistemlerinde atladıkları bu konuya dile getirmiştir. Ona göre, sermayenin sınırlarını ve coğrafi şartlara göre birikmesi eşitsiz coğrafyaları yaratırken, doğal coğrafi şartlar ile birlikte eşitsiz coğrafyalar olgusu da kapitalist sistemin temellerini oluşturduğuna vurgu yapar. Harvey, bu yönü ile Marksist düşünce sistemine coğrafi ve mekânsal bir boyut kazandırır. Komünist Manifestoyu sorunsallaştırırken, kapitalizmin ortaya çıkışını, feodalitenin çözülüşünü ve kapitalist sisteme evrimini küresel coğrafi gelişmelerin ortaya koyduğunu ileri sürer. Bu coğrafi gelişmelerin başında da Amerika'nın keşif edilmesini ve Ümit Burnu'nun geçilmesini örnek olarak gösterir (Harvey, 2011:41). Avrupa'da yaşanan teknik ve bilimsel gelişmeler sonucunda yeni keşfedilen ticaret yolları ve Amerika Kıtası'nın keşfi iktisadi ve siyasal anlamda yeni bir toplum türünün ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu durum sonucunda ortaya çıkan coğrafi olguların feodal toplumu kapitalist sanayi toplumuna evrimleştirmesi, Harvey'in Marksist düşünce sisteminin olumsuzluklarına yaptığı katkısı önemli kıldığı görülmektedir. Avrupa'da ortaya çıkan kendi döneminin yenedünya düzeninde

² Komünist Manifesto, yorumlanırken coğrafi öge büyük ölçüde atlanmıştır. Dikkati cezbedtiği durumlarda bile, siyasal eylemle olan ilişkisi sorunsallaştırılmadan konu edilir. Öncelikle, coğrafi düzenlemeler ve yapılandırma- lar, uzamsal stratejiler, coğrafi öğeler, eşitsiz coğrafi gelişme ve buna benzer olguların sermaye birikimi ve sınıf mücadelesi dinamikleri açısından, tarihte olduğu kadar bugün de zaruri boyutları olduğunu teslim etmek son derece önemlidir (Harvey, Umut Mekânları, Metis Yayınları, 2006, s.48).

sermayenin yeniden kentlerde birikmesi ve kendini gerçekleştirmesi sonucu Dünya’da sermaye Avrupa’daki bilimsel, teknik ve ortaya çıkan ekonomik ve siyasal devrimlerle Avrupa coğrafyasında birikmiştir. Zamanla Avrupa coğrafyasında biriken sermaye, buradan da eşitsiz bir şekilde yeryüzündeki diğer coğrafyalara doğru dağılmaya başladı. Tüm bu gelişmeler insanlık için yeni toplumsal yaşam alanlarını, yani kentleri ortaya çıkarırken, kentlerde de mekânsal boyutu ile yeni üretim ve yaşam mekânlarının ortaya çıkmasına yol açmıştır.³

Harvey’in Marksist düşünce sistemine yönelik sağladığı diğer bir önemli katkı ise, Komünist Manifesto ‘da Marx’ın dünya işçi sınıfına yaptığı bütün dünya işçileri birleşin çağrısı, kapitalist kentlerin toplumsal yaşam alanları olarak ortaya çıkmasını olumlu bir gelişme olarak görmüştür. O, yeryüzünde dağınık halde yaşayan ve Marx’ın bir toplumun maddi altyapısına ilişkin analizlerinde sömürülen ve emeği ile var olan emekçi sınıfın, coğrafi gelişmelerin toplum türlerini siyasi ve iktisadi olarak evrimleştirip bir başka toplum türüne dönüştürürken bir araya getirdiği için coğrafi gelişmeleri bu boyutu ile olumlu bulmuştur (Harvey, 2011:65). Feodal toplumda insan toplulukları kırsal yaşam alanında dağınık halde yaşarken, feodal toplumun sanayi devrimine evrimi ile doğa da dağınık halde yaşayan insan topluluklarının ekonomik üretimin aktif gücü olan işçi sınıfının sanayi toplumunun yaşam alanı olan kentlerde bir araya gelmesini sağlamıştır.

Günümüzde de küreselleşme olgusunun karşısında birey ile yeryüzündeki tüm toplumların yaşamın her alanında bir dönüşüm ile karşı karşıya kaldığı görülmektedir. Sermayenin sınırları daha da genişlediği gerçeği, hatta doğada sermaye önündeki bütün engellerin birer birer ortadan, siyasi ve iktisadi bir akıl tarafından kaldırıldığı bir süreci de hep beraber yaşıyoruz. Tüm bu gelişmeler yeni bir dünya düzeni ortaya çıkarmaktadır. Özellikle küreselleşmenin başta ulus devlet yapıları olmak üzere toplumsal yaşamın her alanı ile birey üzerindeki sonuçlar göz önünde bulundurulduğunda, Marksist düşünce sisteminin ekonomi politik tarihe ilişkin analizleri Harvey’in dediği gibi küreselleşen birey ve toplumlar bağlamında insanlığın sınıf bilinci ile bilinçlenip birleşecekler mi sorusunu bir kez daha gündeme getirmiştir. Güncelliği karşısında bu sorunun gelecek on yıllarda Harvey’in Marksist düşünce sistemine coğrafi bağlamda yapmış olduğu bu katkılarını haklı çıkaracak mıdır sorusu henüz cevap bulma-

³ Sermaye birikimi son derece coğrafi bir mesele olmuştur. Coğrafi yayılma, uzamsal düzenlemeler ve eşitsiz coğrafi gelişmenin kendi dinamik imkânları olmasaydı. Kapitalizm bir ekonomik sistem olarak işlerliğini kaybederdi. Belli bir coğrafi bölgede aşırı sermaye birikimi olarak kendini gerçekleştiren kapitalizm bu bölgeden eşitsiz bir şekilde diğer coğrafyalara dağılır (Harvey, a.g.e. s.40).

sada bu soru ve yaklaşım küreselleşme olgusunun retorik gücüne farklı bir anlam kattığı gerçeğini de dikkate değer bir yaklaşım olarak görmek gerekir (Baumann, 2016:65).

Buraya kadar derinlemesine ve uzun uzadıya anlatılanların tümü, toplumsal yaşamın ve toplumların hangi ekonomik, siyasal ve sosyolojik olgulardan oluştuğu, bu olguların birbiri ile ilişkilerinin hangi düzeyde gerçekleştiğini ortaya koymaktı. Gerçekleşen bu ilişkide o toplumun maddi altyapısı ile maddi altyapıya göre belirlenip şekillenen üstyapı kurumları arasındaki ilişkide yönetim biçimlerinin hangi siyasi ve iktisadi aklın ürünü olarak ortaya çıktığını ve yönetim biçimlerinin tarihsel arka planındaki gerçek siyasi ve iktisadi olgularının neler olduğu açıklamaktı. Bu çerçevede, işçi sınıfının bilincinin küreselleştiği, ulus devlet sistemlerinin varlıklarının tartışılmaya başlandığı, küresel vatandaşlık bilincinin geliştiği günümüz dünyasında insanlık tarihinde ortaya çıkan yeni ekonomik ve siyasal sistemler ile toplumsal yaşam alanlarına bağlı olarak mekânsal boyut ve siyasal yönetim sistemlerini bu teorik bilinçle ele almak gerekir.

Yeryüzünde siyasal yönetimlerin hangi tarihi arka planda ortaya çıktığı yukarıda derinlemesine tartışıldı. Toplumların meydana gelişine ilişkin tarihi anlamda gerçek insanlık tarihi olan ekonomi politik tarih ile coğrafi yaşam alanlarının meydana gelişi ve unsurları üzerindeki etkisinin daha iyi anlaşılması noktasında, bir önceki toplum türlerini kısaca şimdiye kadar anlattığımız bilgiler doğrultusunda analiz edelim.

Ekonomi politik tarih ile ilişkili olarak bir toplumda altyapı aşamasında yönetim biçimlerinin doğuşunu bir önceki toplum türleri bağlamında ele alacak olursak, "Avcı Ve Toplayıcı" toplumların, maddi altyapısı tarihsel olarak, ilk iş bölümü olan kadınların toplayıcılık ve erkeklerin de avcılık ile uğraştığı geçimlik ekonomik sisteme dayanır. Ekonominin karakteri insan ve doğa ilişkilerinde tüketici bir ekonomik anlayışın izleri görülür. Avcı ve Toplayıcı toplumlarda maddi altyapının karakteristiği ve biçimi gereği, bu toplum türünde sınıfların yok denecek kadar azdır. Bu da komünal bir ekonomik sistemin altyapıda biçimsel olarak var olduğu anlamına gelmektedir. İnsan toplulukları doğa da dağınık kabileler halinde yaşadığı bu dönem de maddi alt yapı ve coğrafi yaşam alanları bağlamında mekânsal boyutun üst yapı biçimi olarak ilkel komünal bir siyasi anlayışı doğurmaktadır. Avcı ve toplayıcı toplumlarda, topluluk, kabile veya gen içerisinde analık hukukunun egemen olduğu ve bu toplum türlerinde, kraliçenin topluluğun varlığını sürdürmesi için ekonomik ilişkiler dâhilinde topluluğu yönettiği görülür. Sermaye birikimi yoktur. Sermaye birikimi olmadığı gibi sermayenin biriktiği bir coğrafi alanda yoktur (Engels, 2010:23).

Avcı ve toplayıcı toplumda tarihsel iş bölümünün kendilerine rol biçtiği kadınlar toplayıcılık- la uğraştıkları için zamanla tohumları evcilleştirmeyi öğrenerek tarım toplumunu başlattılar. Tarımın başlaması ile tarımda kullanılacak üretim araçları da yine tarihte ilk olarak kadınlar tarafından üretilerek kullanılmaya başlandı. Böylelikle insanlık tarihinde ilkel komünal toplum türünden tarım toplumuna doğru evrimleşti. Bu evrimleşme sürecinin tarihsel dinamizmi bir önceki toplumun maddi altyapısında ortaya çıkan tohumların evcilleştirilmesi ve tarımda kullanılmak üzere üretim araçlarının gelişimine bağlı olarak ortaya çıkmış bir süreçtir. Bu sürece bağlı olarak doğa da toplayıcılık ve avcılıkla uğraşan insanlar tarımda çalışmaya başlayınca doğada ekonomik üretimin karakteristiğinin de değiştiği görülür. Tarım toplumunun, maddi altyapısı topraktan elde edilen tarım ürünlerinin varlığına dayanmaktaydı. Tüm bu gelişmeler zamanla üretim araçlarının gelişmesine yol açmıştır. Bu gelişim doğa da tarım toplumunun giderek yayılmasına ve sermaye birikiminin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Aynı zamanda gelişen tarım toplumu ile birlikte insanlar nehir kenarlarında ilk olarak göçebe tarım hayatına geçtiler. Göçebe tarım, hayvanların evcilleştirilmesini de beraberinde getirdi. Hayvanların evcilleştirilmesi ile birlikte ormanlar hayvanların otlaklarına ve tarım arazilerine dönüştürüldü. Engels'e göre bu süreç Atina Devleti'nin kuruluşuna kadar devam etti. Atina Devleti kurulduğunda yeryüzündeki tüm topraklar paylaşılmıştı. Bu paylaşım insanlık tarihinde özel mülkiyet bilincini doğurmuştur. Ancak özel mülkiyet anlayışı bu toplum türünde ilk ortaya çıktığında bireysel özel mülkiyet anlayışından farklı olarak toplumsal özel mülkiyet bilinci olarak ortaya çıkmıştır (Engels, 2010:104). Çünkü göçebe bir yaşama sahip olan kır toplulukları, tarım anlayışları da göçebe bahçecilik tarım ekonomisine dayanıyordu. Sonuç olarak, göçebe tarım ve hayvancılık ekonomisi anlayışının hâkim olduğu bu toplum türünde maddi altyapıdan ortaya çıkmış ve üst yapıda yönetim biçimi olarak bu toplum türleri topluluk şefi tarafından yönetilirlerdi. Bu toplum türünde her ne kadar oligarşi bir yönetim biçimi anlayışı olduğu görülse de topluluğun ekonomik yapısında bireysel olarak özel mülkiyet bilinci yoktu. Üretim araçlarının üretimini ve kullanımını tekeline bulunduran anaerki bu topluluklarda toplumsal özel mülkiyet bilinci vardı. Bu nedenle ilkel anlamda proleter bir diktatörlüğün siyasi yönetim biçimi olarak varlığı ile karşılaşılır.

Tarım toplumunda sermaye birikimi olduğu görülse de sermayenin de insanlık gibi yerleşik bir coğrafi alanda olmadığı görülür. Tarihte ilk defa toplumsal eşitsizliklerin (toplumsal sınıfların) ortaya çıkmaya başladığı bu toplum türü, tarım toplumu olarak nitelendirilebilir (Giddens, 2008:68).

Tarım toplumuna ilişkin bu güne dek akademik anlamda yapılan çalışmaların çoğu, tarım toplumunun feodal toplumun maddi zeminini oluşturduğunu iddia ettiği şeklindedir. Türkiye'deki birçok akademik çalışmada da tarım toplumunun feodal toplumun ekonomik zeminini oluşturduğu yönünde genel bir kabul vardır. Bunu, büyük akademik bir hata olarak görmek gerekir. Çünkü feodal toplum insanlığın yerleşik hayata geçtiği, nehir kenarlarında ilk köyleri ve kent devletlerini kurduğu bir döneme denk gelmektedir. Feodal toplumun maddi altyapısı toprağın getirim tarım ürünü getirisi üzerinde kuruludur. Toprak yaz hasadı, kış hasadı ve nadasa bırakılmak üzere üç çok özel tarım politikasının uygulandığı bir yönetimle işleniyordu. Feodal toplum döneminde, tarımda demirin kullanılması binek hayvanlarının işini su değirmenlerinin üstlenmesi, hayvancılığın gelişmesi, denizcilikte teknik bulguların ortaya çıkması ile zayıfta olsa ticaretin doğması bu döneme denk gelir. Rüzgârın enerji olarak kullanıldığına yine bu dönemde rastlanılır (Fülberth, 2008:86). Tüm bu gelişmeler özel mülkiyet bilincinin kişisel olarak geliştiği bir süreci de beraberinde gerçekleştirdi. Feodal toplumun, toplum yapısında sınıfların doğduğuna ve toplumsal sınıflar arasında belirgin bir sınıf farklarının ortaya çıktığına rastlanılır. Toprak sahipleri ile topraksız köylünün var olduğu bu toplumsal yapıda topraksız köylüler büyük toprak sahiplerinin toprağında çalışarak yaşamlarını sürdürürlerdi. Mülkiyet, merkezi özel mülkiyet olarak feodal toplumda kabul gören bir durum olsa da soyluların bir sınıf olarak ortaya çıktığı ve topraksızlaştırılan köylüler üzerindeki egemenliklerine dayanan bir ekonomik yapı gerçeği vardı. Feodalizm döneminin coğrafi yaşam alanları geniş bir alana yayılmış, tarımsal üretim alanlarında kır yaşamı olarak ortaya çıktı. Zanaatkârların el emeğinin ürünü olarak ortaya çıkan ürünler kapitalist topluma oranla çok küçük olan kentlerde diğer eşyalarla mübadele edilirdi. Bu da feodal toplumda ticari yaşamın ilkel ve geleneksel olduğunu gösterse de iktisadi bir aklın varlığına işaret etmektedir. Tam anlamı ile bir kent yaşamının olmadığı ve toplumsal yaşam mekânları olarak kır yaşamının var olduğu sınıf ve tabakalaşmanın olduğu bir toplumsal yapıda geniş halk kitlelerinin soylular tarafından topraksızlaştırılarak insanların geniş bir coğrafi alanda soyluların topraklarında çalıştırıldıkları bir toplum yapısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu toplum yapısında maddi altyapının bir ürünü olarak dağıtımli merkezi özel mülkiyet (dağıtımli merkezi özel mülkiyet anlayışı: toprağın bir sınıfın tekelinde kral adına dağıtılmasıdır.) anlayışından kaynağını alan oligarşi yönetim biçimleri doğmuştur. Sermaye belli coğrafi alanlarda birikmeye başlamış ve dünya toplumları genelindeki dağılımında fazla uçurum olmamakla birlikte yeryüzünde kapitalist topluma göre dünya toplumlarına daha adil dağılmıştır. Bunun da nedeni sermayenin toprağın getirim getirisinde kaynağını alması ve başka bir bölgeye taşınamamasıdır. Bu yönü ile feodal toplum

hem kendine özgün bir toplum türü olarak ortaya çıkarken hem de tarım toplumundan belirgin olarak farklı bir toplum türü olduğunu göstermektedir. Feodal toplum sisteminde maddi altyapı ve coğrafi yaşam alanları ile bu coğrafi yaşam alanlarına bağlı olarak ortaya çıkan mekânsal boyut, oligarşi yönetim anlayışının ortaya çıkmasına neden olmuştur (Fülberth, 2008:87).

Peki, günümüzde modern dünya olarak yorumlanan sanayi toplumları ve onun siyasi bir yönetim biçimi olan demokrasi hangi ekonomik yapının ve coğrafi yaşam alanının bir ürünü olarak tarih sahnesine çıkmıştır? Tarihi arka planı Herodot tarihine kadar götürülen demokrasi yönetim biçimi, bir iktisadi akıl olarak ticaretin dinamik yapısında tarihsel bağlamda bir kent yönetim biçimi olarak tarih sahnesine çıktığı görülür. Bilim ve teknik alanındaki gelişmelerin feodal toplum içerisinde yavaş yavaş büyüyen tüccarlar sınıfını egemen kılması ile bu tüccarlar sınıfının feodal toplumun maddi altyapısında üretim biçimi ve üretim ilişkilerini kontrol altına alarak feodal toplumun sanayi toplumuna dönüşmesinin koşullarını siyasi ve iktisadi bir akılcılaştırma ile gerçekleştirdikleri görülür. Kaynağını toprağın rantasal döngüsünden alan ve belli bir sınıfın tekelinde bulunan feodal toplum ekonomisi ve feodal toplumda insanlığın yaşam alanı olan kırsal yaşam alanı, ticaretin gelişmesi ile sanayi toplumuna (yani fabrikasyon üretime) ve coğrafi yaşam alanı olaraktan kent yaşam alanlarına dönüştü (Fülberth, 2008:149-159). Böylelikle, bir kent yönetim biçimi olarak tarihi arka planı Antik Yunan dönemine dek götürmenin mümkün olduğu demokrasi 17. yüzyılda bir kez daha tarih sahnesine çıkmış oldu.

Sonuç olarak, bir üst yapı kurumu olarak siyaset kurumu bir toplumun maddi altyapısına ve coğrafi yaşam alanlarının mekânsal boyutuna bağlı olarak ortaya çıktığı görülür. Tarih boyunca her yönetim biçimi toplumların maddi altyapısındaki üretim biçimi, üretim ilişkileri ve üretim araçlarının mülkiyet durumuna göre şekillenmiş ve ortaya çıkmıştır. Maddi altyapıdaki bu ekonomik ilişkiler doğrultusunda ekonomik ve politik bir varlık olan insanın maddi altyapıdaki sınıf ve sosyal ilişkileri, üst yapı kurumu olan her şeyi belirlediği gerçeğini bir kez daha ortaya koyar. Tarih boyunca yönetim biçimlerinin de bu sınıf ve sosyal ilişkiler çerçevesinde maddi altyapı ve altyapının belirlediği üstyapıdaki sosyal ilişkilere bağlı olarak ortaya çıkan üretim biçimi ve coğrafi yaşam alanlarının mekânsal boyutuna bağlı olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Bu gün bizler tarihsel model olarak Amerika ve Fransa devrimlerinin tarihsel modellerinden ortaya çıkan bir siyasal (demokrasi) ve iktisadi (kapitalizm) modeli hep birlikte yaşamaktayız.

1.2. Bir Yönetim Biçimi Olarak Demokrasinin Doğuşu

Bir yönetim biçimi olarak demokrasinin, birey ve bireyin içerisinde yaşadığı toplumsal yaşam için teori ve pratikte ulaşılacak istenen en ideal toplum arayışı noktasında, insanlığın ulaşmak istediği eşitlik, özgürlük ve adalet gibi kavramların taşıdığı anlamı insanlığa vaad ederek ortaya çıktığı görülür. İnsanlık tarihinde her ekonomik ve siyasal sistem insanın ulaşmak istediği eşit, özgür ve adil bir toplum sistemi çerçevesinde her zaman tartışma konusu olmuştur. Bu tartışmalar, insanın, kendisi ve içinde yaşadığı toplum için ideal olan ekonomik ve siyasal sisteme ulaşma isteği doğrultusunda gelişirken, bireyin ve toplumsal yaşamın yönetimi konusunu da sürekli ideal olan nedir sorusunu sorarak her dönem güncelliğini korumuştur (Dursun, 2006:166). İnsanoğlu kendi tarihinde birçok yönetim biçimini denemiş ve geliştirmiş olsa da bu yönetim biçimleri arasında günümüz dünyasında da görüldüğü gibi demokrasiyi benimsemiştir. Günümüzün popüler ve en yaygın yönetim biçimi olan demokrasi, birçok yönetim biçimini geride bırakarak bu gün insanlık tarihinde zaferini ilan etmiştir. Teoride, demokrasinin bu denli yaygın benimseyişi ve kullanımı, kuşkusuz onun kendisini değişen dünya koşullarına sürekli uyarlamasında ve insanoğluna adalet, özgürlük ve eşitlik gibi daha adil bir dünya için siyasal katılım hakkı sağlama becerisinden geldiği olarak düşünülebilir. Ancak bir yönetim biçimi olarak iktisadi anlamda toplumsal yaşamın maddi altyapısındaki ve siyasal aklın arkasında yatan gerçeklikte demokrasinin insanlığa bahsettiği, eşit adil ve yaşanılabilir bir dünya söylemi teorik anlamıyla çatışarak, her zaman tartışma konusu olmuştur.

Politik bir yönetim şekli olarak demokrasi anlayışının kesin bir şekilde hangi dönemde ve hangi bölgede ortaya çıktığı hususunda net bilgiler bulunmamakla birlikte, genellikle M.Ö beşinci asırda Yunan şehir devletlerinden Atina ve Sparta'nın yönetim biçimleri demokrasinin başlangıcına bir örnektir. Antik Yunan dönemi birbirinden bağımsız ve ticari düşüncenin ortaya çıktığı kent (polis) devletlerinin ortaya çıktığı bir dönemdir. Coğrafi olarak Akdeniz'e kıyısı olan bu kent devletlerinde ticaret geliştiği görülür. Ticaretin gelişmesi kent devletlerini ortaya çıkarmıştır. Bu da insanlık tarihinde ilk defa ticari aklın keşfedilmesi ile birlikte maddi altyapısını ticari aklın ve coğrafi yaşam alanlarını kentlerin oluşturduğu demokrasi yönetim biçiminin ortaya çıkmasına yol açmıştır (Kışlalı, 1999:62).

Demokratik düşüncenin ilk kaynaklarının Antik Yunan'da doğması bir rastlantı sayılmaz. Çünkü tarihte ortaya çıkan ilk kentler, Mezopotamya coğrafyasında olsa da bu kent devletleri kısa ömürlü olmuştur. Sabine göre, demokrasinin doğuşu coğrafi şartlara göre şekillenmiştir. Bunu ilk kentlerin Mezopotamya'da ortaya çıkmasına rağmen demokrasinin bu coğrafya da

ortaya çıkmamasının nedenini kırsal olan bu coğrafyanın etrafı dağlarla çevrili olmasından dolayı buralarda maddi temelini ticari iktisadi aklın ve yapının oluşturduğu kent devletlerinin ortaya çıkmamasına bağlıyor. Akdeniz'e kıyısı olan Antik Yunan şehir devletleri maddi alt-yapısını ticari bir iktisadi aklın oluşturduğu ve ticaretin geliştiği kentler olarak, coğrafi şartları ve koşulları demokrasi yönetim biçiminin burada doğuşuna zemin hazırlamıştır (Kışlalı, 1999:65).

M.Ö. 7. yüzyılda Yunanlılar Doğu Akdeniz'de iktisadi anlamda ticari bir aklın varlığını, ürettikleri şarap ve zeytinyağlarını satarak öğrendiler. İktisadi bir aklın ürünü olarak doğan ticaret düşüncesi sonucunda büyük toprak sahipleri, topraklarını tahıl üretimi yerine, zeytinyağı ve şarap elde etmek için üzüm ve zeytin üretimi ekim alanlarına dönüştürdü. Üzüm ve zeytinyağının dış ve Antik Yunan kent devletinde yaşayan tüccarlar satılması sonucu bu iki ürüne yönelik olarak ortaya çıkan ticaret hacminin büyüyen değeri yeni bir sınıf olan tüccarlar sınıfının doğmasına yol açtı. Böylelikle büyük toprak sahipleri, tüccarlar ve zanaatkarlar arasında, ticari iktisadi aklın ortak payda olduğu bir çıkar birliği ortaya çıktı. Bunun karşısında küçük toprak sahipleri topraklarını üzüm ve zeytinyağı tarımına dönüştüremedi. Çünkü toprakları ancak temel gereksinimleri olan tahıl tarımına yetmekteydi. Giderek tüccarlara borçlanan küçük toprak sahipleri kendileri ve aileleri ile birlikte borçlarını ödemek için yeni doğan bu büyük toprak sahibi tüccarlar sınıfının kölesi olmak zorunda kaldılar. Zamanla güçlenen tüccarlar sınıfı toplumsal yaşamda kendilerine borçlanan küçük toprak sahiplerinin topraklarına borçları karşılığında el koyarak daha çok toprak sahibi olmaya başladı. Sosyo ekonomik bir sorun olarak ortaya çıkan topraksız halk kitlelerini de kendi topraklarında çalışması için birer ücretli köleye dönüştürdü. Böylece, tarihsel arka planında iktisadi olarak ortaya çıkan ticari kapitalizm Antik Yunan kent devletlerinde sosyal yapıda belirgin olarak ilk defa sınıfların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Tüm bu gelişmeler sonucunda Antik Yunan toplumsal yaşamında yeni bir iktisadi aklın doğuşu ve bu iktisadi akla bağlı olarak toplumun sosyal ilişkiler düzeyinde de yeniden bir yapılanma olduğu görülür. Antik Yunan kent devletlerinde ortaya çıkan ve ticaret ile giderek zenginleşen tüccarlar sınıfı da siyasal yönetime katılma ve kendi çıkarları doğrultusunda kararlar alma veya aldırma için merkezi tiranlık (Krallık) yönetimlerine karşı mücadele etmeye başladı (Şenel, 1995:46). Yunanistan'da toplum sınıflara göre bölünmüştü. Sınıfsal farklılıklar ve sınıfların çekişmesi mücadelenin başlamasına neden olmuştu. Şehir devletlerinde krallar, kralların etrafında da aristokratlar ortaya çıktı. M.Ö. yedinci ve altıncı asırda aristokratların kralı devirmesiyle iktidarı elde etmelerinin sonucunda ikti-

dar asillerin eline geçti. Ortaya çıkan Aristokratlar, yoksul halk kitlelerinin kendi düzenlerine karşı çıkmalarını ve ayaklanmalarını engellemek için çıkarmış oldukları Dragon Yasaları ile

1. Köylü borçlarına af getirmiş,

2. Sınıfsal farklılıkları gidermiş.

3. Halk meclislerinin açılmasıyla halka yönetimde söz hakkı tanınması, sağlanmaya çalışılmışlardır. Dragon Yasaları ile Aristokratların temel amacı, kendilerine karşı memnun olmayan orta sınıf ile yoksul halk kitlelerinin ilk halde birleşerek kendilerine karşı ayaklanmalarını önlemeyi amaçlamıştır (Kışlalı, 1999:64).

Aristokratların, almış oldukları bu önlemler halk ayaklanmaları ve isyanlar karşısında yetersiz kalınca, bu defa varlıklı olan orta sınıf yani tüccarların yoksul halk kitleleri ile kendilerine karşı işbirliğini önlemek için orta sınıf ve yoksul halk kitleleri ile uzlaşma yoluna gitmek zorunda kaldı. Soylular yaşanan gelişmeler karşısında uzlaşma yolu ile yoksul halk kitlelerini, ticaret ile ortaya çıkmış ve giderek güçlenen orta sınıfa karşı önlemler alıp, siyasi ve iktisadi anlamda kendi çıkarları doğrultusunda reform ve yasaklar getirecek önlemler almaya başladı. Ancak yoksul halk kitlelerinin sosyo ekonomik sorunlarını gideremeyen bu önlemler toprak soylu sınıf ve yoksul halk kitlelerinin yönetime el koymasına engel olamadı.

Atina'da krallığın yıkılmasından sonra toplumsal çelişkiler temelinde ortaya çıkan toplumsal sınıfların hiç biri kendi güçlerini topluma kabul ettirecek güçte olmaması, kamusal alanda sınıflar arasında siyasal katılım ve ekonomik gücü yönetme bakımından bir denge politikasının gerekliliğini zorunlu kıldı. Bir zorunluluk olarak, soylular, orta sınıf ve yoksul halk kitleleri arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkileri yönetmek ve düzenlemek için ortaya çıkan yönetim biçiminin adı demokrasi oldu (Şenel, 1995:146).

Demokratik düşüncenin coğrafi boyutu ile Antik Yunan coğrafyasında doğmasının tesadüfi olmayışının bir başka nedenini de siyasi düşünceler tarihinde yeryüzündeki toplumların karakteristik formlarında ve toplumsal düşüncelerinde yatan gerçeklikte görür.

Doğu toplumları ve doğu siyasi düşünce anlayışı, genel olarak Tanrı ve kral anlayışına dayanır. Kral, tanrının yeryüzündeki gölgesi olarak kabul edilir. Devlet, yeryüzünde tanrısal bir kimliğe sahiptir. Dolayısıyla yönetim işi tanrısal bir eylem olduğu için bireylerinde pasif biçimde yönetime itaat etmesi öngörülmüştür. Oysa batı toplumlarında (Antik Yunan'da) yönetim işi halkın kendisine ait idi. Halk tanrı ya da üstün bir güç adına değil kendisini kendi

adına yönetirdi. İşte günümüzün modern kurumu olan meclis ve bir dönem uygulanan doğrudan demokrasi siyasal düzeni bu anlayış üzerinden gelişmiştir (Çaha, 2010:13-14).

Diğer bir üçüncü neden ise maddi altyapısı geleneksel de olsa ticaret kapitalizmine dayanan bir iktisadi aklın Antik Yunan coğrafyasında ortaya çıkmasında yatmaktadır. Antik Yunan'da ortaya çıkan kent devletleri, ticaretin yapıldığı ve kendi döneminin geliştiği coğrafi özelliklere sahipti.

Bu bağlamda yönetim biçimlerinin doğuşunu belirleyen toplumların maddi altyapısı, coğrafi yaşam alanları ile bu coğrafi yaşam alanlarına bağlı olarak kaynağını maddi altyapıdan alan ekonomik ve siyasal alanın gerçekleşmesinde etkili mekânlar yönetim biçimlerini belirlemektedir.

1.3. Bir Düşünce Sistemi Olarak Demokrasinin Gelişim Tarihi

Günümüzde de, Demokrasi Grekçe “*demos*” ve “*kratein*” kelimelerinin birleşmesinden oluşan ve anlamı bu kelimelerin birleşmesinde gizli olan, dilimize de Fransızca “*demokratie*” kelimesinden geçmiş birleşik bir kelimedir. Demos Grekçe de halk, yurttaşlar topluluğu; Kratein ise egemenlik, iktidarı kullanmak anlamına gelmektedir. Anlamı demokrasi kelimesinin kendisinde gizli olan demokrasi kavramı, halkın egemenliği ya da halkın iktidarı kullanması olarak, tanımlanır. Bilindik tanımı ile milletin milletçe yönetimi, egemenlik hakkının millette ya da halkta bulunmasıdır. Bu kapsamda demokrasi, milletin iktidarı elinde bulundurduğunu vurgulayan bir kavramdır. Bu hususta yapılmış en net tanım Abraham Lincoln'un 1864 senesindeki bir konuşmasında geçen “halkın, halk tarafından, halk için yönetimi” tanımıdır. (Dursun, 2006:161).

Demokrasiyle ilgili yapılmış ilk yazılı değerlendirme Herodot Tarihi'nde geçmektedir. M.Ö beşinci asırda yazılmış eserde demokrasi tanımında halk vurgusu ortaya çıkmıştır. Eserde demokrasi "halkın yönetimi, yasalar önünde eşitlik, bütün sorunların açık tartışmaya sunulması, yöneticilerin makamlarından hareketle sorumlu tutulmaları" olarak. 'tanımlanmıştır (Kışlalı, 1999:71).

Anayasal hükümet, hukukun üstünlüğü, demokrasi, siyasi katılım, değişik adalet anlayışları, mülkiyet gibi kavramların çoğu ile ilgili tartışmalar ve günümüzde modern siyaset düşüncesindeki birçok kurumun tarihsel arka planı Antik Yunan'a gider. Antik Yunan döneminde demokrasi bir siyasal düşünce olarak, kaynağını coğrafi yaşam alanları ve mekânsal boyutu ile

ilk olarak Antik Yunan dönemi kent yaşam biçiminden alır. İlk başta Tiranlık yönetim biçimi Antik Yunan kent devletlerine hâkim olmuştur. Bu zamanla ticaretin gelişmesi ve ticaretin gelişimine bağlı olarak tüccarlar sınıfından oluşan orta sınıfın güçlenmesi ile birlikte toplumdaki sosyal yapıda ortaya çıkan sınıflar arasında siyasal iktidarı yönetecek gücün dengeli dağılması hiç bir sınıfın tek başına toplumu yönetecek gücü bulamamasına yol açmıştır. Bunun sonucunda kamusal alanda siyasal katılım ve siyasetin işlevinde bir denge politikası izlenmeye başlanmıştır. Bu denge politikasının bir siyasal düşünce biçimi olarak pratikteki adı demokrasi olmuştur. Antik Yunan kent devletlerinde bir yönetim biçimi olarak demokrasinin doğuşu, Antik Yunan dönemi düşünürleri tarafından da olumlu veya olumsuz eleştirilere maruz kalmıştır.

Antik Yunan döneminde sofistler tüm insanlar için gerçek bir mutlak doğru ve mutlak bir geçerliliğin olmadığını savundular. Onlara göre gerçek ve doğru olan insandan insana değişen bir olgu olduğu için, genel geçer bir adalet sisteminin hatta devlet olgusunun da insandan insana değişen bir şey olduğu görüşü geçerli olmuştur. Devleti güç noktasında ele alan sofistler devleti gücünü güçsüzlere kabul ettiren sosyal ve iktisadi bir işleyiş mekanizması olduğunu savunmuşlardır. Bu nedenle toplumsal yaşamda siyasal alanda yapılan tartışmalara dikkat edilirse zorbalara zorbaca yasalar çıkardığı, demokratların demokrat yasalar çıkardığı bir sistemde kendi siyasi ve ekonomik çıkarlarının herkes için genel geçer doğru ve ideal olan düşünceler olduğunu savunurlar. Oysa doğru ve gerçeklik kişiden kişiye değiştiğine göre yine de insanın tüm yeteneklerini sergileyebildiği ve ün kazanarak kendini gerçekleştirdiği bir yönetim biçimine ulaşmak gerektiği düşüncesinde hem fikir olmuşlardır. Sofistler demokrasiyi insanı kendi yeteneklerini geliştirmek için diğer yönetim biçimlerine göre daha özgürlükçü ve adil olduğunu savunmuşlardır. Bunun için siyaset kurumunun sadece bir kaç vatandaş topluluğunun değil tüm yurttaşlara ait bir kurum olması ve herkesin siyasal katılım gerçekleştirebilmesini savunmuşlardır (Kışlalı, 1999:68).

Sokrates'e göre toplumu soyluların değil bilgili ve erdemli inşaların yönetmesi gerekmektedir. Bu görüşü ile Sokrates'in bir azınlık yönetiminden yana olduğu görülmektedir. Ona göre toplum soylular tarafından değil bilgi ve erdem sahibi insanlar tarafından yönetilmelidir. Bilgi ve erdem de sonradan öğrenilebilen bir şey olduğunu da ifade etmektedir. Bu nedenle de bilgili ve erdemli olan veya bilgi ve erdemi sonradan öğrenen kişilerin yönetici olabileceği gerçeği onun tam anlamı ile olmasa da demokratik yönetime eğilimli bir düşünceye sahip olduğu gerçeğini de ortaya koymaktadır (Sabine, 1969:29).

Sokrates'in öğrencisi Platon ise, demokrasinin karşısında yer almıştır. Bu karşıtlığını demokrasinin toplumsal yaşamda eşit olmayanlara eşitlik dağıttığı için ve bu eşitliğin doğal eşitsizlik ile çeliştiğini ileri sürerek demokrasiyi eleştirerek ortaya koymuştur. O demokrasiye yönelik eleştirilerini bütün siyasal örgütlenmelerin zayıf olduğunu doğal eşitsizlikler ile olan çelişmesine bağlıyordu. Platon'un, demokrasinin aristokrat soylu kesimin elinde bulunan oligarşi yönetim biçiminin bozulması ile ortaya çıktığını ileri sürer. Oligarşi yönetim sisteminin bozulmasının nedeni ise aristokratların aşırı zengin olma hırsından kaynaklandığını savunur. Bu hırs sayesinde bazı kesim aşırı zenginleşirken toplumda da yoksulların ve işsizliğin sayısı giderek artmıştır. Platon, demokrasiyi bu zenginliğe meşruluk kazandırmak, yoksul halk kitlelerini kontrol altında tutmak amacı ile ortaya çıkmış bir yönetim biçimi olarak yorumlamaktadır. Ona göre demokrasi yönetim biçiminin de gelecekte bozulmaya başlaması süreci ile birlikte zenginlerin tekrardan aristokratik yönetim sistemine doğru geçeceğini düşünmüştür (Şenel, 1995:143).

Aristo ise, demokrasi hakkındaki düşünceleri hocası Platon'un demokrasi hakkındaki düşüncelerinden daha olumlu yöndeydi. O düşüncelerini giderek büyüyen orta sınıf ve tüccarlar sınıfını bilimsel bir yöntemle inceleyip ortaya koymuştur. Toplumsal yaşamda insanlar arasında temel bir eşitsizlik olduğuna inanıyordu. Eşit olmayanlara eşit ölçüde eşitlik vermenin eşitsizlik yarattığı düşüncesindeydi. Olaya matematiksel yaklaşan Aristo, doğada matematiksel bir dengenin bulunduğuna inanıyordu. Toplumsal yaşamda insanlara matematiksel oranlı bir eşitlik dağıtılması taraftarıydı. Adaletin insanlara eşitsizlikleri oranında eşitlik verilmesi ile ancak sağlanabileceğine inanıyordu. Bu bağlamda Aristo halktan kişilerin yüksek mertebeden insanlardan daha az niteliklere sahip olduğuna inandığı için çoğunluğun yönetiminin yerine azınlık seçkin bir aristokrat sınıfın yönetimde bulunmasını desteklemiştir. Ancak güçlü bir adalet mekanizmasının bu matematiksel oran bağlamında doğru işlemesi ve yasa koyma aşamasında genel kuralların belirlemesine katılması gerekliliğini savunmuştur (Kışlalı, 1999:76-77).

Antik Yunan dönemi düşünürleri genel olarak demokrasiye karşı çıkmışlar. Demokrasi hakkındaki düşüncelerini ortaya koyarken, adalet, özgürlük ve eşitlik çerçevesinde konuyu ele alıp tartışmışlardır. Demokrasi hakkındaki temel ortak düşünce demokrasinin gerçekte adaletli, eşit ve özgür bir toplum sistemi yaratmayacağı yönündedir. Çünkü doğada gerçekte temel bir eşitlik ve özgürlüğün bulunmadığını savunurlar. Yönetim sistemlerinin amaçladığı eşitlik ve özgürlük olgusu doğanın temel eşitsiz yasaları ile çelişkilidir. Bu nedenle de bu çelişkidir. Bu nedenle de bu çelişkidir.

kaynaklanan isyanları ve ayaklanmaları yönetmek ve dengede tutmak için demokrasi yönetim biçiminin ortaya çıktığını savunmuşlardır.

17. yüzyıldan itibaren, dünyadaki siyasi ve ekonomik gelişmeler çerçevesinde liberalizm düşüncesi ortaya çıktı. Bu düşüncenin siyasi sacayağını John Locke belirlerken iktisadi sacayağını ise Adam Smith'in düşünceleri belirlemiştir. Daha sonra kendilerini takip eden ve liberal düşüncenin hem siyasi hem de iktisadi ayağının gelişmesine vesile olmuş; liberal düşüncenin öncüleri Montesquieu, David Hume, John Staurt Mill gibi düşünürler olmuştur. Liberal düşüncenin ekonomik ayağı özgürlük ve bireysel mülk edinme düşünce sistemi anlayışında gelişen ve devlet müdahalesinin olmamasını savunan bir düşünce çerçevesinde gelişti. Siyasi ayağında ise, insan hakları, hukukun üstünlüğü, güçler ayrımı ilkesi gibi günümüz demokrasisine ait birçok düşünce ve kavramın geliştiği, 17. Yüzyıl demokrasi anlayışına ait düşünceler görülmektedir (Skirberkk & Gilje, 2006:94-95).

15. Yüzyılda Avrupa'da coğrafi gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan siyasi ve iktisadi gelişmeler önce sanayi devriminin ortaya çıkmasına yol açtı. Sanayi devrimi ile birlikte Avrupa toplumlarının maddi altyapısında meydana gelen iktisadi dönüşüm, feodal toplum yapısının çözülerek sanayi toplumuna evrimleşmesini sağladı. Sanayi toplumunun insanlar için coğrafi yaşam alanlarını kırsal yaşam alanlarından tekrar kent yaşam alanlarına dönüştürdü. Bu son derece ince planlanmış siyasi ve iktisadi bir akıl ile oldu. İnsanlık tarihinde ticaretin bir kez daha kentlerde canlanmasına yol açtı. Ticaretin canlanması ile birlikte insanlar için kentlerde oluşmaya başlayan coğrafi yaşam alanları ve üretim mekânları aynı zamanda demokrasinin bir kez daha tarih sahnesine çıkmasına yol açmıştır. 17. Yüzyılda ortaya çıkan ve zamanla gelişerek günümüze dek dünya toplumları tarafından yaygın olarak benimsenen demokrasi yönetim biçimi, bireyselliği, hukukun üstünlüğü ilkesini, özgürlük, serbest piyasa ekonomisi gibi değerler bu yeni yönetim biçiminin temel değerleri olarak ortaya çıkmıştır. Bu temel değerlerin fikir babası olarak bilinen, John Locke, yaşadığı çağa hâkim olan mutlakîyet siyasal düşünce sistemini derinden sarsmıştır. Siyasal liberalizm düşüncesinin fikir öncülüğünü yapan J. Locke İngiliz, Amerikan ve Fransız devrimlerini kendi düşünceleri ile yönlendirmeyi başarmıştır. İngiltere'de parlamenter sistemin güçlenmesinin, Amerikan ve Fransız devrimlerinin fikir babası olmuştur (Holden, 2017:14-15).

1980 sonrası dünya da sermaye sahipleri, bir siyasi ve ekonomik proje olarak yeni bir liberal düşünce sistemi uygulamaya koydular. Bu düşünce modernizemin bir ileri aşaması olan post modern düşünceler çerçevesinde gelişti. Sermayenin sınırlarını aşma isteğinin iktisadi düşün-

cesinden çıkmış bir anlayışı olarak gelişen neoliberalizm sermaye önündeki tüm engelleri, başta ulus devlet yapıları, bürokrasi, ticaret ve gümrük antlaşmaları, geniş örgütlülük yapısına sahip devlet kurumunu, modern demokrasi anlayışının minimalime edilmesi gerektiği düşüncesinden çıkmıştır. Küreselleşme olarak kavramlaştırılan bu ekonomik ve siyasi proje devleti minimal olmasını savunurken, devletin sadece adalet ve güvenlik görevinin üstlenmesi gerektiğini savunur. Toplumlar arasında sermaye açısından ulus devlet sınırlarını kaldırarak dünya toplumlarının küreselleşmesini öngörmektedir. Neo liberal anlayış, güçlendirilmiş kişisel mülkiyet hakkını, hukukun üstünlüğünü, serbest piyasayı ve serbest ticareti hedefleyen bir dünyayı amaç edinmiştir. Bunun sonucunda günümüzde, özellikle kitle iletişim teknolojisi, internet, yazılım alanındaki gelişmeler yerel olanı küreselleştirdiği gibi küresel olanı da yerelleştirmiştir. Bu da küreselleşme olgusunu amacına doğru dönüştürmedeki en büyük başarı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda küreselleşmenin demokrasi yönetim biçimi üzerindeki etkisini veya bu doğrultudaki amacına bakıldığında bu gün kitle iletişim teknolojisinin gelişmesi ile demokratik yönetim biçimlerinin yeniden yerelleştiği ve doğrudan katılıma doğru dönüştüğü gerçeğe ile karşı bulunmaktayız. Demokrasi özellikle kitle iletişim, internet teknolojisi ve yazılım alanındaki başarıların mobil uygulamalarda kullanılması ile kamusal alanın dijitalleşmesi sonucu modern siyaset kurumları üzerinde köklü değişim ve dönüşümlere yol açmıştır. Bu değişim ve dönüşüm alternatif medya, dijital kamusal alan bünyesinde siyasal iletişim, siyasal reklam ve siyasal iletişim aktörleri olan medya ile siyasal partiler üzerinde köklü dönüşümlere neden olmuştur. Bu da gelecek on yıllarda modern siyaset kurumlarının tamamen yeni şekillenen dünya ekonomik yapısı ve siyasi yapısına göre yeniden şekilleneceğini göstermektedir. Bu durum Harvey'in Marksist düşünce sisteminin bütün dünya işçilerine yapmış olduğu çağrı olan bütün dünya işçileri birleşin amacı doğrultusunda Harvey'in öngördüğü coğrafi yaşam alanlarının giderek merkezileşmesi ve teknolojik kentlerin ortaya çıkması ile daha da bütünleşeceği ön görüşünü haklı çıkaracak mıdır sorusu ise henüz cevap bulmuş değildir.

1.3.1. Maddi Altyapı

Demokrasinin maddi altyapısı ticari kapitalizmin bir iktisadi akıl olarak doğuşuna kadar götürülebilir. Ticari kapitalizm, metaların iktisadi olarak nicel yönden akılcılaştırmalarına dayanan bir iktisadi akıl olarak ortaya çıkmış bir sistemdir. Andre Gorz, iktisadi akılcılaştırmayı geçimlik ekonomiden fazla mal göz çıkarmaz düşüncesinin ortaya çıkması ile insanların ilk defa nicel hesaplara girdiği gerçeğinden ortaya çıktığını savunur. İnsanlar ellerinde fazla olan

tüketim mallarının mübadelesi ile geçimlik ekonomi için temel ihtiyaçlarını karşılamak adına fazla olanı mübadele etmeyi öğrenmişlerdi. Gelişen mübadele sistemi de zamanla ticaretin doğmasına yol açmıştır. Çünkü mübadele sisteminin gelişmesi ile birlikte tüketim mallarında ve ekonomik olanın üretiminde hacimsel büyümeler ortaya çıkmıştır. Ticari kapitalizm tüketim endeksli büyüyen bir ekonomik sistemken, bu tüketimi gerçekleştirecek seri üretim alanında de iktisadi bir akılcılaştırma gerekiyordu. Daha sonra bu gereklilik kendisini teknoloji ve bilimdeki gelişmelere bağlı olarak, İngiltere’de gerçekleştirerek ortaya çıkmıştır. Arz ve talep dengesinin büyüyen değeri zamanla tüketim ihtiyacını karşılamak için sanayi devriminin doğuşunu gerçekleştirdi (Gorz, 2007:139). Ticari kapitalizm insanlık tarihinde kendisinin varoluşu ve doğurduğu sonuçlar bakımından yeryüzünde ulaşım ağının gelişmesine yol açarak toplumsal yaşam alanlarını, ekonomik üretimin ve mekânsal boyutu ile emeğin fabrikalarda örgütlenerek üretimi gerçekleştirme değeri, kentleşmeyi ortaya çıkarmıştır. Bu gelişmeler de yeni bir ekonomik sistem olan kapitalizmin ve bu sistemin siyasi üstyapı kurumu olan demokrasinin maddi altyapısını meydana getirmiştir.

Bir siyasal yönetim biçiminin toplumsal yaşamda doğmasına ve pratikte toplum tarafından karşılık bularak uygulanmasına yol açan asıl önemli unsurun o toplumun maddi altyapısı tarafından belirlendiğini yukarıda Marx’ın bir toplumun meydana gelişini açıklayan altyapı ve üstyapı kavramlaştırışı ile açıklamıştık. Bu kavramlaştırmadan yola çıkarsak, özellikle ticari kapitalizm düşüncesinin ve sanayi devriminin İngiltere’de doğmasına yol açan o dönemin şartlarını doğru okumak gerekir. Bu doğru okuma becerisi bizi tarihsel olarak Avrupa coğrafyasında meydana gelen, siyasi ve felsefi devrimlerin tarihi arka planı olan maddi altyapısına götürecektir. Bu gün tarihsel olarak dünya toplumlarının yaşadığı maddi altyapı ve siyasi sistem İngiltere’de ortaya çıkan sanayi devrimi ile başlamış ve tarihsel olarak gelişim göstererek günümüze dek gelmiştir. Bunun için İngiliz Merkantilist iktisadi düşünce ile sanayi devrimin oluşmasını sağlayan iktisadi akılcılaştırmanın maddi altyapısını ve sanayi devrimine bağlı olarak kentleşme olgusu ile bir kent yönetim biçimi olan demokrasinin tekrardan tarih sahnesine çıkışı arasındaki ilişkiyi bir toplum sisteminin oluşum aşaması olan maddi altyapı içerisindeki ilişkiyi doğru kurmak gerekir.

Kapitalist üretimi başlatmak için gerekli kapitalin çok çalışan ancak zorunlu olduğu kadar harcayan ve gerisini azar azar biriktiren tutumlu insanlar tarafından sağlandığını söyleyebilirsiniz. İnsanlar şüphesiz para biriktirmişlerdi, ama sermaye ilkin böyle birikmedi. Çok güzel bir hikâye bu, ama yazık ki doğru değil. Hikâyenin doğrusu da bu kadar güzel değil (Huberman, 2013:141).

"Feodal toplumdan 20. Yüzyıla" adlı kitabında kapitalizmin tarihi arka planını açıklamaya çalışan Leo Huberman merkantilist düşüncenin ortaya çıkış evresinde gerekli olan kapitalin nasıl biriktiğini güzel olmayan bir hikâyenin doğruluğunda anlatmaya çalışmıştır.

İngiliz merkantilistleri daha çok deniz ticareti filosunun gelişmesi üzerinde durmuşlar, zenginliğin kaynağını da orada görmüşler. Gerekli olan kapitalin biriktirilmesi noktasında Ortaçağ'da denizlerde hâkimiyet, İngilizler için stratejik bir öneme sahipti. Kraliçe I. Elizabeth'in 1558'de tahta çıkması ile birlikte yenedünya düzeninde İngiltere'de ekonomik ve siyasi politikalar, deniz ticareti filosunun geliştirilmesine yönelik olmuştur. Zenginlik unsuru olarak altın ve gümüşü gören İngilizler denizaşırı sömürgeler kurmaya başladı. Kurdukları sömürgelerdeki altın, gümüş ve yeraltı madenlerini İngiltere'ye taşıdılar. Ülkeye altın ve gümüş girişini sağlamak için İngiltere, dış ticaret açığının kapatılması ve ödemeler dengesinin karşılanması adına deniz ticaret filosu ağını genişletmeyi amaçladı (Fülberth, 2008:131-134).

İngiltere yenedünya düzeninde gerek coğrafi konumu gerek şekillenen yenedünya koşulları gerçeğinin politik öngörülerini doğru yapmış ve deniz ticareti ağını genişletmek adına politik ve ekonomik stratejilerini pazar ve hammadde arayışına yöneltmiştir. İlk politikası sömürgeler kurmak olan İngiltere sömürge ülkelerde sınai faaliyetleri yasaklamıştır. Bu ülkelerin sahip olduğu ham maddeleri İngiltere'ye taşımıştır. Daha sonra sömürgelerine sömürerek İngiltere'ye taşıdığı bu malları işleterek ürettiği tüketim mallarını kendisinden satın alma zorunluluğu getirmiştir (Tekelioğlu, 1993:18).

İngiltere'nin denizlerde egemenliği ele geçirme ve sömürgeleri üzerindeki kontrol mekanizmasının etkisini artırmak adına 1650'li yıllarda merkantilist düşünce konusunda bir diğer önemli çalışması ise 'Deniz Nakliyesi Kanunu' dur. Mevzubahis kanun bilhassa Hollandalı tüccarların yaptığı aracılığın engellenmesi maksadıyla oluşturulmuş ve deniz aşırın ülkelerin arasında gerçekleşecek ticaret ilişkilerinde İngilizlerin gemilerine tekelleşme hakkın tanımıştır. Yasaya göre;

—Kökeni Avrupa'ya dayanan mallar İngiltere'ye ithalatı yapılırken, sadece İngilizlere ait gemilerin ya da malların üretilmiş olduğu ülkeye ait bandıraları taşıyan gemilerin kullanımı söz konusu olabilir.

—Avrupa'da bulunmayan ülkelerdeki ürünlerin ithalatı yapılırken sadece İngilizlere ait gemilerle mümkün olabilir.

—İngilizlere ait sahillerde yalnızca İngilizlere ait gemiler balıkçılık yapabilir, kabotaj hakkı da yalnız onlara aittir.

—İngilizlerin sömürü politikası İngiliz Merkantilizminin gerekli bir kısmını meydana getirmektedir. Gereksinim duyulan gıda maddeleri ve ham maddeler sömürülen ülkelerden getirilir, o ülkelere de sanayi ürünleri satılırdı. Tüm ithalat işlemleri İngilizlere ait gemilerle gerçekleştirilirdi. Sömürge ülkelerde sanayi kuruluşlarının gelişimi engellenirdi.

İngiltere, merkantilist düşünce doğrultusunda sömürgeci ve yayılımcı politikaları ile dünya piyasasına uzun bir süre egemen olmuştur. Sanayide meydana gelen değişimler İngiliz halkı açısından devasa değişiklikler yarattı. Kapitalist dokuma, endüstri ve zanaatçı üretim için gereken yünden ve el emeğinden daha fazlasını gerektirmekteydi. Koyun yetiştiriciliği kârlı bir meslek haline gelmişti; fakat iş için kalabalık sürü ve genişçe meralar gerekmemekteydi. Oysa elverişli toprakların çoğu küçük köylünün kullanımındaydı. 16. yüzyıldan itibaren topraklarında uzun süredir koyun yetiştiriciliği yapan İngiliz senyörler, köylülerin işten çıkarılmasına ve köylülerin sahip olduğu toprağın cebren alınmasına neden oldular. İngiltere'de 16. yüzyılda başlayan ve 18. yüzyıla kadar devam eden toprağın çevrilmesi hareketi (çitleme) çıkarılmış olan tarım yasası ile beraber devletin gözetim yapması ve kontrolü altında ticarileştirildi. Küçük aileler ve köylüyü mülksüz bırakma politikaları izlendi.

Toprağın özel mülkiyet hâline gelmesiyle beraber kira bedeli ve ederi katlanan toprağa ait masrafları karşılamaları mümkün olmayan köylülerin şehirlere göç etmeleri zorunlu hâle gelmiş, böylece zengin toprak sahiplerinin kamusal toprakları elde etmesinin yolu açılmıştır. Kar hedefiyle pazar için tarım üretiminin yapıldığı bu dönemi toprak yoluyla birikim yapmanın yöntemlerinden bir tanesi olarak açıklamak makul olmakla beraber, Avrupa'nın farklı ülkelerinde çitleme hareketine benzer hareketler ortaya çıkmıştır. Günümüzde de kentsel dönüşüm analiz edildiğinde, birebir değilse bile geçmişle benzeyen çitleme hareketinin söz konusu olduğunu söylemek mümkündür (Torun, 2003:188).

Endüstri devrimi meydana gelmeden evvel, bilhassa İngiltere'de beliren çitleme hareketi çok sayıda köylü veya serfin topraklarını terk etmelerine neden olmuştur. Kırdan kente kitlesel göçler meydana gelmiş, kentlerin niteliği değişmiştir. Endüstri devrimi meydana geldiğinde ve sonrasında dahi bu durum devam etmiş, hatta artmıştır. Sayıları milyonları bulan insanlar endüstri devrimiyle kentlere göç etmiş, bugüne dek geçen zaman diliminde kentler devasa hayallerin ve büyük çatışmaların, fakirliğin ve kültürel problemlerin odağı hâline gelmiştir.

İnsanlık tarihinin şahitlik ettiği iki büyük değişim bulunmaktadır. Bunlardan birincisi M.Ö. sekizinci asırda meydana gelen avcı toplayıcı insanları çiftçilere ve çobanlara dönüştüren tarım devrimi; diğeri de on sekizinci asırda ortaya çıkan ve iki asır içerisinde tarım yapan nüfusu dramatik bir biçimde düşürerek insanları hizmet ve mamul mal üreticilerine dönüştüren sanayi devrimidir.

Sanayi Devriminin hazır hale getiren ekonomik unsurlar şunlardan meydana gelmektedir: Demografik değişiklikler, tarımsal devrim, ulaşım ile ilgili kaydedilen gelişim, sermayenin dolaşımı, teknolojinin gelişimi olmuştur. 1750-1850 Aralığında gelişim kaydeden endüstri devrimi önce İngiltere’de meydana gelmiş, ardından Fransa’ya ve Avrupa’nın batısına ve Amerika kıtasına sıçramıştır. Dış ticaret gelişimi ve sermayenin birikmesine sebep olmasına ilaveten, iktisadi buluşlar ve teknik icatların yarattığı etkiyle üretimin makineyle yapılması neticesinde meydana gelmiş bir devrimdir. Devrimin ardından burjuvazi iktidarı ele geçirecek ve iktisadi düşüncenin temelini “laissez faire (bırakınız yapsınlar)” düşüncesi oluşturacaktır (Çetin, 2002:88).

Endüstri devrimi insanın kol gücüyle gerçekleşen üretim biçiminden, makinelerin gücüyle üretimin yapıldığı bir evreye geçişi ifade etmektedir. Üretimin bu biçimi on sekizinci asırda İngiltere’de, bilhassa dokuma sanayisi alanında belirilmiş, ardından sanayinin diğer kolları da bu üretim tarzını benimsemiştir. Makine gücüne dayanan üretim biçimine geçme ile beraber üretimin biçiminde ve miktarında artış meydana gelmiştir. Üretim tarzı ve miktarının artmasıyla birlikte sanayi devrimi burjuvazi sınıfı ve proletarya gibi iki sınıf ortaya çıkarmıştır.

Endüstri Devriminin yarattığı etkiler toplumsal yaşamın tüm sahalarına tesir etmiştir. Makinelerin seri üretimi, üretimin devasa ölçeklere ulaşmasını sağlamıştır. Yalnız makinelerin çalışmasını sağlayan işçilerin durumlarında bir ilerleme meydana gelmemiştir. Charles Dickens eserlerinde döneme ait sefil tabloları konu edinmiş, Emile Zola da Fransa’da yaşanan fakirliği aktarmıştır. Kent merkezlerindeki fabrikaların etrafında yaşamını sürdürenlerin fakirliği ve insanların doğrudan fabrikaya olan bağımlılığı toplumsal ilişkilerde çözümler meydana getirmiştir (Fülberth, 2008:136).

Sonuç olarak sanayi devriminin sonuçları Avrupa coğrafyasında toplumların maddi altyapılarında ve ekonomin karakteristik özelliği bağlamında kendisini gerçekleştirdiği mekânları ve coğrafi yaşam alanlarının yapısını değiştirdiğini görmek mümkündür.

1.3.2. Toplumsal Yapı

Sanayi devriminin etki ve sonuçları, feodal toplumun maddi altyapısında ortaya çıkardığı köklü değişim ve dönüşümlerin yansıması, insanların toplumsal yaşam alanlarında da büyük değişimleri beraberinde getirdi. Sanayi devrimi, ekonominin karakteri ve üretim biçiminden kaynaklı olarak insanların kırsal yaşamdan kentsel yaşam alanlarına doğru göç etmesine ve ortaya çıkan göçler ile de yeryüzünde kentlerin bir kez daha ortaya çıkmasına yol açtı. İnsanın değişen coğrafi yaşam alanlarının insanlık tarihinde tekrar kentlerde yaşam bulması sonucu, bir kent yönetim biçimi olarak demokrasi 17. yüzyılda bir kez daha e tarih sahnesine çıkmış oldu. Feodal toplumun üretici gücü ve emekçileri olan serfler, siyasi ve iktisadi akılcılaştırma politikaları sonucu kırsal yaşam alanları ve tarımsal ekonomik üretimden; kentsel yaşam alanlarına ve sanayide çalışan birer ücretli emekçiye dönüştüler. Yeni ekonomik sistemin ve bu sistemin hâkim sınıfı burjuvazi, bir önceki toplum olan feodal toplumun serflerini, birer ücretli emekçiye dönüştürürken, onların üretimde sağladıkları artı değere ve artı zamanlarına el koydukları bir ekonomik ve toplum sistemi kurdular.

Feodal toplumun üretici ve emekçi sınıfı olan serfler sınıfı, burjuvazinin bilinçli ve sistematik iktisadi politikalarına maruz kalarak, kırsal yaşam alanlarını terk ederek kentlere göç etmek zorunda kaldı. Bu durum toplumsal yaşamı belirleyen en önemli faktör oldu. Çünkü ortaya çıkan yenedünya ekonomik sistemi kentleşme endeksli üretim ve tüketimi öngördüğü için toplumsal yaşam alanı olan kentler aşırı göç dalgalarına maruz kaldı. Ortaya çıkan göç dalgası toplumsal yapı içerisinde (çalışma sürelerinin uzun oluşu, iş güvenliği ve iş sağlığı şartlarının olmayışı, kadın ve çocukların ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırılması, işsizlik gibi) sosyo ekonomik sorunların ortaya çıkmasına yol açtı. Bu sosyo ekonomik sorunlar kapitalist kent yaşamında sistemi ayakta tutan en büyük sosyal olgular olarak görmek gerekir. Çünkü işsizlik yedek iş gücü olgusunu, doğururken, emeği ile var olan proleterlerin işini kaybetme korkusu ile kontrol altında tutar (Fülberth, 2008:154).

Kapitalist kent toplumları, iktisadi bir akıl ile inşa edildi. Bu toplum türünde özel bireysel mülkiyet edinme hakkı ile serbest piyasa ekonomisi tezi savunulmuştu. Ancak gerekli olan kapitalin nasıl biriktirildiği konusu her zaman tartışma konusu olurken, yoksul ve sömürülen kitlelere bir gün özel mülkiyet edinerek zenginleşebilecekleri umudu satılıyordu (Gorz, 2007:58). Oysa sistemin çarkları arasına sıkışıp kalan halk kitlelerinin çalışarak ve emekleri ile özel mülkiyet edinme hakları daha kapitalist sistem kurulurken azınlık olan bir kesimin tekeline çoktan geçmişti. Bu da sömürü anlayışına dayalı bir ekonomik sistem ve bu sistemin

yoksul halk kitlelerine bir gün zengin olma umudu satılırken çoktan doğurmuştu. Demokrasi, toplumsal yapı boyutu ile maddi altyapısı, coğrafi yaşam alanları, üretimin gerçekleştiği mekânlar bağlamında sömürü düzeni temelinde kurulmuş bir siyasal yönetim biçimi olarak tasarlandı. Demokrasiyi tasarlayan, siyasal ve iktisadi akıl, sosyo ekonomik sorunlar temelinde emeği ile var olan ücretli proleterlere siyasal katılım hakkı verirken, toplumsal yapıda var olan sosyo ekonomik sorunların çözümü umudu ile teori ve pratik noktasında ortaya koyduğu siyasal paradokslar ile kendisini var etti.

Coğrafi boyutu ile düşünüldüğünde, bir ekonomik sistem olarak kapitalizm, iktisadi olmanın ötesinde eşitsiz sermaye birikimi ve dağılımı ile adaletsizlik ilkesi üzerinde kurulu bir ekonomik sistem olarak var olmuştur. En büyük payın çok küçük bir azınlık tekeline almışken, bu oran belli bir matematiksel oran dâhilinde orta sınıfa ve en küçük pay şeklinde de tabana doğru yayılmıştır. İşte ekonomideki bu adaletsizlik kapitalist sistemin ekonomik ilişkilerini, üretim biçimi ve üretim araçlarının özel mülkiyet durumunu belirlemektedir. Üretim araçları en büyük sermaye payını tekeline bulunduran azınlık sınıfın hâkimiyeti altına geçti. Bu durum sınıflar arasında burjuva, orta sınıf ve proletarya sınıfı arasında bir denge politikası izlenmesi ve siyasal sistemin burjuva sınıfının denetimi ve kontrolünde dengeli bir biçimde orta sınıf ile tabandaki halk kitlelerinin kendilerine karşı isyan etmemeleri için sistematik bir yönetim biçimine ihtiyaç duyulmasına yol açtı. Bu yönetim biçimi bir kent yönetim biçimi olan demokrasi yönetim biçimi oldu (Harvey, 2011:95).

Yukarıda saydığımız sosyo ekonomik sorunlar, kapitalist kent yaşamında, çalışma saatlerinin azaltılması, iş güvenliği ve iş sağlığı önlemlerinin alınarak çalışmaya elverişli çalışma ortamlarının oluşturulması için, yenedünyanın toplumsal yaşam alanında işçiler zamanla örgütlenmeyi başararak, hak arayışına girmişlerdir. Bunun sonucunda insanlık tarihinde ilk kez işçiler, sosyo ekonomik sorunları karşısında işçi dernekleri, sendikalar kurarak örgütlenme ve üretimden aldıkları güç ile kurumsallaşmayı öğrenmişlerdir. Böylece, birlikten kuvvet doğar düşüncesi ile patronlara karşı birlik olmaya, ekonomik ve siyasal katılma hakkı için mücadeleler vermeye başlamışlardır. Bu hak arayışı daha çok (çocuk yaşta çalışmanın önüne geçmek, ağır ve tehlikeli işlerde kadınların çalıştırılmasını yasaklamak adına) sosyo ekonomik sorunların çözümüne yönelik hak arayışı olmuştur. Bu bağlamında temel hak ve özgürlükler, insan hakları, siyasal haklar ve ödevler, ekonomik ve sosyal haklar gibi temel başlıklarda toplumsal yaşamda kurumsallaşmış bir üstyapının oluştuğu görülmüştür. Tüm bu gelişmeler, yenedünya düzeni olan kapitalist kent sisteminde insanlık tarihinin ezilenlerini, modernleşme sürecine

sürüklemiştir. Modernleşme, toplumsal yaşamda konforlu köleliği inşa etmiş ve sınıflar arasında bir denge ortaya çıkarmıştır.

1.3.3. Mekânsal Boyut

Bir ekonomik ve bir siyasal sistemi mekânsal boyutu ile incelediğimizde birbirine organik bir bağ ile bağımlı olan bu iki sistemin kendisini gerçekleştirdiği mekânlara bakmak gerekir. Çünkü her toplumun ekonomik ve ekonomik yapıya göre belirlenen bir üstyapısı olduğu gibi, her ekonomik sistem ve üstyapının kendisini gerçekleştirdiği mekânları vardır. En başından beri Marksist düşünce sisteminin bir toplumun meydana gelişi ve yapısına ilişkin analizler bağlamında tam da savunduğumuz şey buydu. Çünkü her sistemin pratik işleyişi ve bu pratiğe ait teorik olan her şeyin bir mekânın ürünü olarak ortaya çıktığı görülür. Mekânsal düzenleme olarak düşünüldüğünde doğada devlet, içerisinde yaşadığımız kentler, köyler, yaşadığımız evler toplumsal yaşam alanları bağlamında birer mekândır. Bu mekânlarda devlet ve o devleti meydana getiren kentler ile toplumun örgütlü en küçük yapı birimi olan aileler ekonomik ve siyasal bir varlık olarak bu mekânlarda ekonomik üretim ve siyasal katılım gösterip kendilerini gerçekleştirerek yaşarlar (Habermars, 2007:40). Habermars, kapitalist toplum sisteminin en büyük ve örgütlü mekânı olan devletleri, Fransız ve Amerikan devrimlerinin tarihsel bir ürününden çıkan serbest piyasa ekonomisine dayalı bir ekonomik sistem olarak tanımlar. Bu sistemin üstyapısının da bu ekonomik sisteme göre belirlenen modern devleti, hukuksal anlamda tanımlanmış bir kavram olup, nesnel anlamda coğrafyası bakımından bir mekânın ürünü olarak ortaya çıkan ekonomik ve siyasal sistem olarak tanımlamıştır (Habermars, 2015:15). Bir düşünce sistemi olarak kapitalist sistem doğada ulus devletler vasıtasıyla ile örgütlenmiştir. Ulus devletlerde kentsel yaşam alanları ve kent yaşamı da ekonomik üretimin ve siyasal üretimin gerçekleştiği üretim ve siyasi mekânlar aracılığı ile örgütlenmiştir. Bir toplumun oluştuğu altyapı bağlamında yönetim biçimlerinin mekânsal boyut düşünüldüğünde üretim mekânları olarak fabrikalar demokratik toplum yapılarının üretim mekânları olarak karşımıza çıkar. Fabrikalar proletaryanın artı değer ve artı zamanına iktisadi bir akıl ile el konulduğu mekânlardır. Bu durum kapitalizmin özü olan serbest piyasa ekonomisinin oluşmasına yol açmıştır. Daha sonra ticari iktisadi düşünce temelinde fabrikalarda gerçekleşen üretim kentlerde biriktiği için kentler bir mekân olarak üretilen malların pazarlanması bağlamında ticari kapitalizmin merkezi mekânları haline gelmiştir. Mekânsal boyutu ile kentlerde doğada kapitalist bir ekonomik sistemi örgütlemiştir. Bununla birlikte üst yapı kurumu olarak ortaya çıkan kurumlara bakıldığında, sanat mekânları, kültürel mekânlar, siyaset kurumu mekânları da aile

kurumundan başlayarak, kentlere, kentlerde ulus devlet yapılarına ve ulus devlet yapıları da ekonomik yapının çıkar ve menfaatleri doğrultusunda doğada siyasal kurumları ve sosyal ilişkileri düzenleyen mekânlar olarak örgütlenmişlerdir. Bu doğrultuda tarihi arka planı Antik Yunan dönemine kadar götürmenin mümkün olduğu demokrasi siyasal sisteminin, parlamento, siyasal iletişim, siyasal katılım, yargı sistemi kurumları 17. Yüzyılda bir kez daha ortaya çıktıkları görülür.

1.4. Siyasal Katılım

Siyasal katılma, toplumun fertlerinin politik sistem içerisindeki karar alıcıların seçimlerini etki altına almak adına sergiledikleri eylem ve faaliyetlerin tamamını kapsayan bir kavrayıştır. Olağan ve olağandışı olmak üzere iki biçimi bulunmaktadır. Olağan sözcüğüyle politik rejimin uyguladığı norm ve kurallarla uyumlu faaliyetler kastedilmektedir. Siyasi tartışma, oy verme, tanışma, politik sistemin içerisinde yer alan bireylerle iletişim kurma benzeri eylemler olağan siyasi katılmaya örnek teşkil etmektedir. Birtakım siyaset bilimi uzmanları, olağan katılımı basit olandan gelişmiş olana doğru bir sıralamaya sokarak analiz etmişlerdir. Bu şekilde yapılan bir sıralama, basit katılım biçimlerini eyleyenlerin, bunları hiç eylemeyenlere göre gelişmiş katılım biçimlerine daha fazla yönelecekleri iddiasını barındırmaktadır. Fakat ülkelerin özgün koşulları bulunduğu göz önüne alındığında, bütün toplumlar için geçerliliği bulunan bir sıralama türünün bahsetmenin gerçekçi olmayacağı anlaşılmaktadır (Dursun, 2006:230).

Siyasal katılma çalışmalarının manası ve sıklığı ülkelere göre değişiklik göstermektedir. Mesela, seçim kampanyalarının yaygınlığı ABD’de mühim faaliyetlerden biriyken, ülkemizde benzer bir etkinlik söz konusu olmamaktadır. Ancak ülkemizde de oy kullanan kişi sayısı incelendiğinde birçok gelişmiş ülkeden daha iyi olduğumuz anlaşılmaktadır. Türkiye’de ortaya konan bir araştırma, yaygınlığı en fazla olan faaliyet biçimlerinin oy verme, siyasi münakaşa ve politik sistemin içinde yer alan bireylerle temas olduğunu ortaya koymuştur.

Siyasal katılım faaliyetlerinin manası değişik politik yönetimlerde değişkenlik göstermektedir. Mesela, oy verme demokratik yönetim biçimlerinde seçenekler arasından yöneticileri belirleme anlamına gelirken, siyasi rekabetin bulunmadığı ülkelerde, otoriteyi elinde bulunduranın onaylanması anlamına gelmektedir.

Olağandışı siyasal katılım faaliyetlerine, mitingler, yasaların çiğnenmesi, işgaller, boykotlar, topluca dilekçe verilmesi gibi örnekler verilebilir. Kişilerin politik rejimin koymuş olduğu

norm ve kanunlara aykırı eylemler sergilemesinin nedenleri, politik yönetimden memnun olmama, toplumsal çatışmalar, belirli grupların katılımının önlenmesi, politik sisteme yabancılaşması olarak sıralanabilir.

1.4.1. Katılımcı Demokrasi

Katılımcı demokrasi (doğrudan demokrasi) kararlar onlardan etkilenen halk tarafından siyasal katılım gösterilerek doğrudan verilir. Antik Yunan şehir devletlerinde uygulanan özgün demokrasi modeli tamda buydu. Yurttaş olan herkes, yani toplumun küçük bir azınlığı, mülkiyet sahipleri, erkekler siyasi değerlendirmelerde bulunmak ve siyasal kararlar almak için düzenli olarak mecliste toplanırlardı (Giddens, 2008:897).

Meclis toplantıları, büyük agoralarda yapılırdı. Ve siyasal sistem yirmi yaşın üzerinde tüm mülkiyet sahibi erkeklerin katılımına imkân veriyordu. Meclis ana hatlarıyla üç organdan meydana geliyordu. Bu organlar " konsey ", " deme " ve " mahkeme jürisi " dür. Konsey, ülkenin genel politikalarını belirleyen aynı zamanda yasama konusunda yetkili bir organdı. Başka bir deyişle yaşam ve yürütmeyi oluşturuyordu. Deme, ise bugünkü anlamda yerel yönetimlere benzer bir yapıdaydı. Son organ olan mahkeme jürisi ise meclis tarafından seçilen otuz yaş üzerindeki vatandaşlardan oluşuyordu. Her tür yargısal işlere bu jüri bakardı. Gerek mecliste gerekse konseyde yer alan vatandaşların ana işleri kentin yönetimiyle ilgilenmekti. Mülk sahibi olmakla birlikte bu vatandaşların işleri köleler ve kâhyalar tarafından yerine getirildiği için, vatandaşlar boş zamana sahip olabiliyorlardı (Çaha, 2010:20).

Vatandaşların nüfusu artıka ve devletin coğrafyasının genişlemesiyle de artan nüfus doğrudan demokrasinin işlerliğinin sorgulanmasına neden olmuş ve uygulanmasını da zorlaştırmıştır. Doğrudan demokrasinin Antik Yunan'da uygulanma alanı bulmasının o dönemde kent devletlerinin uygun değer büyüklüğünün mümkün olmasıyla uygulama bulduğunu söyleyebiliriz (Dursun, 2006:186).

Zamanla toplumların yapılarının değişmesi ve nüfusun artması ile doğrudan katılım modeli terk edilmiş ve yerini temsili demokrasiye bırakmıştır. Ancak günümüzde doğrudan demokrasi modelinin kimi uygulamalarına halen rastlanmaktadır. Birleşik Devletlerin Kuzeydoğusundaki New England'daki küçük cemaatler tarafından geleneksel yıllık " kasaba toplantıları " yapılmaktadır (Giddens, 2008:897).

Antik Çağ demokrasisinde sosyal sınıflar açısından demokrasi ilişkisini ele aldığımızda demokrasi özel mülkiyet sahibi 20 yaş erkeklerin doğrudan katılım gösterdiği büyük agoralarda siyasal karar alma ve belirleme hakkına sahip bir siyasal sistemdi. Antik Yunan'da sınıflar arasında geçişler yoktu. Ve bu şehir devletlerinde ana hatlarıyla üç sınıf bulunmaktaydı. Bunlar köleler, yabancılar ve vatandaşlardı. Köleler insan hukukunun kapsamına dâhil değildi. Ve tek görevleri vatandaşların (Özel mülkiyet sahibi olanların) işlerinde çalışmaktı. Vatandaşlar toplumda en ayrıcalıklı sınıf ve siyasal katılımında bulunan kişilerdi (Çaha, 2010:17-18). Dolayısıyla Antik Yunan'da şehir toplumunun alt yapısında üretim ilişkilerinde üretimi gerçekleştirenler siyasal katılım ve siyasal karar mekanizmalarında doğrudan katılım ve kendisini yönetme hakkına sahip olmamıştır.

1.4.2. Temsili Demokrasi

Doğrudan demokrasinin siyasal toplumların büyüklükleriyle ilgili olarak uygulanmasındaki sorunlar iktidar yetkisinin temsilciler yoluyla kullanılmasını gündeme getirmiştir. Halkın egemenlik hakkının, halk tarafından seçilen kişiler veya kurullarca kullanımı temsili/liberal demokrasi modelini doğurmuştur (Dursun, 2006:187).

Halk, kaynağına sahip olduğu yönetme hakkını, direkt olarak kullanmanın pratik sıkıntıları sebebiyle, genellikle seçmiş oldukları temsilcilerin vasıtasıyla kullanmaktadır. Temsili demokrasiyi, özgür, adil, çoğulcu seçim ve temel hakların ve özgürlüklerin korunumu oluşturmaktadır (Aliefendioğlu, 2005:71).

Avrupa'da ticaretin gelişmesi ile birlikte şehirlerin de gelişmeye ve canlanmaya başlaması sonucu feodal sistemin ekonomik yapısı temelden sarsılmıştır. Ve Ortaçağ Avrupa'sında şehirlerde ortaya çıkan burjuvazi sınıfı toplumda egemen sınıf haline gelmiştir. Ticaretin gelişmesi, şehirlerin canlanması ve büyümesi, burjuvazi sınıfının ortaya çıkışı ile birlikte demokrasi bir yönetim biçimi olarak tekrar uygulanma alanı bulmuştur. Kentlerde beliren ve devamlı güç kazanan burjuva sınıfının, milli egemenlik yaklaşımına paralel olarak sabunmuş olduğu özgürlük, eşitlik ve kardeşlik kavrayışları ve iktidarı vatandaşların tümünün eşitçe katılmış olduğu oylama sistemiyle belirlenmiş olan temsilcilere devretme noktasındaki düşünceler, “seçim” ve “genel oy” kavrayışlarının dayanmış olduğu fikri temeli meydana getirmiştir (Aliefendioğlu, 2005:73).

17. yüzyıldan itibaren John Locke, Adam Smith, Montesquieu, David Hume ve John Stuart Mill gibi düşünürlerin tartışmalarıyla gelişen liberal düşüncenin iktisadi projesi serbest piyasa

ekonomisi, siyasi projesi ise demokrasi olmuştur. Demokrasi 18 yüzyıldan beri bu düşüncenin döşemiş olduğu yolun asfalt taşları üzerinden gelişmiştir (Çaha, 2010:117). Liberal demokrasi önce İngiltere’de, burjuva sınıfının aristokratlara ve monarşiye başkaldırışı neticesinde meydana gelmiştir. İnsan hakları, hukukun üstünlüğü, güçler ayrımı ilkesi (yargı, yasama, yürütme) gibi değerleri esas alan günümüz demokrasi anlayışı, liberal temsili demokrasi üzerinde gelişim göstermiştir (Çaha, 2010:117).

Sosyal sınıflar açısından değerlendirdiğimizde liberal/temsili demokrasinin ortaya çıkışının tarihi arka planını Fransız Devrimi’ne götürebiliriz. Fransız devrimi bu gün yaşadığımız dünyanın temel siyasi, sosyolojik ve kültürel kıstaslarını belirlemekle bir çağı kapatıp bir başkasını açmıştır. Peki, Fransız devrimi bir toplumsal isyan mıydı yoksa artık düzenin değişmesini ve iktidarın kendi ellerine geçmesini isteyen burjuvazinin siyasi aklı sonucunda mı ortaya çıkmıştır? Bu sorunun sosyolojik ve siyasal tartışmalarında yatan cevabı önemli olmakla birlikte, sonuç odaklı düşündüğümüzde burjuvazinin krallık ve monarşi düzenini siyasi ve iktisadi akılcılaştırmalarla dönüştürmesi ve parlamenter sisteme geçiş burjuvazi devrimi ile sonuçlanmıştır. Ancak parlamenter sisteme geçiş ile birlikte ezilen sınıflar açısından bir değişim yaşanmadı. Bu durum karşısında ezilen halklar liberal/ temsili demokrasi gelişim tarihi içerisinde haklarını örgütlenerek, savaşılarak, bedel ödeyerek zamanla kısmen kazanabilse de günümüzde siyasal alanı burjuvazi sınıfının belirlediği alan ile sınırlı kalmıştır. İşçi sınıfı çoğunluk olmasına rağmen seçme ve seçilme hakkını kullanarak siyasal iktidara ulaşamamaktadır (Duman, 2008:105-112).

1.5. Demokrasinin Kurucu ve Pratik Aktörleri

İnsanlık tarihinde ortaya çıkan bütün yönetim biçimlerinin tarihi arka planında ortaya çıktıkları siyasi ve iktisadi düşünce sistemi bağlamında kendi ve pratik kurucu aktörleri ile varlıklarını sürdürdüğü görülür. Zaten teorinin pratiğe dönüşüp uygulama alanı bulması kurucu ve pratik aktörler vasıtası ile olduğu da bilimsel bir gerçekliktir. İnsanlık tarihinde henüz uygulama alanı bulmayan birçok düşünce sistemi bulunmaktadır. Bu düşünce sistemlerinin teoriden pratiğe dönüşmemesinin sebebi ilk bağlamda toplumsal bir tasarının iktisadi ve siyasi boyutunun doğru tasarlanarak uygulama alanı bulmamasından kaynaklanmaktadır. Bu çerçevede de kurucu ve pratik aktörlerinin toplumsal yaşamda mimari bir aklın tasarımcısı olan ekonomik ve siyasi tasarımlar ile bütünleşmediğinden başka düşünce sisteminin kurucu ve pratik aktörleri içerisinde etkisiz kılınmasından kaynaklanmaktadır. Harvey, bu nedenle ütopyacı hareketlerin yüzlerce yıl adil bir toplum ve daha iyi bir yaşam için mücadele verdiklerini, kimisinin başa-

rıya ulaştığını kimisinin ise başarısızlıkla sonuçlanarak sadece hayalî bir durum olarak kaldığını söyler. Daha sonra ise fikirlerin neden hayalî kaldığını, hayallerin neden gerçekleşmediğini ortaya koyarken, bir düşünce sisteminin siyasi, ekonomik ve coğrafi boyutu ile analiz etmiştir. Analizleri sonucunda belki de birçok düşüncenin hayalî kalmasında o düşünce sistemin ya tam olgunlaşmamasından, ya da tarihsel gelişmelerin ve dinamizmini daha adil ve eşit bir toplum isteyenlerin doğru okuyamadıklarını ve doğru okuyamadıkları içinde kendi kurucu ve pratik aktörlerini hayata geçiremediklerinden kaynaklandığını ileri sürer (Harvey, 2011:167).

İnsanlık tarihinde bir siyasal ve ekonomik proje olarak uygulamaya geçmiş yönetim biçimlerine bakıldığında bu yönetim biçimleri tarih boyunca pratikte iki önemli sosyolojik olgu etkileşiminde uygulama alanı bulmuştur. Hangi toplum türünde olursa olsun bir düşüncenin kurucu ve pratik aktörleri siyasal iletişim ve siyasal katılım çerçevesinde uygulama bulmuştur.

Teoride demokrasinin bir yönetim biçimi olarak tarih sahnesine çıkması bağlamında ortaya çıkan retorik güçler kadar, teorinin de pratiğe dönüşmesi demokratik düşünce açısından bu düşüncenin ütopya olmaktan çıkıp uygulama alanı bulmasında kurucu ve pratik aktörlerinin son derece önemli rol oynadığı görülmektedir. Bu gün yeryüzünde varlığını sürdüren neredeyse tüm toplumların demokrasiyi genel ve yaygın olarak benimsediği görülür. Demokrasinin kendi tarihi arka planında ekonomik, politik, coğrafi ve mekânsal boyutu ile bir düşünce sisteminin tasarımı olarak ortaya çıkmasından sonra pratikte kurumsallaşarak kendi tarihi içerisinde gelişip günümüz toplumları tarafından benimsemesini sağlayan önemli kurucu ve pratik aktörleri siyasal iletişim ve siyasal katılım doğrultusunda ortaya çıkmıştır. Siyasal iletişimin amacı, herhangi bir siyasal, ekonomik, sosyolojik ya da kültürel vb. bir konu hakkında kamusal düşüncenin kaynağına ya da göndericinin mesajına uygun bir biçimde şekillenmesini sağlamaktadır. Siyasal iletişim de mesajı gönderen ve mesajı alan arasındaki etkileşim siyasal iletişimi ortaya çıkarırken bu etkileşimden doğan sosyal ilişkiler siyasal katılımı doğurur. Bunun için siyasal iletişim ve onun etkileşim hali (mesajı ileten ile mesaja geri dönüş yapan) siyasal katılımı pratikte o toplumda hâkim olan yönetim biçiminin kurucu ve pratikteki aktörleri tarafından hayata geçirilir. Bu durum daha çok kamusal alanda egemen olan siyasi ve ekonomik düşüncenin kontrolü ve yönetimi çerçevesinde gelişir. Siyasal iletişim ve siyasal katılımın en önemli kurucu ve pratik aktörlerinin başında medya, siyasal partiler ve seçmenler gelmektedir.

1.5.1. Medya

Medyanın siyasetle olan ilişkisi her dönemde mühim bir tartışma meselesini teşkil etmektedir. Devlet politikalarının, siyasal partilerin ve politik figürlerin kamuoyunun desteğine duyduğu ihtiyaç ile medyanın bu ihtiyaç noktasında siyasal iletişimde toplum üzerindeki etkisi, siyasal iktidari siyasal partiler ve siyasal figürler için medyanın vazgeçilemeyecek bir güç olmasına neden olmuştur.

Medyanın ortaya çıkışını modern anlamda kamusal alanın ortaya çıkışı ile başlatılabilir. Çünkü medya, kamusal alana ait ekonomik ve siyasal olan sosyolojik olguların halk tarafından tartışılmaya başlaması ile birlikte ortaya çıkmıştır. İnsanlar ilk olarak gazetelerde okudukları siyasi ve ekonomik haberleri tartışmaya başladığı gün, medya kamusal alana ait olan siyasi ve ekonomik olguların halk kitlelerine ulaşmasına ve tartışılmasına aracı olmuştur. Böylece medya ile birlikte kamusal alanda modern anlamda doğmuştur. Daha sonra modern insanlık tarihinde medya demokrasinin gelişim ve ilerlemesinde etken bir faktör olarak, siyasal ve ekonomik iletişimin en etkili aracı oldu. Bu kitle iletişim araçlarının gelişen teknolojik ve bilimsel gelişmeleri sayesinde olmuştur. Kitle iletişim araçlarının gelişmesi medyanın insanların günlük yaşamının bir parçası haline dönüşmesine yol açarak, kamusal alanda olup bitenin insanlar ile sürekli iletişim halinde olması olanağı doğurmuştur. Bu bağlamda medya araştırmaları tarihsel süreç içerisinde kamusal alan ile birlikte nasıl gelişim gösterdiği, kamusal alan ile halk kitleleri arasındaki iletişimin siyasal ve ekonomik boyutu noktasında bilimsel ve akademik çalışmaların konusunu oluşturmuştur. Medyanın bir kurum olarak ortaya çıkması ile birlikte, ekonomik iletişim (bu iletişim ticari bir iktisadi aklın ürünü) siyasal iletişim, siyasal iletişim alanına göre mesajı iletene geri dönüş ile birlikte ortaya çıkan siyasal katılım olgusunu medya ile bütünleşerek ona önemli görevler yüklemiştir (Giddens, 2008:632).

Medyayla siyasetin ilişkisi, “ortak yaşam ilişkisi” olarak ifade edilmektedir. Medya, siyaseti haberin kaynağı olarak değerlendirmektedir. Politik partiler ve politik figürler ise kendi fikirlerini, davranışlarını ve inançlarını toplumun fertlerine ulaştırmayı arzu etmektedir. Bu durum medya ile siyasetin arasında karşılıklı bir sürecin ortaya çıkmasına neden olur. Süreç içerisinde politika ve politik kurumların medya üzerindeki etkisi daha büyüktür. Medya sisteminin siyasi rejim ile bağlantısının bulunmaması söz konusu değildir. Etik penceresinden değerlendirildiğinde politikanın ve politik gücün medyanın üzerinde vesayet meydana getirmesi, ahlaki olarak değerlendirilemeyecek olsa da siyasi rejim ile medyanın arasında bir ilişkinin bulunmaması söz konusu olamaz. Politik kayıtsızlığın en mühim besleyicileri kitle iletişim araç-

larıdır. Politika kanalıyla baskı uygulanır, medyanın kurtulma çabaları, onlarla beraber yaşamaktan daha zahmetlidir (Poe, 2014:247).

Medya, politikayı kendisinin alt sistemine dönüştürmek için çalışırken, birebir politika da medyayı hâkimiyet altına almaya çalışmaktadır. Medya penceresinden değerlendirildiğinde toplumun etki altına alınması hedefi bulunmaktadır. Topluma bilgi verilmesi, yön verilmesi medyanın politikadaki etkisinin gösterilmesi noktasında önem arz etmektedir.

Kitle iletişim araçlarının sık kullanılmasıyla medyanın önemi daha da artmıştır. Politikanın oluşmasında, politikaya yön verilmesinde medyanın oynadığı rol devasadır. Amerikalı siyaset bilimci Richard Fagen, “iki bin kişiyi kitle iletişim araçlarının kilit noktalara yerleştirebilecek bir düzenbazlık çetesi kurabilme imkânına sahip olsaydık, Amerika’nın tümünü ve dünyanın büyük bir kısmını ABD Başkanının öldüğüne inandırmak içten bile değildir.” Sözüyle kitle iletişim araçlarının toplumlar ve kitleler üzerinde ne denli etkili olduğu ifade etmektedir (Dijk, 2016:375).

Vatandaşların her birinin kendilerini yöneten kişileri direkt olarak bilmesi veya değerlendirmesi imkânsızdır. Bundan dolayı yöneticilerin topluma tanıtılması görevini medya yüklenmiş ve siyasette dördüncü güç şeklinde ifade edilmiştir. Medyanın politikayı, kamuoyu oluşturma noktasında, halkı fikir belirtme ve tartışmalara katılma noktasında etkilemesi onu bir güç haline getirmektedir. Türkiye’de ortaya konan araştırmaların çoğunda toplumun politik figürleri tanıma, demokrasi benimseme anlayışı, politik problemleri çözümü hususlarında eksik bilgiye sahip olduklarını göstermektedir. Çünkü politikayla ilgili haberler, ekseriyetle kişilerin gereksiniminden çok magazin içeriği taşıması nedeniyle seçilmektedir.

Özetlemek gerekirse medya ve siyasetin ayrışık süreçler şeklinde değerlendirilmesi mümkün değildir. Politikacıların kamuoyu yaratması ve toplumsal gücün medya tarafından yaratılması noktalarında karşılıklı bir ilişki içerisindeyler ve birbirlerini yönlendirirler.

1.5.2. Siyasi Partiler

Siyasal partiler, toplumsal yaşamda ekonomik ve sosyal olarak farklı çıkar gruplarının ve toplulukların ortak çıkar ve amaç uğruna bir araya geldikleri ve siyasal iktidara ulaşmak için devlet olgusu ile halk arasında siyasal iletişimi kuran kuruluşlar olarak tanımlanabilir. Siyasal partiler toplumsal yaşamda düşünce ve çıkarlar noktasında bölünen toplumun bir yansıması olarak var olurlar. Bu doğrultuda demokrasinin kurumsallaşarak gelişmesini ve varlığını sür-

dürmesinde kuşkusuz siyasal partiler de medya kadar etkin bir kurucu ve demokrasinin pratik uygulamasında da saygın bir iletişim aracı olarak görmek gerekir. Çünkü siyasal partiler doğrudan geleneksel veya post modern yöntem ve imkânlarla belli bir siyasi ve ekonomik program dâhilinde halk ile iletişim haline geçerek halkın desteğini almayı amaçlar ve bu amacı ile de siyasal iktidara ulaşmayı kendisine hedef edinmişlerdir (Kapani, 2016:173).

Modern toplumun kurulması ile birlikte toplumsal yaşam alanları olarak yeniden kentler tarih sahnesine çıkmıştır. Coğrafi yaşam alanları ve mekânsal boyutu ile antik yunan dönemi kent anlayışından farklı olarak siyasi ve iktisadi bir akıl ile tasarlanan 17. Yüzyıl kentleri, nüfusu 200 binden fazla kentler olarak ortaya çıkmıştır. Bu yoğun nüfus yapısı doğrudan demokrasinin uygulanabilirliğini imkânsız kılıyordu. Ortaya çıkan sosyo ekonomik sorunlar yenedünya sisteminde yoksul yoğun halk kitlelerinin de kendilerinin yaşam koşullarını ve toplumsal yaşamda karşılaştıkları temel sorunlar üzerinde çözüm arayışı içeriisinde olması temsili demokrasinin ve siyasal partilerin doğmasına neden olmuştur. (Kapani, 2016:175).

Tarihte ilk siyasal partilerin ortaya çıkması sonucu, siyasal partiler bir yönetim biçimi olarak demokrasinin ve siyasal iletişim kurumun en etkin araçlarından biri olmuştur. Belli bir program ve örgütlülük dâhilinde ilk ortaya çıktıkları günden günümüze dek Dünya’da gelişim gösteren, ekonomik ve siyasal gelişmelere bağlı olarak demokrasinin vazgeçilmez birer unsuru haline dönüşmüşlerdir. Kentlerde ve taşrada yaşayan halk yığınları toplumsal yaşamada içinde bulundukları sosyo ekonomik sorunlar kapsamında onların çözümü için siyasal partiler kurmuş, ya da mevcut siyasal partilerin parti programlarına yönelerek siyasal iktidara ulaşmayı amaçlamıştır. Bu bağlamda siyasal partilerin tarihine bakıldığında siyasal partilerin demokrası ve medya ile bütünleştiğini, demokrasinin kurumsallaşmasında etken rol oynarken teknolojik gelişim ve iletişimin değişen yapısına bağlı olarak gelişim göstermişlerdir.

1.5.3. Seçmenler

Siyasal iletişimin aktörleri kapsamında söz edilebilecek bir diğer aktör de bu iletişimin hedef kitlesini oluşturan seçmenlerdir. Genel iletişim sürecinde olduğu gibi politik iletişim sürecinde esas hedef, hedeflenmiş kitlede tespiti yapılmış seçmenlerin ikna edilmesi ve seçmenlerin davranışlarının arzu edilen yönde değiştirilebilmesidir. Demokrasinin siyasal bir kültür olarak kurumsallaşmasında siyasal iletişimin en önemli aktörlerinden ve hedef kitlelerinden olan seçmenler, siyasal katılım hakkı elde etmek seçme ve seçilme haklarını kullanmak adına zorlu mücadeleler vermişlerdir.

Çartizm, 1832-1850 yılları arasındaki dönemde İngiltere’de ortaya çıkan politik reformlar için işçi sınıfının verdiği ilk siyasi mücadele olarak tanımlanabilir. Adını 1838 yılında yayımlanan People’s Charter (halk bildirgesi) altı maddelik isimli bildirimden alır. People’s Charter ismiyle anılan ve sistemin daha demokratik olması için reform talebinde bulunan altı maddeden oluşan bildirinin içerdiği istekler aşağıda sıralanmıştır:

- Suçu bulunmayan ve akıl sağlığı bozuk olmayan, 21 yaşın üstündeki tüm erkeklerin oy verme hakkı bulunmalıdır.
- Oylamanın gizliliğinin sağlanması gerekmektedir.
- Parlamentaoya üye olunması için “zengin olma” ya da “toprak sahipliği” şartı bulunmamalı, seçilme hakkının herkes için geçerli olması gerekmektedir.
- Parlamenter, işleri karşılığında belirli bir ücret alabilmelidir.
- Seçim bölgelerinin tümünün, aynı sayıda seçmenden oluşacak miktardaki oylarla temsil edilmesini sağlanmalıdır.
- Seçimlerin her sene yenilenmesi gerekmektedir.

İngiltere’de 1832 senesinde gerçekleşen reforma, işçi sınıfı penceresinden bakıldığında yaratmış olduğu bir değişim mevcut değildi. İşçilere oy hakkı hala tanınmıyordu. Bu durumun birtakım mühim toplumsal neticeleri olmuş, sosyalist bilincin ve hareketin güç kazanmasına yol açmıştır. İşçilerin oy verme hakkını talep eden siyasi partiler oluşmuştur. Aynı dönem Çartist hareketin de güç kazandığı bir dönemdir ve işçilerin oy hakkının tanınması için işçiler türlü eylemlerde bulunmuştur. Gelişmelerin talepleri karşılamaması nedeniyle Çartist hareketin başarıya ulaşamayacağı anlaşılmış, sendikalaşma başlamıştır. Çartizm örgütlü işçi hareketine gösterilebilecek ilk işçi sınıfı mücadele hareketidir. Çartist hareketin mücadelesi, oy hakkının bütün vatandaşlara, dolayısıyla işçilere de tanınması talebiyle başlamıştır. Hareketin İngiltere’nin demokratikleşmesi serüveninde tarihsel olarak önemli bir rolü bulunmaktadır.

Demokratik gelişimin bir neticesi olarak tüm vatandaşlara kanunlarla tanınan oy verme hakkı vatandaşların değerli bireyler olarak görüldüğünü göstermektedir. Bütün vatandaşların eşitliğini isteyen demokratik sistemde, seçenler ve seçilenlerin fikirlerinin gözlemlendiği seçim dönemleri mühim bir işlev görmektedir (Arnhart, 2008:351). Yöneticilerin kararlaştırılması açısından seçimlerin önemi bu noktada ortaya çıkmaktadır. Süreç içerisinde seçmenlerin kararlarına etki eden unsurlar gözlemlenebilmektedir. Bundan dolayı yönetmeyi arzulayan siyasi

partiler, liderler ya da bireyler seçmenlerin kendilerini tercih etmesi için, kampanyalar düzenleyerek seçmenlerin karar süreçlerini odak noktaya çekmek istemektedirler. Kararın verilme süreci ve oy verme tutumlarını konu alan araştırmalar, seçmenlerin kararlarını etkileyen üç esas yaklaşımın bulunduğunu ortaya koymaktadır. Bu üç yaklaşım, sosyolojik, psikolojik ve rasyonel tercih yaklaşımı olarak üç biçimde ifade edilmektedir.

Sosyolojik yaklaşımda toplumsal yapı ön plana çıkmaktadır. Kişilerin tutumlarını, toplumdaki konumları, normları ve değerleri etkilemektedir. Bundan dolayı toplumsal yaşamda beraber yaşayan, karşılıklı etkileşimi olan bireylerin birbirlerinin kişilik tarzından, statülerinden, ailevi yapısından ve benzer toplumsal yaşamın alanına dâhil olan hususlardan etkilendikleri, siyasi tercihlerini bu tarz hususlara göre belirlendiği görülür. Psikolojik yaklaşımda, güdüler, davranışlar, psikolojik süreçleri tercih aşamasında belirleyici olur. Yeniden ifade etmek gerekirse bireylerin oy verecek yaşa gelene dek ve daha sonraki süreçte edindikleri tecrübelerin ve karakter oluşumunun, siyasi karar verme süreçlerinde çeşitli duyguları ortaya çıkararak yapılan tercihi etkiler. Rasyonel yaklaşım, seçmenlerin geçmişi göz önünde bulundurarak tercih yaptığını varsaymaktadır. Bilhassa iktidardaki partilerin yapmış olduklarının seçmenlerce değerlendirildiği görüşünü taşımaktadır. Seçmenin kararı yapılmış faaliyetlerin pozitif veya negatif olarak görülmesi ile ilişkilidir (Özkan, 2002:116). Başka bir ifadeyle seçmen çıkarlarıyla uyumlu bir biçimde oy verme kararı almaktadır.

1.6. Tarihin Sonu Tezi

Demokrasinin günümüzde tarihi zaferini, Japon kökenli ve Amerikalı siyaset bilimci olan Francis Fukuyama, yazmış olduğu “tarihin sonu tezinde” öne sürdüğü, tarihin sonu seçeneklerin sonudur savıyla dile getirir. Günümüzde demokrasinin dünya toplumları tarafından yaygın olarak benimsenmesinin popülerliğini anlama çabaları tarihin sonu tezinde ileri sürülen demokrasinin tarihi zaferi görüşü ile ilişkilendirildiğinde, artık hangi sistemin bir toplumun yönetilmesi konusunda daha iyi bir devlet sistemi olacağından çok demokrasinin işlevi ve hangi demokrasinin toplum için uygunluğunu tartıştıkları görülür (Giddens, 2008:902).⁴

⁴ Adı “tarihin sonu” deyişi ile anılagelen yazar, F. Fukuyama’dır. Fukuyama’nın tarihin sonuna değin pek sorgulanan kavramlaştırışının temelinde kapitalizmin ve özgürlükçü demokrasinin dünya çapındaki etkisi vardır. Fukuyama’nın savına göre, Doğru Avrupa’daki 1989 devrimlerinin, Sovyetler Birliğinin dağılmasının ve başka bölgelerde çok partili demokrasiye doğru bir geçişin ardından, daha eski çağların düşünce savaşları sona ermiştir. Tarihin sonu seçeneklerin sonudur. Artık hiç kimse monarşiyi savunmamaktadır ve faşizm geçmişe ilişkin bir olgudur. Bu denli uzun zamandır Batı demokrasisinin büyük rakibi olan komünizm de Marx’ın önceden bildiriminin tersine, kapitalizm sosyalizmle olan uzun savaşımını kazanmıştır ve şimdi özgürlükçü demokrasi meydan okunmaz olarak karşımızda durmaktadır. Fukuyama insan türünün düşüngüsel evriminin son noktasına ve insan

Bu tartışmalara bakıldığında, gerçekten Francis Fukuyama'nın dediği gibi demokrasi tarihi bir zafer mi kazanmıştır? Artık demokrasi bir toplum için seçeneksiz en ideal yönetim biçimi mi olmuştur? Aslında bu soruların cevabından çok Fukuyama'nın tezinde ileri sürdüğü demokrasi hakkındaki görüşleri ve demokrasiyi seçeneksiz en ideal yönetim biçimi olarak kavramlaştırmasına ait düşüncelerinin hangi düşünce sisteminin ideolojik dünya görüşünde şekillendiği konusu daha önemlidir. Bu nedenle burada demokrasinin bir toplumun yönetilmesi konusunda uygunluğunu ideolojik zeminde sınıf bilinci ile tartışma gerçeği ortaya çıkmaktadır. Demokrasinin özgürlük, adalet ve eşitlik vadettiği insanlar gerçekten egemenlik ve yönetim hakkını kullanarak kendilerini kendileri için yöneterek ideal bir toplum düzenine kavuşmuşlar mıdır? Ya da bir toplumdaki sosyal sınıflar açısından düşünüldüğünde demokrasi tüm sınıflara eşit mesafede midir? Mehmet Ali Aybar'ın dediği gibi batı demokrasisi işçi sınıfı ile burjuva arasında bir denge rejimi midir? Tüm bu soruların ortak paydada bir cevabı bulunmakla birlikte buradaki asıl amacın insanlık tarihinde insanoğlunun kendisi ve içinde yaşadığı toplum için ulaşmak istediği en ideal yönetim biçimi ve toplum sistemi açısından farklı yaklaşımlara ulaşmak ve demokrasiyi güncel değerleri ile yeniden tartışmaya açmayı amaçlamaktadır.

Toplumsal bir varlık olan insanoğlu tarih boyunca içinde yaşadığı maddi altyapı ve bu maddi altyapının belirlediği üstyapılar içerisinde kendisi ve içinde yaşadığı toplum için en ideal yönetim biçimi arayışı içerisinde olmuş ve en uygun siyasal rejimi tartışmıştır. Bu arayış ve tartışmalar arasında demokrasi, **monarşi** (tek bir kişinin yönetimine dayalı), **oligarşi** (bir kaç kişinin yönetimine dayalı), **aristokrasi** (bir sınıfın yönetimine dayalı) ve **sosyalizm** (iktidarda işçi sınıfının olduğu) gibi yönetim biçimleri yerine günümüzde yaygın olarak benimsenen bir yönetim biçimi olarak tarihi bir süreç yaşamaktadır (Gözde, 2013:113).

Bir yönetim biçimi olarak demokrasi kavramını ideolojik zeminde sınıf bilinciyle değerlendirmeden önce yine tarihin sonu tezinde F. Fukuyama'nın ortaya koyduğu düşüncelerine bir tarihi arka plan arayışı da tarihin sonu tezinde değinilmesi gereken diğer bir önemli konudur. Fukuyama 1989 yılında Sovyetler Birliğinin dağılması ile birlikte batı demokrasisinin rakibi olan sosyalist düşünce bloğunun dağılması ile birlikte kapitalizmin zaferini ilan ettiğini ileri sürerek özgürlükçü demokrasinin zaferini ilan eder. Ve insan türünün düşünce evriminin son noktasına ulaştığını bununla birlikte insan yönetiminin sonul biçimi olarak batı demokrasisinin evrenselleştiğini söyler (Giddens, 2008:902). Aslında demokrasinin bugünkü saygıdeğer konumu yeni bir durumu ifade etmektedir. Önceden tenkit eden bir yaklaşımın bulunduğu batı

yönetiminin sonul biçimi olarak Batı demokrasisinin evrenselleşmesine erişmiş olduğunu belirtir (Giddens, Sosyoloji, Kırmızı Yayınları, 2008, s.902).

lkelerinde 20. Asırda olumlu bir değerlendirme meydana gelmiştir. Politikacılar, felsefeciler bir önceki asıra değin demokrasiye eleştiri yöneltmişlerdir. Günümüzde eleştirel ortam değişime uğramış, modern ülkelerin en mühimi idealine dönüşmüştür (Fukuyama, 2015:361).

İdeal yönetim biçimi olarak günümüzde toplumlar tarafından benimsenen söz konusu demokrasi kavramı ele alınırken, demokrasinin gelişim tarihi içerisinde, batı tipi bir demokrasi anlayışını çıkış noktası olarak almak, bu çerçevede söz konusu kavramı sınıf bilinciyle incelemek ve işçi sınıfının temsil edilme konusunu bu bilinçle tartışmak gerekir (Fukuyama, 2015:436).

Demokrasi de temsil edilmenin en büyük aracı siyasi partilerdir. Yaklaşık olarak iki yüz yıllık bir tarihi olan siyasi partiler ilk tarih sahnesine çıktığı günden bu güne dek farklı tipolojilerde günlük hayatımızın bir parçası haline gelmişlerdir. Bu nedenle, demokrasinin günümüzde popülerliği ile değişim ve dönüşümünü ortaya koyan onun en büyük aracı olan siyasi partileri farklı parti tipolojilerine sürükleyen küreselleşme ve demokrasiye ilişkin etkileşimi ele almalıyız.

Bu gün dünya ölçeğinde iktisadi aklın kapitalist sınıfın egemenliğinde geliştiği ve demokrasiyi başka bir evreye dönüştürme isteği ortaya çıkmıştır. Bu evre bu gün siyasi ve iktisadi literatürde küreselleşme olarak tanımlanmaktadır. Küreselleşme olarak nitelendirilen olgu, siyasi ve iktisadi ayağı bulunan bir proje olarak karşımıza çıkmaktadır. Dünya toplumları arasında ulusal sınırların kaldırıldığı, sermayenin sınırları aşarak dünyayı dolaştığı, devletin siyasi ve iktisadi etkisinin minimalime edildiği sadece adalet dağıtıcı birer jandarma devletine dönüştürülmek istendiği, uluslar üstü şirketlerin siyasi ve iktisadi yapıda dünya siyasetinde ve ekonomik yapısında söz sahibi olduğu bir dönemi yaşıyoruz. Kitle iletişim ve ulaşım araçlarının gelişmesi sonucu özellikle son otuz beş yıldır belirgin olarak devasa bir dönüşüm ile hızla dünya toplumları siyasi ve iktisadi olarak başka bir topluma dönüşmektedir. Küreselleşmenin dünyayı küçük bir köye ve köyleri de bir dünyaya dnştrdği gerçeği yaşamımızın her alanında vuku bulmaktadır. Küreselleşmenin toplumları hızlı dnştrmnn farkında olmadan kendimizi bir anda siyasi, iktisadi, sosyal ve kültürel bir değişimin içinde bulduğumuzu söylemek pek yanlış olmasa gerekir. E parti tipolojisi bağlamında bu gün küreselleşen dünya gerçeğinin insana ve insanın içinde yaşadığı topluma getirdiği büyük dönüşümler çerçevesinde demokrasi ve onun en önemli aracı olan siyasi partilerde gizlidir. (Fukuyama, 2015:427).

İşte tam da bu noktada bu gün küreselleşen dünya sisteminde, emeğin ve sermayenin ulusal sınırları aşarak uluslar üstü bir konuma geldiği gerçeği karşısında ideolojileri, sermayenin konumunu ve yönetim biçimlerini yeniden tartışma gereği ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan bu

bilimsel gereklilik çerçevesinde kapitalist ekonomiyi ve onun siyasal rejimi olan demokrasi günümüz gerçekleri ile yeniden tartışmaya açılmış durumdadır. Bu tartışmaların seyrini iktisadi ve siyasal rüzgâr ile birlikte kitle iletişim araçları ile ulaşım araçlarındaki devasa gelişim belirlemektedir. Birçok bilim insanının post modernime olarak tanımladığı günümüz küreselleşme süreci ve toplum yapısı, ekonomik, siyasi, iktisadi ve kültürel bağlamda geniş bir yelpazede dünya toplumlarını ve bireyleri etkilemektedir. Modern toplum anlayışına ait birçok iktisadi ve siyasi kavram ile bu kavramlara ait kurum ve aracın kavramsal olarak anlamını, toplumdan bireye, merkeziyetçilikten yerelliğe doğru evrimleştirmektedir. Küreselleşme olgusunun etkileri çerçevesinde modern toplum anlayışına ait birçok kurum ve kavramın anlamı ya topyekûn değişmekte ya da içeriği ve etkileri genişleyerek dönüşmektedir. Bu değişim ve dönüşüm kavramsal ve kurumsal birçok değer anlamını toplumdan bireyselliğe ve merkeziyetçilikten yerelliğe doğru evrimleştirmektedir. İçerisinde bulunduğumuz bu ekonomik, siyasi ve kültürel değişim günümüz dünyasında bireyin hayatını ve birçok değeri her yönü ile etkilemektedir. Karşılıklı bu etkileşim, kitle iletişim ve ulaşım araçlarının devasa gelişimi ile günlük hayatımızda farkında olmadığımız bir siyasi ve iktisadi aklın hızı ile tezahür etmektedir. Küreselleşme olgusunun yarattığı etkilerin varlığını ister istemez kabul edip ortaya çıkan değişim ve dönüşümlerin seyrini yeniden insan ve toplum tartışmalarına çevrildiğini görmek gerekir. Bu bağlamda tezimizin de konusunu oluşturan siyasi partilerin küreselleşme sürecinin etkileri karşısında yenedünya sistemine uyarlanabilirliklerini tartışarak, insan ve toplum tartışmalarının yeniden ele alınması ve bu tartışmalar doğrultusunda özellikle demokrasinin en önemli aracı olan siyasi partileri tartışmaların merkezine koymak gerekir. Çünkü küreselleşme denilen iktisadi ve siyasal olgu toplum anlayışını bireyselliğe veya merkeziyetçiliği yerelliğe doğru bilinçli ve sistematik olarak dönüştürürken bunu iktisadi ve siyasi bir akıl ile yapmaktadır. Bu ekonomik ve siyasi akıl bireyselliği ve yerelliği ön plana çıkararak uluslar üstü bir ekonomik yapı ile siyasi sistem geliştirmek istemektedir. Bunu da kitle iletişim ve ulaşım araçları ile birlikte bilgi ekonomisini insanların günlük yaşamına bütünleşmiştir.

1.7. Çalışmanın Dönüşümü

Küreselleşme olgusunun etki ettiği önemli alanlardan birisi de kuşkusuz klasik endüstri ilişkiler alanıdır. Kitle iletişim teknolojisindeki gelişmelerin yansısı, bilgi teknolojisinde meydana gelen yaygınlaşma, bilgisayara dayalı üretim ve tasarım teknolojisinin her geçen gün giderek artması, üretim ve tüketim mallarında verimlilik ve kalitenin önem kazanmasına yol açarken, aynı zamanda üretim ve tüketim mallarının (yani, metanın) giderek küreselleşmesini sağla-

mıştır. Klasik sanayi ilişkilerini önemli bir yapı değişikliği durumu ile karşılaştıran küreselleşme denilen süreç, çalışmayı yapısal olarak dönüştürmektedir. Bu süreçte çalışma ve çalışmada meydana gelen dönüşüme bağlı olarak, toplu iş ilişkilerinin yönlendirilmesine ve biçimlendirilmesine etki eden endüstri ilişkilerinin yapısı yeniden tartışma konusu olmuştur (Castel, 2017:397).

Endüstri ilişkileri sistemi, politik ve ekonomik sisteme ait bir altyapı sistemi olarak küreselleşmeden etkilenecek günümüzde yaşanan büyük değişim ve dönüşümden büyük ölçüde payını almaktadır. Dünya’da insan bilinci ve emeğinin küreselleştiği, üretim ve tüketim mallarının küresel bir boyuta ulaştığı, grev ve işçi sendikalarının küreselleştiği, çalışmanın dönüşüme uğrayarak esneklik kazandığı bir döneme hep birlikte tanıklık edilmektedir (Sönmez, 2006:182-184).

Çalışma, modernizemin bir icadı olarak genellikle sanayi devrimi ile özdeş düşünülen ve ortaya çıkan bir eylem olarak bilinse de, geçmişi insan yaşamının doğada başlamasına kadar götürülebilir. Çalışma olgusu, toplumların maddi altyapısında ortaya çıkan toplumsal iş bölümü sürecine, doğada üretimin gerçekleşmesi için insan gücünün yapısal olarak üretim sürecine dâhil edilen üretim biçimi ve üretim ilişkisinin ortaya çıkması olarak tanımlanabilir. Bu tanım çalışma ilişkileri bağlamında çalışma nedir sorusuna verilecek en geniş tanım olsa da, bu gün akademik literatürde, insan emeğinin insanın çalışma faaliyetinin bir karşılık (ücret) dâhilinde olması gibi bir tanım kabul görmüştür. Bu noktada yukarıda bahsettiğimiz ve küreselleşmenin etki ve sonuçları bağlamında dönüşüm sürecine girmiş olan klasik endüstri ilişkileri tarihine bağlı olarak, çalışma tarihindeki dönüşümleri doğru anlamak adına bu iki tanım arasındaki ilişkiyi doğru kurmak gerekmektedir (Gorz, 2007:27-29).⁵

İlk yaptığımız tanım, çalışma ilişkileri tarihini kapsarken, çalışma olgusunu iktisadi, siyasal ve sosyolojik bir laboratuvarda ele almaktadır. Çalışma ilişkileri tarihi, insanlık yaşamının ilk var olduğu günden başlatılabilir. Doğada ilk yaşamaya başlayan insanlar doğada yaşamlarını

⁵ Çalışma olarak adlandırılan şey modernliğin bir icadıdır. Çalışmayı tanıma, uygulama, bireysel ve toplumsal hayatın ortasına yerleştirme tarzımız, sanayileşmeyle birlikte icat edilmiş ardından genelleştirilmiştir. Çağdaş anlamıyla çalışma ne herkesin yaşamını sürdürmesi ve üretmesi için kaçınılmaz olan, günden güne tekrarlanan işlerle; ne bir bireyin, ne kadar zorunlu olursa olsun, hedefi ve yararlanıcısı kendisi veya etrafındakiler olan bir görevi gerçekleştirmek için harcadığı çabayla, ne de harcadığımız zamanı ve çabayı hesaba katmadan, sadece kendi gözümüzde önemi olan ve bizim yerimize kimsenin yapamayacağı bir hedefte kendi başımıza yaptığımız işe karışık karıştırılmalıdır. Çünkü sahip olduğumuz, aradığımız ve başkalarına sunduğumuz, çalışmanın temel karakteristiği başkaları tarafından istenen, tanımlanan yararlı görülen ve bu sıfatla onlar tarafından ücretlendirilen ve kamusal alandaki bir faaliyet olmasıdır. Çalışma ile kendimizi başkalarına göre değerlendirdiğimiz ve başkalarına olan görevlerimiz karşılığında onlar üzerinde haklar edindiğimiz bir ilişkiler ve değişim ağına dahil edilirdir (Gorz, İktisadi Aklın Eleştirisi, Ayrıntı Yayınları, 2007, s.27, 28, çev: Ergüden Işık).

sürdürmek için iki temel eylem gerçekleştirdiler. Bu eylemlerden ilki, üretmek ve diğeri ise üremektir. İnsanın doğada emeği ile üretim sürecine dâhil olması ve üreme gereksinimi insanlık tarihinde, ekonomik gelişim ve dönüşümlere bağlı olarak, evrimleşmiştir. Bu evrimsel süreçte, beraberinde, bir başka toplum türünün ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bir toplum türünün de bir başka toplum türüne evrimleşmesi, bir önceki toplumun maddi altyapısında ortaya çıkan üretim biçimi, üretim ilişkileri ile üretim araçlarının mülkiyet durumuna göre gerçekleşir. Bu bağlamda, günümüz küreselleşen dünyasında çalışmanın da küresel bir bilinç ile şekilleneceği artık kaçınılmaz bir durum olarak karşımızda dururken, çalışma olgusunun küreselleşmesinin, birey ve toplum yaşamında her geçen gün artan küresel bilinç etkisi karşısında neye evrimleşeceği de merak konusu olmaktadır. Çalışma ilişkileri tarihi bağlamında çalışma olgusunu ele aldığımızda, ilkel komünal toplumlarda, toplayıcılık ve avcılık çalışma olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü ilkel insanlar, doğada yaşamlarını sürdürmek ve beslenme gereksinimini karşılamak amacı ile geçimlik bir ekonomik sistemde kendi temel ihtiyaçlarını karşılamak için emek-üretim ilişkisi çerçevesinde çalışma ortaya koymuşlardır. Bir sonraki toplum türü olan tarım toplumunda ise, insanlar yerleşik hayata geçmiş ve kendi emekleri ile tohumları ve hayvanları evcilleştirerek tarım toplumunu inşa etmişlerdir. Toprağın rantasal getirisi ile insanlar, doğada üretim ve tüketim dengesine ulaşmak, temel gereksinimlerini karşılamayı amaçlamışlardır. Feodal toplum sisteminde ise, insan emeğinin doğada toprak paylaşımının küçük ve toprak üzerinde her türlü imtiyaza sahip bir sınıfın elinde toplanması sonucu, toprakta çalışan ve üreten insanların emeğinin, artı değerine ve artı zamanına büyük toprak sahiplerinin el koyduğu bir çalışma sistemi ortaya çıkmıştır. Daha sonra İngiltere’de ortaya çıkan sanayi devrimi ile Fransa’da ortaya çıkan Fransa’da ortaya çıkan siyasi devrim, getirdiği köklü değişimlerle birlikte, çalışmayı da dönüştürmüştür. Yaklaşık olarak 250 yıldır yaşadığımız bu gezegende, tarihsel olarak Fransa’daki siyasi devrimden ve İngiltere’deki sanayi devriminden ortaya çıkan tarihsel bir model olarak kapitalist toplum türünde, ücretli çalışma ile doğada üretim gerçekleşmektedir. Feodal toplumun topraksız serfleri, sistematik bir siyasi ve iktisadi akılcılaştırma ile yeniden inşa edilmiş kent yaşamında emeği ile var olmaya zorlanan birer ücretli çalışana dönüştürüldü (Bozkurt, 2000:187-191).

Bu gün bir kez daha kendi varlığını sürdürmesi için sürekli değişim ve çatışma yaratan kapitalist sistemin egemen sınıfı tarafından 1980’li yılların başında uygulamaya konulan bir siyasi ve iktisadi projenin bireyin yaşamı ile toplumsal yaşam üzerinde köklü değişim ve dönüşümler yarattığı bir süreci yeniden bir kez daha hep birlikte yaşamaktayız. Bu değişim ve dönüşümün siyasi ve iktisadi arka planı yukarıda tarihsel olarak ortaya konuldu. Şimdi de adına

küreselleşme denilen bu projenin, siyasi ve iktisadi sistemlerin altyapısı olan endüstri ilişkiler üzerindeki etki ve sonuçları yapısal olarak, tartışıldı. Bu aşamada, çalışmanın dönüşüm tarihine bağlı olarak yapısalcılığın ötesinde çalışma olgusunun küreselleşmenin etkisinde, günümüzün emekçi sınıfı olan işçi sınıfının üzerinde ortaya çıkan ideolojik dönüşümleri tartışmak gerekir.

Marx ve Engels 1848 yılında üyesi oldukları Komünist Parti'nin manifestosunu deklare ettiklerinde, uzun uzadıya ortaya koydukları analiz ve önemli tespitler sonucunda, kapitalist sömürü düzenine karşı mücadele etmek için küresel bir bilinç ile bütün dünya işçilerine “bütün dünya işçileri birleşin” çağrısında bulundular. Bu çağrının üzerinden tam olarak 169 yıl geçmiş durumdadır. Dünya işçileri geçen onca zamana rağmen bu gün Marx ve Engels'in ortaya koydukları toplumların tarihsel ilerlemeleri bağlamında sosyalist bir dünya sistemi ve sınıf mücadelesi noktasında da güçlü bir sınıf mücadelesi yapısı ortaya koyamadı. Ancak, gelinen noktada bu gün hala Marx ve Engels'in kaleme aldıkları Komünist Manifestonun yazıldığı dönem kadar devrimci bir mücadele içerisinde bulunmasak ta, en az o dönem kadar, sosyal sorunlar, sosyo ekonomik bunalımlar, işsizlik, düşük ücret politikaları, uzun çalışma saatleri gibi sömürünün sürdüğü bir süreç içerisinde yaşamaktayız. Bu temel insanlık sorunları küreselleşmenin ortaya çıkardığı, sermayenin dünya da sınırları aşan dolaşımı, hem işçi mücadeleleri hem de bu mücadelelerin kümелendiği işçi sendikalarının etkisini azaltırken, işgücü piyasaları bağlamında düşük ücret politikaları, uzun çalışma saatleri, gelir dağılımı paylaşımında adaletsizlik gibi sosyo ekonomik sorunların giderek küresel bir boyut kazanmasına yol açmıştır. İlk çırpıda bu durum egemen sınıf çıkarlarına yönelik olarak görülse de ortaya çıkan bu küresel sorunlar karşısında, doğada yaşamını emeği ile sürdüren işçi sınıfının da küresel bir bilince doğru evrimleştiği, dünya da herhangi bir noktada ortaya çıkan bir greve artık diğer ülkelerdeki işçilerden de destek geldiği görülmektedir. Uluslararası dayanışma grev sayısının giderek arttığı, uluslar üstü sendikacılık düşüncesinin giderek geliştiği, kitle iletişim teknolojilerindeki gelişim sayesinde yeni toplumsal hareketlerin boyut ve önem kazandığı görülmektedir. Bu da bizi Marx ve Engels'in 1848 yılında dünya işçi sınıfına yaptığı birleşme çağrısına götürmektedir. Küreselleşme günümüzde kendi istek ve arzuladığı insan ve toplum tipolojisi ile küresel bir iktisadi ve siyasi sistem inşa etmek istese de, endüstri ilişkileri bağlamında, dünya işçi sınıfının küreselleşmenin etkisiyle iletişim teknolojisinin getirdiği imkânlar sayesinde post-modern burjuvazinin kendisi çıkarları açısından, işçi sınıfının birleşme tehlikesi ile karşı karşıya kaldığını görmekteyiz. Dünya işçi sınıfının giderek bir araya geldiği ve sınıf

bilincinin endüstri ilişkiler ötesinde kimlik, çevreyle ilgili ve sömürü düzenine yenedünyanın kanıtları ile yeniden şekillendiğini görmekteyiz.

Küreselleşmenin, ekonomik, siyasi ve teknolojik gelişmeler ile dijital kamusal alan oluşturduğu, günümüz toplumlarını birer dijital topluma dönüştürdüğü gerçeğinden yola çıkarsak, bu toplum türünde dijital kamusal alana toplumsal yaşamın her yapısında bir uyarlanma çabası olduğu görülmektedir. Bu çabayı veren kurumların başında siyasal alan ve bu alana ait kurumlar geldiğini yukarıda uzun uzadıya tartışıldı. Endüstri ilişkileri bağlamında siyasal alanın dijitalleşmesi, özellikle demokrasinin pratik aktörlerinden olan medya ve siyasi partilerin birer elektronik dijital kuruma dönüşerek, insan hayatının gündelik yaşamı ile bütünleşmesi sonucu, demokrasi tarihinde temsili demokrasinin giderek güç kaybetmesine ve doğrudan demokrasinin yeniden yukarı yönlü bir ivme kazandığını göstermektedir. Bu da küreselleşme olgusunun dünya da yaratmak istediği bireysellik ve yerellik amacına paralel olarak dünya işçi sınıfının dijital kamusal alanda iletişim teknolojisi ile sosyal medya platformlarında ve elektronik siyasi partilerde bir araya geleceği öngörüsünü ortaya koymaktadır. Bu durumda post modern öncesi toplum türüne ilişkin endüstri ilişkiler bağlamında egemen sınıfa karşı işçi sınıfının elindeki en büyük silah olan işçi sınıfının üretimden gelen güç araçlarından grevin yerini zamanla sosyal medya, dijital kamusal alan almıştır. Çok yakın tarihimizde, Wall Street Eylemlerini, Arap Baharı Eylemlerini, İstanbul Gezi Parkı Eylemlerini ve zamanla bu eylemlerin ulusal ve küresel düzeyde karşılık bulması buna örnek olarak gösterilebilir.

1.8. Siyasi Partilerin Doğuşu

Demokrasinin ve demokratik siyasal rejimin bir ürünü olan birçok kurumun tarihi arka planı Antik Yunan şehir devleti dönemine kadar götürülse de, demokratik siyasal rejimin bir ürünü olan siyasal partilerin tarih sahnesine çıkışı 200 yıllık gibi oldukça yeni bir zaman dilimine tekabül etmektedir. İnsanlık tarihinde son iki yüz yıla bakıldığında siyasal partilerin toplumsal yaşam ve bireyin yaşamı üzerindeki sosyal, kültürel ve ekonomik etkileri sosyal bilimciler açısından ilgi görmüş, yeni çalışma alanları doğurmuş ve siyasal partilerin bilimsel metotlarla ele alınarak, analiz edilmelerine neden olmuştur. Modernizm ile insanlığın hayatında yer almaya başlayan siyasal partiler demokrasinin oluşum, gelişim ve yaygınlaşmasını tetiklemiştir (Kapani, 2016:175). Bu gün yeryüzünde var olan toplumların genel olarak demokrasi siyasal rejimini benimsediği görülür. Günümüz toplumlarında demokrasi, bütün işlevlerini siyasal partiler aracılığı ile yerine getirir. Demokrasi ile aralarında işlevsel bir organik bağ bulunan siyasal partiler insanlık tarihinde varlığı yeni olmasına rağmen üzerinde yapısal olarak en çok

yoğun tartışma yapılan bir alan olarak karşımızda durmaktadır. Bu anlamda tartışma götüren konuların başında ilk olarak siyasi partilerin kavramsal olarak tanımı gelmektedir. Akademik çalışmalarda genel olarak üç farklı nokta da bir siyasal partinin tanımlanması konusunu ele alınıp tartışıldığı görülür. Birinci tartışma konusu, bir toplumda tek bir siyasal partinin var olmasının bir siyasi parti sayılıp sayılamayacağı konusudur. Bazı bilim insanlarına göre, ancak birden çok partinin faaliyet gösterdiği mücadeleli sistemlerde gerçek siyasal partilerin varlığından söz edilebilir. Bu bilim insanlarının başından Sartori gelmektedir. Sartoriye göre, bir bütün çeşitli ve farklı parçalardan meydana gelir. Her çeşit kendisinden farklı ikame edilebilirliği olan bir alternatif ile anlam kazanır. Bu nedenle bütünü alternatifsiz tek bir parça olarak değerlendirmenin anlamı olmadığını söyler (Sartori, 2005:23). Bu savunmasını siyasal partiler için şöyle değerlendirir:

Siyasal parti olgusunu bütünün bir parçası olarak görmek gerekir. Bu gereklilikten mevcut parça için ikame edilebilirliği olan bir alternatif parçanın olması gerekliliğinin altını çizer.

Sartori'ye paralel olarak, Neumann'da tek partili sistemleri terim olarak çelişkiler tezi ile açıklar. Bu da şu anlama gelmektedir: siyasal bir terimin anlam kazanabilmesi için siyasal sistemde en az iki siyasal partinin rekabet ortamını oluşturması ve sistemin tüm boşluklarını doldurabilmesi için birden fazla siyasal partinin varlığına gerek duyulduğunu ifade eder (Dursun, 2006:263).

Sartori ve Neuman'ın bu konudaki görüşlerine karşın Fredrick, La Palombara ve Weiner gibi bilim insanları ise bir siyasal partinin işlevi noktasında tek partili sistemler ile çok partili sistemler arasında herhangi bir farkın olmadığını, her iki sistemde de var olan siyasal partinin benzer fonksiyonel özellikler taşıdığını söylerler (Yanık, 2002:9).

Siyasal partilerin kavramsal olarak tanımlanması noktasında tartışılan ikinci konu ise daha çok, bir siyasal sistemde var olan siyasal partinin örgüt yapısı ve o örgüt yapısının sürekliliği üzerindeki tartışmalarda görülmektedir. Siyasal bilimcilerin birçoğu bir grubun siyasal olarak bir örgüt kabul edilebilmesi için, az çok sürekli ve istikrarlı olarak bir örgüt yapısı ile kuşaklar arasında kuşak yaşını tamamlamış olması gerektiğinin altını çizerler. M. Duverger'e göre modern siyasal partilerin temel ayırıcı özelliği bunların kuvvetli ve orijinal bir organizasyona sahip olmuş olmalarında gizlidir. Bir siyasal partinin tanımı konusunda M. Duverger siyasal partilerin sürekliliği olan bir organizasyon yapısında örgütlenerek varlığını sürdürmeleri ile ancak siyasal bir parti olarak kabul edileceğinin altını çizer (Kapani, 2016:160). Siyasal partiler için örgütlenmeye bağlı olarak kuşak yaş ve örgüt yapısının istikrarlı hali ve sürekliliği

konusu da yaşamsal bir önem arz etmektedir. Partinin hayatı tek bir seçimle, tek bir sorunla veya belli bir anda parti liderinin ömrü ile sınırlı olmamalıdır. Bu durum ancak kuşak yaşını tamamlamış, istikrarlı ve sürekli bir örgüt yapısının varlığına bağlı olmaktadır.

Siyasal bir partinin kavramsal olarak tanımlama tartışmalarında yoğunlaşan üçüncü tartışma alanı ise politik partilerin işlevsellik çizgisinin netliği noktasında belirlemektedir. Politik partiler belli gruplara veya sınıflara ait çıkarların temsil edilmesini sağlar. Bununla beraber bu çıkarların demokrasi içerisinde meşru hâle getirilmesi ve etkinleştirilmesi hedeflerine ulaşmaya çalışan yapılardır. Siyasi partilerin hedefi belli iktisadi ve toplumsal çıkarı sağlayabilmektir. Bu hedefe ulaşmanın yöntemi de toplum tarafından meşruluğu kabul görmüş siyasi iktidara ulaşmak ile ancak mümkün olmaktadır. Bu nedenle siyasi partilerin bir fonksiyonel program dâhilinde bir araya gelmiş belli bir çıkar grubunun siyasi ve ekonomik çıkarlarını siyasi iktidara taşımak için ortaya çıktıkları ideolojik bir parti programlarının bulunması gerekir (Kapani, 2016:179-182). Bu bağlamda bir siyasi partinin tanımı ve kurumsal varlığının ne olduğunun anlaşılması bakımından siyasi partilerin ekonomik ve siyasi çıkarlarını konu alan bir parti programlarının olması gerekliliği de siyasi partilerin incelenmesi ve tanımlanmasında diğer önemli ve üzerinde yoğun olarak tartışma götüren konuların başında gelmektedir.

Sosyal bilimcilerin bir siyasal partiyi tanımlama çabası için genel olarak üzerinde durduğu bu üç tartışma konusuna göre akademik dünya da birçok siyaset bilimci bir siyasal partiyi tanımlarken, La Palombara ve Weiner'in siyasal parti tanımlamasından yola çıkarlar. Bu düşünürler siyasal partileri dört ölçüt kullanarak tanımlamaktadırlar (La Palorma & Weiner, 1966:6).

- ✓ Ölçütlerin ilki, partinin süreklilik durumudur. Partinin süresinin yöneticilerin başta bulunduğu zamanı aşması gerekmektedir.
- ✓ İkincisi partiye ait bölgesel örgütlerin var olmasıdır. Bölgesel örgütlerin sürekliliği bulunmalıdır, partiyle ilişkilerinin sürdürülmesi gerekmektedir.
- ✓ Üçüncüsü; partiyi yönetenler iktidarı etkilemek haricinde, tek başlarına veya diğer liderlerle ortaklaşa olarak iktidarı elde etme hedefi belirlemelidir.
- ✓ Dördüncüsü, seçimlerle veya öteki kanallarla toplumun desteğinin aranması ilkesi benimsenmelidir.

Neticesinde, şimdiye değin yaptığımız siyasi partilerin çözümlemelerinden yola çıkarak şöyle geniş çerçeveli bir tanımın yapılması mümkün olmaktadır: “Siyasi parti; politik bir yaftayla tanımlanan, legal yöntemleri kullanan, devamlı ve istikrarlı bir örgütün fonksiyonlarıyla, oy verenlerin desteğini alarak devleti kontrol etmeyi hedef edinen bir yapıdır” diye tanımlanabi-

lir. Bu tanıma paralel olarak insanlık tarihinde yukarıda belirtilen ölçütlere göre ilk siyasal parti örneğine 1850 yılında Amerika’da kurulan Demokrat parti ile rastlanılır. ABD’deki Demokrat parti, 167 yıldır ABD’de varlığını sürdürmektedir. Bu bağlamda bir siyasal partinin kavramsal tanımlamasından yola çıktığımızda, ABD’de Demokrat Parti’nin bir parti programı dâhilinde, Birleşik Devletler’ de tüm eyaletlerde örgütlü olduğu ve birden fazla lider değiştirerek lidere bağlı olmayan kuşak yaşını tamamlamış bir siyasal parti olduğu görülmektedir. İngiltere’deki Muhafazakâr Partisi ve İngiliz İşçi Partisi ile Türkiye’de CHP ve MHP, yukarıda yapılan ve genel kabul gören siyasal parti tanımına göre lidere bağlı olmayan, belli bir parti programı dâhilinde, ülke genelinde örgütlü ve iktidar olmayı amaçlayan siyasal partiler tanımına uygun kurumsallaşmış kuruluşlar olarak örnek gösterilebilir.

1850’lerden sonraki siyasi ve ekonomik tarihin gelişimine ilişkin yapılan araştırmalara bakıldığında dünyanın değişen siyasi ve ekonomik koşulları paralelinde siyasal partiler bütün demokratik sistemlerde faaliyet gösterir duruma gelmiş ve aynı zamanda demokratik sistemlerin ve devlet yönetimi mekanizmasının ana çarkını oluşturdukları görülmektedir. Bu nedenle siyasi partilerin devlet yönetimi ve demokratik sistemi için öneminin ne olduğunu anlamak için siyasi partilerin ilkin nasıl tarih sahnesine çıktıklarını anlamak gerekir. Tam da bu noktada Modernizm ile birlikte tarih sahnesine çıkan siyasal partilerin doğuşunda rol oynayan etkenler nelerdir?’’ sorusu karşımıza çıkmaktadır. Bu sorunun cevaplanması doğrultusunda sosyal bilimciler uzunca analiz ve tartışmaları sonucunda, özellikle siyasal partilerin doğuşunu açıklayan üç ana teoride analizlerini ve tartışmalarını yoğunlaştırdıkları görülür. Bu üç teoriden ilki, Duverger’in temsilcisi olduğu, parlamentolar ve siyasal partilerin doğuşu arasındaki ilişki üzerinde yoğunlaştığı kurumsal teoridir. İkinci teori ise La Palombara ve Weiner ile özdeşleşen, tarihsel krizler üzerinden siyasal partilerin doğuşunu açıklamaya yarayan, kriz (tarihsel durum) teorisidir. Üçüncüsü ise sosyo ekonomik gelişme ile siyasal partilerin doğuşu arasında paralellik üzerine vurgu yapan modernleşme teorisidir (La Palorma & Weiner, 1966:7).

1.8.1.Kurumsal teori

Siyasal partilerin doğuşunu açıklamada ilk olarak ortaya çıkan teorilerin başında ‘‘kurumsal teori’’ gelmektedir. Bu teori M. Duverger tarafından ele alınan bir teori olup, amacı siyasal partilerin doğuşunda kurumların etki ve rollerini açıklamaktadır. Duverger, siyasal partilerin doğuşunu açıklamada parlamento içerisinde doğan ve parlamento dışında doğan siyasal partiler olarak ikili bir ayırıma gitmiştir (Tosun, 1999:42).

Siyasal partilerin doğuşunu hazırlayan tarihsel dinamizmin arka planına bakıldığında, siyasi partilerin insanlık tarihinin son üç yüz yılında Avrupa’da yaşanan, düşünce devrimi, siyasi devrim ve ekonomik devrimin yaratmış olduğu koşullardan doğduğu görülmektedir. Duverger, bu devrimler sonucunda siyasi partilerin 19. yüzyılda Avrupa coğrafyasında temsili ve sorumlu hükümet ilkesinin gelişmesi ile oy hakkının genişlemesi ilkelerine göre doğduğunu belirtir. Bu üç devrim Avrupa’da insanlığın, yaşam alanlarını, ekonomik yaşam içinde üretim ilişkilerini, çalışma biçimlerini, siyasi yaşama katılımını, sosyal ve kültürel yapısını köklü değişim ve dönüşüme uğratmıştır. Kentlerin yaşam alanı olarak tekrar tarih sahnesine çıkması sonucu, mimari aklın bir ürünü olarak sosyal grup ilişkilerinin ve bu ilişkilerin maddi altyapısının beslendiği toplum düzeni ve bu toplum düzenine ait kurumlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Kent sosyolojisinden ortaya çıkmış, demokrasi olgusu tekrar insan düşüncesindeki yerini almaya başlamıştır. Bu düşünceye bağlı olarak, parlamento, siyasi katılım, özgür ekonomi, anayasal hükümet vb. kavramlar tekrar insanlığın gündemine gelmeye gelmiştir. Bu düşünceler ve kurumlar içerisinde siyasi katılım olgusu tartışma konusu olmuş ve bu tartışma da kendi içerisinde, siyasi partileri doğurmuştur.

Sanayi devrimi ile birlikte çitleme hareketi sonucu topraksızlaştırılan köylüler birer fabrika işçisine dönüştürülmek için, toprağından kopartılıp kentlere göç ettirildi. Köyden kentlere göç eden topraksız işçiler kentlerde ağır ve sağlıksız çalışma koşulları ile düşük ücretler ile çalışma sonucu kölelik sistemine mahkûm edildi. İşçiler temel hak ve özgürlükler ile ekonomik ve sosyal haklar konusunda haklar elde edebilmek için zaman içerisinde örgütlendiler. Oy hakkının geliştirilmesi ve siyasi katılım hakkı için 1832 yılında Çartist Hareket’i başlattılar. Bu örgütlenme ve mücadele ile zamanla oy hakkının geliştirdiler (Armaoğlu, 1984:154).

Duverger, ilk siyasi partilerin parlamento içerisinde doğduğunu savunur. Duverger’e göre 19. Yüzyılda Avrupa’da meydana gelen iki önemli gelişme sonucu, ilk siyasi partilerin parlamento içerisinde doğarak kavramlaştığını ve kurumsallaştığını ileri sürer. Duverger, siyasi partilerin kökeni ve onları ortaya çıkışları bakımından, tarih sahnesine çıkan ilk siyasi partileri ortaya koyduğu kurumsal teori çerçevesinde parlamento içinde doğan siyasi partiler ile parlamento dışında doğan siyasi partiler olarak ikiye ayırır. İlk siyasi partilerin parlamento içerisinde doğduğunu söyler. Ve buna İngiltere’deki Muhafazakâr Parti ile Amerika’daki Demokrat Partiyi örnek gösterir. Türkiye’de ise cumhuriyet tarihine bakıldığında siyasi partilerin parlamento dışında ve kurumsal teori yaklaşımının dışında daha çok toplumsal kriz teorisine bağlı olarak ve parti içi bölünmeler ile doğduğu görülmektedir (Kapani, 2016:177).

Duverger parlamento içerisinde doğan siyasal partileri, Avrupa’da meydana gelen devrimlerin yarattığı dönüşüm sürecinde tarihsel dinamik bir yapıda ilk önce siyasal grupların ve seçim komitelerinin oluşması ile açıklamaktadır. Oy kullanmanın sınırlı olduğu, ilk siyasal ve yönetim işlevinin burjuva elinde olmasından dolayı, seçim komitelerinin ve aynı çıkar etrafında buluşan siyasal grupların varlığının yeterli olduğunu belirtir (Duverger, 1993:16).

Bu durum her siyasal partinin parlamento içerisinde doğduğu gibi bir düşünce anlamına gelmemelidir. Çünkü “siyasal partilerin temel yapısının, parlamentonun dışında faaliyette bulunan bir kuruluşça belirlenmesinin mümkün olduğu çeşitli durumlar da bulunmaktadır”. Buna benzer hallerde görünen partileri, Duverger “parlamentonun dışında ortaya çıkan partiler” şeklinde isimlendirmektedir. Böyle partilere en iyi örnek 1899 senesinde sendikaların kongresinde kurulmuş olan İngiliz İşçi Partisi’dir. İngiliz işçi partisi İngiliz Sendikaları kongresinde işçi sınıfı tarafından parlamento dışında kurulmuş bir siyasal partidir (Duverger, 1993:23).

1.8.2.Kriz (Tarihsel Durum)Teorileri

Bu kavramla bir toplumdaki siyasal sistem ile bu siyasal sistemin beslendiği maddi alt yapının geleneksel toplum anlayışından modern toplum anlayışına doğru evrimleşmesi aşamasında sistemin işleyişini zorlayan bir takım tarihsel krizler ile karşılaşıldığı açıklanmak istenmektedir. Bu krizler neticesinde ülkedeki siyasal seçkinlerin krizler karşısında tutumları, davranışları değişim ve dönüşüm içerisinde olan sistemin geleceğe ilişkin durumunu şekillendirmektedir. La Palombara ve Weiner, partilerin ortaya çıkışının zeminini oluşturan ve birçok ülkedeki politik seçkinlerin karşılaştığı üç çeşit tarihsel kriz saptamıştır. Bu krizler, meşruluk, bütünlük ve katılma olarak üçe ayrılmaktadır (La Palombara & Weiner, 1966:14).

Meşruluk krizi, toplumu yönetenlerin kim olacağı hususunda meydana gelen anlaşmazlık sonucu ortaya çıkmaktadır. Bazı partilerin temelini böyle anlaşmazlıklar oluşturmaktadır. Mesela, 18. asırda, Fransa’da faaliyet yürüten partilerin ortaya çıkışı bu tür nedenlerden kaynaklanmaktadır, o dönemdeki Fransa’da devrimci topluluklar monarşinin yerine halkın egemenliğinin geçmesi için faaliyette bulunmuşlar ve siyasal partilerin birçoğunun kuruluşu bu amaçla uyumlu olarak meydana gelmiştir. Diğer bir meşruiyet krizini de sömürgelerdeki ulusalcı hareketlerin, sömürgeci yönetime direnmelerinin neticesinde meydana gelmiştir. Bunlar genellikle sömürgeci yönetime ya da toplumun sömürgeleşmesini amaçlayan güçlerle ulusal bir mü-

cadelenin içine girme amacıyla kurulmuşlardır. Ülkemizde CHP, Hindistan'da Kongre Partisi bu partilere örnektir (Özbudun, 1979:25).

Bütünleşme krizi, ulus olma sürecinde veya milli devlet oluşturma girişiminin bulunduğu hal-lerde ortaya çıkmakta ve bu hususla alakalı problemlerden söz eden bir kuram şeklinde değ-erlendirilmektedir. Mesela, dilsel, dinsel ve ırksal farklılıklardan kaynaklanan problemler nede-niyle, bilhassa azınlıkları meydana getiren gruplar, zaman zaman milli devletin otorite güç-lendiren girişimlerini engellemek, zaman zaman da milli devletin içinde kendilerine ait kültü-rel konumu muhafaza etme maksadıyla örgütlenebilmektedir (Yanık, 2002:31). Ülkemizde HDP bu tür krizler nedeniyle oluşan partilerin bir örneğini teşkil etmektedir.

Katılma krizi; politik elitlerin, politik sisteme dâhil olma arzusundaki birey veya toplulukların arzularına karşı çıktığı hâllerde ortaya çıkmaktadır (Sarıbay, 1994:124). Modern siyasi parti-lerin çoğu, siyasi sistemde etkili bir görevi bulunmayan grupların, sistemin işleyişinde rol alma çabaları nedeniyle meydana gelmektedir. (Özbudun, 1979:26) Tarihi süreçte krizin bu biçimi, Batılı ülkelerde ve Türkiye'de birçok partinin ortaya çıkmasının esas sebebini oluş-turmaktadır. Batılı ülkelerde radikal ve liberal partilerin ortaya çıkma sebebi orta sınıflara ait politik isteklerin duyurulması isteğidir. Aynı şekilde ülkemizde Demokrat Parti'nin muhalefet faaliyetleri, siyasi iktidarı elinde bulunduran yönetime karşı toprağı bulunan köylülerin, tüc-carların, esnafın politik arzularının bir neticesi şeklinde meydana gelmiştir (Özbudun, 1979:26). Bu bağlamıyla siyasi partilerin, toplum içerisindeki çıkarların çatışmasıyla ortaya çıktığını söylemek mümkündür.

1.8.3.Modernleşme Teorisi

Bu kuram, siyasi partilerin ortaya çıkışı ile modernizenin ilişkisini inceleyerek siyasi partile-rin varlığını, karmaşık süreçlerden meydana gelen modernleşmenin ortaya çıkardığı bir olgu olduğunu iddia etmektedir. Modernleşme sürecinin birtakım noktalarıyla siyasi partilerin do-ğuşuna uygun bir zemin ortaya çıkardığı öngörülmektedir. Teorinin savunucularına göre üçüncü dünya ülkelerinde partisiz sistemlerin çoğunluk olması söz konusuyken, gelişmiş top-lumlar minimum bir siyasi partiyi bulundurur. (Sarıbay, 1994:124). Modernleşme yaklaşımı, gelişmiş ülkelerle, gelişmekte olan ülkelerin ayrımı hususunu siyaset literatürüne katmıştır. Hakikaten de kuramda iddia edildiği üzere, ülkeler incelendiğinde gelişmişlik ile siyasi parti-leri ilişkilendirmek, geçerli bir yaklaşım olmaktadır. Endüstrileşme, kentleşmenin yaygın ol-duğu, ulaşımda ve haberleşmede gelişimin sağlandığı, laikliğin bulunduğu modernleşmenin

kaydedilmiş olduğu toplumlarda, toplumsal grupların siyasi biçimde organize olmasıyla iktidarı elde etmeye çalıştıkları sıklıkla gözlemlenebilmektedir. Böyle toplumlarda, bireyler sosyal koşulların kendi eylemleriyle değişebileceği düşüncesini taşımaktadırlar. Modernleşme, güvensizlik hissini işbirliği hissiyle değiştirerek organize olma kabiliyetini geliştirmiştir (Kapani, 2016:163). Bu açıdan modernleşme siyasi katılımı da ortaya çıkarmakta, siyasi katılımı ortaya çıkarmak için siyasi partilerin önkoşul şeklinde belirmesi söz konusu olmaktadır.

Siyasi partiler bilhassa modernleşme ile beraber süratli bir gelişim ortaya koyarak, bütün dünyada belirmiş, çeşitli biçimlerde tanımlanmış ve devamlı tartışmaların odak noktasında bulunmuşlardır. Bugünlerde ise, siyasi katılım için en mühim yapıyı teşkil etmektedirler. Toplum içerisinde ortaya çıkan sosyo politik değişimler neticesinde (oy hakkı elde edilmesi, kriz, toplumsal ve iktisadi gelişim vs.) meydana gelmekte ve toplumsal gerçekliğin yansımaları oluşturmaktadırlar.

Siyasi partilerin doğuşuna ilişkin günümüzde dördüncü bir teori olarak küreselleşmenin bir siyasal ve ekonomik proje olarak etki ve sonuçları bağlamında, kitle iletişim araçları gelişmesi sonucu, insanların internet aracılığı ile sosyal medyada bir araya gelerek siyasal partiler kurdukları bir süreç doğmuştur. E-parti tipolojisi olarak siyasi partiler tarihinde yeni bir parti tipolojisinin ortaya çıktığını hep birlikte gözlemlemekteyiz.

1.9. Siyasal Partilerin Güncel Durumu

Siyasal partilerin tarih sahnesine çıkışı modern toplum döneminin yakın tarihi ile alakalıdır. Her ne kadar uzun bir tarihi geçmişleri olmasa da siyasal partiler yaklaşık olarak iki yüz yıllık tarihlerinde çok hızlı ilerleme göstermiş ve gelişmişlerdir. Günümüz dünyasında, özellikle gelişmiş toplumlarda, siyasi partiler giderek, bilinen yapılarını ve temel işlevini ile inandırıcılıklarını kaybetmektedirler. Gün geçtikçe üye sayıları azalmakta, siyasal yaşamın temel kuruluşları olma özelliklerini giderek yitirdikleri gözlemlenmektedir. İnsanların artık, siyasi partilere güvenmediği, siyasi partilerin taşra, ilçe ve il örgütlerinde değil, alternatif örgütlenme biçimleri arayıp bu alternatif örgütlerde toplumsal meseleler ile ilgilendikleri görülmektedir. Durum böyle olunca demokrasinin ve siyasal sistemlerin temel kurumu olan siyasi partilerin, küreselleşen dünya sisteminde küreselleşmeden ne denli etkilendikleri ve geleceklerinin ne olacağı üzerinde tarihsel ve bilimsel yeni yaklaşımlar ortaya koyma gerekliliği doğmuştur.

Siyasal partilerin ortaya çıkışı endüstrileşme, şehirleşme, oy hakkının genişlememesi ve halka karşı hükümetlerin oluşması ile başlar. Zaman içerisinde siyasi partiler toplumsal sistemde

ilerleyerek gelişim göstermiş ve siyasal sistemlerce benimsenmiştir. Kısa tarihlerinde çok hızlı ilerleyen siyasi partilerin tarihine bakıldığında günümüzde ve geleceklerine ilişkin olarak, ilk ortaya çıkıp ve yükselişe geçtikleri yer olan ABD ile Avrupa’da günümüzde varlıkları yeniden tartışıldığı, üye sayısının giderek azaldığı, giderek insanlar tarafından ilgi görmedikleri görülmektedir. İngiltere’de 1950’li yılların başlarında Muhafazakâr ve İşçi Partisi’nin toplam 4 milyon civarında üyesi varken günümüzde İşçi Partisi’nin üye sayısının 200 bin civarında olması buna örnek gösterilebilir. Yine, Muhafazakâr Parti’nin üye sayısının ise İşçi Partisi üye sayısından daha az olduğu gerçeği, siyasi partilerin giderek bilinen popülerliklerini yitirdiğini ortaya koymaktadır. 2012 yılında yapılan bir ankete göre İngiltere halkının yüzde 82’si siyasi partilere güvenmemektedir. Özellikle 2012 yılı öncesi İngiltere’de diğer bir siyasal katılım şekli olan siyasi parti üyeliğine bakıldığında siyasi partilerin üye sayılarında giderek bir düşüş eğiliminin hâkim olduğu gözlemlenmektedir. Bu düşüşün sebebi siyasi ideolojik fark gözetmeksizin halkın siyasi partilere karşı olan güvensizliklerinden kaynaklanmaktadır (Ateş, 2008:183-204). Özellikle geçirdiğimiz son otuz yılda, dünyada yaşanan ekonomik kriz ve darboğazlar, çıkarıcı enerji ve para politikaları savaşlar ile kitle iletişim teknolojisinin medya ve siyasal iletişim yapısında yarattığı değişim ve dönüşümler halkın siyasa partilere olan güveninin sarsılmasına yol açan başlıca faktörler olarak gösterilebilir.

Oy verdiği partiyle güçlü bağları bulunduğunu ifade eden seçmenlerin oranları 1964-2001 Aralığında muhafazakâr tabanda % 48’den % 14’e, İşçi Partisi tabanında %51’den %16’ya Liberal Demokrat seçmenlerde %32’den %7’ye gerilemiştir (Yılmaz, 2009:2).

Tablo 1: İngiliz Siyasi Partilerinin Üye Sayısı, 1964-2001

Yıllar	İngiliz İşçi Partisi	Muhafazakar Parti	Liberal Demokrat Parti
1953	1.005.000	2.805.000	-
1960	790.192	1.750.000	243.000
1974	691.889	1.500.000	190.000
1983	295.344	1.200.000	145.258
1992	279.530	500.000	100.000
1998	387.776	204.000	-
2003	250.000	318.000 (2002)	73.000
2005	200.000	-	-

Kaynak: www.siyasaliletisim.org (Haziran, 2017)

ABD’de ise halkın siyasi partilere bakış açısı ve siyasal partilere olan ilgisindeki değişimlere bakıldığında “parti üyeliği” zaten hep çok farklıydı. Amerikalıların büyük bölümü geçmişte de kendilerini siyasi partilerin yanında görmüyor ve onlara ilgi duymuyordu. Bu durum her geçen gün siyasi partilere olan ilişkilerin giderek daha da azaldığı bir süreçte doğru evrimleşmektedir. Aynı eğilimi Avrupa ülkelerinde ve dünyanın başka bölgelerinde de görebiliriz (Heywood, 2007:105). İnsanlar, artık değişen dünya koşullarında toplumsal meselelere yaklaşım sergilerken siyasi partilerin ötesinde, STK’larda, kulüp ve düşünce toplulukları ile sosyal medya ve dijital platformlarda bir araya gelip örgütlenerek toplumsal meselelere duyarlı olmaktadır. Buna da küreselleşmenin kamusal alan ve kamusal alanın bileşenleri üzerindeki etki ve sonuçlarının neden olduğu söylenebilir. Bu tür örgütlere gönüllü olarak katılan insanlar post modern bir siyasal katılım gerçekleştirmektedirler. Çünkü siyasi partilerde görülmeyen dinamizm, yaratıcılık, esneklik, açıklık bu örgütlerde olabilmektedir.

Küreselleşmenin etki ve sonuçları bakımından birey ve toplumlar üzerindeki etkisi ile kitle iletişim teknolojisindeki devasa gelişim arasında paralel ilişkiden doğan gelişmeler siyasi partiler üzerinde büyük bir dönüşüm ortaya çıkardığı yadsınamaz bir gerçek olarak kabul etmek gerekir. Bu bağlamda siyasi partilere yönelik olan bakış açısındaki değişim ve gelişmelere bakılacak olunursa İtalya’da ortaya çıkan Beppe Grillo’nun Beş Yıldız Hareketi post modern siyasi parti anlayışı olarak ortaya çıktı. Bu siyasal parti 2013 seçimlerinde yüzde 25,5 oranında oy alarak alışılmışın dışında kamusal alan içerisinde büyük bir başarıya imza attı. Bu hareketin bir genel merkezi ile kent ve taşra teşkilatları gibi kurumsal bir örgütlenme anlayışı yoktu. Üyelik aidatı yoktu. Büyük oranda sosyal medya üzerinden koordine edilen bu yapılanma hiçbir yönü bildiğimiz siyasi partilere benzemiyordu. Jamie Bartlett, Wired’da yayınlanan “The political party system must adapt to a world of virtual membership” başlıklı yazısında bu gelişmeleri aktararak siyasetin sosyal medya ve internete doğru kaydığına ilk kez işaret etti. 2013 yılında İtalya’da ortaya çıkan elektronik siyasal partilerin ortaya çıkışında arka planındaki detayları açıklar (Köseoğlu & Al, 2013:115).

Sonuç olarak gelinen noktada siyasal partilerin, kendilerini yenilemeleri, yeni koşullara ayak uydurmaları, geleneksel yapılarından kurtulmaları gerektiği gerçeği kaçınılmaz olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunu başaran siyasi partiler, yakın gelecekte siyasette etkili olmaya devam ediyor olacakken, başaramayanlarsa güç kaybederek tarihin sayfalarında yerlerini alacaktır. Klasik siyasi partilerle yeni örgütlenme türlerinin ve dijitalleşen siyasi partilerin karşılıklı etkileşim ve dönüşüm içerisinde olduğu bir süreci hep birlikte yaşıyoruz. “Yeni endüstri devrimi” siyaseti ve kurumlarını nasıl şekillendireceği sorusu cevap bekleyen bir soru olarak kar-

şımızda durmaktadır. İtalya örneği olan Beppe Grillo'nun Beş Yıldız Hareketi ile 2008 yılında ABD yapılan başkanlık seçimlerinde, Barack Obama'nın siyasi reklam ve propaganda yöntemi ve harcamalarının yoğunluklu olarak sosyal medya kanallarına aktarması, siyasi partilerin geleceği hakkında bizlere ipucu vermektedir. Bizde bu bağlamda Türkiye'de siyasi partilerin dünyadaki gelişmelere bağlı olarak, kendilerini bu kaçınılmaz değişim ve dönüşüme nedenli uyarlayabildiklerini Parlamento'da grubu bulunan AKP, CHP, HDP ve MHP'yi karşılaştırmalı olarak analiz edeceğiz.

1.10. Siyasi Partilerin Sınıflandırılması

Siyasi partiler tarihinde çok yakın zaman dilimine kadar, siyasal partilerin tasnif edilmesi bir toplumdaki siyasal partilerin tek partili veya birden çok fazla siyasi partinin sayısal varlığına göre yapılyordu. Siyasal partilerin sınıflandırılmasında bu ölçüt, siyasi partiler tarihinde klasik bir yöntem olarak kalmaktadır. Demokrasinin ve demokrasi olgusunun en önemli işlevsel kurumları olan siyasi partilerin tarihsel gelişimi klasik olarak sayı ölçütlerine göre yapılması, siyasi partilerin sınıflandırılması olgusuna eleştiriler getirmiştir. Bu nedenle günümüz yönetim biçimlerinin en etkili araçları olan siyasal partileri bir toplumdaki sayısal varlığının ötesinde sınıflandırmak gerekir. Tam da bu doğrultuda, Duverger, Huntigton, Neumann, Lipset ve Sartori gibi siyaset bilimciler her toplumun kendine özgün siyasal, ekonomik ve sosyal bir toplum yapısına sahip olduğunu, bu nedenle siyasi partilerin sınıflandırılması toplumların siyasi, ekonomik ve kültürel karakteristik özelliklerine göre sınıflandırılması gerektiğini savunurlar (Yanık, 2002:271).

Siyasal partilerin sınıflandırılmasında genellikle birçok sosyal bilimci toplumdaki siyasal partilerin sayısal varlığını ölçüt olarak onları sınıflandırdığı görülür. Bu ölçülendirme genellikle tek partili siyasal sistem, iki partili siyasal sistem ile çok partili siyasal sistem olarak karşımıza çıkmaktadır. Aslında siyasi partilerin sınıflandırılmasında en başında da söylendiği gibi bir toplumdaki siyasi parti ölçütüne göre siyasal partilerin gelişim tarihi içerisinde bilimsellikten uzaklaşan bir durum olduğu görülür. Bu nedenle siyasi partiler sınıflandırılırken, hangi topluma ait olduklarına ve hangi toplumun siyasi, ekonomik ve sosyal karakteristik özelliklerini taşıdığına da bakmak gerekir. Partinin büyüklüğü, ideolojik yapısı, üye yapısı, hangi toplumun kültürüne göre şekillendiği de göz önünde bulundurulmalıdır.

1.10.1. Tek Parti Sistemi

Bu parti sisteminde hukuken ve fiilen sadece tek bir siyasi parti vardır. Bu siyasi parti dışında başka bir siyasal partinin kurulması ya da faaliyeti kesinlikle yasaktır. Tek partili sistemlerde, tek parti bütün iktidar yetkisini kullanarak, kendisine yönelik diğer siyasal, ekonomik ve sosyal rekabete asla izin vermeyen bir siyasal sistemin savunucusu olarak yaşamını sürdürür. Tek parti sistemleri genellikle diktatörlük rejimlerinde görülür. Bununla birlikte, Türkiye’de de 1923 ile 1945 yılları arasında bazı dönemlerde çok partili siyasal yaşama geçiş denemeleri olsa da tek partili bir siyasal sisteme örnek verilebilir (Kapani, 2016:178). Tek parti olarak Cumhuriyet Halk Partisi, tek parti rejimini geçici bir rejim olarak kabul etmiş ve bu dönemi demokrasiye geçiş aşaması olarak görmüştür. Başka ülkelerde benzer amaçlarla kurulan tek parti rejimlerinin, amaçlarını gerçekleştirmede güçlük çektikleri, kolaylıkla başarıya ulaşamadıkları da görülmektedir.

Tek parti sistemi, tipik bir diktatörlük sistemidir. Bu sistemde, siyasal iktidar devamlı, ya da uzunca bir süre, tek partinin elinde bulunur. Bu sistemde tek parti, resmi bir doktrini savunan ve gerçekleştirmek isteyen bir partidir. Parti ile devlet iç içe geçmiş sanki aynı organda bütünleşmiştir. Tek parti, parti politikası ile devlet politikasını devlet örgütü içinde egemen kılmak ve herkese benimsetmeyi kendine görev saymış bir parti sistemidir. Bu parti tipi, açık ve siyasal muhalefeti kabul etmediği gibi, kendi içinde de muhalefete yer vermez. Tek parti sisteminde seçim de özelliğini yitirmekte, tek partinin belirlediği aday listelerini sandığa atmadan öteye gidememektedir.

Amaçları ve ideolojileri birbirinden farklı tek parti sistemine rastlanmaktadır. Bunlar arasında, faşist, komünist partiler ile liberal görüşe dayalı pragmatik amaçlı partiler de yer alır. İtalya, Almanya, İspanya ve Portekiz’de faşist tek parti rejimleri uygulanmış ve SSCB, Çin Halk Cumhuriyeti komünist tek parti rejimi uygulanmış, ya da halen uygulanmaktadır. Liberal görüşe dayalı, pragmatik amaçlı partilere gelince, bunlar çoğu, kez demokrasiye geçmek için bir ara rejimi partileri olmuşlardır. Bunun belirgin örneklerinden biri, ülkemizdeki tek parti rejimi olmuştur.

1.10.2. Otoriter Tek Partili Sistem

Bu parti sisteminde tek tip katı bir parti ideolojisi anlayışı yoktur. Bu partilerin amacı, ulusal bütünleşmeyi, ekonomik kalkınmayı ve siyasal modernleşmeyi sağlama amacı taşır. Toplumun her kesimine yayılma amacı taşımaz. Genellikle devlet mekanizması ve işleyişi ile bü-

tünleşmiş, kadro partileridir. Tabana yayılarak halka ulaşma amacı taşımazlar. Amaçları, tarihsel ve siyasal olarak bir toplumun modernleşmesi ve değişimini öngören parti politikalarını uygulamak için bir parti programı ile bir araya gelen kadrolar tarafından kurularak iktidar olmayı amaçlayan siyasi parti sistemidir (Kapani, 2016:178).

Otoriter tek partili sistemlerde bazen de katı otoriter bir rejim anlayışı temelinde kontrol mekanizmalarının toplum ve devletin işleyişi içerisinde aktif olduğu statüko odaklıdır. Bu tip katı otoriter tek partili sistemlerde partinin kurumsal kimliğinden çok gücün ve egemenlik anlayışının tek kişide toplandığı diktatör liderlerin kişiliği daha çok ön plana çıkar. Bu diktatör liderler korku ve sadakat halka dayatarak kendi kanunlarını koyarlar. Kendileri ile işbirliği yapanları ödüllendirerek sadakat kazanırlar. Otoriter hükümetlerde güç merkezidir ve bir kişide toplanmıştır. Halkın ve muhaliflerin düşüncelerini ifade etme özgürlüğü baskı altındadır. Amaçlarına ulaşabilmek için siyasi partileri ve toplu kalabalıkları kullanır ve insanlara yaptırmak istediği şeyleri yaptırır.

1.10.3 Totaliter Tek Parti Sistemi

Totaliter tek parti sistemleri bir ideoloji zemininde faaliyet gösteren siyasi parti sistemleridir. Kapsayıcı bir ideolojiye ve evreni bütünü ile bu ideolojiye göre açıklama amacı taşıyarak bunu toplumun her kesimine yayarak uyarlamaya çalışan siyasi partilerdir. Totaliter Tek Parti sistemlerinde siyasi parti, toplumda her türlü siyasal, ekonomik ve sosyal yapıya müdahale eder. Ekonomik ve siyasal yapıyı partinin ideolojik programına göre şekillendiren siyasi partilerdir. Marksist ve Leninist siyasi partiler bu siyasi parti sistemine örnek verilebilir (Kapani, 2016:178).

Totaliter tek parti sistemleri radikal ideolojik programlar kapsamında devletin örgütlülüğünü ve toplumu inşa etmek isteyen partilerdir. Bu parti sisteminin amacı toplumda her türlü siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel faaliyete yön vermeyi amaçlar. Lider ile tüm bir ulus arasında bir tür bağ vardır. Bu bağdan dolayı lider ülkeyi istediği gibi yönetebilir. Totaliter liderin toplumla arasında ortak ideolojik bir bağ var olup bu bağdan ötürü insanlar onu takip eder. Totaliter liderin insanlar üzerinde karizmatik bir etkisi vardır.

1.10.4. İki Partili Sistem

Bir toplumda, iki partili siyasal sistem ile kastedilen o ülkede yalnızca iki siyasal partinin sayısal varlığı anlaşılmamalıdır. İki siyasal partili sistemlerin temel özelliği bir toplumun siyasal

sisteminde iki büyük siyasal partinin siyasal yaşamda etkin ve belirleyici olmasıdır. O toplumun siyasal yaşam alanı genellikle güçlü ve etkin olan iki siyasi parti tarafından belirlenir. İkili siyasal parti sistemlerinde diğer siyasal partiler siyasal yaşam alanı içerisinde etkileri yok denecek kadar azdır. Bu siyasal sistemler toplumların çok partili siyasal yaşama doğru tarihsel evrimlerinin geçiş aşamasında genellikle karşımıza çıkar (Yanık, 2002:275).

Gerçek anlamda iki parti sistemlerinin dünya demokrasi sistemlerinde pek yaygın olduğu söylenemez. İki parti sistemlerini Amerika ve İngiltere’de görmekteyiz. İki partili sistemlerde demokrasinin tam anlamı ile işleyebilmesi için, iki parti arasında siyasal rejim konusunda bir uyumun olması gerekmektedir. Siyasal partilerden birinin bu bahsettiğimiz uyumdan uzak olması bir rejim krizine yol açacağı gibi aynı zamanda demokrasinin işleyişi önünde tıkanmalara sebep olabilir.

İki parti sistemlerinin katı ideolojik programlardan ister istemez uzaklaşarak ılımlı ve ortak payda da siyasal rejim ile demokrasinin işleyişi bakımından son derece önemlidir. Aynı zamanda parti programları uygulama safhasında ikili parti sistemlerinde siyasal partiler birbirlerini de kontrol ve denetleme mekanizması bakımından etkilerler. Çünkü ılımlı programa sahip bu iki partili sistemde partilerin iki ana kutup ekseninde kümelenme eğiliminde oldukları görülür. Bu kümelenme sürekli bir güç birliği ve ortak bir program dâhilinde parlamentoda ortak davranış sergilemelerine yol açmaktadır. Bu da iki partili sistemlerde siyasal krizlerden çok aslında bir ılımlı uyumun olduğunu göstermektedir.

1.10.5. Çok Partili Sistem

Çok partili sistemlerin en belirgin özellikleri siyasal yaşamda ikiden çok siyasi partinin etkili olmasına bağlıdır. Ancak hiçbir zaman bir siyasal partinin siyasal iktidara tek başına erişmesinin mümkün olmadığı, bir siyasal sistem ile o sistemdeki siyasal partileri ifade eder. Bu da bu siyasal sistemde koalisyon sisteminin geliştiğini göstermektedir. Özellikle Almanya’daki siyasal sistem ve siyasal parti anlayışı koalisyon kültürünü benimsemiş ve toplumsal siyasal kültürünü koalisyon siyasal kültürü üzerinde inşa etmiştir. Bir toplumda ikiden fazla siyasal partinin varlığı ideolojik, kültürel, etnik veya dinsel olabilir (Yanık, 2002:277). Kısacası ikiden fazla siyasi partinin olduğu fakat hiçbirinin tek başına hükümet olamadığı, gelişmiş bir koalisyon sistemi içerisinde varlığını sürdürdüğü siyasal sistem çok partili siyasal sistemleri doğurur.

Sonuç itibari ile siyasi partiler tarihinde siyasi partilerin sınıflandırılması geleneksel düşünce yöntemine göre toplumdaki sayısal varlığına ve etkilerine göre ilk zamanlarda yapılmıştır. Demokrasinin bir aracı olarak zamanla demokrasinin gelişimine paralel olarak, siyasal iktidara ulaşma da ve siyasal yönetimi üstlenmeleri bakımından siyasi partilerin bilimsel metotlar ile ele alınıp incelendiği görülür. Bilimsel anlamda belirli bir yöntem ile siyasi partiler incelenirken, daha çok ideolojilerine, kuşaksal yaşlarına, parti tipolojilerine, fonksiyonellik durumu gibi birçok değer bakımından incelenmişlerdir. Küreselleşmenin siyasi ve iktisadi etkisi ile bugün bir küresel siyasi ve iktisadi akıl ortaya çıkmıştır. Bu akıl, dünya da devletleri minimize ederek onlara yargı ve jandarma devleti görevlerini öngörmektedir. Küreselleşmenin etki ve sonuçları dünyadaki siyasi ve ekonomik gelişmelerle bu yönde evrimsel bir sürecin olduğunu göstermektedir. Değişen dünya koşullarında siyasi partilerin kuşkusuz yeniden siyasal iletişimin ve siyasal katılımın değişen yapısı çerçevesinde yeniden sınıflandırılması gerekliliği doğmuştur. Çünkü dijitalleşen ve birer elektronik siyasal partiye dönüşen siyasal partiler, artık gündelik yaşamda bireyin yaşamının bir parçası haline gelmiştir. Bundan sonraki süreçte, siyasal partilerin sınıflandırılmasında, siyasal partilerin parti programı, doğdukları toplumun siyasi, iktisadi koşullarının yansıması, ne denli kitle iletişim araçlarına uyarlayarak değişen dünya koşullarına uyarlayabildiklerine göre sınıflandırılacakları da bir ölçüt olarak temel alınacaktır.

1.11. Siyasi Parti Tipolojileri

Siyasi partiler, Avrupa’da meydana gelen ve birbirine bağlı iki derin siyasi ve sosyolojik olayın ürünü olarak ortaya çıktılar. Bu iki değişimden ilki kent olgusu iken, ikincisi ise bu olgunun getirdiği, Fransız ve Amerikan devrimlerinin tarihsel bir modeli olan ulus – devlet yapısıdır. Siyasi partiler insanlık tarihinde yaklaşık olarak 200 yıllık kısa bir tarihe sahip olmalarına rağmen, tarih sahnesine çıkmalarından beri çağdaş toplumların ve modern siyasi hayatın en önemli kurumları olagelmıştır. Kapitalist kent yaşamının zamanla kurumsallaşması ve insanların kırdan koparılıp kentlerde birer ücretli emekçiye dönüştürüldüğü kent yaşamı içerisinde giderek artan nüfus bir sosyo ekonomik sorunu beraberinde getirmiştir. Proletaryanın sistem içerisinde ekonomik ve sosyal haklar ile temel hak ve özgürlükler konusunda uzun zaman mücadele ederek oy hakkını kazanması sonucu siyasi partiler kendi tarihi içerisinde demokrasinin önemli birer kurumu haline gelerek günlük yaşam ve toplumsal yaşam ile bütünleşerek demokrasinin en önemli kurumları haline gelmiştir (Süer, 2013:51-53). Özbudun’a göre, siyasal parti terimi benzeyen fonksiyonları sergileyen toplulukları niteleme maksadıyla kullanılır.

Bundan dolayı modern demokrasinin partiler demokrasisi şeklinde nitelenmesi söz konusu olmakta, zamanımızda partilere dayanmamış demokrasinin emsali bulunmamakta, dahası partilerin bulunmadığı rejimlerin geri kalmış toplumlarda gözlemlendiği belirtilmektedir (Özbudun, 1979:77-79).

Siyasi partilerin demokratik siyasal sistemin ve insan yaşamının bir parçası haline gelmesi ile birlikte siyasi partilerin daha derin analiz edilmeleri ve incelenmesine yol açmıştır. Siyasi partilerin akademik olarak bilimsel metodolojik yaklaşımlar bağlamında incelenmesi, fakat 20. Asrın başında meydana gelmiştir. Böyle araştırmaların örneğini, Michels ve Ostrogorsky'nin çalışmaları oluşturmaktadır. Ancak bu yazarların eserlerinin ardından, elli yıl kadar bir sürede aynı tipte bir çalışmanın oluşturulmadığı ve bu çalışmaların teknik olarak kuramsal denemeleri bulunmadığından dolayı, siyasi parti sistemi kuramına yönelik ilk çalışmanın Duverger'inin Siyasal Partiler isimli kitabında yer almaktadır. Bu çalışma akademik dünyanın üzerinde fikir birliğine varıp ilk eser olarak kabul ettiği görülür (Wolinetz, 2002:140).

Siyaset bilimciler değişen dünya koşullarında siyasi partilerinde bu değişime reaksiyon gösterdiğini ve bu değişime bağlı olarak evrimleştiğini söyler. Siyasi partiler, kadro ve kitle partileri (cadre parti - mas parti), bireysel temsil partileri-bütünleşme partileri (partie of representation - parties of integration), hepsini yakala parti tipolojisi (catch-all party), seçimlere dönük-profesyonel partiler (electoral-professional party), kartel partileri, modern kadro partileri (modern cadre parties) gibi tipolojiler, teorik olarak çalışılmıştır. Bu gün bu parti tipolojilerine yeni bir parti tipolojisi olarak ortaya çıkan "E-Parti" tipolojisini görmekteyiz. Bir sonraki bölümde, küreselleşmenin siyasi ve ekonomik sonuçları bağlamında siyasi partileri "E-Parti" tipolojisi olarak inceleyip analiz edilecektir.

1.11.1. Kadro Ve Kitle Partileri

M. Duverger'e göre, siyasi partiler, kadro ve kitle partileri olarak iki temel kategori olarak incelenir. Kadro ve kitle partileri arasındaki ayırım üye sayılarına göre belirlenmez. Duverger'in, parti tipolojileri açısından ortaya koyduğu kadro ve kitle parti analizi bir siyasi parti açısından partinin üye sayısı ile değil yapısı açısından ele alınması gerektiğini savunur. Kitle partileri için, üye sayısı siyasal ve mali yapı için son derece önemli olmaktadır. Kitle partilerinde üyeler karar alma süreçlerinde etkilidirler (Kapani, 2016:182-184). Kentten taşraya doğru örgütlü bu parti tipolojilerinde parti üyeleri ile uzun süre seçim bölgelerinde seçim çalışmaları yürütülür. Mali açıdan kitle partilerinde üye ödemiş olduğu üyelik aidatı ile bu süreç

katılır. Bu parti tipolojileri daha çok sol, sosyalist ve komünist parti görünümünde işçi hareketleri içerisinde doğmuş partiler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum belki ilk kitle partilerinin oluşumu açısından böyle olsa da 20. Yüzyılın ikinci yarısında liberal burjuva partilerinin de kitleselleştiği gerçeğini de görmek gerekir. Kitle partilerinin aksine kadro partileri, daha çok seçim zamanı etkin hale gelen, liderin ve etrafındaki merkezi örgütün etkinliğinin belirleyici olduğu, üye sayısının az olduğu bir parti tipolojisi olarak karşımıza çıkarlar. Kadro partilerinde mali durum, üyelik aidatından çok, temsilcisi oldukları kitlenin bağışları ve yardımları ile finansman sağlarlar. Bir toplumda liberallerin ve burjuva kesiminin siyasi temsilcileri olarak karşımıza çıkarlar. Duverger'in parti tipolojileri bağlamında ortaya koyduğu kadro ve kitle partilerine göre siyasi partiler incelendiğinde ilk siyasi partilerin birer kadro partileri olarak doğduğu zamanla oy hakkının ve siyasal sistemin gelişmesi ile bu kadro partilerinin de kitle partilerine dönüştüğü görülür. Günümüz siyasal partilerine bakıldığında Duverger'in teorik anlamda ortaya koyduğu bu parti tipolojisi çerçevesinde saf anlamda kadro partilerinin kalmadığını her birinin kitle partilerine dönüştüğü gerçeği ile karşılaşılır. Kadro partilerinin zamanla kitle partilerine dönüştüğü gerçeği siyasi partilerin farklı siyasi ve sosyolojik analizler ile incelenmesine yol açmıştır (Kapani, 2016:185).

Kadro ve kitle partileri arasındaki ayırım siyasal partiler tarihinin belli bir döneminde kabul görse de zamanla teknolojik gelişmelere bağlı olarak siyasal iletişimin değişen yapısı, oy hakkının gelişmesi, siyasal katılımı kitlelerin katılıma dâhil olması ile birlikte siyasal partilerde kadro ve kitlelerin bütünleştiği görülür. Bu teori ilk bakışta net olarak kadro ve kitle parti ayırımı kapsamında geçerli olsa da günümüzde birçok siyasal parti, kadro ve kitle parti özelliklerini bir arada taşımaktadır. Örneğin, Amerikan partileri, mali açıdan birer kadro partisi özelliğini taşıırken, üye ve taraftarlarının katılım gösterdiği ön seçim sistemi ile de birer kadro partisi özelliği taşıdıkları görülür. Türkiye'de özellikle tek partili dönemde CHP ile 1950'li yıllarda Demokrat Parti birer kadro parti özelliği taşısa da, merkezîyetçi ve disiplinli yapıları yönünden tam anlamı ile birer kadro parti olmadıkları anlaşılmaktadır. Türkiye'de gelişmiş oy hakkı ve siyasal katılım sisteminin bulunması tam anlamı genç cumhuriyet tarihinde bir kadro partisinin olmadığını sağlamıştır. Türkiye'deki siyasal partilerin kadro ve kitle parti tipolojilerini bir arada taşıdıkları siyasal partiler olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.11.2. Bireysel Temsil Partileri-Bütünleşme Partileri

Parti tipolojileri bakımından teorik anlamda Duverger'in kitle ve kadro partilerine paralel olarak Neumann'da siyasi partileri tipolojik olarak temsil partileri ve kitlesel bütünleşme partileri

olarak iki kategoride incelemiştir. Neumann'ın kavramlaştırmaya çalıştığı bu siyasi parti tipolojisinde kitlesel bütünleşme siyasi partileri kendi içerisinde ikiye ayırır. Bunlar, demokratik bütünleşme ve totaliter partiler olmak üzere iki parti tipolojisi ile karşımıza çıkar.

Neumann'a göre bireysel temsili partiler, toplum içerisinde belli grupların toplumsal menfaatlerini dile getiren ve bu ortak payda da siyasal iktidar mücadelesi veren siyasi parti tipolojileri olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Bireysel temsil partileri ise, siyasi faaliyet alanı salt siyaset alanı olan partilerdir. Üye yapısı oldukça zayıf ve amacı kendi çıkarları uğruna siyasal iktidarı ele geçirmektir. Bireysel temsil partilerinin parlamento dışı örgüt yapısı seçim kampanyaları dışında genellikle hareketsiz kalmaktadır. Bu parti tipolojilerinde üyelerin genellikle oy kullanmak ve seçim kampanyaları sürecinde propaganda yapmak ile parti içi etkileri sınırlandırılmıştır. Bireysel temsili partilerde partinin sahip olduğu siyasi program ideolojik bir siyasi program değildir. Tamamen kendini seçkin ilan eden bir sınıfın ekonomik ve sosyal çıkarlarını koruyan bir program mahiyetindedir. Bireysel temsili parti tipolojileri bu yönü ile M. Duverger'in kadro partilileri tipolojisi ile örtüşmektedir (Neumann, 1956:398).

Neumann'ın kavramlaştırdığı parti tipolojilerinde gittiği ikili ayrımın ikinci ayağını oluşturan kitlesel bütünleştirme partileri ise, üyelik sisteminin geliştiği siyasi programı ideolojik olan ve salt siyaset alanını aşarak toplumun her kesimine ulaşmayı amaçlayan Duverger'in kitle parti tipolojilerine benzerlik gösteren siyasi parti tipolojisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu parti tipolojisinde üyeler gerek seçim kampanyası süreçlerinde gerek ise parti içi seçim ve karar mekanizmalarında etkindir. Bu süreçlere katılarak parti ile bütünleşmektedir. Parti üyenin günlük yaşamının bir parçası haline gelir. Neumann ortaya koyduğu bu teorik çalışmasında kitlesel bütünleşme partilerinde de bir ayrıma gider. Ve bu parti tipolojisinin kendi içerisindeki ikili ayrımında da bazı totaliter parti uygulamalarının, parti üyesinin özel hayatını ortadan kalktığını, üyelerin günlük hayatını partinin yan kuruluşlarınca düzenlendiğini iddia eder. Neumann ortaya koyduğu teorik çalışmasında kitlesel bütünleşme partilerinde gittiği ikili ayrımında, demokratik bütünleşme partilerini, parti ve üyeler arasındaki bağ, totaliter partilerden zayıf, bireysel temsil partilerinden kuvvetli olarak tanımlar (Neumann, 1956:399). Sosyalist ve Katolik partileri demokratik bütünleşme partilerine örnek olarak verir. Neumann'ın siyasi parti tipolojilerine ilişkin ortaya koyduğu teorisi hemen hemen M. Duverger'in siyasi parti tipolojisi hakkında ortaya koyduğu teorik çalışmalarına paralellik göstermektedir. Siyasi partilerin kendi tarihinde demokrasi ile birlikte gelişim göstermesi bu iki birbirine benzeyen teorianın yetersiz olduğunu ve zamanla farklı siyasi parti tipolojileri ile ele alındığını göstermektedir (Kapani, 2016:187).

1.11.3. Hepsini Yakala Parti Tipolojisi

Otto Kirchheimer'in ortaya koyduğu "Cath All" hepsini yakala parti tipolojisi, siyasi parti sistemlerine ilişkin görüşleri, genel olarak, partilerin yapı ve içeriklerinde meydana gelen değişikliklere dayanmaktadır. Kirchheimer'in bu parti tipolojisine göre, siyasi partiler, işçi sınıfının örgütlü yapısı içerisinde parlamento dışında doğan siyasi partiler gibi, kadro partilerinin de daha geniş halk kitlelerine ve kesimlere ulaşmak adına parti içerisinde ideolojik anlamda toplumun ve siyasi atmosferini konjonktür durumuna göre fonksiyonellik değişime gitmesidir (Krouwel, 2003:30). Kadro veya bireysel temsili siyasi partilerin özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren dünya da yaşanan ekonomik ve siyasal gelişimlere paralel olarak, demokrasi kurumunun tarihsel gelişimi, işçi sınıfının mücadeleleri ile doludur. Bu mücadeleler sonucu oy hakkının gelişmesi ve siyasi partilerin birer kartel partilerine dönüşmesi sonucu siyasal iktidar mücadelesinde kadro ve bireysel temsili siyasi parti tipolojilerinin konjonktür siyasi atmosfer kapsamında parti ideolojilerinde değişime gitmiştir (Kircheimer, 1966:177-181). Hepsini yakala parti tipolojisinde siyasi partiler ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel parti programlarının şekillendiği ideolojik görüşlerinden tavizler vererek daha geniş halk kitlelerinin desteğini almak amacı ile ideolojik olarak koşullar neticesinde fonksiyonel değişim yaşar. İngiliz İşçi Partisi'nin Irak Körfez savaşını destek vermesi buna örnek gösterilebilir. Ya da ülkemizde CHP'nin zaman zaman sağ gelenekten gelen ve muhafazakâr adayları aday gösterilmesi buna örnek gösterilebilir. Veya muhafazakâr ve liberal partilerin de sosyalist söylemler ve programlar seçim propagandaları yapmaları bir başka örnek olarak verilebilir.

1.11.4. Seçimlere Dönük-Profesyonel Partiler (Electoral-Professional Party) [1988]

Panebianco kavramlaştırışı; Kircheimer'in tipolojisinde gözlemlediği sorunların giderilmesi amacıyla yaratmıştır. İdeolojinin hâkimiyet altına almadığı, profesyonel kişilerin teşkilatta bulunduğu, finansman kaynağının çeşitli topluluklar ve devletin yardımı ile sağlandığı partilerdedir. Günümüzde modern demokrasilerin vazgeçilmez unsurlarından olan siyasal partiler ve kampanyaları değişen dünya koşullarında politik kutumlar ve demokratik anlayış mühim değişimlerden geçmektedir.

Partilerin örgütsel fonksiyonlarının azalması, liderin odaklı politika, medyanın, uzmanların bilgisine gereksinim duyulması, ideolojilerin dışında belli hususları ilgilendiren fikirlerin ön plana çıkması ve yurttaşların yalnızca tüketiciler şeklinde değerlendirilmesi gibi olguları orta-

ya çıkaran siyasi kampanyaların Amerikalaşması bu değişimlerin bir ürünü olarak seçimlere yönelik profesyonel parti tipolojisini doğurmuştur (Türk, 2010:67). Bu parti tipolojisinin doğuşunu hazırlayan sürecin küreselleşme gerçeği olduğu savı ile desteklemek yanlış olmasa gerekir. Bu gün hemen hemen dünyadaki her toplumda narsisim ve bireysellik duygularının gelişmesi sonucu siyasi partilere ve seçimlere olan ilginin düştüğü gözlemlenmektedir. Örgütsel yapıları zayıflayan siyasi partiler ile eski parti tipi anlayışlar yerini profesyonel partilere bırakmıştır. Kitle partilerinin eski parti anlayışlarını terk ederek, 1920’li yıllara ait seçim propagandası yöntemi ve araçlarını terk ederek, seçim zamanı bu süreci profesyonel, uzman şirketler ile ve daha çok ana akım medya ve sosyal medya aracı ile yöneldiğini söylenebilir.

O’Shaughnessy dediği gibi profesyonel parti tipolojileri siyasi pazarlama kavramı diye bir kavramın etrafında kümelenmiş ve seçim süreçlerinde siyasi partileri ile siyasi propaganda süreci arasında daha çok iktisadi bir süreç olarak akla gelirler. Bu durum siyasi partileri ideolojilerden uzaklaştırarak seçmenleri birer politik ürün olarak görmektedir. Siyaset bilimi literatürüne "siyasi tüketiciler” diye bir kavram sokmuştur. Siyasal pazarlama en genel anlamda politik ürünün tüketicilere nasıl sunulacağı ile ilgili bir süreçtir (O’Shaughnessy, 2004:114). Profesyonel parti tipolojileri her geçen gün siyasi yaşamda belirgin olarak var olmaktadır. Özellikle, Türkiye’de CHP’nin geçtiğimiz Haziran 2015 ve 1 Kasım erken seçimlerinde profesyonel parti tipolojisi temelinde seçim sürecini yürüttüğü, bu duruma örnek gösterilebilir.

1.11.5. Kartel Partileri

Kartel kavramı işletme literatüründe kullanılan bir kavram olup, siyaset bilimi için kullanımı oldukça yeni bir kavramdır. İşletme biliminde, aynı alanda faaliyet gösteren işletmelerin bir araya gelerek tekelleşmesi olarak tanımlanan bir kavramdır. Kartel anlaşmalarda işletmeler güç birliği oluşturularak diğer rakiplerin sektöre girmesini engelleyici faaliyette işletme davranışları sergilerler. Özellikle siyasi anlamda kartel düşüncesinin belirgin olarak ortaya çıkışı, 1973 yılında dünya da baş gösteren petrol kaynaklı enerji krizlerinin etkisi ile kurulan Petrol İhracat Ülkeler Birliği (OPEC) bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Bu alanda yapılan ilk akademik çalışma ise, Katz ve Mair’in 1995 senesinde yayımlanmış olan “Değişen Parti Örgütlenmesi Modelleri ve Parti Demokrasisi: Kartel Partinin Yükselişi” (Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party) adlı makalesidir. Makalede, farklılaşan sosyal ve politik bağlam ile beraber, geleneksel partilerin hepsini yakala partilerine, ardından kartel partilerine dönüşümünü ortaya koyarlar. Partilerin gittikçe benzeşen seçmenlere hitap etmesi gerekmiş, siyasetleri, tarzları, kampanyaları öncelerine göre

daha fazla birbirine benzemiştir (Katz & Mair, 2006:16-18). Siyaset bilimciler, siyasal örgütlerin parasal yönden üyelerine değil devlete bağımlı bir şekle büründüğü, bundan dolayı devlet temsilcilerine dönüştükleri iddialarında bulunmuşlardır. Öte yandan partinin yasaları ve devletin kaynaklarına erişmek için uyulan kurallar partilerin gittikçe daha fazla benzemelerine yol açmıştır (Köker, 1998:22).

1.11.6. Modern Kadro Partileri

Modern Kadro Partileri Duverger'in kadro partilerinden yola çıkarak ortaya konmuştur. Kitle iletişim araçlarıyla topluma erişmenin kolay hale gelmesinin neticesi olarak meydana gelmiştir. Üye yapısının zayıflığı söz konusudur. Üyelerin ve seçmenlerin sayısı düşük olmasına karşın, partinin üyeleri partinin finanse edilmesinde ve adayların belirlenme süreçlerinde önemli olarak değerlendirilmektedirler. Parti içi disiplinin sağlanması amaçlanmakta, seçmeni odak noktaya alan kuvvetli ve kapsamlı bir yöneliş bulunmaktadır. Partinin yönetiminin seçmenlere duyarlılığı bulunmaktadır ve seçmenlere hesap verirler. Bu parti tipolojisinde kitle iletişim ve ulaşım ağı sisteminin gelişmişliği ile olanakları üzerinde bir parti olgusu ortaya çıkmıştır. Özellikle sosyal medyanın ve iletişim ağları ile teknolojisinin gelişmesi sonucu, siyasi parti programları ve çalışmaları teknolojinin olanaklı kıldığı bu imkânlar dâhilinde az üye yapısı ile sürdürülmektedir. Modern kadro partilerine ilişkin ilk kavramlaştırmaya giden Ruud Koole'dir. Koole bu tipolojide çağımızın siyasi partilerini analiz ederken Hollanda'daki siyasi partilerin yapılarını analiz ederek bu kavramı ortaya koymuştur (Türküne, 2003:261).

1.12. Siyasi Partilerin Kurumsallık Ölçütü

Geçmişte modernizemin etkisi altında yapılan tartışmalara bakıldığında, 1970'li yıllar öncesi genellikle yapılan fikir tartışmalarının, yapısalcılık, sanayileşme, sendikalizm, Marksizm vb. kavramlar çerçevesinde yapılan tartışmalar olduğu görülür. Ancak bu tartışmaların seyri ve yapısı özellikle 1970'li yıllardan sonra hızlı bir şekilde post modern düşünce tartışmalarına dönüştü. Post modern siyasi ve iktisadi bir aklın ürünü olarak dünya da kapitalistler tarafından ortaya konulan siyasi ve ekonomik bir projenin ürünü olarak günlük ve toplumsal yaşamımız ile birlikte, alışlagelmiş birçok düşünce yapısını, değişim ve dönüşüme sürüklemiştir. Bu gün yaşadığımız gezegen çok geniş bir yelpazede geçmiş toplum türlerine göre daha hızlı bir biçimde karşı koyamadığımız veya kabullendiğimiz bir değişim ve dönüşüm sürecine girmiştir (Üstün, 1995:63). Modernizem tartışmaları yerini post modern, yapısalcılık tartışmaları yerini post-yapısalcılık tartışmalarına, sanayileşme post-sanayileşme ve Marksizm'in ise yerini post

Marksizm vb. tartışmalarına bıraktığı görülür. (Harvey, küreselleşme ile birlikte insani ve toplumsal yaşamın her alanındaki bu hızlı ve devasa dönüşümü modernizemden post-modernizeme dönüşümü) belki de en iyi günümüz çağdaş sosyologlarından Anthony Giddens'in sosyoloji kitabında ele aldığı küreselleşme bölümünde bulmak mümkündür:

“İnsanlar yaklaşık yarım milyon yıldan beri dünya üzerinde varlar. Sabit yerleşimlerin gerekli temeli olan tarım yalnızca on iki bin yaşında, uygarlıklar ise yaklaşık olarak altı bin yıl öncesinden daha fazlasına gitmez. Eğer insan varoluşunun bütününe 24 saatlik bir gün diye baksaydık, tarımın ortaya çıktığı zaman öğleden sonra 11.56, uygarlıkların ortaya çıktığı zaman 11.57 olurdu. Modern toplumların gelişimi ancak 11'i 59 dakika 30 saniye geçerken başlayacaktı. Yine de bu insan gününün son 30 saniyesinde, belki de o ana kadar geçen bütün zaman içerisinde gerçekleşen kadar değişme gerçekleşmemiştir (Giddens, 2008:66).”

Post modern işleyiş ve insan hayatının tüm alanlarına yönelik etkilerini, A. Giddens bir günlük zaman dilimi savı ile dile getirdiği küreselleşme ve onun öngördüğü dünya düzeni olan post modern toplum yapısının, insan ve içinde yaşadığı toplum ile o topluma ait birçok kurumun ne denli hızlı değiştiğini görmek mümkündür. Geleceğin tarihçileri özellikle yaşadığımız gezegende zaman dilimi olarak 1970'li yıllar sonrasını dünyanın sosyal ve ekonomik tarihinde devrimsel bir dönüm noktası olarak değerlendireceklerdir. Kürselleşmenin bu dönüşüm sürecinde birçok kurumun ve olgunun nasıl dönüştükleri üzerinde birçok tez yazacaklardır. Kuşkusuz küreselleşme ve siyasal alanı üzerindeki bu değişim ve dönüşüm sürecinde de geleceğin sosyal bilimcileri ile tarihçileri en çok siyasal katılım ve siyasal bozulma üzerinde duracaklardır. Birçok değişen ve dönüşen siyasal kurum ile bir toplumun en örgütlü kurumu olan devletin fonksiyonel yapısını ve dönüşümünü bu iki kavram üzerinden ele alacaklardır (Giddens, 2008:75).

Siyasal gelişim, toplumun her aşamasını ve yapısını ilgilendiren, daha geniş bir çerçevede ise modernleşme süreçleri ile olan ilişkisi bağlamında siyasal alan ile ilgili olgu olarak tanımlanabilir. Demokrasinin bir yönetim biçimi düşüncesi olarak ortaya çıkması, daha sonrası geçen yüzyıllarda ekonomik gelişime paralel olarak, günlük ve toplumsal yaşamda reaksiyon göstermesi sonucu kurumsallaşarak gelişmesi siyasal gelişime bir örnek olarak gösterilebilir. Yine ulus devlet yapılarının ortaya çıkması ve tarihsel bir model olarak siyasi ve iktisadi bir ak- lın ürünü olarak gelişim göstermesi siyasal gelişimin bir başka göstergesidir. O halde siyasal gelişim olgusundan, toplumun her aşamasında en küçük kurumdan en büyük kurum olan dev- lete kadar birçok alanda kurumsallaşmayı siyasal gelişim ve onun getirdiği siyasal katılmanın sağladığını söylemek mümkündür. Burada siyasal katılmanın da en az siyasal gelişme kadar

önemli olduğu ve hatta siyasal katılma olgusunun siyasal gelişmenin itici gücü olduğunu söylemek yanlış olmasa gerekir. Siyasal gelişim ve siyasal katılım olgularının önemi ve birbiri ile olan ilişkilerini Özbudun'un aşağıdaki pasajda S. Huntington'dan yaptığı aktarmada daha detaylı ele alalım.

“Siyasal gelişim tanımları saymakla bitmez. Ancak bunların çoğu, birbiriyle sıkı sıkıya ilgili iki özelliği paylaşır. Bir defa, siyasal gelişim, toplumun tümünü ilgilendiren, daha kapsayıcı nitelikteki modernleşme süreçlerinin bir yönü, ya da ona yakından bağlı bir olgu olarak anlaşılmaktadır. Modernleşme, toplumun bütün kesimlerini etkiler; bunun siyasal yönlerine de siyasal gelişim denir (Huntington, 2002:40).”

Özbudun'un aktarımından alıntı yapılan bu pasajın retorik gücünden, siyasal gelişmenin itici gücü olan siyasi katılımın önemi bir ilişkiden ortaya çıkar. Bu ilişki insanlar ve kurumlar arasındaki ilişkiden doğar. Yani bu gün demokrasiyi kurumsallaştıran asıl bilimsel olgunun insanların demokrasiyi benimsemesi ve buna katılım göstermesidir. Oy hakkı, seçme ve seçilme hakkı, parlamento, siyasi partiler insanın demokrasi yönetim biçimini benimsemesi ve benimseyen bu yönetim biçimine çeşitli yollarla siyasal katılım gerçekleştirmeleri ile doğduğu ve geliştiği ortaya çıkmaktadır. Bu da toplumsal yaşamda kurumların varlığını ve kurumsal olan birçok olgunun kurumsallık ölçütünü siyasal gelişim ve siyasal katılım bağlamında hangi kurumsallık ölçütlerine göre ele alınması gerektiğini sorunsallaştırmıştır. Bir kurumun hangi kurumsallık ölçütleri bağlamında ele alınması gerektiğine ilişkin en kapsamlı çalışma S. Huntington tarafından siyasal partilerin kurumsallık ölçütlerinin neler olduğuna ilişkin çalışmasıdır. S. Huntington kurumsallık ölçütleri, uyarlanabilirlik, karmaşıklık, özerklik ve tutarlık olmak üzere bir kurumun bu dört ölçüte göre kurumsal yapısını analiz edilmesine olanak sağlamaktadır (Huntington, 2008:64).

1.12.1. Uyarlanabilirlik

Örgütün ve usulün uyarlanabilirliği, onların kurumsallaşma derecelerinin göstergesidir. Uyarlanabilirlik, sonra elde edilen bir örgüt niteliğini ifade edip; çevre baskılarının fonksiyonu olarak değerlendirilmektedir. Örgütün yaşı ne kadar fazlaysa, çevreden gelen baskılara maruz kalmasının süresi ne kadar fazlaysa, o kadar fazla uyarlanabilirlik vardır. Örgüte ait uyarlanabilirlik aşağı yukarı yaşla ölçülebilir. Örgüt yaşının ölçümü üç biçimde yapılabilmektedir (Özbudun, 1979:66-68).

- ✓ **Kronolojik Yaş:** Kronolojik yaş yöntemlerden ilkidir. Örgütün veya usulün yaşı, kurumsallaşmanın düzeyiyle doğru orantılıdır. Uzun süredir faaliyet yürüten bir örgütün mevcudiyetini gelecekte de sürdürme ihtimali fazladır. Yüz sene faaliyet yürüten bir

örgütün bir sene daha faaliyette bulunma olasılığı, bir sene faaliyet yürüten bir örgütün bir sene daha faaliyette bulunma olasılığından büyük olmaktadır.

- ✓ **Kuşaksal Yaş:** Yöntemlerden ikincisini kuşak yaş meydana getirmektedir. Örgüt hala örgütü kuran lider kadro tarafından yönetilmekteyse, usulün takibi onu oluşturanlar tarafından takip edilmekteyse, örgütün ve usulün uygulanabilirliği şüphelidir. Örgütte iktidar ne denli barışçıl yöntemlerle el değiştirmişse, lider rakımı ne denli değişime uğramışsa, kurumsallaşmanın seviyesi aynı biçimde yüksek olmaktadır. Önemli oranda kronolojik yaş yaklaşımının bir fonksiyonu olarak ortaya çıkmaktadır. Fakat siyasi partiler uzun süreler boyunca tek bir kuşak tarafından yönetilebilirler.
 - ✓ **Fonksiyonel Yaş:** Yöntemlerden üçüncüsünü fonksiyonel yaş oluşturmaktadır. Kuşkusuz, örgüte ait fonksiyonların birçok biçimde tanımlanması mümkündür. (Bu durum, örgütlerin fonksiyonel açıdan incelenmesinin en ilgi çeken yanı ve öncelikli sorunudur) Genelde örgütler, belirli fonksiyonları sergileme maksadıyla kurulmaktadır. Fonksiyonun gerekmemesi, örgütün ciddi bir kriz ile karşılaşmasına neden olur. Örgüt başka bir fonksiyonu sergilemeye çalışır veya ölür. Çevredeki değişimlere uyarlanmış ve esas fonksiyonlarını başarılı bir biçimde değiştirmiş örgütler, bu kabiliyeti sergileyememiş örgütlere nazaran daha kurumsallaşmış olarak değerlendirilirler. Fazla gelişim kaydetmiş bir örgüte ait gerçek ölçü, fonksiyonların özgüllüğü değildir, fonksiyonların uyarılana bilirliliğidir. Kurumsallaşma örgütleri belirli hedeflere ulaşmak için kullanılan araçlar olmaktan kurtarmaktadır.
- Örgütlerin liderlik kuşaklarının değişime uğramadan liderlerinin değişmesi mümkün olmaktadır. Yalnız kuşakların her birin, yetiştirme tecrübelerinde farklılıklar bulunmaktadır. Bundan dolayı, yalnızca lider takımının bir tanesinin yerine başka bir takımın geçmesi, kurumsal uyarılana bilirlilik noktasında değerli olsa dahi, liderlik kuşaklarının değişimi kadar ehemmiyet göstermemektedir.

1.12.2. Karmaşıklık

Örgütün karmaşıklığı ne kadar yüksekse, kurumsallaşmasının o denli yüksek olduğu söylenebilir. Karmaşıklık, örgütün alt birimlerinin hiyerarşi ve fonksiyon noktalarında artması, alt birimlerin farklılaşma durumu anlamlarına gelmektedir. Örgüte ait alt birimler ne denli fazla ve çeşit çeşit ise, örgütteki üyelerin sadakatini elde etme ve sürdürme kabiliyeti o denli fazla olmaktadır. Fazla amaçları bulunan bir örgüt, bir amacının yok olmasına, tek amacı bulunan bir örgüte nazaran daha toleranslı olabilmektedir. Türlü iş sahalarında faaliyet yürüten bir

firma, kuşkusuz, piyasa için bir ürün geliştiren bir firmaya nazaran daha az tehlikededir. Örgütün alt birimlerinde farklılaşmanın meydana gelmesi, fonksiyonel nitelik taşıyabilir ya da taşımayabilir: Taşıyorsa örgütün alt birimlerinin kurumsallaşma seviyeleri, bütün örgütün kurumsallaşma seviyesi kadar fazla olmamaktadır. Örgütün bütününün fonksiyonlarında ortaya çıkan değişimler, alt birimlerinde kolaylıkla ifade edilebilmektedir. Diğer taraftan alt birimlerin niteliği çok fonksiyonlu olmaksızın, taşıdıkları kurumsal güç daha fazladır; ancak aynı nedenden kaynaklı, örgüte katılan esnekliğin daha az olması söz konusudur. Bundan dolayı Neumann'ın söylemiyle «sosyal bütünleşme» partilerinin oluşturduğu siyasi bir sistem, «ferdî temsil» partilerinin oluşturduğu sistemler kadar esneklik taşımamaktadır (Neumann, 1956:403).

1.12.3. Özerklik

Kurumsallaşmanın üçüncü ölçüsünü siyasi usul ve örgütlerin öteki sosyal topluluklar ve tutum yöntemleri karşısında taşıdıkları bağımsızlığın derecesidir. Politik alanların diğer alanlarla farklılaşması ne derecede meydana gelmiştir? Gelişkin bir siyasi sistemin siyasi örgütleri, fazla gelişim kaydedememiş sistemlere nazaran daha fazla bütünlük içerisindedirler. Siyasi olmayan grup ve usullerin yarattığı etkiden belirli ölçülerde kurtulmaktadırlar. Azgelişmiş siyasi sistemlerdeki siyasi usul ve örgütler dışardan gelen etkilerle daha doğrudan muhatap olmaktadır. Somutlaşmış manasıyla özerklik, toplumsal güçlerle politik güçlerin ilişkisini ilgilendirmektedir. Toplumsal güçler, kişilerin toplumsal ve iktisadi eylemlerde bulunmasını sağlayan gruplaşmaları kapsar: aile, klan, kilise gibi. Özerklik manasında siyasi kurumlaşma, belirli toplumsal grup menfaatlerinin ifade edilmesi aracından oluşmayan siyasi usul ve örgütlerin gelişimi anlamına gelmektedir. Toplumsal gruplardan birinin aracısı işlevi gören siyasi örgüt, özerklikten ve kurumsallaşmadan yoksun olarak değerlendirilmektedir. (Huntington, 2002:44-47).

Toplumdaki politik olmayan güçlerin yarattığı etkiye kolayca maruz kalan siyasi usul ve örgütler, genelde toplumun dışındaki güçlerin yarattığı etkilere de maruz kalmaktadırlar. Öteki siyasi sistemlerden gelmiş ajan, grup ve fikir kolaylıkla tesir edebilmektedir. Mesela, siyasi bir sistemin darbeye maruz kalması, azgelişmiş sistemlerin içerisinde de aynı eğilimlere heveslenilmesine neden olabilmektedir. Çeşitli durumlarda, böyle ülkelere bir miktar silahın sokulması rejim değişikliğine yol açmaya yetmektedir.

1.12.4. Tutarlılık

Bir örgütte birlik ve tutarlı olma ne derece güçlüyse, kurumsallaşmanın seviyesinin o denli fazla olduğu söylenebilir. Kuşkusuz, belirli ölçülerde bir uzlaşma, toplumsal grupların tümü için var olmanın ilk koşuludur. Etkili bir örgüt hiç değilse, gruba ait fonksiyonellik sınırları noktasında ve bu sınırların dâhilinde meydana gelecek uyuşmazlıkları çözme yöntemleriyle ilgili güçlü bir uzlaşma barındırmalıdır. Sistemin içinde aktif yolu olanları kapsamalıdır. Sisteme dâhil olmayanlar veya sadece kısıtlı olarak dâhil olanlar uzlaşmayı paylaşmayabilirler. Hakikaten de böyle kişiler, genelde aktif üyelerin düzeyinde uzlaşma katılmamaktadır. Kuramsal açıdan bir örgüt, tutarlılık taşımadan özerklik, özerklik taşımadan tutarlılık taşıyabilmektedir. Pratikte ise, bu durumlar genellikle yakinen ilişkilidir. Özerklikle bir örgütün tutumlarının belli bir üslup kazanması söz konusudur; bu şekilde özerkliğin tutarlılığı geliştiren bir araç olması söz konusudur. Yıkıcılığı bulunan güçlerin sistem üzerindeki etkileri de özerklikçe önlenmektedir fakat iç nedenlerden kaynaklanan yıkıma engel olması mümkün değildir. Bir örgütteki üyelerin veya sisteme dâhil olan bireylerin aniden artış göstermesi, tutarlılığın zayıflaması olarak yorumlanmaktadır (Sartori, 2005:65).

1.13. Beppe Grillo’nun Beş Yıldız Hareketi

İtalya’da iş adamı Gianroberto Casaleggio ve ünlü komedyen Beppe Grillo tarafından 2009 yılında kurulan Beş Yıldız Hareketi (M5S) modern demokrasilerde siyaset kurumunun yapısını derinden değiştirecek bir başarıya ulaştı. Beş Yıldız Hareketi’nin bu başarısı, siyasal iktidara ulaşmada diğer siyasi partilerden farklı olarak bir siyasal propaganda yürütmelerinde gizliydi. Beş yıldız Hareketi, siyasal propaganda aracı olarak, tamamen internet ve internetin birer türevi olan sosyal medya ve video kanallarını tercih ederek seçmenlere ulaştı. Hareketin fikir babası Casaleggio, kitle iletişim teknolojisindeki gelişimi, iletişimin değişen yapısının kamusal alan üzerindeki etkilerini, medyanın yazılım uygulamaları ile mobil uygulamalarda kullanılabilirliği üzerinde yoğun bir şekilde durdu. Bu nedenle insanların gündelik hayatları ile bütünleşmesi doğru analiz ederek post modern ve kendine özgü bir siyasal oluşum ve seçim propagandası programı ortaya koydu (Onat, 2010:105). 2009 yılı seçimlerinde İtalya’da yaşanan tüm bu gelişmeler göz önünde bulundurulduğunda, hızla gelişen bilgisayar, mobil ve giyilebilir teknoloji sayesinde internetin, artık hayatımızın vazgeçilmez birer parçası haline geldiği gerçeği Dünya’nın hızla Castells’in teknolojik değerler dizisi olarak kavramlaştırdığı, iletişim ağına doğru süratle ilerlediğini göstermektedir.

Castells tarafından teknolojik değerler dizisi olarak tanımlanan içinde bulunduğumuz bu süreç, ekonomi, siyaset, sosyal ilişkiler, kültür gibi yaşamın her alanını köklü bir biçimde değiştirmektedir. İtalya örneği olarak nitelendirilen, Beppe Grillo'nun "Beş Yıldız Hareketi" de Castells'in teknolojik değerler dizisi olarak kavramlaştırdığı küreselleşme olgusunun birey ve toplumsal yaşam üzerindeki dönüştürücü etkilerinden ortaya çıktığı görülür. Bu değerler dizisi geleneksel ve yıkılmaz olarak insan düşüncesinde kutsanmış birçok kurum ve yapının, zaman, mekân ve sosyal ilişkiler bağlamında kökünden sarsıldığı bir süreci açıklamaktadır (Castells, 2007:246). Bu doğrultuda düşünüldüğünde yaklaşık olarak 200 yıllık bir geçmişi olan siyasi partilerin iletişimin ve medyanın insan yaşamının gündelik bir parçası haline gelmesi sonucu, post modern öncesi döneme ait, siyasal partilerin kurumsal yapılarında derin sarsılmalar yaratmıştır.

Önceden yalnızca habere ve bilgiye erişme aracını oluşturan internet, artık bilhassa sosyal medya şeklinde adlandırılan sitelerin yaygınlık kazanmasıyla toplumsal iletişimin aracı olmuş, herhangi bir yerden devamlı iletişimde bulunan sanal bir toplumu meydana getirmiştir. Bu sanal toplum da kendi sanal, ekonomik, siyaset, sosyal ilişkiler ve kültürel kurumlarını oluşturmuştur (Özsoy, 2002:218). Bu bağlamda da yakın gelecekte, bu toplum türünün bir ürünü olarak siyaset kurumu ve bu kurumun en önemli işlevsel fonksiyonuna sahip siyasal partilerin de birer elektronik siyasal partiye dönüşeceği gerçeği ile bizi karşı karşıya bırakmaktadır.

İletişim teknolojisi ve ağındaki gelişmelerin toplumsal yaşam üzerindeki etkilerine baktığımızda, ekonominin yapısını değiştirerek insanların artık çevrimiçi sanal mağazalarda alışveriş yaptıkları, üretici ve araçların ise sanal mağazalarda ürünlerini satışa sundukları görülmektedir. Aynı durum siyaset kurumunun yapısında da görülmektedir. Birçok fikir ve düşünce topluluğunun sosyal medya platformlarında bir araya geldiği ve örgütlendiği, toplumsal hareketlerin, siyasal partilerin geleneksel yapılarından kurtularak, kendilerini iletişim ve medyanın değişen yapısına uyarladığı görülmektedir. Bu da dünya da her geçen gün internet teknolojisinin ve bu teknolojinin kitlesel iletişim teknolojisinde kullanımındaki artış sonucu her geçen gün yeryüzünde internet kullanıcı sayısının arttığı, insanların her an sosyal medya ve video kanalları aracılığı ile iletişim halinde olduğunu göstermektedir. Teknolojik gelişmeler, yazılım uygulamalarındaki başarı ve iletişimin hızlı değişen yapısı göz önünde bulundurulduğunda yakın gelecekte toplumsal yaşamın her alanının dijitalleşeceği öngörüsü ortaya çıkmaktadır.

Tam da 2009 yılında İtalya’da durum siyasal iktidara ulaşma da siyasal partilerin seçim propagandaları yürütürken, internet üzerinden ve internet yazılım teknolojisinin birer türevi olan sosyal medya ve video kanalları aracılığı ile siyasal propagandalarını yaparak seçmene ulaşmayı amaçlayan “Beş Yıldız Hareketi” bir siyasal hareket olarak doğdu (Köseoğlu & Al, 2013:106).

Bu harekete bakıldığında, “Beş Yıldız Hareketi” Beppe Grillo’nun 2007 senesinde “Ne halin varsa gör” “Vaffanculo Day” diye isimlendirilen politik hareketi hedefleyen büyük protestolarda bulunarak görünürlük kazanan bir politik hareket olduğu görülmektedir. Yolsuzlukla mücadele, popülizm ve çevre duyarlılığı bulunan hareket aynı zamanda Avrupa Birliği’ne karşıtlıkla karakterize olmuş bir harekettir. Politik bir partiden ziyade politik bir hareket olduklarını söyleyen partililer, doğrudan demokrasi, internetin ücretsiz olması, devletin alanının küçültülmesi benzeri sağ popülist politikaları ve liberal politikayı benimsediklerini belirtmişlerdir. Sağın veya solun değerler dizisini benimsemediklerini iddia eden hareketin adında bulunan “beş yıldız” temel ilkelerin beşine işaret etmektedir. Kamusal suyu, sürdürülebilir ulaşımı, kalkınmayı, internete erişimi ve çevreciliği ilke şeklinde benimsemişlerdir. Partinin programı dâhilinde, asgari ücretin uygulanması, Euro Bölgesi’nden çıkış için plebisit yapılması, yolsuzlukla mücadele, politik figürlerin maaşlarının düşürülmesi medyanın ve siyasal partilerin finansal desteklenmelerinin kısılması içeriği ile bir parti programı hazırlandı. Bu doğrultuda, sosyal medya ve video kanallarını kullanarak siyasal propagandalarını gerçekleştiren Beş Yıldız Hareketi temsilcileri başarılı oldu. Hareket, siyasi arenada Şubat 2013’te meclis seçimlerinde oyların yüzde 25’ini alarak tarihi bir başarıya imza attı (Köseoğlu & Al, 2013:106). Bilgi çağını yaşadığımız günümüz dünyasında, insanın en temel sosyo psikolojik ihtiyaçlarından biri olan iletişim, çağın gereklilikleri ve teknolojik gelişmelerden etkilenecek, insanların daha rahat ve daha hızlı iletişim halinde olabilmeleri için her geçen gün gelişim göstermektedir. İletişim tarihinin evrimsel sürecine bakıldığında, iletişimin birey ve bireyin içerisinde yaşadığı toplumu çok yönlü ve karmaşık bir şekilde etkileyerek dönüştürdüğü gerçeğini görürüz. Bilgi teknolojisi ve kitle iletişim araçları teknolojisindeki gelişmeler ışığında yapılan araştırmalarda çok yakın gelecekte, artık siyasal sistemin tüm aktörlerinin, (siyasetçiler, seçmenler, siyaset kurumları, siyasal sistemler, siyasal partiler, medya vb.) bu süreçten etkilenecek, İtalya’da Beppe Grillo’nun Beş Yıldız Hareketi gibi, kendisini çağın gerekliliklerine ve iletişimin değişen yapısına uyarladığı görülür. Bu bağlamda tezimizi de, “We Are Social ve Hootsuite” tarafından hazırlanan “Dijital in 2017 Global Overview” raporu da desteklemektedir. Bu yılın Global Dijital raporunda internet kullanımı ve kullanıcıları hakkındaki

veriler, bize gelecek zaman diliminde küresel ölçekte ekonomide, siyasette, sosyal ilişkiler ve kültürel yaşamlarında insanların giderek kitle iletişim araçlarını zorunlu olarak kullanacakları yönünde ipucu vermektedir. Raporun sonucuna göre öne çıkan başlıklara bakıldığında 7.489 Milyar Dünya nüfusunun,

- ✓ Dünyadaki nüfusun yarısından çoğu akıllı telefonları kullanıyor.
- ✓ Dünyadaki nüfusun üçte ikisi cep telefonuna sahiptir.
- ✓ Dünya web trafiğinin yarısından çoğu cep telefonları yoluyla yapılıyor.
- ✓ Dünyadaki nüfusun beşte birinden çoğu son ayda alışveriş yapmıştır.

Gibi başlıklar ön plana çıkmaktadır.

Raporda öne çıkan bu başlıklar, her geçen gün internet kullanımının dünya da arttığını gösterirken, ekonomi, siyaset kurumu, sosyal ilişkiler ve kültürel yapıların da dijitalleştiğini açıkça göstermektedir.

Tablo 2: Dünya'da İnternet ve Sosyal Medya Verileri, 2017

İnternet Kullanıcısı	Aktif Sosyal Medya Kullanıcısı	Özgün Mobil Kullanıcı	Aktif Mobil Sosyal Medya Kullanıcısı
3.773 Milyar	2.789 Milyar	4.917 Milyar	2.549 Milyar
50%	37%	66%	34%

Kaynak: We Are Social ve Hootsuite: <http://ucanbedigital.com/>

Tabloya göre, toplam dünya nüfusunun 7.489 Milyar olduğu 2017 yılında yaklaşık olarak, Dünya nüfusunun %50'sinin internet kullandığı görülmektedir. Veriler, Dünya nüfusunun %37'si yani, 2.789 milyarı da aktif sosyal medya kullanıcısı olduğunu gösterirken, %66'lık bir orana tekabül eden 4.917 milyarının da özgün mobil kullanıcısı olduğunu göstermektedir. Araştırmaya konu olmuş ve tabloda göze çarpan diğer bir dikkat çekici veri ise, Dünya nüfusunun %34'üne tekabül eden 2.549 milyar insanın da aktif olarak mobil uygulamalarda sosyal medya kullandığını göstermektedir.

Tablo 3: Dünya'da Dijital Büyüme Oranları, 2015-2016

İnternet Kullanıcısı	Aktif Sosyal Medya Kullanıcısı	Özgün Mobil Kullanıcı	Aktif Mobil Sosyal Medya Kullanıcısı
10%	21%	5%	30%
354 Milyon	482 Milyon	222 Milyon	581 Milyon

Kaynak: We Are Social ve Hootsuite (<http://ucanbedigital.com/>)

Dünya’da 2016 dijital verileri, 2015 dijital büyüme verileri ile karşılaştırıldığında 2016 raporunda, küresel internetin dünya kullanıcı sayısı %50’yi aştığı ve giderek şaşırtıcı bir şekilde artmaya devam ettiği göze çarpmaktadır. İnternet kullanıcı sayısında 2016 yılında 2015 yılına göre yaklaşık olarak %10 bir büyüme olduğu ve 354 milyon insanın daha internet kullanmaya başladığı görülmektedir. Yine aktif olarak sosyal medya kullanıcısı verilerinde 2016 ile 2015 yıllarındaki verileri karşılaştırdığımızda aktif olarak sosyal medya kullanıcı sayısında da %21’lik bir büyüme sonucu 482 milyon kullanıcı sosyal medyayı kullanmaya başladığı sayısal olarak göze çarpmaktadır. Tablodaki verilerde göze çarpan yine diğer önemli analizlere bakıldığında özgün mobil kullanıcı sayısında %5’lik bir artış ile kullanıcı sayısında 222 milyon bir artış olmuştur. Yine %30’luk bir büyüme ile mobil sosyal medya kullanıcı sayısında da 2016 yılı temel alındığında bir önceki yıla göre 581 milyon gibi bir artış analizlerde ortaya çıkmaktadır.

Tablo 4: Dünya'da İnternet Kullanımı, 2017

Toplam Aktif İnternet Kullanıcısı Sayısı	Toplam Nüfus İçinde İnternet Kullanımı Yüzdelik Oranı	Toplam Aktif Mobil İnternet Kullanıcı Sayısı	Toplam Nüfus İçinde Yüzdelik Olarak Mobil İnternet Kullanıcısı
3.773 Milyar	50%	3.448 Milyar	46%

Kaynak: We Are Social ve Hootsuite <http://ucanbedigital.com/>

Analizin başında belirtildiği gibi, bu yıl ki raporun en çarpıcı sonuçlarından biri de dünya nüfusunun yarısından fazlasının tam da şu anda internet kullanıyor olmasıdır. Dahası internet kullanımının, 5 yılda %80'den fazla küresel kullanıcı ile tüm dünyada hızla artmaya devam ediyor olmasıdır.

Raporda ortaya çıkan sonuçlar bağlamında bu yıl ki rakamlarda geçen yıl belirtilen internet kullanıcı sayısındaki artıştan biraz daha fazla olsa da 2016 raporunda raporda internet kullanıcı sayısında 332 milyonluk artışa, bu yıl 20 milyonluk bir artış eklenerek 354 milyon kullanıcı ile geçen yıl ki rakam geride bırakıldığı belirlenmiştir. Küresel mobil internet kullanımı için elde edilen veriler bakıldığında dünya da internet kullanıcılarının %90'dan fazlasının mobil bir cihaz aracılığı ile çevrimiçi olduğuna dikkat çekilmektedir. Sosyal medya eğilimlerine bakıldığında ise,

Tablo 5: Dünya'da Sosyal Medya Kullanımı, 2017

Toplam Aktif Sosyal Medya Kullanıcısı Sayısı	Toplam Nüfus İçinde Aktif Sosyal Medya Kullanıcısı Sayısında Yüzdelik Oran	Toplam Nüfus İçinde Mobil Üzerinden Sosyal Medya Erişim Sayısı	Toplam Nüfus İçinde Aktif sosyal Medya Kullanıcısı Yüzdelik Oranı
2.789 Milyar	37%	2.549 Milyar	34%

Kaynak: We Are Social ve Hootsuite: <http://ucanbedigital.com/>

2016 yılında bir önceki yıla göre sosyal medya kullanımında %20 oranında bir artış olduğu görülür. Özellikle son 10 yılda dünyanın en popüler sosyal medya platformu Facebook kullanımında etkileyici artışlar yayınladı. Yaklaşık olarak dünya üzerinde 2,8 milyar kişinin sosyal medya kullandığını ve %91'inden fazlasının bunu mobil cihazlar üzerinden kullandığı verilerde ortaya çıkmaktadır. Yeni kullanıcı sayısı %21 oranında büyüdü ve 482 milyon kişi bu büyük platforma katılmış oldu.

Raporda Türkiye istatistiklerine baktığımızda; ülkemizdeki 80.02 milyonluk nüfusun, %60'ı olan 48 milyon kişinin internet kullandığı görülmektedir. Raporda yine aktif olarak sosyal medya kullanıcı sayısına bakıldığında 48 milyonu kişinin de aktif olarak sosyal medya kul-

landığı göze çarpmaktadır. Fakat bu sayıyı tek başına veri almak doğru olmaz. Türkiye’deki mobil kullanıcı sayısı 71 milyonken, sosyal medyaya mobilden bağlanan kullanıcı sayısı ise 42 milyon olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüm verilerden de anlaşılacağı üzere, Türkiye’de de dünyadaki teknolojik ve kitle iletişim araçlarına bağlı olarak her geçen gün internet kullanımı ve internet kullanımına bağlı sosyal medya kullanımında bir artış olduğu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 6: Türkiye’de Dijital Veriler, 2017

İnternet Kullanıcısı	Aktif Sosyal Medya Kullanıcısı	Özgün Mobil Kullanıcı	Aktif Mobil Sosyal Medya Kullanıcısı
48 Milyon	48 Milyon	70.91 Milyon	42 Milyon
60%	60%	89%	52%

Kaynak: We Are Social ve Hootsuite: <http://ucanbedigital.com/>

Büyümeye verilerine bakıldığında, Türkiye’de 2016 Ocak ayından bu yana internet kullanıcı sayısının %4 ile 2 milyon, aktif sosyal medya kullanıcısı sayısının ise %14 ile 6 milyon arttığını görülmektedir. Ülkemizde sosyal medyayı mobilden kullanan kişi sayısı ise son bir yıl içerisinde %17 oranında artmış durumda olsa da özgün mobil kullanıcı sayısında 0,2’lik bir gerileme ile kullanıcı sayısı olarak 122 bin özgün mobil kullanıcı sayısında bir düşüş olduğu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 7: Türkiye’de Kitle İletişim Araçlarında Büyüme Verileri, 2017

İnternet Kullanıcısı	Aktif Sosyal Medya Kullanıcısı	Özgün Mobil Kullanıcı	Aktif Mobil Sosyal Medya Kullanıcısı
2%	14%	0%	17%
2 Milyon	6 Milyon	-122 Bin	6 Milyon

Kaynak: We Are Social ve Hootsuite: <http://ucanbedigital.com/>

Rapora göre Türkiye’deki kitle iletişim aracı kullanıcılarının %95’i cep telefonu sahibi ve %75’i akıllı telefon kullanmaktadır. Dizüstü ve masaüstü bilgisayar kullanımı %51 oranındayken, TV’nin %98 ile hayatımızda hala önemli bir yeri olduğu görülmektedir.

İnternet kullanımında kullanıcıların gün içerisinde ortalama 7 saatini bilgisayar karşısında, 3 saatini mobil üzerinden internete bağlanarak ve 3 saatini sosyal medya platformlarında geçirerek harcadığı izlenmektedir. Türkiye’de TV karşısında geçirilen vakit ise ortalama 2 saat olmaktadır.

Tablo 8: Türkiye’de İnternet Kullanımı, 2017

Toplam Aktif İnternet Kullanıcısı Sayısı	Toplam Nüfus İçinde İnternet Kullanımı Yüzdelik Oranı	Toplam Aktif Mobil İnternet Kullanıcı Sayısı	Toplam Nüfus İçinde Yüzdelik Olarak Mobil İnternet Kullanıcısı
48 Milyon	60%	42.38 Milyon	53%

Kaynak: We Are Social ve Hootsuite: <http://ucanbedigital.com/>

Türkiye’de en çok kullanılan sosyal medya platformlarına baktığımızda ilk sırada %32 ile Facebook’un yer aldığını görüyoruz. Facebook’u %24 ile Whatsapp, %20 ile Facebook Messenger, %17 ile Twitter, %16 ile Instagram takip ederken, sıralama Google+, Skype, LinkedIn, Viber ve Vine ile devam ediyor.

Tablo 9: Türkiye’de Sosyal Medya Kullanımı, 2017

Toplam Aktif Sosyal Medya Kullanıcısı Sayısı	Toplam Nüfus İçinde Aktif Sosyal Medya Kullanıcısı Sayısında Yüzdelik Oran	Toplam Nüfus İçinde Mobil Üzerinden Sosyal Medya Erişim Sayısı	Toplam Nüfus İçinde Aktif Sosyal Medya Kullanıcısı Yüzdelik Oran
19 Milyon	59%	16 Milyon	49%

Kaynak: We Are Social ve Hootsuite (<http://ucanbedigital.com/>)

Sonuç olarak, teknolojik gelişmelere bağlı olarak kitle iletişim ve ulaşım ağının hızlı ve devasa değişim, yakın gelecekte toplumsal ve ekonomik yapı başta olmaz üzere, siyaset kurumunda ve siyasal partilerin yapısında köklü dönüşümler yaratacağı “We Are Social Hootsuite”ın raporunda da görülmektedir. Dünya’da ve Türkiye’de kaçınılmaz olarak devam etmektedir. Bu değişim ve dönüşümlerin, sosyolojik tüm olumsuzluklarını kabul edersek, yakın gelecekte, ekonominin, siyaset kurumu ve araçlarının, sosyal ilişkiler ile kültürel yaşamların dijitalleşeceği gerçeği ile karşılaşmaktayız. Bu bağlamda siyasi partilerin gelecek yıllarda, zorunlu olarak bu değişim ve dönüşüme kendilerini uyarlayarak, İtalya örneğinde de görüldüğü gibi Beppe Grillo’nun “Beş Yıldız Hareketi” gibi birer elektronik dijital kurumlara dönüşeceği ve demokrasinin de temsili demokrasiden doğrudan katılımın gerçekleştiği bir siyasal sisteme doğru evrimleşeceği yönünde bir tez ortaya çıkmaktadır

1.14. Barack Obama’nın Dijital Devrimi

4 Kasım 2008 tarihinde Amerika’da başkanlık seçimlerinden galip çıkan Barack Obama’nın seçimden galip çıkmasından ve Amerika siyaseti ile dünya siyasetinde yaratacağı etkilerden daha çok, seçim sürecinde yürüttüğü kampanyanın şekli ve seçimi bu yeni kampanya stratejisi ile nasıl kazandığı konuşuldu. Birçok sosyal bilimci, Barack Obama ‘nın seçimleri kazanmasını dünya siyasi tarihinde bir devrim olarak yorumladı. Böylece, Obama’nın yenedünya düzenini ve çağını iyi okuduğu, seçim sürecinde siyasal propagandasını bu yenedünya sisteminin ve günümüz enformasyon toplumunun gerekliliklerine göre programladığı akademik çalışmalara ilk kez konu oldu. Çünkü dünya siyasi tarihinde böyle bir seçim propagandası daha önce ne görülmüş ne de uygulanmıştı. İletişim teknolojisi ve ulaşım ağının devasa gelişiminin artık siyasi alan üzerindeki etkilerinin tartışılmasından öte, ilk kez uygulamadaki örneği, ABD başkanlık seçimlerinde ortaya çıktı. Obama’nın seçim propagandası ve kampanya süreci, internet ve internetin türevleri olan sosyal medya, internet video uygulamaları ve mobil uygulamalar üzerine programlandığı bir seçim oldu (Alujevic, 2012:466).

2008 yılında ABD başkanlık seçimlerinde, bir sosyal medya aracı olarak, facebook ilk defa detaylı bir toplumsal ve politik araç şeklinde politik iletişimde kullanıma sokuldu. Seçim sürecinde site politikayı harekete geçiren bir aygıt göreviyle yüz milyonun üzerinde üyesiyle siyasi partilerin, politikacıların ve milli medyanın dikkatine konu olmuştu (Carlise & Patron, 2013:891).

Bu da dünya siyasi tarihinde, iletişimin değişen yapısına paralel olarak, ilk kez ABD’de siyasi partiler ve adaylar seçim propagandalarını yeni nesil teknolojinin ve kitle iletişim araçlarının olanaklarını kullanarak gerçekleştirilmesine yol açtı.

Başkanlık seçimlerinde Obama’nın seçimleri kazanmasında yeni nesil iletişim teknolojisinin etkisi göz önünde bulundurulduğunda, sadece Amerika’yı değil aynı zamanda dünya siyasi tarihinin ve insanlığın düşünce biçiminin de literatürde değişeceğinin habercisi olarak yorumlandı. Barack Obama, seçimlere hazırlık yaparken stratejik ve teknolojik sahada iyi, bu sahaları birbiriyle uyumlu hale getiren bir grupla çalıştı. Bir sene süresinde internet aracılığıyla “bize katılın” çağrısında bulundu. Çağrının Obama’ya sağladığı iki tür fayda bulunmaktadır: İlki, onun görüşlerine onay veren kişilerin sayısı arttı. İkincisi, aldığı bağışın miktarı arttı (Akıncı & Bat, 2009:2759).

Bununla birlikte, Obama’yı destekleyen kişilerin internet üzerinden buluşmaları, tartışmaları, beraber hareket etmeleri doğrudan siyasal iletişimi ortaya çıkmasına yol açtı. Bu da Obama’nın kampanyasında gönüllü çalışmak isteyen seçmen sayısını artırdı. Ortaya çıkan diğer bir önemli konu ise kampanya sürdürülürken Obama’nın seçim kampanyası boyunca 1,5 milyon bağışçıdan yaklaşık olarak 200 milyon Amerikan Doları para toplaması olaydır. Bu da kolektif gönüllülük esasına dayalı seçim harcamalarının toplanmasında sosyal medyanın nedenli etkili olduğu gerçeğini gözler önüne serdi (Akıncı & Bat, 2009:2759).

Kampanya boyunca verilere bakıldığında, sosyal medya aracılığı ile 850 bin katılımcıya ulaşılarak bu katılımcı sayısı harekete geçirildiği görülmektedir. Amerikan’ın hemen her seçim bölgesinde yapılan 50 bine yakın kampanyanın da sosyal medya aracılığı ile daha hızlı ve etkili bir şekilde karşılık bulması sağlandı (Akıncı & Bat, 2009:2760).

Tablo 10: ABD Başkanlık Seçimleri ve Sosyal Medyanın Kullanımı, 2008

Sosyal Medya	Barack Obama	John McCain
Facebook	2.379.102	620.359
Twitter	833.161	217.811
Youtube	1792	329
MySpace	112.472	4603

Kaynak: Akyol, Mevlüt, (2008), ABD Başkanlık Seçimi

ABD'deki 2008 seçimlerine baktığımızda Barack Obama'nın, sosyal medyayı seçim kampanyası boyunca ne denli etkili ve stratejik yürüttüğü görülürken, kendisine en yakın rakibine karşı sayısal olarak fark attığı görülmektedir. Obama'nın bu başarısında kuşkusuz benimsediği yeni seçim kampanyası yürütüm stratejisi ile bu stratejinin temel kaynağı ve yürütüm aracı olan sosyal medyanın başarı payı ortaya çıkmaktadır.

Obama'yı bu sayısal veriler doğrultusunda başarıya götüren tüm olgulara bakıldığında sosyal medyanın gücü ve etkisi bir kez daha kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Obama yenedünya sisteminin kitle iletişim araçlarını doğru saptamış ve bunu ilk defa kendi seçim propaganda-sında doğru ve etkili bir biçimde kullanarak sadece Amerika siyasi tarihinin değil aynı zamanda dünya siyasi tarihinde de köklü bir devrime yol açtığı görülür. Barack Obama'nın sosyal medya ve dijital siyasal reklamcılığa verdiği önem ve seçim kampanyasındaki stratejileri bu süreçte bu iletişim araçlarına ve yeni siyasal reklamcılık ile iletişim araçlarına ayırdığı bütçelerden anlamak mümkündür. Kampanya boyunca, Obama'nın sadece dijital reklamlar için 8 milyon dolar para harcadığı görülür. Bunların 4 milyon doları başta Google ve Yahoo olmak üzere arama motorlarında ayrılırken, youtube ve facebook aracılığı ile de genç seçmenlere iletişim kurmak için yaklaşık yarım milyon dolar tutarında para da sosyal medya harcamalarına ayrılmıştır (Habermars, 2007:55).

400 gün süren kampanya süresince Obama'ya ait internetteki videoların 1 milyar izlenmiş olduğu görüldü. Sosyal medyanın yardımıyla yalnızca Amerika'da yaşayan seçmenlere değil bütün dünyadaki insanlara erişme olanağı elde etti. Bu durumun mühim bir ayrıcalığı ifade

ettiği, Başkanlık koltuğunu almasının ardından idrak edildi. Doğrusu Obama bütün dünya ile iletişim kurmayı başarmıştı (Aktaş, 2004:52).

Sonuç olarak, Obama ve ekibi değişen dünyayı ve toplumu doğru okumayı başararak, teknolojinin şekillendirdiği bu yeni insan tipine ulaşip siyasal iletişim ve siyasal ikna çabaları bağlamında küreselleşen dünyanın yeni insan tipolojilerine ve siyasal alanını doğru okuyarak siyasal iletişim tekniklerini akıllıca kullandığı görülmektedir. Amerika’da Obama’nın başkan adayı olarak katıldığı ve kazandığı bu seçimler Dünya siyasi tarihinde akademik literatüre “Obama’nın dijital siyasal devrimi” olarak geçti. Bu devrim geleneksel medyanın halk kitleleri üzerindeki etkisini kırdığı gibi, belli kişilerin siyasete yön verme ve yönlendirme etkilerini de iyice zayıflattığı gerçeği ortaya çıkmış oldu. Artık sadece siyasetçiler değil siyasetçiler ile birlikte halkta konuşma fırsatı bulmuştu. Tüm bunlar sonucunda dünya siyasi tarihinde artık hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağını, siyaset ve siyasetçilerin değiştiği bir çağ ile karşı karşıya bulunduğumuz gerçeği bu kampanyanın sonucunda ortaya çıkmıştır.

1.15. Türkiye’de Siyasal Partilerin Sosyal Medya Analizi

Günümüz dünyasında, geleneksel medyanın iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişmeler ile yerini yeni nesil medyaya bırakması sonucu, internet/yeni medya; kamuda ve özelde bilginin paylaşılması ve kamuoyunun oluşturulması noktasında önemli bir işlevi bulunmaktadır. Küresel manada gittikçe yaygınlık kazanan internetin toplumsal ve ekonomik alanda kullanımı internetin politik iletişimin bir aygıtı olarak kullanılmaya başlamıştır. Seçmen kitlesinin bilgilendirilmesi, interaktif iletişimin kurulması, kamuoyunun oluşturulması amaçlarıyla web sitelerinin, video kanallarının, sosyal medyanın, mobil uygulamaların yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir.

Siyasi partiler ve liderler, internetin ve medya teknolojilerinin kullanımı politik figürlerce hemen fark edilmiş ve hedeflerine ulaşma maksadıyla bu tür araçlardan faydalanmaya başlamışlardır. Siyasi partiler ve politik figürler tanıtımlarını yapmak, enformasyon sağlamak maksatlarıyla devamlı bir politik iletişimin aygıtı şeklinde internet kullanımında bulunmakta, seçmenlerin kararlarını etki altına alma maksadıyla da bilhassa seçimle ilgili kampanya yürütülen dönemde yoğun biçimde sanal faaliyet yürütmektedirler. Dünya’da 2008 ABD Başkanlık seçimlerinde Obama’nın tarihi zaferi ile İtalya’da 2009 genel seçimlerinde Beppe Grillo’nun “Beş Yıldız Hareketi” buna en büyük kanıt olarak gösterilebilir.

Dünya tüm bu gelişmeler yaşanırken, Türkiye’de Dünya’daki gelişmelere bağlı olarak her geçen gün siyasal alan yeni nesil medya ve bu medya türünün etkisi ile gelişen yeni siyasal iletişime kendini uyarladığı görülmektedir. Türkiye’deki gelişmelere bakıldığında siyasi partilerin yeni nesil medyanın etkisi ile siyasal iletişim bağlamında siyasal partilerin kurumsallığında ve siyasal reklamcılık ile propagandalarında sosyal medya, video kanalları ve mobil uygulamalar ile hem parti içi örgütlenmelerde, hem de seçmenlere yönelik aktif ve etkin olarak internet ve türevlerini kullandıkları görülmektedir.

16 Nisan 2017 tarihli anayasa referandumunda Türkiye’de parlamentoda grubu bulunan siyasi partilerin, parti programlarını deklare ederken, siyasi partiler yürüttükleri siyasal reklamcılık ve propagandalarında, internet, video kanalları, sosyal medya ve mobil uygulamaları ne denli etkin ve amaca uygun olarak kullandıklarına bakalım. Türkiye’de yakın gelecekte siyasal alanın değişim seyrinin hangi yönde olacağı noktasında fikir sahibi olmamıza katkı sağlayacaktır.

Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de çok kısa bir süre içerisinde, karşılık bulan internet teknolojisi ve onun birer türevi olan yazılım uygulamalarının kitlesel iletişim teknolojisinin araçlarında kullanmaya başlanması ile siyasal partilerin kısa sürede seçimlerde, referandumlarda, siyasal propaganda ve reklamcılık çalışmalarını yeni nesil teknoloji ile yürüttükleri görülmektedir. Bu bağlamda Türkiye’de neredeyse artık tüm siyasal partilerin kurumsal varlıklarının dijitalleşen birer elektronik kimliğe bürünmeye başladığı söylenebilir. Siyasal iletişimde, siyasal partiler iletişimin değişen yapısında teknolojik gelişmelerin farkına varmış, siyasal reklam ve propagandalarında yeni nesil teknolojinin siyasiler ve seçmenler arasında iletişimi sağlayan çok yönlü getirilerine yönlendiklerini anlamışlardır. Bu bilinçle hemen hemen Türkiye’de her siyasal partinin birer internet web sitesi olduğu görülürken, siyasi partilerin kurumsal siyasal parti hesaplarının, video kanalı ve mobil uygulama yazılımlarının olduğu görülmektedir. Artık, siyasi parti liderleri, imaj oluşturma ve yönetiminde sosyal medyayı etkin olarak kullanırken, yine sosyal medya, mobil uygulamalar ve video kanalları aracılığı ile parti içi, seçmen ve halk ile iletişim sağlamaktadır.

2017 yılında güncel olarak, parlamentoda grubu bulunan siyasi partilerin, siyasal iletişim aracı olarak Facebook’u ne ölçüde etkin kullandıkları ve seçmen ile ne denli iletişime geçtikleri hakkında bir analiz yapılacak olunursa, siyasi partilerin, resmi Facebook hesaplarına baktığımızda,

Tablo 11: Siyasi Partilerin Resmi Facebook Hesabı, 2017

Siyasi Partiler	Sosyal Medya	Beğeni Sayısı	Takip Sayısı
AKP	Facebook	3.264	3152079
MHP	Facebook	2.240.050	2090250
CHP	Facebook	1512630	1464605
HDP	Facebook	1497431	1452469

Kaynak: Fictitious data, for illustration purposes only

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) resmi Facebook hesabından eriştiğimiz güncel verilerde, yaklaşık olarak, 3.264.183 bin kişi tarafından resmi Facebook hesabının beğenildiği görürken, bu hesap 3.152.079 kişi tarafından da takip edilmektedir. Aynı durum, Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) için analiz edildiğinde, resmi Facebook hesabında beğeni sayısı 2.240.050 iken, MHP'nin resmi Facebook hesabının da 2.090.250 kişi tarafından da takip edildiği ortaya çıkmaktadır. Bu durum parlamentoda grubu bulunan bir diğer siyasi parti olan CHP için ise resmi Facebook hesabının 1.512.630 kişi tarafından takip edildiğini ve 1.464.605 kişi tarafından da takip edildiğini göstermektedir. Son olarak, Halkların Demokratik Partisi (HDP) için verilere bakıldığında, resmi Facebook hesabının 1.497.431 kişi tarafından beğenildiği ve 1.452.469 kişi tarafından da takip edildiği görülmektedir. Bir sosyal medya aracı olarak Facebook'un Türkiye'de siyasal iletişim aracı olarak kullanılma durumuna bakıldığında Türkiye'de 16 Nisan 2017 referandumunda YSK tarafından belirlenen 55 milyon 319 bin kişi 222 seçmen sayısı ile ilişkilendirildiğinde, seçmen sayısının %15,39'u ile aktif olarak siyasal iletişim sağlandığı ortaya çıkmaktadır.

Türkiye'de parlamentoda grubu bulunan siyasi partilerin resmi Twitter hesaplarına bakıldığında,

Tablo 12: Türkiye'de Siyasi Partilerin Resmi Twitter Hesabı, 2017

Siyasi Partiler	Sosyal Medya	Takipçi Sayısı	Tweet
MHP	Twitter	3.496.789	4.358
AKP	Twitter	688.481	17.102
HDP	Twitter	604.263	21.219
CHP	Twitter	511.010	34.730

Kaynak: Fictitious data, for illustration purposes only

MHP'nin resmi Twitter hesabı Genel Başkanı Devlet Bahçeli'nin resmi Twitter hesabı karşımıza çıkmaktadır. 3.496.789 takipçi kişi sayısı bulunan resmi Devlet Bahçeli Twitter hesabından toplamda 4358 tane Tweet atıldığı görülmektedir. MHP'yi 688.481 takipçi kişi sayısı ve atılan 17.102 Tweet ile AKP resmi Twitter hesabı izlerken, Twitter kullanımında etkin kullanım bakımından üçüncü sırada, 604.263 takipçi ve 21.219 atılan Tweet ile HDP gelmektedir. Son olarak, CHP'nin resmi Twitter hesabına bakıldığında, 511.010 takipçi ve atılan 34.730 Tweet ile CHP'nin Twitter karnesi verilerde göze çarpmaktadır.

Siyasi partiler, yoğun olarak kullanılan Facebook ve Twitter sosyal medya araçlarından başka, yoğun olarak Youtube video uygulaması ile Instagram uygulamasını da kullanmaktadırlar. Youtube video uygulanmasının siyasi partiler tarafından kullanılmasını analiz ettiğimizde,

Tablo 13: Türkiye'de Siyasi Partilerin Resmi Youtube Hesabı, 2017

Siyasi Partiler	Sosyal Medya	Abone Sayısı	Görüntüleme Sayısı
HDP	Youtube	32.738	14.428,34
CHP	Youtube	13.583	39.810.207
AKP	Youtube	11.336	26.675.299
MHP	Youtube	Yok	Yok

Kaynak: Fictitious data, for illustration purposes only

HDP'nin 32.778 abone sayısı ile Youtube video uygulamasını kullandığı video paylaşımlarının da 14.428.339 kişi tarafından görüntülendiği, yine HDP'yi 13.583 abone sayısı ve 39.810.207 görüntüleme sayısı ile CHP'nin takip ettiği görülmektedir. Sıralamaya baktığımızda AKP'nin Youtube video uygulamalarını kullanma verileri analizde 11.336 abone sayısı ile 26.675.299 görüntüleme sayısı ile göze çarparken, MHP'nin Youtube kanalı olmadığı için abone sayısı ve videolarının görüntüleme sayısı bulunmadığı oraya çıkmaktadır.

Tablo 14: Türkiye'de Siyasi Partilerin İnstagram Hesabı, 2017

Siyasi Partiler	Sosyal Medya	Gönderi	Takipçi sayısı
AKP	İnstagram	519	14.428,34
HDP	İnstagram	1372	39.810.207
CHP	İnstagram	Yok	Yok
MHP	İnstagram	Yok	Yok

Kaynak: Fictitious data, for illustration purposes only

Son olarak, Türkiye'de insanların aktif olarak kullandıkları bir diğer sosyal medya aracı olan İnstagram kullanımını siyasal partiler açısından değerlendirdiğimizde, siyasal propagandalarını ve reklamlarını yapmak için siyasal partilerin instagramı ne denli aktif kullandıklarına bakalım.

Siyasi partilerin, İnsagramı kullanım karnelerine bakıldığında, AKP'nin 519 gönderi ve 361.388 takipçi ile en etkin instagramı kullanan siyasi parti olarak göze çarparken, AKP'yi 1372 gönderi ve 285.716 takipçi ile HDP'nin takip edildiği görülmektedir. Bununla birlikte, CHP ve MHP'nin ise İnstagram resmi hesaplarının bulunmamaktadır.

Türkiye'de özellikle siyasal iletişimin değişen yapısı bağlamında, geleneksel propaganda ve reklam araçlarının giderek kendisini yeni nesil iletişim teknolojisi ve post modern medyanın gerekliliklerine uyarladığı görülmektedir. Bu bağlamda özellikle ana akım medya da, siyasi partilerin artık, seçim süreçlerinde reklam harcamaları her geçen seçim döneminde giderek bütçe bakımından arttığı görülmektedir.

1.16. Sosyal Medya ve Toplumsal Hareketler

Enformasyon toplumu, risk toplumu, gözetim toplumu, ağ toplumu vb. kavramlarla ifade edilen 21. yüzyılın post modern toplumu, yeni toplumsal hareketlerin ortaya çıktığı, hemen hemen dünyanın her yerinde, özellikle de geleneksel devlet yapılarına karşı doksan kuşağının başrolde bulunduğu tepki hareketlerinin yaşandığı bir toplum türü olarak ortaya çıktı.

İnsanlık tarihinde toplumsal hareketlere bakıldığında hemen her döneminde, mevcut siyasal sistem ve devlet yapılarına, siyasal iktidarların meşruluğuna ve gücüne muhalefet eden, kısaca var olana karşı koyan bir gerçekliğin varlığı olan toplumsal hareketlerin tarihin her döneminde yaşandığı görülür. Kimi zaman modern öncesi toplumlarda da varlığına rastlanılsa da daha çok sosyal bilimler literatüründe kitlelerin siyasi iktidara karşı ayaklanarak kitlesel eylemler gerçekleştirdiği “toplumsal hareketler” kavramlaştırışı modern insanlık tarihine ait bir kavramdır. Toplumsal hareketlerin daha çok modern toplumun başlangıcı ile birlikte baş göstermesinin sosyolojik nedenleri analiz edildiğinde, modern toplumun ortaya çıkışı insanlık tarihinde, insanın bireysel ve toplumsal yaşam alanı ile kendini sosyal bir varlık olarak gerçekleştirdiği ekonomi politik alanında köklü değişim ve dönüşümlere maruz kalmasından kaynaklandığı görülür (Özen, 2013:38).

M. Foucault’a göre Batı Avrupa’da meydana gelen siyasi, iktisadi, kültürel ve sosyal değişimler sonucunda özellikle 19. yüzyılda, ortaya çıkan toplumsal hareketler dönemin ‘iktidar’ güçleri tarafından “korku verici patlamalar olarak algılanmıştır. Modern toplum anlayışı ile birlikte ortaya çıkan yeni toplum sisteminin egemen sınıfına karşı emeği ile çalışıp var olan toplumsal tabanın, siyasal anlamda genel oy hakkı, uzun çalışma saatlerinin kısaltılması, çocukların çalışmaması, sendikal ve siyasi haklar için mücadele ettikleri görülür.

Özellikle 19. yüzyılda sanayi devrimi tarihine paralel olarak başlayan ve gelişerek devam eden toplumsal hareketler, modernizemin siyasi ve ekonomik çıkmazları ile giderek artan meşruiyet problemleri karşısında etkinliğini artırarak kendi evrimsel tarihi içerisinde günümüze kadar devam ederek gelmiştir. 19. yüzyılda ortaya çıkan toplumsal hareketlere bakıldığında daha çok sosyo ekonomik kökenli nedenle ortaya çıkan ve sınıf bilincine doğru evrimleşen sınıfsal hareketler olarak karşımıza çıkar. Sınıfsal hareketler, klasik liberalizmin özellikle ortaya çıkardığı sosyo ekonomik, siyasi ve iktisadi sorunlara bir tepki olarak kendi doğallığında ilkin ortaya çıksa da, daha sonra Marksist düşüncenin ortaya çıkması ile birlikte sınıfsal bir karaktere büründüğü görülür (Çolak, 2016:530). Liberallerin toplumsal hareketlere karşı

iktisadi ve siyasi akılcılaştırma politikaları ile kendi varlıkları için tehlike olarak gördükleri sınıfsal karakterli toplumsal hareketleri devrimci bir anlayıştan reformist bir yapıya çekme isteği de yine bu yüzyılda ortaya çıkmıştır. Liberallerin sistematik siyasi ve iktisadi akılcılaştırma politikaları 20.yüzyılın son çeyreğinde etkili olmaya başlasa da, sınıfsal karakterli toplumsal hareketler Fransa’da baş gösteren ve Dünya’da 68 kuşağı gençlik ve işçi hareketleri olarak bilinen sınıf bilinci kökenli toplumsal hareketlere kadar devam etmiştir. 1970’lerden sonra özellikle kaynağını Marksist ve Leninist düşünce sisteminden alan sınıfsal kökenli ideolojik hareketler, daha çok kimlik (etnik kimlik, cinsel kimlik, inançsal kimlik), çevreyle ilgili sorunlar, feminist, azınlık mücadelesi ve yerel mücadelelere dönüşmüş mikro toplumsal hareketlere evrimleşmiştir (Çolak, 2016:531). Habermas, yeni toplumsal hareketleri yeni çatışmaların bölüşüm sorunlarından değil, yaşam biçimlerinin karakteristik değerlerinden doğduğunu ifade ederken, yeni toplumsal hareketleri mikro ölçekli kimlik, çevreyle ilgili, feminist ve azınlık mücadelesi olan toplumsal hareketler olarak yorumlar. Bu yorumlarını küreselleşmenin etki ve sonuçları bağlamında ele alıp ifade eder (Habermas, 2007:181).

Özellikle 1980 sonrası küreselleşme olgusu birey ve bireyin içerisinde yaşadığı toplum ile toplumun karmaşık yapısındaki birbiri ile ilişkili olgular olan, ekonomik, politik sosyal ve kültürel ilişkileri bir kez daha derinden etkileyerek dönüştürme sürecine sokmuştur. Küreselleşmenin tarihi arka planında yatan gerçeklik, iktisadi ve siyasi bir aklın ürünü olarak kapitalistlerin dünya da ulus devlet sınırlarını aşan, dünya da ticaret ağının gelişimini öngören, kendilerinin iktisadi ve siyasi çıkarlarını geliştirme ve koruma isteğinin gizli amacıyla yatan gerçekliktir. Özellikle Sovyetler Birliği’nin dağılması ile birlikte iki kutuplu dünya gerçeğinin yerini Batılı gelişmiş kapitalist ülkelerin çektiği tek kutuplu dünya gerçeğine bırakmıştır. Böylelikle, sermaye sahipleri hızlı bir şekilde, tarım, sanayi, hizmet, finans ve bilgi teknolojisi alanında sistematik ve kontrollü projelerini devreye sokarak dünya toplumlarını küreselleşme etkisi altına almayı amaçlamışlardır (Baumann, 2016:69). Nitekim dünyadaki siyasi, ekonomik ve kültürel gelişmelere bakıldığında kapitalistlerin bu arzu ve isteklerine emin adımlarla yürüdüklerini ve uygulamaya koyup gerçekleştirmek istedikleri bu siyasi ve ekonomik projede de başarıya ulaştıkları da görülmektedir. Gezegenimizde insanlık tarihinin özellikle son otuz beş yılına bakıldığında, sosyal bir olgunun başka sosyal bir olguya, bir toplum türünün başka bir toplum türüne, bir düşünce sisteminin başka bir düşünce sistemine evrimleştiği görülür. Yüzlerce hatta binlerce yıl sürerken, günümüzde bilginin ve bilimin sayesinde iletişim ve ulaşım ağındaki devasa gelişimler ile teknolojik gelişmeler bireyi ve bireyin içinde yaşadığı toplum ile toplumun karmaşık yapısının her alanını çok kısa sürede değişmesine ve dönüş-

mesine yol açmaktadır. A. Giddens'a göre insanlık tarihi 500,000 yıllık bir tarih iken bu tarih içerisinde tarım toplumu tarihi 12,000 yıllık bir tarih iken tarım toplumundan uygarlık tarihine geçiş için 6,000 yıl gibi bir süre geçişi gerekli olmuştur. Ancak günümüzde bir toplumun başka bir topluma dönüşümünün küreselleşen dünya gerçeğinde yıllar 24 saat düşünüldüğünde bir olgunun bir başka olguya evrimleşmesi 23.59'da gerçekleşebildiğini dile getirilerek bu hızlı dönüşümü açıklamaktadır (Giddens, 2008:66).

Kuşkusuz küreselleşmenin ve günümüzde toplumsal değişimlerin bu denli hızlı olmasının arka planında teknolojik gelişmelerin iletişim ve ulaşım ağındaki devasa dönüşümlerin olan etkisi ve bu etkinin ortaya çıkardığı yeni olguların etkili olduğu söylenebilir. Özellikle internetin gelişimi, dijital ve yazılım alanındaki ilerlemenin ortaya çıkardığı teknolojik devrimlerle de internetin bir türevi olarak ortaya çıkan sosyal medya anlayışı günlük yaşamda birey ve toplumsal yaşamı derinden etkileyerek toplumsal yaşam alanlarının her alanında köklü değişimlere neden olmuştur. Geleneksel medyanın siyasi iktidar etkisi ve kontrolünün kalıplarını yıkarak birey ve toplumun haber alma özgürlüğünü bireyselleştirmiş ve günlük yaşamın bir parçası haline getirerek yeni nesil medya anlayışını ortaya çıkarmıştır.

İnternet ve onun bir türevi olarak sosyal medyanın ortaya çıkmasının etkisi özellikle son on beş yılda dünya ölçeğinde ortaya çıkan toplumsal hareketlere ve sosyal medyanın bu toplumsal hareketlerin ortaya çıkması üzerindeki etkisinde kendisini göstermektedir. Küresel iktisadi buhrana verilen bir reaksiyon şeklindeki ABD'de ortaya çıkan Wall Street eylemleri, Londra'da üniversitelilerin harç artışlarıyla ilgili protestoları, 2011 senesinde Atina ve Madrid şehirlerinde meydana gelen eylemler, Arap Baharı, Gezi Parkı eylemleri yeni toplumsal hareketler bağlamında başlıca toplumsal hareketler olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle, bu yeni toplumsal hareketlere sınıf bilinci ile yaklaşıldığında, Arap Baharı, Wall Street eylemleri ile İstanbul Gezi Parkı eylemlerinin sınıfsal karakteristik yönünün ele alınması gerekir. Çünkü günümüz insan ve toplum karakterlerinde ortaya çıkan yeni toplumsal hareketlerin sınıfsal karakter taşıyıp taşımadığı, hem mevcut toplum sistemi olan kapitalist toplum, hem de Marx'ın öngördüğü toplumların tarihsel ilerlemesindeki bir sonraki aşama olan sosyalist toplum türünün sosyolojik formları bakımından son derece önemlidir. Bu önem, endüstri toplumunda işçi sınıfının örgütlendiği ve sosyo ekonomik sorunlarını çözmeye çalıştığı sendikaların geleceği ve sendikaların temel işlevlerini kaybederek bizim tezimizde öngördüğümüz elektronik siyasal partilerde kümelenecekler mi sorusunun da cevabını taşımaktadır.

1.16.1. Arap Baharı

Bir ekonomik ve siyasi proje olarak küreselleşme olgusunun bu gün dünya da ortaya çıkıp ve yayılması üzerindeki unsurların tarihi arka planında etkili olan sosyolojik unsurlara bakıldığında ilk olarak devasa teknolojik gelişmeler ve bu gelişmelere bağlı olarak toplumsal yaşamın dijitalleşmesi gösterilebilir. Kuşkusuz, küreselleşmenin etki ve sonuçları göz önünde bulundurulduğunda, gözle görülür değişim ve dönüşüme uğrattığı alanlardan birisi de bireyin ve toplumların iletişim ve haber alma alanı olan geleneksel medya üzerindeki etkisi olmuştur. Teknolojideki yazılım devrimi geleneksel medyanın çok hızlı bir biçimde dönüşmesine yol açmış, geleneksel medyanın iletişim araçlarını toplumsal yaşamdan bireysel yaşamın günlük yaşantısının bir parçası haline dönüştürmüştür (Peo, 2014:246).

Medya tarihinde, şimdiye kadar geleneksel medyanın iletişim aracı olan gazete, film ve televizyona yoğunlaşmış olursa da yeni nesil teknolojideki yazılım uygulamalarının gelişmesi ile internet, internete bağlı arama motorları, sosyal medya ve mobil uygulamaları dijital bir devrim meydana getirmiştir. Yeni nesil medya, geleneksel medyanın sınırlarını aşarak, siyasal iktidarların kendi çıkar ve menfaatleri doğrultusunda onun üzerindeki etkilerini kullanarak kitleleri yönetme ve kitleler üzerinde algı politikaları izlendiği dönemlerin etki alanını iyice daraltmıştır. Yeni nesil medya dediğimiz internet ve onun türevlerinin bir uzantısı olan medya anlayışının ortaya çıkması, medyanın toplum üzerindeki etkisi ve gücünü siyasal iktidar ve toplum arasında paylaşılmasına sebep olmuştur (Peo, 2014:326).

Özellikle 1980 öncesi birey ve kitlelerin doğru bilgiye ulaşma, haber alma ve haberin kaynağının doğruluğu konusunda belirleyici faktör siyasal iktidarlar ve onların kontrol mekanizmalarıken bu gün geline nokta da bireylerin doğru bilgiye ulaşma da, anlık haber alma ve haberin kaynağı kendisi olabilmektedir. Bu da medyanın birey ve kitleler üzerindeki gücünün siyasal iktidar ile toplum arasında paylaşılmasının yanı sıra siyasal, ekonomik ve kültürel alanda bireylerin bilinçlenmesine ve bu bilinçlenme ile toplumsal hareketlere yön verdiği bir süreç izlenmektedir (Sütçü, 2012:74).

Bu sürece, 17 Aralık 2010 tarihinde işsiz bir üniversiteli genç olan Tunuslu Muhammed Buazizi, bir halk pazarında işportacı olarak satış yaparken satış yaptığı tezgâhına el koyulması sonucu kendini ateşe vererek bu duruma tepki gösterdi. Bu tepki sonucu 18 Aralık günü işsizlik, yoksulluk ve adaletsizlikle mücadele eden Tunus halkının sokaklara dökülmesine neden

olmuş ve bu isyan sonucunda o dönemde Tunus'ta yönetimde bulunan ‘‘Zine Al Abidine Ben’’ hükümetinin yıkılmasının kıvılcımını yakmıştı (Orhan, 2013:18).

Akademik literatürde Arap Baharı olarak nitelendirilen ve bir domino etkisi ile Tunus'ta sosyo ekonomik sebeplerle başlayan bu halk ayaklanması kısa süre Tunus halkı ile aynı kaderi paylaşan diğer Arap halklarına da örnek oldu. Cezayir, Mısır, Libya, Bahreyn, Ürdün ve Yemen'de isyanların başlamasına ve mevcut siyasal iktidarların ve diktatörlüklerin yıkılmasına yol açmıştır (Orhan, 2013:18).

26 yaşındaki Muhammed Buazizi, işi bulunmadığından dolayı Pazar yerinde satıcılık yaparak ailesini geçindiriyordu. 17 Aralık 2010 tarihinde tezgâhının ruhsatının bulunmaması sebebiyle tezgâhı almaya çalışan zabıta ve polisler direnç gösteren Buazizi, uğradığı şiddet ve küçük düşürülmesi sebebiyle kendisini yakmıştı. Bedeninin onda dokuzu yanık biçimde hastaneye yetiştirilen Buazizi, 4 Ocak 2011 tarihinde yaşamını yitirdi (Orhan, 2013:18).

Olayın ardından sokakları dolduran Tunuslular, enflasyon, yolsuzluklar, işsizlik, kötüleşen sosyal koşullar gibi pek çok probleme isyan eden gösterilere katıldılar. Güvenlik güçleriyle halk arasında yaşanan çatışmaların neticesinde meydana gelen ‘‘Yasemin Devrimi’’yle 23 senelik iktidarı bulunan yönetici ülkeden kaçmak zorunda kaldı. Sonrasında, yeni bir partinin halkın seçimiyle iktidara gelmesinde en az bu isyanın kıvılcımı kadar etkili ve önemli olan bir diğer olay ise bu isyanlarda internet ve onun bir türevi olan sosyal medyanın gücü ve etkisi idi (Orhan, 2013:19).

Az bir sürede bütün Orta Doğu ve Kuzey Afrika'ya sıçrayan isyanlar Tunus'ta, Mısır'da ve Libya'da yönetimleri değiştirdi. Üç milyonu aşkın Youtube kaydının ve on binlerce blog gönderiminin analizinin yapılmasının ardından sosyal medyanın Arap Bahar'ında, siyasal çatışmaları yönlendirmede kilit bir görev üstlenmiş olduğunu ortaya koymaktadır (Coşkun, 2013:66).

Arap Baharı olarak tarihteki yerini alacak olan Arap coğrafyasındaki bu iç ayaklanmalara bakıldığında eylemlerin ne denli sınıfsal bir karakter taşıdığı da ayrı bir tartışma konusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Arap baharı eylemleri, ilk başta sosyo ekonomik sorunların kronik bir hal aldığı, diktatörlük rejimleri altında yüzyıllarca yıl boyunca yoksulluğa, cehalete ve sömürüye mahkûm olan Tunus halkının mevcut siyasal sisteme ve rejime karşı isyan etmesi bilimsel anlamda sınıfsal bir karakter taşımamaktadır. Ancak şu gerçeği de yine burada görmek gerekir ki, Tunus'ta sendikal mücadele ve sendikal örgütlenme ile Zeynel Abidin Bin Ali rejimine karşı bir muhalefet sistemi olmamasına rağmen, sosyal medya aracılığı ile mevcut

rejim içerisinde bir örgütlenme olmuştur. Yüzyıllarca bedel ödeyen Tunus halkının ayaklanması sınıf bilincinin farkında olmasada sınıf mücadelesi bağlamında geri kalmış toplumların bile baskıcı rejimlere karşı örgütlenebildiklerini ortaya koymuştur.

1.16.2. Wall Street Eylemleri

Çok uluslu şirketlerin ve büyük bankaların yozlaşmış gücüne ve demokrasiden uzak yaklaşımlarına karşı, insanlığın siyasi, ekonomik yaşam alanı ve doğal yaşam alanlarına yönelik sömürü politikalarına karşı bir mücadele başladı. 17 Eylül 2011 tarihinde ABD'nin New York şehrinin özgürlük meydanında bulunan "Wall Street'te politik aktivistler tarafından halkın gücü ismi ile tanımladıkları politik bu eylem büyük ses getirdi. Aktivistler bu eylemler için hareketin resmi internet web sitesi olan "occupywallst.org" kurdular. Bu web sitesi üzerinde amaçlarını, neden Wall Street'i işgal ettiklerini açıklayan makaleler yayımladılar. Wall Street eylemleri boyunca bütün eylemlerini ve amaçlarını bu web sitesi üzerinde ve onun uzantıları olan sosyal medya sayfaları aracılığı ile yürüttüler. Böylece, ABD'de 100 ve küresel çapta özellikle ekonominin kalbinin attığı, 1500 şehirde bu eylemler karşılık buldu. Wall Street eylemlerinin asıl amacı 2008 yılında ortaya çıkan ve küresel düzeyde büyük finansal krize sebep olduğunu iddia ettiği "Wall Street'e" reaksiyon vermektir. Siyasi hareket Tunus ve Mısır'da ortaya çıkan isyanlardan ilham almıştı. Hareketin hedefi küresel ekonominin eşitsiz kanunlarını belirleyen ve bütün nüfusun % 1 kadarını meydana getiren zenginlere isyan etmektir (Köseoğlu & Al, 2013:113). A.S. Brisbane'nin Wall Street eylemleri hakkındaki araştırmalarına göre hareketin resmi Facebook sayfası, 8 Haziran 2012 tarihinde, 361.206 kişi tarafından takip edilmiştir. 15 Eylül 2011 tarihinde hareket diğer ülkelere de yayılmış ve küresel bir eylem haline dönüşmüştür. Sosyal ağlar üzerinden organize edilen hareket 15 Eylül 2011 de Londra, Berlin, Tokyo, Sydney, Paris, Roma, Münih, Seul, Brüksel, San Juan, Vancouver, San Diego, Meksiko, Stockholm, Hong Kong, Amman, Madrid ve Taiegi'deki menkul kıymetler borsalarına karşı aynı günde protesto gösterileri ve işgal et kampanyaları başlatmıştır. Tüm bu protestolar Facebook, Twitter, Youtube ve resmi siteleri üzerinden organize edilerek yönetilmiştir. Hareketin resmi sitesi olan "occupywallst.org" un web sayfasında, kitlelerin etkili bir şekilde organize edilmesini anlatan "ittifak içinde grup dinamikleri üzerine hızlı kılavuz" adlı bir makale bulunmaktadır. Tüm bunlara karşın polisin sert müdahalesiyle karşılaşan protestocular 15 Kasım 2011 de işgal ettikleri Zuccuni parkından çıkartıldılar (Şen, 2012:140).

Sonuç olarak, Wall Street eylemlerinin ortaya çıkmasında, sosyal medya, mobil uygulamalar, video kanallarının etkisi ile gelişen ve gerçekleşen eylemler olduğu görülmektedir.

Wall Street eylemleri, sınıfsal karakter taşıyan eylemler olarak ortaya çıktı. 2008 yılında Dünya’da yaşanan finansal mali kriz sonrası kapitalist sisteme karşı, sınıf bilinci ile ortaya çıkan bu eylemler, ABD’de 100 ve Dünya’da 1500 şehirde destek bulmuştur. New York’ta başlayan eylemlerin amacı Dünya’da en zengin %1’in küresel ekonominin kurallarını nasıl belirlediğini ve yönettiğini ortaya çıkarmak ve bu %1’lik kesimin geriye kalan %99’u nasıl sömürdüğünü sınıf bilinci ile gözler önüne sermeyi amaçlamıştır. Eylemler, bankaların ve çok uluslu şirketlerin demokrasi, ekonomi, iş gücü piyasaları üzerinde yaratmış olduğu sömürü ve yıkıcı ablukaya karşı yapıldı. Daha adil bir paylaşım, dünya ekonomisi ve politikalarının yönetilmesinde %1’in değil demokratik ve katılımcı bir sistemle geniş insan kitlelerinin katılım sağladığı bir siyasal sistem ile iş gücü piyasaları bağlamında eşit ve insanca çalışma koşullarının talep edildiği eylemler olarak göze çarptı. Wall Street eylemleri biçimsel olarak kaynağını Tunus’ta başlayan ve zamanla diğer Arap ülkelerine yayılan ve Arap Baharı olarak bilinen eylemlerden alsa da içerik olarak Arap Baharı eylemlerinden farklıydı. Arap Baharı eylemleri bilimsel olarak ortaya çıkışı noktasında sosyo ekonomik sorunlar ve diktatörlük rejimlerinin baskıcı anlayışına dayanmış olsa da eylemler sınıf bilinci ve karakterinden uzaktı. Yine de günümüz küreselleşen dünya gerçeğinde üçüncü dünya ülkeleri olarak bilinen Arap coğrafyasında eylemlerin ortaya çıkışı ve halkın sokaklara dökülerek örgütlenmesi yeni toplumsal hareketlerin ortaya çıkışı ve örgütlenme biçimi ile olması önemlidir. Wall Street eylemleri ise tamamen sınıf mücadelesi ve bilinci doğrultusunda ortaya çıkmış, Dünya ekonomisini ve siyasetini yöneten %1’lik bir kesime karşı günümüz dünyasının hızlı, esnek ve amaçla doğru giden örgütlenme biçimi ve sokak eylemleri özelliği taşımaktaydı. Biçim olarak Arap Baharı ile aynı olan Wall Street eylemleri içerik olarak Arap Baharı eylemlerinin ötesinde olsa da zamanla yeni toplumsal hareketler paralelinde yeni örgütlenme biçimi ve sınıf mücadelesinin verileceği anlamına gelmektedir.

1.16.3. İstanbul Gezi Parkı Eylemleri

27 Mayıs 2017 tarihinde İstanbul Taksim Gezi Parkı’nda AKP siyasi iktidarı, hakkında idari mahkeme ile Kültür ve Tabiat Koruma Kurulu’nun kararı olmasına rağmen Taksim’i yayalaştırma projesi çalışmaları başladı. Bu proje kapsamında Taksim Meydanı’nda Büyükşehir Belediyesi AKM’nin yıkılıp yerine oper binası yapma, Topçu Kışlası ve meydanda bir alışveriş merkezi inşa etmek için iş makinalarını Gezi Parkı’na sokarak parkta ağaçları sökmeye baş-

laması ile İstanbul'da başlayan ve hızla Türkiye'nin diğer illerine yayılan eylemler başladı. Eylemlerin ortaya çıkmasında ve kısa sürede ülkenin dört bir yanına yayılmasındaki güç, dünyadaki örneklerinde olduğu gibi, geniş halk kitlelerinin sosyal medya, mobil uygulamalar ve video kanalları aracılığı ile örgütlenmelerinde gizliydi. Sosyal medya aracılığı ile haberin kısa sürede yayılması sonucu sermayenin doğayı yağmalayan neoliberal politikalarına karşı bir grup aktivist Gezi Parkı'na giderek iş makinalarının önünde durarak çalışmalarını durdu. Aktivistler Gezi Parkı'nda çadırlar kurarak, 31 Mayıs'a kadar nöbet tuttu. 31 Mayıs 2013 sabahı parkta nöbet tutan aktivistlere karşı müdahale eden polis; aktivistlerin çadırlarını yakarak, onları biber gazına boğarak ve fiziki müdahalede bulunarak orantısız güç kullandı. Polisin aktivistlere karşı orantısız güç kullanması, dönemin başbakanı Recep Tayip Erdoğan'ın Gezi Parkı'na yapılması düşünülen Topçu Kışlası'nın mahkeme kararına rağmen ısrarcı bir tavırla inşa edileceğini duyurması ile bir anda bir grup aktivistin sürdürdüğü eylemler kitlesellik kazanarak ülke geneline yayıldı.

Gösteriler ilk başlarda yalnızca parkın korunması amacıyla düzenlenirken, şiddet sergilemeyen göstericilere güvenlik güçlerinin sert müdahaleleri neticesinde gösteriler yaygınlık kazanmış ve kitlesel bir niteliğe bürünmüştür. Direnişin, hiç gösteriye katılmayan her kesimden insanların karılmış olduğu bir nitelik kazanması, gösterilerin aynı zamanda iktidarın otoriter uygulamalarına karşı kitlesel bir hareket karakterine büründüğünü göstermektedir.

31 Mayıs 2013 günü polis ile Gezi Parkı'na akın eden eylemciler arasında şiddetli çatışmalar yaşandı. Birçok insan ve sokaklarda yaşayan canlı, polisin orantısız ve sistematik güç kullanması ile yaşamsal tehlikeye maruz kalsa da protesto eylemleri Haziran ayında ve sıklığı azalarak tüm yaz boyunca yurt genelinde devam etmiştir.

Özü itibarı ile Haziran 2013'teki İstanbul Taksim Gezi Parkı Direnişi Dünya'da ortaya çıkan yeni toplumsal hareketlere örnek teşkil etmektedir. Sosyolojik çıkarımlar yapılacak olunursa, yeni toplumsal hareketlerin özünde sosyal ve kültürel kimlik talepleri yer aldığı görülür. Gezi Parkı eylemlerine bakıldığında başlangıçta neoliberal anlayışın doğayı tahrip eden getirim ve çıkar menfaatlerine karşı eylemler olarak başlasa da, kısa sürede siyasi iktidar ve onun neoliberal politikalarına karşı eylemlere dönüştüğü söylenebilir.

Gezi Parkı eylemleri, analiz edildiğinde eylemin başlamasında ve olgunlaşmasında kuşkusuz sosyal medyanın, mobil uygulamalar ile video kanallarının etkisi ve rolü göz ardı edilemez. Bu da siyasal iletişim değişen yapısını gözler önüne serdiği gibi toplumsal hareketlerin de yeni nesil medya ile bütünleşerek dijitalleştiğini gözler önün esermektedir. Gezi Parkı eylem-

leri de Wall Street ve Arap Baharı eylemleri gibi, ne liberal politikaların, çevre dengesi ve sistem üzerindeki yıkıcı ve tahrip edici gücüne ve amacına karşı ortaya çıkmış eylemler olarak göze çarptı. Ancak kısa zamanda, işsizler, iş gücü piyasaları bağlamında düşük ücretli çalışanlar, taşeron işçiler, öğrenciler, sendikalar ve köylüler eylemlere destek verdi. 15 gün süren eylemlere bakıldığında karakteristik olarak eylemlerde sınıf bilincinin varlığı ile karşılaşmak mümkündür. Mizah, sokak yazıları yeni nesil toplumsal hareketlerin yanı sıra, kitle iletişim araçları teknolojisi ile bütünleşmiş ve ilgi görmüştür. Sonuç olarak gelişen sosyal medya uygulamalarının toplumsal hareketler ve sosyal yapıda bulunan STK, sendika ve geleneksel siyasal partilerin temel işlevlerinden kendilerini elektronik siyasal partilere uyarlayarak elektronik siyasal partilerde bütünleşmelerine doğru bir evrimleştirme süreci ve dijital kamusal alan olgusunu ortaya çıkardığı söylenebilir.

BÖLÜM 2: DİJİTALLEŞMENİN SİYASAL VE KAMUSAL ALAN ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

2.1. Dijital Kamusal Alanın Kavramsal Çerçevesi

“Kamusal alan” kavramı yüzlerce yıldır bilim insanlarının ilgi alanı olmuş ve farklı özellikleri bakımından sosyal bilimler açısından çok yönlü ve karmaşık olarak tanımlanmıştır. Geleneksel anlamda bilinen ve son dönemlerde de üzerinde ortak bir kanıya varılan öz tanımına bakacak olunursa kamusal alanı, halkın birbiri ile iletişim kurup, fikir paylaşılabildiği ve ortak görüş veya karşı görüş oluşturmak adına değerlendirmelerde bulunduğu toplumsal her yer olarak tanımlanabilir. Kamusal alanda paylaşılan fikirler kamuoyu oluşturmaktadır.

Kavramı şekillendiren ve üzerinde uzun uzadıya incelemeler yapan düşünürlerin başında kuşkusuz J. Habermars gelmektedir. Kamusal alanın yüzyıllar boyunca gelişen iletişim tarihine paralel olarak nasıl gelişip değiştiğini ve onu dönüştüren toplumsal dinamikleri “Kamusal-laiğin Yapısal Dönüşümü” adlı kitabında ortaya koymaktadır. Habermars’a göre geleneksel anlamda eski Pazar yerleri, kahvehaneler, çeşmeler işlevsel anlamda ilk kamusal alanları oluşturmuştur. İnsanların bir araya geldiği bu toplumsal mekânlarda bilgi alışverişi yapılarak kamuoyu oluşturuluyordu. 18.yy’da İngiltere’de 3000’den fazla kahve bulunmaktaydı. Yazarlar, düşünürler ve politik kişiler buralarda toplanır fikir alışverişlerinde bulunurlardı. Habermars işte kamusal alanın ilk olarak bu dönemde oluştuğunu ileri sürer. Kahveler salonlar ve cemiyetlerle hayat bulan kavram matbaanın gelişmesi ile şekil değiştirmiştir. Gelişen matbaa bildirilerin basılarak dağıtılmasına ve gazetelerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Yazılı basını, zamanla teknolojik gelişmeler ile radyo ve televizyon teknolojisi takip etti. Bu durum zamanla basın ve yayının kamuoyunun oluşmasında dinamik bir unsur haline getirmiştir.

21. yy’e gelindiğinde kamusal alan artık internet teknolojisi ile bütünleşti. Kamusal alan kavramının yüzyıllar içerisinde geçirmiş olduğu tüm evrelerin birer uzantısını dijital ortamda bulmak mümkündür. Günümüzde, insanların kamuoyu oluşturmak için bir araya geldikleri yerler artık kahvehaneler ve siyasal partiler yerine sosyal medya platformları, pazarlar yerine sanal alışveriş siteleri, mitingler yerine sanal kurumlar ve kuruluşlar yer almıştır. Artık internet kamuoyunun oluşmasında gündelik yaşamın bir parçası haline gelmiştir. İnternet yeni nesil kamusal alan olarak, bilgi paylaşımı, fikir alışverişi ile kamuoyu oluşturmada geleneksel yöntemlere göre daha çok belirleyici olmaktadır. Dijital tabanlı oluşumların temelinde bulunan yatay yönlü iletişim geleneği aynı zamanda kamuoyu oluşturan her bireyin eşit düzeyde

katılım ve fikir belirtmesi bağlamında bir öneme sahiptir. Bu bağlamda dijital kamusal alan tanımı yapacak olursak, İnsanların kitle iletişim ve yazılım teknolojilerini kullanarak sosyal platformlarda bir araya gelip fikir alışverişinde bulunup, bilgi akışı sağladıkları dijital teknolojik alan olarak tanımlanabilir.

Sonuç olarak kamusal alanı dönüştüren dijitalleşme süreci, dijital vatandaşların oluşturduğu dijital bir kamusal alan yaratmıştır. Bu sayede insanlar fiziki olarak bir mekânda bir araya gelmeseler de teknolojik gelişmelerin sağlamış olduğu imkânlarla hem yerel, hem ulusal hem de küresel kamuoyu oluşturmada dijital bir süreç içerisinde olduğu görülmektedir.

2.2. Dijital Kamusal Alan Kuramı

Toplumsal yaşamın ne olduğuna yönelik sosyolojik tanımların tarihi arka planına bakıldığında toplumsal yaşamın gerçekte tüm yaşam alanlarında sürekli karşılıklı etkileşim ve iletişimin olduğu bir yaşam olduğu gerçeği olarak anlamak gerekir. Karşılıklı etkileşim ve iletişimden kasıt, bireyin içinde yaşadığı toplumda doğrudan yaşamının her anında siyasal iletişim, ekonomik iletişim ve kültürel iletişim halinde olması hali kastedilir. Tüm bu iletişim ağı kamusal alan içerisinde gerçekleşir.

Alman düşünür Jürgen Habermars, "Kamusallığın Yapısal Dönüşümü" adlı kitabında kamusal alanı, toplum için ortak yararın belirlenmesini ve gerçekleştirilmesini hedefleyen fikir, söz ve fiillerin geliştirilmiş olduğu toplumsal etkinlik sahasını göstermek anlamında kullanmıştır. Ona göre, kamusal alan ilk kez Londra, Paris ve diğer Avrupa şehirlerindeki kahvehanelerde gelişmiştir. İnsanlar o dönemde yeni yeni ortaya çıkmaya başlayan gazetelerde çıkan siyasi ve ekonomik haberleri tartışmak için bir araya geldiklerini ve bu tartışmalar doğrultusunda zamanla da siyasi tartışmaların önem kazandığını ve kamusal alanın oluştuğunu ifade eder (Habermars, 2007:182). Özellikle sanayileşme devrimi ve bu devrimin gelişimi ile birlikte feodal toplumdan sanayi toplumuna, tarım ekonomisinden sanayi ekonomisine ve kırsal yaşamdan kent yaşamına doğru bir geçiş, insanları sınıf bakımından feodal toplumun serflüğinden sanayi toplumunun proleterlerine dönüştürmüştür. Sanayi toplumunun ilk yıllarında uzun ve sağlıksız çalışma saatleri, kadın ve çocukların ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırılması, düşük ücretler gibi başlıca temel sosyo ekonomik sorunlar kamusal alandaki tartışmaların çerçevesini belirlemiştir. Bireylerinin yaşadığı sosyo ekonomik sorunlar karşısında kentlere göç eden ve birer proletere dönüşen emekçi insanlar, gelir dağılımının daha adaletli dağıtımı, siyasal katılım sorunları, temel hak ve özgürlükler, insanca yaşama hakkı elde etme amacı ile müca-

deleler vermiş ve bir araya gelerek örgütlenmişlerdir. Bu örgütlülük içerisinde sınıf bilincinden önce sanayi toplumunun proleterleri kamusal alanın bilincine varmışlardır. Sanayi toplumunda yoksul ve emeği ile var olan halk kitlelerinin mücadelelerini de bu bilinçle yürüttükleri görülür

Habermars, sanayi devriminin ilk yıllarında proleterlerin mücadelelerinin sınıf bilincinin ötesinde kamusal bilinç ile yaptığı genel kabul gören bir görüş olarak akademik literatürde savunulsa da, kamusal alanın ortaya çıkışı ve gelişiminin tam olarak gelişmediğini söyler. Ona göre, kültür endüstrisi olgusunun ortaya çıkması ve kamusal alanın kontrolünü elinde bulunduran egemenlerin bilinçli ve sistematik olarak kamusal alanı kontrol etme mekanizmaları ve algı politikaları ile kamusal alanın gelişimini engellemiştir. Kamusal alan içerisinde ekonomik ve ticari çıkarlar kamu çıkarlarının önüne geçmiş, siyasi alan da parlamento ve medya aracılığı ile halk kitlelerine dayatılan algı politikalarının sahneye konulmuş bir tiyatro sahnesinin oyunu olarak varlığını sürdürmüş ve hala sürdürmektedir (Habermars, 2007:184). Kültür endüstrisi kavramı ile Theodor Adorno, burjuvazilerin proleterlerin boş zamanı üzerinde iktisadi akılcılaştırma politikaları ve iletişim teknolojisinin imkânları dâhilinde endüstrileştiklerini söyler. TV, popüler müzik, radyo, gazete ve dergilerin oluşturduğu bir alan olan eğlence endüstrisi alanın oluşturulduğunu savunur (Giddens, 2008:647).

Kültür endüstrisi ile toplumsal yaşamın her alanının egemenlerin çıkar ve menfaatleri doğrultusunda ticarileştirildiği ve siyasallaştırıldığı söylenebilir. Kamusal alanın egemenlerin kontrolünde olması durumu bilinçli ve sistematik olarak egemenler tarafından ortaya konulan kültür endüstrisi tarihi ile paralel olarak gelişim göstermiş ve günümüz dünyasına dek gelerek varlığını sürdürmüştür. Habermars'ın kamusal alanın ortaya çıktığı ve kendi doğallığında kahvehanelerde ortaya çıkışı tespitine ilişkin dönem üzerinden yüz yıllar geçmiştir. Geçen bu yüzyıllar boyunca zaman, gazeteler ile başlayan ve yerini zamanla ses dalgalarını bir noktadan başka noktalara ulaştıran işitsel radyolara, radyolardan da ses ile birlikte görüntü de aktaran televizyonlara doğru teknolojik gelişim tarihi ve kamusal alan üzerindeki etkileşim ile aralarındaki ilişki gerçekliğine bizi götürür. Gazete, radyo, dergi ve televizyon gibi medya araçları geçmiş dönemde iletişim ağının ve egemenler açısından da kültür endüstrisinin yapı taşıydı. Özellikle 1990 sonrası teknolojideki gelişimlere bağlı olarak, internetin gelişimi, yazılım da devrim niteliğindeki başarılar ve telekomünikasyonun enformasyona dönüşümü, mobil uygulamalarında ilerleme sonucu iletişim teknolojisindeki köklü değişimler karşısında analog teknolojik uygulamaların yerini zamanla dijital ve giyilebilir teknolojiye bırakmıştır.

Gelecek yakın zaman diliminde yeryüzünde yaşayan her bireyin dijital ve giyilebilir teknoloji kullanacağı öngörülmektedir. “Massachusetts Teknoloji Enstitüsü medya laboratuvarının kurucusu Nicholas Negroponte “Dijital Olmak’ adlı kitabında medyanın iletişim olgusu içerisindeki rolü ve önemi bakımından görüntü, ses ve resimlerin dijitalleşerek bir enformasyona dönüşmesi sonucu önce analog teknoloji ile iç içe geçtiğini ve giderek birey ve yeryüzünde yaşayan toplumların dijital teknolojiye hızla geçtiğini ifade eder.” (Giddens, 2008:638).

1990 sonrası yeryüzünde yaşayan toplumların kamusal alanlarına bakıldığında kapitalistlerin egemenliği altında bulunan ve proleterlerin boş zamanlarını endüstrileştirmek, kendisinin siyasi ve ticari çıkarlarını korumak ve toplumsal tabana dayatmak için halk kitlelerini yönlendirmek ve şekillendirmek amacı ile en etkili araç olarak kullandıkları geleneksel medya araçları olmuştur. İletişim teknolojisindeki devrim niteliğindeki gelişim ve ilerlemelerle birlikte internet ve onun türevi olan yazılım programlarındaki gelişimlere bağlı olarak sosyal medyanın ortaya çıkması sonucu geleneksel medya etkisini yitirmiş ve toplumsal yapıda medyanın etkisinin egemen sınıfın yaşam alanından toplum tabanına doğru yayılmasına sebep olmuştur. Toplumda yaşayan bireyin haber alma özgürlüğü ya da haberin kaynağı nedir sorusunun cevabı boyut değiştirmiştir. Birey artık içerisinde yaşadığı toplumda haber alırken haber değeri taşıyan olgunun egemen sınıfın kontrol süreci ya da izin süzgecinden geçmeden haberi olduğu gibi alabilirken, kendisi de doğrudan kullandığı dijital teknolojik ürünlerle artık haberin kaynağı olabilmekte, milyonlarca kitlelere ulaşabilmektedir. İnternet ve internetin bir türevi olarak sosyal medyanın ortaya çıkması, yazılım alanındaki başarılarla bütünleşmesi sonucu, başta STK’lar olmak üzere, işçi sendikaları, öğrenci ve gençlik hareketleri, kadınlar, LGBT oluşumları siyasi denetim mekanizmasını, sansür ve engellemeleri aşmaktadır. İnternetin gelişimi ve dijital teknolojik ürünler ile uyumlu olarak kullanımı, bu gün insanlık tarihinde bizi Habermas’ın ilk Londra, Paris ve diğer Avrupa ülkelerinde ilk ortaya çıkmaya başlayan gazetelerde yer alan haberleri tartışmak için kahvehanelerde toplanan toplantı dönemlerine yani en başa kamusal alanın ilk ortaya çıktığı zamana götürmektedir. İnsanlar geleneksel medya araçlarına ait araçlarda ortaya çıkan siyasi ve ekonomik sorunları gerek ise sosyal medya uygulamalarında ortaya çıkan haberleri tartışmakta, düşüncelerini bu platformlarda ifade etmekte, örgütlenerek siyasal iktidar politikalarına karşı eyleme geçebilmektedirler.

Medya üzerinde imtiyaz sahibi olan burjuvazinin kendi egemen alanı içerisinde bulunan geleneksel medyaya alternatif ve toplumsal tabana yayılmış durumda olan sosyal medya gerçeğine uyarlamak istemiştir.

Kendi varlığı ve çıkarları doğrultusunda oluşabilecek herhangi bir tehdit ve tehlikeye karşı da önlem alabilmek adına ortaya çıkan yenedünya medya anlayışına karşı uyarlanabilme ve önlem alma çabası içerisinde olduğu görülmektedir. Kapitalist sistem siyasal partileri iletişim ve ulaşım ağındaki gelişmelere kayıtsız kalmayarak kendi kurumsal varlıklarını yeni nesil medya ve kamusal alana uyarlayabilme çabası içerisine girdikleri görülmektedir. Sosyal medyanın etkisi ve gücü kapitalist düzenin siyasal partilerini dijital siyasal partilere dönüştürürken, geleneksel medya araçlarının etkin olduğu dönemlerde siyasi partiler seçim döneminde parti programlarının propagandalarını yaparken, miting, seçim otobüsleri, afiş ve pankart açma ile TV kanalları aracılığı ile kitlelere ulaşmayı amaçlamaktadırlar. Bu durum etkisini hala günümüz siyasi partileri açısından sürdürse de sosyal medyanın etkin ve çoğunluk tarafından kullanılması sonucu birçok alanda olduğu gibi siyasi partilerin seçim dönemlerinde yürüttüğü günümüz seçim propagandası uygulamaları ve araçları tarihe karışacağı öngörülmektedir. Bununla birlikte siyasal alan gibi ekonomik alanında ve baş aktörleri de kendisini yeni nesil medyaya anlayışına uyarladıkları ve kendileri çıkar ve menfaatleri için ortaya çıkma ihtimali olan tehlikelere karşı da önlem aldıkları görülmektedir (Dacheux, 2012:46).

2010 yılında Ortadoğu ve Kuzey Afrika, Avrupa ile Kuzey ve Güney Amerika ülkelerinde ortaya çıkan halk protestolarında sosyal medyanın gücü karşısında siyasi iktidarlar, sosyal medyanın kontrolü ve gerektiğinde durdurulması üzerinde bir takım çalışma ve uygulamalar yaptığı görülmektedir.

Diğer bir önemli konu ise, iletişim ve ulaşım ağının gelişimi uluslararasındaki sınırlarınaşarak ulus devlet yapılarının varlığını adalet ve güvenlik görevi dışında tartışmaya açarak minimize etme çabası içerisine girdiği görülmektedir. Uluslararası medya anlayışı tamamen sermayedarların kontrolünde gelişen ve küreselleşme olgusunun bir ürünü ve amacı olarak ortaya çıkmıştır. Küresel medya anlayışı devletler kontrolündeki ve etkisindeki medyanın üzerinde devletin otoriter etkisini kaldırmayı ister. Kapitalistler, kendi ekonomik ve siyasi çıkarları doğrultusunda yaşadığımız gezegende kendi ticari ürünlerinin dolaşımı önünde ulus devlet yapılarının engel teşkil eden bürokrasi ve diplomasi politikalarını asgari seviyeye çekmek, dünya nüfusu için küresel boş zaman endüstrisi politikalarını hayata geçirmek istemektedirler. Bunun için uluslar üstü şirketlerin denetiminde ve kontrolünde medya anlayışını dünya da hâkim kılmaya çalışmaktadırlar (Köseoğlu & Al, 2013:106).

Sonuç itibarı ile iletişim teknolojisindeki gelişimin, internet ile bütünleşmesi ve dijital uygulamaların insanlar tarafından yaygın olarak kullanılmasının geleneksel medya üzerindeki etki-

lerini ve geleneksel medyayı dönüştürmesindeki etkisi son derece önemlidir. Ulus devletler için kamusal alanın dijitalleştiği ve dijitalleşen kamusal alanın da uluslar üstü şirketler tarafından kontrollü bir biçimde küresel kamu alanına dönüştürülmektedir. İnsanların günlük siyasi, ekonomik ve kültürel tartışmaları geleneksel medya yerine onun etkisi ve dayatmalarını aşarak internet ve sosyal medya uygulamalarında gerçekleştiği görülmektedir. Bu da yaşadığımız toplum ve gezegende kamusal alanın dijitalleşerek tabana yayılmasını ve daha sonra da ulus devlet sınırlarını aşarak küreselleşmesini ortaya çıkarmıştır.

2.3.Yeni Medya Çağında Siyasal İletişimin Değişen Yapısı

Tarih boyunca insanların toplum halinde yaşadığı ve toplumsal yaşamın da aslında, toplumda meydana gelen iktisadi, siyasi, sosyal ve kültürel ilişkilerden meydana geldiğini daha öncesinde ifade edildi. Toplum halinde yaşamın çok yönlü ve karmaşık olan yapısına bakıldığında insanoğlunun toplumsal yaşamını ve nedenini ortaya koyan bu saydığımız ilişkilerin siyasi ve iktisadi amacının arka planında gerçekte siyasal iletişimin olduğu gerçeği yatmaktadır. Bu da siyasetin ve siyasal iletişimin insanoğlunun var olduğu günden günümüze dek var olduğunu göstermektedir. Antik Yunan dönemi düşünürlerinden Aristo insanın düşünen ve akli ile doğada mantık kuralları çerçevesinde hareket eden bir varlık olduğundan dolayı, insanı politik bir hayvan olarak tanımlar. İnsanın bu özelliğinin de onu diğer canlılardan farklı kılan özelliği olarak ortaya çıktığının altını çizer. İnsanlık tarihinin toplum tarihi ve toplum tarihinin de yöneten ve yönetilenler tarihi olduğu düşünülürse, Aristo'nun insanın siyasal ve her zaman siyasal iletişim halinde olduğu savı tüm doğruluğu ile karşımıza çıkar. Topluma yönelik faaliyetlerin karar mekanizmaları tarafından yürütülmesi yönetilen toplumla doğrudan ilişki kurmayı gerektirdiği için, bu noktada iletişim siyasal sürecin bir parçası hâline gelmektedir. Bu da toplumlar tarihine paralel olarak gelişim göstermiş ve çok yönlü karmaşık boyutu ile siyasal iletişimin yaşadığımız gezegende iletişim ve ulaşım ağının gelişimi ile birlikte mekânsal boyut ve zaman bakımından gelişerek günümüzde insan hayatının bir parçası haline gelmiştir (Saticı, 2013:23).

Geleneksel anlamı ile siyasal iletişim modern öncesi toplumlarda yönetenler ve yönetilenler arasındaki ekonomik ve siyasal ilişkiler bütünü olarak tanımlanırdı. Ancak modern anlamda, siyasetin bir sosyal ilişkiler ve bilim haline gelmesi 19. yüzyılın ikinci yarısının başlarında, kaynağını mekânsal boyutu ile kent sosyolojisinden, iktisadi boyutu ile sanayileşme ve serbest piyasa olgusundan ve siyasi boyutu ile de Fransız ve Amerikan devriminin tarihsel modelinden alan, bir uğraş olarak ortaya çıktığı görülür. Tarihsel bağlamda siyasal iletişim olgusu

insanlık tarihinin başlarında var olan bir olguydu. Endüstri Devrimi sonrasında kentleşme, yeni çalışma koşulları ve üretim mekânlarına bağlı olarak kırsal yaşam biçiminden kentlere göç eden serfler birer ücretli proletere dönüştü. Bunun sonucunda kentlere biriken halk yığınlarının sosyo ekonomik sorunlar, temel hak ve özgürlükler, insan hakları gibi sorunlarla karşılaşınca yaşanmışlıklardan yeni oluşan dünya sistemine karşı tarihte yeni yönetenler ve yönetilenler arasındaki ilişkiler karşılıklı olarak politikleşme sürecine girmiştir. Bu süreç ile birlikte modern toplumun yeni yönetilenleri sosyo ekonomik sorunları insani hak mücadelesi vermiş, kamusal alanda siyasi ve iktisadi meseleleri tartışarak politikleşmiştir (Peo, 2014:165). Yeni dünya sisteminin çalışan sınıfı olan proleterler, ilk başta kahvehanelerde toplanmış, patronlara karşı birlik olmayı öğrenmiş, daha sonra da örgütlenerek sendikalarda bir araya gelerek işçi sendikalarını kurmuştur. Zamanla sosyo ekonomik sorunlar, ağır çalışma koşullarının ve ekonomik paylaşım sorunlarının eşit ve adaletli çözümü için siyasi iktidara ulaşarak köklü çözüm bulma bilinci ile işçi sınıfı politik hak mücadelesine yönelmiştir. Bu da 17. yüzyılın sonlarında İngiltere’de başlamış olan sanayi devriminin Fransız devrimi ile toplumsal ve politik bir kimlik kazandığını göstermektedir (Aydınlı & Ayhan, 2004:17). İngiltere’de işçi sınıfı tarihi açısından bir dönüm noktası olan çartizm hareketi işçilerin mücadelesinin elde ettiği siyasi kimlik mücadelesinin sonucunda, 1832 senesinde meydana gelen seçim reformunun neticesinde görünürlük kazanmıştır. 1838 senesinde işçi sınıfı ilk defa talepte bulundukları altı maddeden meydana gelen People's Charter’ı (Halkın bildirgesini) yayınlamıştır. Sınıfsal mücadele bildirge yayınlanana dek iktisadi taleplerle sınırlıydı. Engels’in ve Marx’ın ilk politik işçi hareketi şeklinde tanımladığı hareket, bildirgede seçmenlerin tümü için gizli oy hakkı, parlamentoda temsil edilme, parlamentonun her sene toplanması gibi benzeri politik kapsamlı taleplerde bulunmuşlardır. Engels tarafından işçi sınıfının ilk siyasi işçi hareketi olarak tanımlanan Çartist hareket, yayımladığı bildirgede herkes için gizli oy, parlamento da temsil edilmek, parlamentonun her yıl toplanması gibi siyasi içerikli talepler öne sürmüş ve bunun için kısa sürede milyonlarca imza toplayarak İngiliz Parlamentosuna başvurmuş örgütlü politik halk kitlelerini doğurmuştur. Proleterlerin bu mücadelesi zamanla karşılık bulmuş Avrupa siyasi tarihine ve yapısına etki etmiştir. Seçme ve seçilme hakkı elde eden proleterler sayesinde Avrupa’da kapitalist sistemin kontrolü altındaki birçok kadro siyasi parti tipolojisinin de kitle siyasi parti tipolojisine dönüşmesine ve kamusal alanın seçkin sınıftan toplumsal tabana doğru yayılmasına yol açmıştır. Proleterlerin sosyo ekonomik sorunlarına, ağır çalışma koşullarının iyileştirilmesi talebi ve gelirin adaletli ve eşit dağıtım isteği için siyasi iktidara ulaşma bilincinin oluşmasında siyasi iletişimin en etkili aracı olan medyanın rolüne ayrı bir parantez

açmak gerekir. Çünkü medya tarihi aynı zamanda modern anlamda siyasal iletişim tarihi anlamına gelmektedir. Bu bağlamda düşünüldüğünde kahvehanelerde toplanıp siyasal ve iktisadi durum hakkında tartışan kitlelerin güncel gelişmeler hakkında yaptığı tartışmaları gazetelerde okuyarak tartıştığı görülür. İlk işçi gazetelerini çıkarmaya başlamışlardır (Aydoğanoglu, 2011:28).

Çartist basın, önce yerelde ve milli boyutta süreli yayınlarla görünürlük kazandı. Haberler, şiirler ve makaleler yayınlamalarına ilaveten 1848 senesinde uluslararası değişimlerle alakalı olarak yapmış oldukları haberler, hareketin gelişmesine ve yaygınlık kazanmasına neden oldu. Böylelikle siyasal iletişim ve onun en etkili iletişim aracı olan medya ilişkisi de modern anlamda ortaya çıkmış ve yayılmıştır. Bildiri ve gazeteler ile başlayan medya olgusu ve siyasal iletişim bağıntısı zamanla teknolojik gelişmeye iletişim ve ulaşım ağının ilerlemesine bağlı olarak siyasal iletişim ile bütünleşerek toplumsal yaşamın etkili haber kaynağı ve haber alma aracı olmuştur. Günlük yaşamda insanın yaşamının bir parçası ve insan yaşamı üzerinde etki etmeye başlayan radyo ve televizyon bu gün geleneksel medya olarak nitelendirilen medyayı oluşturmuştur. Zamanla egemenler toplumsal tabanda kamusal alanın gelişim göstererek siyasi ve iktisadi gelişmelere ilgi duyması ve sistemi sorgulamaya başlaması ile birlikte, siyasi alanı da denetimi altında tutan egemenler, siyasal iletişimin en etkili aracı olan medya üzerinde egemenlik ve denetimi için gayret göstermiştir (Aydoğanoglu, 2011:29).

Postman'a göre medya akılcı bir halk ve toplum yaratma da çok önemli bir araçtır. Kuşkusuz gazeteler ve dergilere başlayan basın hayatının ilk çıkış amacı ve gelişim evreleri kamusal alan ile ilgili iken, teknolojik gelişim ile birlikte radyo ve televizyonun da medya olgusunu daha yaygın ve daha geniş halk kitlelerine ulaşmasına yol açmıştır. Postman radyo ve televizyonun medyayı farklı bir boyuta taşıdığını iddia ederken aynı zamanda özellikle televizyonun yaygın olarak dünya toplumları tarafından kullanılmaya başlanması ile birlikte kamusal alanın ötesinde eğlence, kültür, ticareti yaşam biçimi ve toplum türlerine etkisi bakımından sosyolojik olarak etki ve sonuçlar doğurduğunu iddia etmektedir. Bu iddiaları doğrultusunda Postman televizyon medyacılığının egemen olduğu toplumlarda, ekonomi, siyaset ve eğitim egemenlerin bilinçli ve sistematik algı politikaları sonucu daha çok bu kavramların anlamları ve alanı eğlence kültürüne indirgendiğini savunur. Böylelikle halk kitlelerinin siyasi ve ekonomik olan olgulara ilişkin kendisini eğlendirmenin dışında hiçbir şey yapamadığını iddia eder (Postman, 2016:29).

20. Yüzyılın sonunda ortaya çıkmış internet teknolojisi birçok bilim insanı tarafından küreselleşme projesinin etkili bir aracı olarak görünse de, etkisi ve sonuçları bakımından internet ve onun türevi olarak program ayırmıcılığındaki büyük başarılar, internetin dijital teknoloji ile bütünleşmesine yol açmış ve dijital yaşam alanlarının oluşmasına sebep olmuştur. Bu gün yeryüzünde yaşayan her birey ve toplum artık siber uzayda bilgi alışverişi, tartışma platformları, değiş tokuş, ticaret, siyaset ve kültürel etkileşim gerçeğinin dijital kamusal alanı içerisinde. İnternetin dünya da yaygınlaşması bilim insanlarının internetin toplum ve siyasal iletişim alanı üzerindeki etkileri doğrultusunda çeşitli sorular sormasına yol açmıştır. Bu soruların ilk sorulduğu alan internetin küresel ve yerel olan arasındaki sınırları belirsizleştirdiği ve bu doğrultuda iletişim ile etkileşim alanında yeni iletişim kanalları açarak siyaset, ekonomi ve kültürel alanların giderek dijitalleşmesine ve günlük yaşamın birer parçası haline gelerek dijitalleştirdiği söylenebilir. Bu gün internetin etki ve sonuçlarının insan ve toplum yaşamı üzerindeki etkileri düşünüldüğünde internetin yeni bir dünya düzeni sisteminin oluşmasında etkileri oldukça büyüktür. Bilgi ve iletişim çağı olarak nitelendirilen ve birçok bilim insanı tarafından enformasyon kavramı ile ifade edilen yenedünya sisteminde ekonominin, siyasetin, kültürel faaliyetlerin, sosyolojik olguların kutsal birçok yapısının artık dijitalleştiği gerçeği ile karşı karşıya bulunmaktayız.

2.4. Ağ Politikaları

Günümüz siyasal sistemi hakkında bir çırpıda politik sistemin ağ yapısı edindiğini söylemek yanlış olmaz. Şunu kabul etmek gerekir ki, iletişim araçlarının yaygınlaşması ve eğitim seviyesinin yükselmesi 1980’li yıllarda başlayan ve 1990’lı yıllarda yükselerek devam eden insan hakları ve demokratik mücadelecın dünya genelinde yeniden yükselmesine yol açmıştır. İnsan hakları ve demokratik mücadele alanında iletişim teknolojisindeki gelişim ile telekomünikasyon teknolojisindeki ilerleme siyasal alan ile ekonomik alanda bir politik ağ sisteminin ednilmesini beraberinde getirdi. Özellikle, politik sistemin bir ağ edinmesi ile birlikte, merkeziyetçi ya da geleneksel totaliter rejimlerin giderek önemini kaybettiği, yerelleşmenin ve çağdaş demokratik unsurların hızla dünya toplumlarına ve bireylerin yaşamına uyum sağlandığı görülmektedir. Toplumsal yaşamın her alanının artık birer enformasyon alana doğru dönüştüğü gerçeği, bireyler gibi hükümetlerin, devlet kurumlarının da bu ağ yapısına dâhil olmasına yol açmıştır (Törenli, 2003:193-196).

Ağ politikalarından kastımız, çeşitli internet uygulamaları, yeni sosyal medya araçları, mobil uygulamalarında kullanılan işletim sitemlerinin getirdikleri vb. imkânlardır. Ağ politikasının

hızlı bir şekilde hayatımıza uyarlamasını sağlayan şeyin, hükümetler ile vatandaşlar arasında siyasal ve ekonomik iletişimi sağlayan bir önemli role sahip olmasıdır. Peki, nedir insan ve toplum yaşamını dönüştürecek dijital kamusal alan olarak tanımlanan günümüz ağ toplumunun politik özellikleri?

Ağ toplumunun özelliklerini anlamak avantajları ile birlikte dezavantajlarını analiz edebilmek için, öncelikli olarak bu yeni toplum türünün dinamik dönüşümlerinin karakterini ortaya gerekir. Bilgisayarların ilk defa insan hayatına girmeye başlaması ve gelişen teknoloji ile birlikte zamanla insanın günlük yaşamında taşınabilir ve giyilebilir hale gelmesi bilgi toplumunun doğmasına yol açmıştır. Bilgisayarın, internetin ve pek çok yeni medya uygulamasının birleşmesi ve daha mühimi devamlı taşınabilmeleri, arzu edilen bütün işlemlerin kolayca yapılabilmesini sağlamıştır. Bu eğilimin yeni olduğu söylenemez. Van Dijk, 1965 senesinde Gordon Moore'un yayınlamış olduğu ve Moore Yasası şeklinde isimlendirilen “1,5 senede bir çiplere ait hafıza ve bilgi kapasitesinin ikiye katlanması gerekmektedir” kuralının geçerliliğini koruduğunu belirtmektedir. Yeni medya araçlarının insanın günlük yaşamında kullanılmasını daha yaygınlaşan ve her geçen gün büyüyen bir örnek olarak göstermektedir. Cep telefonlarında kullanılabilen uygulamalarda sürekli güncelleme yapılmakta ve bize de bu güncellemeleri yapmamız için uyarılar gelmektedir. Cep telefonu veya bilgisayar hafızası dolduğundan dolayı, yükseltilmesi zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Güncellemelerin şarj üzerinde olumsuz etkileri olmakta ya da başka türlü problemlere neden olabilmekte, bunun sonucunda da cihazların yenilenmesi mecburi duruma gelmektedir. Avantajlarının yansısı, pek tabii teknolojiyle ilgili dezavantajlar da söz konusudur. Güncellemelerin sürekliliği de avantaj gibi görünmekle beraber esasında cihazların ömürlerinin kısaltmasına yol açmaktadır (Dijk, 2016:147-149).

İşte tamda bu noktada, dijital kamusal alanın getirmiş olduğu tüm dönüşümlerin etkisinde toplumsal yaşamın her alanında birey ve sosyal gruplar siyasi ve iktisadi akılcılaştırma politikaları ile her an karşı karşıya kalmaktadır. Birey ve gruplar arasındaki iletişimin insanın günlük yaşamı ile bütünleşerek zaman dilimi bakımından anlık hale gelmesi, geleneksel olarak siyasal örgütlenme, siyasal katılım ve toplumsal kurumların dönüşerek çevrimiçi kurum ve kuruluşlar, E örgütlenme, E katılım gibi ağ toplumuna bütünleşmiş olmuş yapıların doğmasına neden olmuştur. Gelenekçi, hükümet ve devlet yapıları özellikle, toplumsal hareketlerin değişen yapısı karşısında enformasyon toplumunu önleyici önlemler alma ve engelleme girişimleri içerisinde oldukları görülmektedir. Buda, bu aşamada interneti kimin yönettiği sorusunu akla getirmektedir.

Enformasyon teknolojisi devrimi, iktisadi yapı, kültür ve toplumun maddi temelinde kesinti yaratan, hiç olmazsa 18. asrın endüstri devrimi hususunda tarihi bir olay olarak değerlendirilmelidir. Teknoloji devrimleri, yeni mallar üretmeleriyle birlikte süreç odaklıdır. Öte yandan diğer devrimlerin aksine, günümüzdeki devrimde yaşanan dönüşüme ait çekirdek, bilgi işleme ve denk düşmektedir. Günümüzdeki teknoloji devriminin ayrıksı niteliği, enformasyon ve bilginin odak olması değil, bunların bilgi üretimi için bilgileri işleyen aygıtlara uygulanışı, gelişimle gelişimin kullanımı arasında birbirlerinden beslenen bir zincirin meydana getirilmesidir. Yeni enformasyon teknolojileri sadece uygulanacak olan araçları ifade etmez, bununla beraber gelişime açık olan süreçleri ifade etmektedir. Kullanıcılar ve icat edenlerin aynılaşması olasıdır. Bu şekilde kullananlar, internetekine benzer biçimde, teknolojiyi kontrol etmeyi başarabilir. Tarihte ilk defa, insan zekâsı sadece üretimi belirleyen bir etmen olmasından ziyade, direkt olarak üretimin gücünü oluşturmuştur (Keane, 2002:299-311).

Castells'e göre 20. Yüzyılın son çeyreğinde yeni bir tür ekonomi ve siyasal alan ortaya çıkmıştır. Ve bu iktisadi yapı enformasyon el, küresel ve ağ örgütlenmesine dayalıdır. Çünkü bu ekonomideki birimlerin üretme gücü, rekabet gücü esasında sağlıklı bir şekilde enformasyona sahip olma ve uygulamaya sokma kapasitelerine dayanmaktadır. Globaldir, çünkü üretime, tüketime ve dolaşıma ait bileşenleri direkt veya bağlantılar ağını kullanarak küresel bir boyutta organize etmiştir. Ağ örgütlenmesine dayanmaktadır, çünkü üretimin küresel bir ağda gerçekleşen etkileşimlerde bulunması söz konusudur, rekabet düzeyi sanal alana taşınmıştır (Castells, 2007:209).

Bu yeni ekonominin 20. Yüzyılın son çeyreğinde ortaya çıkmasının sebebi ise enformasyon teknolojisi devriminin bu ekonominin yaratılması için parçalanamaz maddi bir temel hazırlamasıdır. Yeni, daha güçlü, daha esnek enformasyon teknolojileri etrafında örgütlenmiş yeni bir teknolojik değerler dizisinin ortaya çıkması, enformasyonun kendisinin üretim sürecinin ürün olmasını mümkün kıldı. Yani, yeni enformasyon teknolojisi sanayilerinin ürünleri enformasyon işleyen aygıtlar ya da enformasyon işlemenin kendisidir. Ağların içinde durmaksızın yeni imkânlar üretilir. Ağın dışında ayakta kalmak son derece güçtür. Hızlı teknolojik değişim koşullarında şirketler değil, ağlar fiili operasyon birimi haline gelmiştir. Bir başka deyişle, örgütlenmelerin krizi ve değişimi ile yeni enformasyon teknolojileri arasındaki etkileşim sayesinde enformasyonla, küresel ekonominin başlıca özelliği olan yeni bir örgütlenme biçimi doğmuştur: Ağ müessesesi. Castells, ağ müessesini şöyle tanımlar: Araçlar, yöntemler sistemi, belli hedefleri olan özerk sistemlerin bazı kesimlerinin kesişmesiyle oluşan müessese biçimidir.

2.5. Dijital Kamusal Alanda Algı Yönetimi

Algı yönetimi bağlamında siyaset, aynı zamanda bireyi ve bireyin içinde yaşadığı toplumu yönetme ve yönlendirme sanatıdır. Bu sanat anlayışı toplumdaki sosyal grupları, belli bir grubun ekonomik ve siyasal çıkarlarına göre psikolojik ve duygulara göre insan algısını yönetme anlayışı olarak tanımlanabilir. Algı yönetimi bazılarında göre hedeflenmiş kitlelerin kişisel çıkarlara uygun olarak kandırılması ve amaçlar doğrultusunda kullanılan bir elemana dönüştürülmesini; bazılarında göre düşünsel ya da hizmet satın alımı hususunda ilk basamak olan ikna etmede kullanımının gerektiği, zorunlu tekniklerin toplamını ifade etmektedir. Bu bütünlük içerisinde toplumsal yaşamda bireyi ve kitleleri psikolojik ve duygularına göre yönetip belli grupların kendi düşüncelerini ve çıkarlarını kitlelere aktarırken algı yönetimi politikaları izledikleri göz ardı edilmemelidir (Özer, 2012:162).

Algı yönetiminin hedefi kişilerin en kuvvetli organına, beyne, nüfuz edilmesiyle dış dünyayı kişinin istediğiyle uyumlu şekilde algılatma ve yargılarının değişiminin sağlanmasıdır. Kuralların bilinmesi algı yönetimi için yetmemektedir. Fakat uygulamalı biçimde çalışmalar yapılırsa pratik noktada etkili neticeler ortaya çıkabilmektedir. Kişiler maruz kaldıkları ve zihinlerini hedefleyen devamlı saldırıları fark etmedikleri için kendilerini özgür zannetmektedirler. Bu yapılırken algı yönetiminde en çok sembollerin rolü ve etkisi göze çarpmaktadır.

Günümüzde, çevremiz algılarımıza yönelik onları yönetme isteği ile dolu birçok bilgi kaynağı ile doludur. Modern dünya enformasyon yüzyılı olarak tanımlanmaktadır. İnternet, Bilgisayar teknolojisi, mobil teknolojisi ve uygulamaları bir yandan hayatı kolaylaştırırken, diğer yandan da gerçek ile gerçek olmayan arasındaki farkın anlaşılmasını algı yönetimi ile karmaşık bir hale getirmektedir. Algı yönetimi ve onu bireye aktaran medya araçları gerçek bilgiyi çarpıtarak bireye ve kitlelere aktarma da bu gün çok önemli görevler üstlenmektedir. Walter Lippman'a göre, algı ve gerçeklik arasındaki uçurum modern dünyanın iletişim teknolojisinin getirdikleri ile daha da derinleşmiş siyasi ve ekonomik çıkarların hayata geçirilmesi ile gerçeklikten uzaklaşmış bir hal almıştır. Teknolojide yaşanan gelişmeler insanların özellikle elektronik ortamda bilgi edinme imkânını kazanma olanağı sağlamıştır. Ancak teknolojik imkânların ortaya koyduğu bilgilerin doğruluğu bu gün yoğun tartışma götürülen alanlardan biridir (Tunç & Atılğan, 2017:233).

Duyularımız ile elde ettiğimiz bu kazanımlarda algılarımız önemli rol oynar. Bu yüzden bilgi savaşında süregiden tartışmalarda, algı yönetimi başarı için anahtar faktörlerden birisidir. Algı yönetimi konusunu uluslar, ülkeler, hükümetler, askeri kurumlar ve işletmeler kullanabilmektedirler. Bu kapsamda böyle bir çalışma içinde olan kişi ya da kurumlar için algı yönetimini oluştururken ilk adım stratejik bir hedef belirlemektir. Belirlenirken dikkate alınması gereken nokta, ulaşılmak istenen sonucun ne olduğunun tespit edilmesidir. Amaçlar belirlendikten sonra ulaşılmak istenen hedef ortaya konulmalıdır.

Yeni nesil medya sayesinde düşünce gümrükleri ortadan kalkmış olup, dünyanın herhangi bir noktasında yaşanan gelişmelere anlık olarak ulaşma imkânı doğmuştur. Başka bir ifade ile sosyal ağlar üzerinden yayınlanan herhangi bir bilgi, anında küresel boyutta yayılma ve kitleleri etkileme gücüne ulaştı. Dolayısıyla sosyal medya, algı yönetiminin en etkili ve en eğlenceli silahlarından biri oldu. Kitle iletişim teknolojilerinin bireylere rahatlıkla ulaşabilmesinin doğal bir sonucu olarak da hedef alınan kitleleri etkilemek bu sayede çok daha kolay hale gelmiştir.

Bu bağlamda sosyal medya olguları ve gerçekleri, “ortaya çıkaran sebep” olmaktan ziyade “kolaylaştırıcı/şekillendirici” rolüyle karşımıza çıkmaktadır. Öncelikle, kendi menfaatleri doğrultusunda algı oluşturmak isteyenler tarafından kurgulanan bilgilerin medyada sürekli tekrarlanması ile hedef kitlelerin hem algıları yönlendirilmekte hem de zihinleri, düşünceleri şekillendirilmektedir.

Enformasyon ve teknoloji yüzyılında artık savaşların uygulama yöntemi de değişikliğe uğramıştır. 19.yy sonlarına kadar silahlı olarak uygulanan savaş yöntemleri 1. Dünya Savaşı'ndan itibaren silahlı savaşın yanı sıra silahsız bir yöntem olan psikolojik operasyon/psikolojik savaş da düşman veya dost ülkelerin tutum ve davranışlarını değiştirmek için kullanılmaktadır.

Psikolojik operasyonlar yazılı, sözlü, görsel medya kadar, sanat dalları (müzik, sinema, tiyatro, resim, heykel gibi), akademi, spor, teknoloji, edebiyat gibi birçok alanda uygulanmaktadır. Küresel şirketler, iletişim çalışmalarında “küresel düşün, yerel hareket et” ilkesini benimsemişlerdir. Bu ilkedен hareketle bulunduğu ülkenin çeşitli yörelerinin dahi değer sistemlerine ve kültürel farklılıklarına saygı göstermeye büyük önem vermektedirler. Buna en güzel örnek Coca-Cola'nın iletişim çalışması olabilir. İnsanların algılarını yönetmek tarih boyunca yönetici elitlerin, din adamlarının, komutanların genel amacı olmuştur.

Çünkü algıları yönetenler insanları istedikleri gibi daha kolay ve zahmetsiz yöneteceklerini bilirler. Algıları yönetenler “dostlarını” algılarını yöneterek daha kolay yöneteceklerini bildikleri gibi düşmanlarını da daha kolay yeneceklerini bilmişlerdir. Yani algı yönetimi dostları yönetmek düşmanı ise yenmek için gerekli, hatta vazgeçilmezdir. Algı yönetimini gerçekleştirebilmek için ise geliştirilen teknikler, anlayışlar, yöntemler tarih içinde gittikçe gelişmiştir. Yöneticiler algı yönetimi tekniklerini mükemmelleştirmek için çalışmış ve çalışmaktadırlar. Propaganda, reklam, psikolojik savaş, örtülü operasyon ve nihayet en gelişmiş şekli ile enformasyon savaşı algı yönetiminde katledilen mesafeyi göstermektedir. Ancak algı yönetimi hiçbir zaman mükemmel olmayacaktır, çünkü rakibi insan beynidir. İnsan beyni vücudun en sert ve en güçlü organıdır, sürekli gelişmektedir (Dijk, 2016:328).

2.6. İnterneti Kim Yönetiyor?

Dijk, hem ulusal hem de uluslararası açıdan devletlerin yirminci yüzyılın sonunda meydana gelen üç önemli eğilim nedeni ile enformasyon politikaları üzerindeki kontrollerini yitirmeye başladığını ifade etmiştir. Ona göre, bu üç önemli eğilim,

- ❖ Medya ağlarının giderek sınırları aşması
- ❖ Kendi ağları aracılığı ile serbestçe hareket eden ve iletişimi kuran ulusların şirketlerden oluşan ve büyüyen dünya pazarı ve 2008 yılındaki meydana gelen dünya finansal krizinde görüldüğü gibi küresel ve ulusal tüzüğün kontrolünde olmayan küresel finans piyasalarının yükselişi,
- ❖ Son otuz ve kırk senede hüküm süren, kamu mal ve hizmetlerinin özelleştirilmesi ve devletin minimalime edilmesi

Bu üç maddede özetlenebilir (Dijk, 2016:199).

Bu durum artık geleneksel siyasi hükümetlerin tek başlarına siyasal alan ve ekonomik alan üzerinde kontrol gücüne sahip olmadığını göstermektedir. Yine de bu durum Dünya’da oluşan ağ toplumu ağlarının bazı aktörler veya ağ araçlarının sahibi tarafından yönetilmediği anlamına gelmemektedir. Hemen burada şu soru akla gelmektedir. Peki, interneti ve onun türevi olan araçlar ile yazılım uygulamalarını kim yönetiyor?

İnternet kullanımı yaygınlaştıkça devletlerin internete yaptığı müdahaleler de artıyor. İnternet hem kullanıcıları özgürleştiriyor hem de veri takibi yoluyla onları devletlerin daha sıkı gözetimi altına alabiliyor. Kullanıcılar internetin getirdiği iletişim kolaylığı sayesinde geleneksel medyaya bağlı olmaktan kurtulabiliyor, isteyen herkes kendi içeriğini üretebiliyor. Sivil top-

lum için bilgi yaymak, mobilize olmak eskiye oranla daha kolay hale geliyor. Haliyle bu da siyasi aktörler için yeni tehditler doğuruyor.

İnternette sansürün farklı çeşitleri var. Teknik blok koyma, arama motoru sonuçlarını sansürleme, web sitelerinde içerik kısıtlamaları bunlardan sadece birkaçıdır. İnternette sansürün dolaylı bir yolu ise internetin istem dışı da olsa hükümetlere sağladığı gözetim kolaylığı olmasıdır. Kullanıcıların internette yaptığı her şey geride bir iz bırakmaktadır. Özellikle sosyal medya bu doğrultuda hükümetler için zengin bir veri bankası olurken, siyasi aktörler, sosyal medyada yazılan yorum ve bilgileri temel alarak yönelttikleri suçlamalarla muhalefet eden internet kullanıcılarını susturma girişimlerinde bulunabilmektedir. Sansürün bir başka biçimi ise internet kullanıcılarının kendi kendilerine uyguladığı sansür olmaktadır. Bu da otoriter rejimlerin baskısı altında olduğunu bilen internet kullanıcılarının muhalif olabilecek içerikleri veya düşüncelerini paylaşmaktan kaçınmaları şeklinde olmaktadır (Dijk, 2016:202).

Ancak teknolojinin tarafsız olmadığı bu gün herkesin bildiği bir gerçek olarak bilinmektedir. Çünkü teknoloji, onu tasarlayanların ve tasarımına etkide bulunanların niyetlerini ve değerlerini içermektedir. İnternet gibi henüz sınırları tam olarak kalın çizgilerle çizilmemiş teknolojiler gelişime ve müdahaleye daha açıktır. Bu nedenle, internetin yapısı hakkında bir değerlendirme yaparken onun sürekli değiştiğini dikkate almak gerekir. Kritik noktalarda atılacak adımlar veya tasarımda öne çıkan tercihler interneti şimdikinden çok farklı bir yere sürükleyebilir. İnternetin mimarisindeki bir değişim internetteki güç dengelerini de altüst edebilir.

İnternetin mimarisi üzerindeki mücadele başlıca üç alanda gerçekleşmektedir. Birinci alan, internetteki teknik standartların oluşturulmasıdır. Bilgisayarlar arasında bilgi belirli standartlara göre akar ya da sınırlanır. “Enformasyon, özgür olmak ister” diye söylene de enformasyon standartların izin verdiği ölçüde özgür olabilir. Mahremiyet, fikri mülkiyet ve ifade özgürlüğü kabul edilen standartlar çerçevesinde farklılaşabilir. İkinci alan ise kaynakların nasıl paylaştırılıp yönetileceğidir. Yeni teknolojiler, geliştirilen teknolojiden türeyen kaynaklar yaratırlar.

Sonuç itibarı ile İnternetin kimi yönettiği sorusuna interneti şirketlerin ve finansal sektörün başta olmak üzere, kendi ekonomik çıkarlarını korumak ve geliştirmek için kontrol ettikleri görülmektedir. Bununla birlikte hükümetler, internet kullanımı konusunda teknoloji şirketleri ve yazılım şirketleri ile koordineleri çalışmalar yürüttüğü görülmektedir. Toplumsal olaylar, sosyal grupların örgütlülüğü, siyasal katılım, siyasal reklamcılık, finans ve ekonomik sistemde hayatımızın ve sistemin vazgeçilmezi olan internetin kim tarafından yönetildiği sorusu

biraz da sınıfsal bir soru olarak karşımızda durmaktadır. Liberal ekonomik sistemdeki piyasaları düzenleyen gizli elin aynı şekilde, internet kullanımının yönetimi konusunda da devreye girdiğini söylemek gerekir.

2.7. E Katılım

Katılım kavramına, yönetsel açıdan bakıldığında, siyasal ve ekonomik olarak karar alma ve alınacak kararın uygulanması sürecine bireyin dâhil edilmesi olarak yorumlamak mümkündür. Katılım, siyasal yönetim sistemleri açısından son derece önemlidir. Karar alma ve uygulama süreçlerinin meşruluğunu, demokrasinin varlığını, gelişimini ve yaygınlaştırılmasını sağlamak ve vatandaşlık kavramının psikolojik ve sosyolojik olarak gelişimine katkı yapması bakımından karar mekanizmalarına katılım bu süreç açısından son derece önemlidir (Dursun, 2006:229).

Katılım kavramının taşıdığı anlam tarihsel olarak incelendiğinde, siyasal yönetim süreçlerine katılma isteği ve bu isteğin egemen sınıf olan burjuvazi tarafından kabul edilmesi Endüstri Devrimi dinamikleri içerisinde ortaya çıkmış bir siyasal ve iktisadi aklın ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. 19. yüzyıl Dünya’da sanayileşmenin başladığı ve sanayileşmeye bağlı olarak kentleşme olgusunun ortaya çıktığı bir yüzyıl oldu. Endüstrileşme ve kentleşme olgusunun ortaya çıkardığı tarihsel ve siyasal model, kamusal alan içerisinde yaşam alanlarının tümü üzerinde kontrolü elinde bulunduran burjuva sınıfının, kendi sınıfının varlığını sürdürmek, çıkar ve menfaatlerini korumak adına yeni bir siyasal model mühendisliğine soyunmuştur. Bu model insanlık tarihinde Antik Yunan döneminde denenmiş ve bir kent yönetim biçimi olan demokrasi yönetim biçimi olmuştur. Ancak bu defa uygulanan demokratik yönetim biçiminin Antik Yunan şehir devletlerinde uygulanan demokrasi yönetim biçiminden farklı kılan şeyin, siyasal ve ekonomik alana ilişkin karar alma süreçlerinde doğrudan demokrasi yerine temsili demokrasi ve katılımın seçkin bir sınıf elinden halka ve tabana doğru yayılması özelliği taşıyor olmasıdır (Dursun, 2006:229).

Antik Yunan döneminde, emeği ile toplumsal yaşamda var olan çalışanlar ve köleler yönetme işine katılım gösteremiyorlardı. Yönetmek seçkin ve zengin belli bir zümrenin elinde toplanmıştı. Antik Yunan şehir devletlerinde, yönetme işi belli seçkin yurttaşların elinde toplandığından karar alma süreçlerinde doğrudan demokrasi modeli ile sadece bu sınıfa dâhil kimseler katılabiliyordu. Bir kent yönetim biçimi olarak demokrasinin, yeniden Endüstri devrimi ile birlikte ortaya çıkan kentleşmenin bir gereği olarak insanlık tarihindeki yerini aldığı görülür. Endüstri devrimi ile birlikte, kentler yoğun göçlerin başlaması sonucu nüfusun yoğunlaştığı

yaşam alanlarına dönüştü. Emeği ile yaşamak için var olan insanlar kentlerde, sosyo ekonomik sorunlar, işsizlik, düşük ücretler, yoksulluk ve açlık gibi sorunlarla karşılaşınca egemen sınıf olan burjuva sınıfının ekonomik ve siyasi kararlarına yönelik örgütlenmeye ve mücadele araçları geliştirmeye başladı. Zamanla ekonomik yapıda sendikal örgütlülük ve mücadele hakkı kazanan işçiler, siyasal katılım alanında da gösteriler düzenleyerek örgütlü mücadeleye yönelince, burjuva sınıfı kendilerine karşı olan bu eylemlere karşı önlem amacı ile siyasal katılım olgusunu toplumsal tabana doğru yaymıştır. Siyasal katılım tarihine bakıldığında, vatandaşlık bilincinin ve demokrasinin gelişmesi ile doğru orantılı olarak gelişmiş, önce erkeklerin ve daha sonra da kadınların karar alma ve alınan kararların uygulanma süreçlerine katıldığı gözlemlenmiştir. Ancak kentlerde, hem bilinçli olarak hem de nüfusun fazla olması nedeni ile uygulanan demokrasi modeli, temsili demokrasi model olmuştur. Temsili demokrasinin uygulanmaya başlaması, siyasal karar alma süreçlerinde oy kullanımı ile birlikte karar alma aşamasında halkında katılması, katılım olgusunu ortaya çıkarmıştır (Dursun, 2006:187).

Küreselleşmenin yaşam alanlarımız üzerindeki etkisi bağlamında dönüşüme uğrattığı alanlardan biri de kuşkusuz siyasal katılım modelidir. Bu gün uygulamada demokrasi tarihine baktığımızda, demokratik yönetim biçimlerinde siyasal katılmanın doğrudan demokrasi modeli ile ya da temsili demokrasi modeli ile gerçekleştiği görülmektedir. Teknolojinin gelişmesi, teknolojik gelişmelere bağlı olarak kitle iletişim araçlarında ve yazılım uygulamalarındaki devasa ilerleme bu gün nüfus sayısının milyonları bulduğu kentlerde dahi, karar alma modeli ve mekanizmalarında doğrudan katılımı mümkün kıldığı görülmektedir. Küreselleşmenin dünyayı bir köy haline dönüştürdüğü sloganı bağlamında bu gün teknolojinin insanlığa sunduğu olanaklar dâhilinde eğer dünyanın tek bir devlet olarak yönetildiği varsayılırsa, bu devletin karar alma süreci ile alınan kararın uygulanmasında dünya nüfusunun doğrudan sürece katılımının mümkün hale geldiği söylenebilir (Giddens, 2008:906).

Siyasal iletişimin, yeni medya araçlarının olanakları dâhilinde gerçekleştiği günümüz dijital kamusal alanında çok yakın geçmişte 2008 yılındaki ABD başkanlık seçimlerinde Barack Obama'nın sosyal medya aracılığı ile yürüttüğü seçim kampanyası tarihe geçti. İtalya'da Mart 2013 seçimlerinde Beppe Grillo'nun Beş Yıldız Hareketi, Wall Street eylemleri, Arap Baharı eylemleri ve İstanbul Gezi Parkı eylemleri gibi örnekler bize, yeni medya araçlarının gündemi belirleme, yeni örgütlenme modelleri, egemen sınıfların kontrolü altında bulunan ana akım geleneksel medyaya karşı alternatif ve etkili olacağını şimdiden göstermiştir. Siyasal iletişim ve siyasal reklamcılığın değişen yapısı yeni siyasal katılım anlayışı ve araçları doğurmaktadır. İnsanlar, hükümetlerin veya üyesi oldukları siyasal partilerde veya STK'larda karar alma ve

uygulanma sürecine iletişim teknolojisinin olanakları ile katılabilmektedir. Yeni nesil medya araçları ile dijital kamusal alanın bir parçası haline gelmişlerdir. Yakın gelecekte, yeryüzündeki toplumlarda, siyasal katılım olgusu doğrudan geliştirilen E oylama olanakları daha da bir sistematik hale geleceği tartışma götürmez bir gerçek olarak karşımızda durmaktadır (Karaçor, 2009:123).

Sonuç olarak, hükümetler, siyasi partiler kendi siyasi ve ekonomik programlarını artık halka geleneksel siyasi anlayışla bilgi vermek yerine, kendi siyasi ve ekonomik programlarını belirlerken belirleme aşamasında halka ve kendi üyelerine e katılım aracılığı ile sormaktadırlar. Günümüz siyasi anlayışı yapısında geleneksel siyasi araçlar ve siyasal katılım yöntemlerinin yerini dijital kamusal alan içerisinde gelişen e katılım anlayışına bırakmaktadır. E katılımında dikkat çeken en temel özellik, “e oylama” olayı ile katılımın gerçekleşmesinin yanı sıra seçmenler, kendi duygu ve düşüncelerini olumlu veya olumsuz olarak yazılı bir şekilde elektronik ortamda yöneticilere iletebilmektedir. Bilgisayar ağları, günümüzde, başta seçimler olmak üzere; siyasi partilerde, sivil toplum kuruluşlarında, derneklerde kendi üyelerine e oylama için yeni yazılım uygulamaları ile olanaklar sunmaktadır. E katılım süreci genellikle politik sürecin ilk aşamalarında karar alma aşamasında kullanılır. Bu süreç gündem belirlemek, politik ve ekonomik programları hazırlamak için izlenir. Daha sonrasında halkın veya siyasi parti üyelerinin belirlenen programları değerlendirme aşaması gelmektedir. Bu aşama e katılımında ikinci aşama olarak ifade edilebilir. Bu iki aşama beraberinde “e oylama”, “e seçmen” ve “e demokrasi” gibi yeni türevler çıkarmıştır.

2.8. E Demokrasi

Günümüz bilgi toplumunda, birey ya da bireyin içerisinde bulunduğu sosyal gruplar ile toplumsal yaşamda e demokrasi olgusu toplum ve toplumun kurumları tarafından kabul görmüş ve artık meşruluğunun tartışma götürmeyen bir gerçek dâhilinde herkesçe kabul edildiği bir süreci yaşamaktadır. E demokrasi kavramı, demokrasinin tarihsel ilerleyişi ve gelişiminin günümüzdeki karşılığıdır. Geline nokta, demokrasinin bütün görünüşleri, tüm demokratik kurum ve devlet kurumlarını ilgilendirmektedir. E-demokrasi klasik demokratik süreçlerin dışında değerlendirilemez. Politik süreçlere katılımın sağlanması için, topluma sunulan seçeneklerin genişletilmesi maksadıyla tamamlayıcı işlevi bulunan klasik demokratik süreçlerle ilişkilidir. E-katılım da, bu yeni demokratik sistemin zorunlu olarak altyapısını ve ön koşulunu meydana getirmektedir. Bu yönetim, siyaset belirleme, karar alma, hizmet sunma, bilgi

temini, danışmanlık ile alakalı süreçler içerisinde bilgi iletişim teknolojilerince desteklenmiş araçları ifade eder (Sarıbay A. , 2000:86).

Katılım, vatandaşların karar alma ve sistemin denetlenmesi süreçlerinde daha etkin olmasını sağlamaktadır. Böylelikle siyasal süreç ile kamu hizmetleri hakkındaki bilgilere vatandaşın erişiminin sağlanması ve bilgiye pasif erişimden, aktif vatandaş katılımına geçilmesi bir beklenti haline gelmektedir. Kamusal karar süreçlerine vatandaş katılımını artırması nedeniyle yeni iletişim teknolojilerinin demokrasiyi e-demokrasiye dönüştürerek doğrudan niteliğinin yükselmesi ve temsili demokrasinin sorunlarını azaltması beklentileri ortaya koymaktadır. Ancak e-demokrasi, temsili demokrasinin aşılması gerektiği kanaatini yaygınlaştırarak demokrasinin meşruiyetini tartışmalı hale getirmektedir. Demokratik siyasal sürecin bilgi iletişim teknolojisinin etkisiyle dönüşmesinde, katılım ve seçim uygulamalarının yeni teknolojiler üzerinden gerçekleşmesinin payı bulunmaktadır. Bu uygulamaların kolay ve ucuz bir şekil alması ile demokrasinin doğrudan demokrasi biçimine evrilmesini, e-demokrasinin katkısı olarak sayanlar bulunmaktadır (Güngör, 2014:73-75).

Bilgi toplumu, bilgiye kolayca ulaşılabilirdiği, düşüncelerin ifade edildiği araçların çeşitlendiği, haberleşme özgürlüğünün genişlediği ve ucuzladığı ideal tanımlama çerçevesinde; demokrasi ve siyasal kültüre katkılar sağlayacak bir kavramdır. Çünkü demokrasi, Atina uygulamasından beri “yurttaşın bilinçli bir tercih geliştirmesine dayanmaktadır. Bilgi kanalları çeşitlenen ve genişleyen bireyin toplumsal ve siyasal sorunlar hakkında, bilgiye dayalı tercihler geliştirerek hareket etmesine katkı yapmaktadır. Ancak bilgi iletişim teknolojisi, sağladığı imkânlarla, iktidar odakları ile bilginin üreticisini ve bu bağlamda bilgi iletişim teknolojisi üreticisini ulaşılabilir bilgileri manipüle etme veya belirleme konusunda ellerine koz vermektedir. (Güngör, 2014:78).

21. yüzyılda bilgi toplumunun yönetilmesini sağlayacak devlet yapısı, e-devlet uygulamalarıyla somutlaşmaktadır. Bu süreçte tüm dünyada olduğu gibi, Türkiye’de de e-devlet uygulamalarının yaygınlaştığı görülmektedir. Bilgi toplumu, kendinden önceki toplumsal anlayışlardan birçok yönden farklılık sergilerken, siyasal anlayış bakımından da temsili demokrasiyi aşp katılımcı demokrasiyi ön plana çıkarmıştır. Bu dönemde katılımcılık, bilgi ve iletişim teknolojileri ile desteklenmiştir. Teknolojinin desteğiyle artan katılım, idarede yönetim, siyasette e-demokrasi olarak isimlendirilmektedir. E-dönüşümün devlet, işletmeler ve diğer örgütler üzerinde olduğu gibi, eş zamanlı olarak bireylerde de bir anlayış değişikliğine yol açacağı beklenmektedir. Bu değişimin önemi, sunulan e-hizmetlerin sayısı ve niteliği kadar

vatandaşların bu hizmetlerden yararlanmasını sağlamaktadır. Bu ilişki kendi kendisini besleyen bir döngü olarak yaşanmaktadır. E-dönüşüm çemberi, dönüşü ile kendisine ivme kazandıramazsa yavaşlatacaktır. Kamu tarafından yürütülen projelerde bu risk gözetilmelidir. Ayrıca e-demokrasi sayısal uçurumdan bağımsız olarak değerlendirilmemelidir. Bireylerde, kendi katılımının siyasal karar alma sürecinde anlamlı olduğu, bilgi iletişim teknolojisinin bu amaca nasıl hizmet edebileceği ve kamusal karar ve yönetim sürecinde kendisini bu yolla da ifade edebildiği kanaati yerleştirilmelidir. Aksi halde, tercihlerini bile kendisi geliştirmeyen seçmenlerin oylarını zarf içinde değil de bilgisayar düğmesine basarak kullanmasından öteye geçilemeyeceği bir gerçektir. Demokrasinin güçlenmesi açısından bilgi iletişim teknolojisi desteği, teknolojinin gelişimini ele alan literatürde önemsenen bir katkı unsuru olarak sunulmaktadır (Güngör, 2014:77).

2.9. Bir Siyasi Parti Tipolojisi Olarak E-Parti Tipolojisi

Siyasal partiler, sivil toplum kuruluşları, düşünce kulüpleri, fikir toplulukları gibi kuruluşlar toplumsal yaşam içerisinde bir fikir etrafında insanların bir araya geldiği ve ortak düşünce etrafında ortak payda da bulunduğu kuruluşlardır. Bu kuruluşlar vasıtası ile de sahip oldukları düşüncelerini toplumun diğer kesimlerine yaymak amacı ile onlarla siyasal iletişim halinde olarak siyasi propagandalarını yapmaktadırlar. Bu anlamda politik iktidarı elde etme arzusu bulunanlar, bu konumu elde edebilmek için, muhatap oldukları toplulukları etkilemeleri, kendilerini destekleyici duruma dönüştürmeleri ve arzularına paralel olarak yönlendirmeleri maksadı taşımaktadırlar. Siyasal propaganda olgusunun önem kazanması burada meydana gelmektedir. Politik iletişimin tarihi incelendiğinde politik propagandanın aygıtı şeklinde kullanılmış olan mekanizmaların direkt olarak etki ettiği propaganda biçimleri, klasik dönemden ziyade reel yaşamda meydana gelirken, teknolojik gelişmeler sonucunda daha karmaşık bir biçim kazanmıştır. Bilhassa teknolojik gelişimin inanılmaz bir hızda seyrettiği günümüzün dünyasında, sürekli olarak propagandanın yeni biçimleri ortaya çıkmaktadır. Propaganda; politik sistemi arzulayanların seçmenlerin desteğini alma maksadıyla sergiledikleri, genelde seçmenlerin beklentileri dikkate alınarak oluşturulan programları ifade eder (Acar & Sözen, 2012, s.261).

Propaganda modern demokratik sistemlerde iktidara ele geçirmenin en önemli aygıtlarından biri olarak görülmektedir. Kökeni Latince olan sözcük *propagare* sözcüğünden türemiştir. Propaganda sözcüğü Oxford sözlüğünde “bir doktrin ya da uygulamayı yaymak için desteklemek ya da tasavvurda bulunmak” biçiminde tanımlanır (Brown, 1992:11).

Siyasal propaganda yapmada literatürde genel geçer kabul gören üç farklı propaganda amacı ortaya konulmuştur. Bunlardan ilki siyasal propagandaların hedef kitle üzerinde de yeni bir düşünce ve eylem geliştirmektir. İkinci amaç ise hedef kitle de var olan düşünce ve eylemin şiddetini artırma amacı iken son olarak hedef kitlenin düşünce ve eylem teorisi ile pratiğini değiştirme amacı olarak kabul edilen propaganda amaçları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte siyasi alana etkisi ve önemi ile birlikte, siyasi propagandayı sadece siyasal iktidara ulaşmak adına kullanılmakta olan bir aygıt olmaktan ziyade, baskı gruplarını ve iktidar harici yapıların politik yetkeleri, hatta muhalefetleri hedefleri yönünde hareket ettirmek için kullanılan fonksiyonel bir mekanizma biçiminde de yorumlanabilir. İktidar harici oluşumlar bazen propaganda aygıtlarını kullanıp sürükledikleri kitleler ile politik iktidarı arzu ettikleri yöne doğru sevk etmekte ve çıkarlarıyla uyumlu kararlar almaya zorlamaktadırlar (Özkan, 2002:19).

Klasik dönem propaganda araçlarına bakıldığında hemen hemen bu dönemde siyasal propagandalar yoğunluklu olarak yüz yüze ve karşılıklı temaslar ve birincil ilişkiler kapsamında yapıldığı görülür. Özellikle diyalog mekanizması, matbaanın gelişimi ile bildiri dağıtımı ve Habermars'ın dediği gibi gazetelerde çıksan siyasi ve iktisadi haberleri tartışmak için mekânsal boyutu ile evlerde, kahvehanelerde ilk toplanmalar ve belli düşünceler dâhilinde ilk örgütlenmeler klasik dönemde siyasi propaganda araçlarına örnek olarak gösterilebilir. Klasik siyasi propaganda tarihi yaklaşık olarak yüz elli yıllık bir tarihi olan siyasi partiler tarihine paralel olarak siyasi partilerin tarih sahnesine çıkışı ile birlikte ortaya çıkmış bir tarih olarak karşımıza çıkar (Habermars, Kamusalığın Yapısal Dönüşümü, 2007:64). Siyasi partiler tarihine bakıldığında ilk ortaya çıktıklarından beri çeşitli siyasi propaganda araçları ve yöntemleri ile siyasal iktidara ulaşma istekleri teknolojik ve iletişim ağının gelişimi ile birlikte zamanla gelişim göstermiştir. Özellikle gazetelerin ortaya çıktığı ve zamanla radyo ve televizyonun toplumsal yaşam ile bütünleşmesi sonucu siyasal propaganda araçlarının geleneksellikten teknoloji aracılığı ile daha geniş yelpazede daha çok halk kitlelerine ulaşma şansı bulmuştur. Seçim otobüsleri ile toplumu gezip siyasi ve iktisadi propagandaları doğrultusunda hazırlamış oldukları siyasi propagandalarını halka anlatan siyasi partilerin, daha çok halk kitlesine ulaşmak amacı ile medyayı da kullanmaya başlaması siyaset, propaganda ve medya ilişkisinin ne denli birbirine sıkı sıkıya bağlı olduğunu da gözler önüne sermektedir. Gazeteler, radyo ve televizyonun etkili birer iletişim aracı olarak siyasi propaganda aracına dönüşmesi sonucu siyasi parti liderlerinin daha geniş halk kitlelerine ulaşabilme olanağı ortaya çıkmıştır. Siyasi partiler yazı, işitsel ve görsel olarak insanların evlerine konuk olmuş ve kendi düşünceleri ile

eylemlerini onlara kitlesel iletişim araçları sayesinde anlatma şansına sahip olmuşlardır. Küreselleşme ile birlikte iletişim ve ulaşım ağındaki hızlı ve yeni teknolojik gelişmelerin ortaya çıkardığı internet teknolojisi ve onun birer türevi olan yazılım uygulamaları ve bu uygulamalara bağlı olarak yeni dijital teknolojiler, özellikle geleneksel medya olarak bilinen gazete, radyo ve televizyonun dijitalleşerek bilgisayar teknolojisinde, mobil teknolojisinde kullanılmasına yol açmıştır. Bunun sonucunda geleneksel medyanın iletişim araçları olan gazetelere, radyolar ve televizyonlar artık günlük yaşamımızın ve bedensel varlığımızın birer parçasına dönüşmüş mobil uygulamalarında kullanılmaya başlanmıştır. Video uygulamaları, sosyal medya gibi yazılım uygulamaları geleneksel medyanın ve geleneksel birçok şeyin yapısını değiştirmiştir. Birçok kutsal tarihte bir kez daha sorgulanmaya ve ortaya çıkan yeni gelişimler karşısında etkisini yitirmiştir. Artık gazeteler, radyo kanalları ve televizyon kanalları bedensel varlığımızda ve günlük yaşamımızda her anımızın birer parçası haline dönüşmüştür. Medya üzerinde otoritenin kontrol mekanizmaları giderek etkisini yitirmiş, siyasal iktidarlar için de medyanın kitleler üzerindeki yönlendirme ve kontrol etme etkilerini gücünü yitirmeye başlamıştır. Yeni nesil medya anlayışının ortaya çıkması sonucu, günümüzde özellikle son on beş yılda dünya da siyasal alanda ortaya çıkan köklü değişimlere bağlı olarak başta siyasal partiler olmak üzere hedef kitleler üzerinde de siyasal propaganda açısından köklü değişimler yaratmıştır. Seçim otobüsleri yerlerini dijital videolara ve mobil uygulamalar bırakırken, mitingler ve hedef kitleler bireyselliğe, gazete, radyo ve televizyon gibi geleneksel medya araçlarında yerini her bireyin karşılıklı etkileşim halinde olduğu sosyal medyaya bıraktığı görülür. Bu bağlamda artık eski propaganda araçlarının yerini dijitalleşen ve kitle iletişim araçlarının hızlı teknolojik gelişimine bıraktığı görülmektedir (Giddens, 2008:638).

Kamusal alanın dijitalleşmesi, siyasal iletişimin giderek değişen yapısı ve teknolojik gelişimin ortaya çıkardığı yeni iletişim teknolojisine bağlı olarak siyasal propaganda araçlarının değişmesi siyasal partilerin kendilerini bu değişim ve dönüşüme uyarlanmasını zorunlu kılmıştır. Bu doğrultuda son on beş yıl dünya siyasi tarihine bakıldığında siyasal propaganda tarihinde siyasi partilerin yeni nesil medyanın imkânlarını kullanarak seçim propagandaları yürüttüğü ve teknolojik olanakların ortaya koyduğu, tüm imkânları kullanarak eski siyasi propaganda araçlarını terk ettiği görülmektedir. Özellikle 4 Kasım 2008 Amerika'daki başkanlık seçimlerinde görüldüğü gibi, Barack Obama ile birlikte daha etkin olarak kullanılmaya başlanan ve zamanla diğer başkan adaylarının da dijital çağ olarak nitelendirilen yeni nesil medyaya araçlarından olan sosyal medyayı, video uygulamaları etkin kullandığı ve televizyon programlarında seçim propagandalarını yürüttüğü görülmektedir. Türkiye'deki siyasi partilerin de ken-

disini bu doğrultuda dönüştürerek yenisünya siyasi düzenine uyarlamaktadır. 7 Haziran 2015 seçimlerinde özellikle TV reklamlarında, gazetelerde seçim programlarına yönelik reklamlara daha çok bütçe ayıran siyasi partilerimizin sosyal medyayı, mobil uygulamaları ve internette video kullanımını daha çok uyguladıkları görölmektedir. Seçim süreçlerinde birçok siyasi partinin profesyonel olarak siyasi ve seçim danışmalığı için ticari ve profesyonel firmadan danışmalık hizmeti aldıkları da görölmektedir.

Türkiye’deki ilk örneğine bakıldığında CHP’den istifa eden Emrehan Halıcı, Elektronik Demokrasi Partisi’ni kurması ile ilk örneğine rastlarız. Halıcı, partinin ilk kuruluş aşması olan “www.eparti.org” internet sitesini hizmete açarak, partinin kuruluş çalışmalarını, programını ve çalışmalarını deklare etmiştir. Emrehan parti içerisinde kurulacak kurulların zaman zaman fiziki olarak bir araya geleceklerini, ama süreçlerin tamamına yakınının elektronik ortamda ve herkes tarafından görülebilir şekilde olacağını kaydederek, elektronik olarak yapılacak oylamalarda kimin kime oy verdiğinin gözükeceğini söyledi.

Bu durumun ilk bakışta partiye katılım sağlayanlar açısından düşündürücü ve olumsuz algı oluşmasına neden olabileceğini, değişen dünya koşullarında insanların siyasal katılım noktasında tercihlerinin bilinmesinin onlar için sorun olup olmayacağı tartışmasını uzun süre gündemde tutacağı görölmektedir.

İnsanlar e partiler sayesinde üyesi oldukları siyasi parti ve partinin ülke siyasetindeki aktif faaliyetlerine evinde, çalışma ofisinde, sokakta, alışverişte kısacası her yerde katılım gösterme imkânına kavuşmuşlardır. Elektronik partiler, bir önceki yüzyılın başlarında ortaya çıkan geleneksel siyasal parti siyasal propaganda ve reklamcılığın aksine beraberinde broşürlerin olmadığı, siyasal parti bayraklarının ve afişlerinin ortadan kalktığı, seçim otobüslerine veda edilen bir siyasal propaganda ve reklamcılık anlayışı getirmektedirler. Kuşkusuz bu yüzyıl içerisinde zamanla siyasal partilerin ve parti üyelerinin artık bir genel merkeze ihtiyaç duymadıkları, tam tersine siyasal partilerin artık insanların günlük yaşamında kullandığı dijital teknoloji ve internet sayesinde onların yanında olacağı gerçeği ortaya çıkmaktadır.

Dijital kamusal alanın kurucu aktörlerinin başında gelen elektronik siyasal partilerin ortaya çıkması ile ülke genelinde toplumsal sorunlara ilişkin her bir bireyin siyasal katılıma doğrudan katılma ve dijital platformlarda kamuoyu oluşturma olanağının yansısı, siyasal partilerde de parti içi mesele ve parti seçimlerde parti üyeleri için doğrudan katılım gösterme imkânları doğmuştur.

Bu da zamanla, parti içi gelişmiş demokrasi anlayışı ve sistemi topluma da gelişmiş bir demokrasinin oluşmasına büyük katkılar sağlayacağı anlamına gelmektedir.

Elektronik siyasi partilerin ortaya çıkması, küreselleşmenin çalışmayı dönüştürmesi ile endüstri ilişkilerde sendikaların son otuz yılda dünya da kaybetmiş olduğu güven ve ilgi, yakın gelecekte işçi sınıfının dijital kamusal alanda elektronik siyasal partilerde ekonomik ve sosyal hakları için bir araya geleceğini göstermektedir. İşçi sınıfı sendikalar aracılığı ile 1900'lü yıllarda üretim araçlarını ellerinde bulunduran sermaye sahiplerine karşı üretimden gelen gücünü kullanarak ekonomik ve sosyal ile toplumsal yaşamda da siyasal hak mücadelesini yürütmüşlerdir. Zaman içerisinde özellikle 1980'li yılların başında sendikaların gücünü ve güvenilirliğini çalışmanın dönüşümü ile kaybetmeye başlaması sonucu işçi sınıfı toplumsal yaşamda sermaye partileri içerisinde üretimden gelen gücü pasifize edilmiştir. Ancak bu gün geline nokta dijital kamusal alanın kurucu siyasi aktörü olan elektronik partiler, işçi sınıfının örgütlenmesi, çoğunluktan gelen gücünü kullanması için tarihi bir fırsat sunmaktadır.

Sonuç olarak, ticaret ve bankacılıkta başta olmak üzere sigortacılık, eğlence sektöründe, eğitimde kısacası her alanda teknolojik gelişmelerden olabildiğince yararlanılırken, siyaset kurumunun ve araçlarının da bu gelişmelerden yararlanacağı kaçınılmaz olarak karşımızda durmaktadır.

Günümüzde demokrasinin bu büyük gelişim ve dönüşüm evresinde elektronik partiler insanların hem ülke hem de parti yönetimin de siyasal katılım ve tercihte en üst düzeye çıkarmada, onları denetime ve yönetimde büyük olanaklar sağlamaktadır. Yakın gelecekte dünyadaki örnekleri giderek çoğalacak olan elektronik siyasal partiler, doğrudan demokrasinin ve denetimin birer önemli kurumu haline gelecektir. Bunun insan düşüncesinde demokrasinin insanlar ve toplumlar için ideal yönetim biçimi olma bakımından olumlu yönde tarihsel bir evrimleşme süreci ortaya çıkaracağını söylemek yanlış olmasa gerekir. Bu savımız F. Fukuyama'nın tarihi sonu tezini kısmen doğrulamış olsa da, onun düşüncelerinin tam anlamı ile haklı çıkması elektronik siyasal partilerin yaygınlaşması ve benimsenmesine bağlıdır. Bu da dijital kamusal alanın tam anlamı ile geleneksel kamusal alan anlayışından dijital kamusal alana geçiş sürecini tamamlaması ile kesinleşecektir.

BÖLÜM 3: 16 NİSAN 2017 CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİ HALK OYLAMASINDA EVET VE HAYIR BLOĞUNUN KAMPANYA SÜRESİNCE İLETİŞİM ARAÇLARINI ETKİN KULLANIMINA DAİR BİR İNCELEME

3.1. Araştırma

Bu çalışmanın amacı, sosyal medyanın siyasal iletişim aracı olarak siyasal kampanyalarda kullanımını Türkiye’de 16 Nisan 2017 tarihinde yapılan cumhurbaşkanlığı sistemi halk oylaması üzerinden incelemektir. Anayasa değişikliği referandumunda siyasal partiler ve siyasetçiler vatandaşların anayasal değişikliğine ilişkin “evet” veya “hayır” tercihlerine referansla siyasal kampanyalarını yürütmüşlerdir. Kampanya boyunca, geleneksel siyasal iletişim araçlarına mı yoksa yeni nesil dijital teknoloji ile ortaya çıkan yeni nesil iletişim araçlarına mı yoğunluk verdikleri analiz edilmektedir. Bu analiz kapsamında siyasal partilerin ve siyasal iletişimin kendisini ne denli çağımızın gerekliliklerine uyarladıkları ortaya konulacaktır. Bu bağlamda Ocak 2017 tarihinden Nisan 2017 tarihine kadar siyasal partilerin medya kullanımına, siyasi liderlerin sosyal medyadaki karakterleri analiz edilerek nicel ve nitel verilere ulaşılmaya çalışılmıştır.

3.2. Araştırmanın Amacı

Siyasal iletişim sürecinde kullanılan yol ve yöntemler küreselleşmenin etkisi ile birlikte büyük bir dönüşüm etkisindedir. Bu dönüşüm kamusal alanı gelişen iletişim teknolojisi ile dijital kamusal alana doğru evrimleştirmektedir. İletişim teknolojisinin bireyin günlük yaşamının bir parçası haline gelerek onunla bütünleşmesi sonucunda, siyasal reklam, siyasal katılım ve kamusal alana ait birçok kurum ve kuruluş gibi siyasi partilerin de yapısında dijitalleşme yönünde uyarlanmaların olduğu görülmektedir.

Bu çalışmanın amacı da medyanın toplumun referans çerçevesi olabilme açısından ağırlıklı bir etki ve öneme sahip olduğu kabulünden hareketle, sosyal medya da siyasal reklamların giderek geleneksel siyasal propaganda ve reklamcılığa göre çok daha önem kazandığı söylenebilir. Bu nedenle iletişim teknolojisindeki gelişmelere bağlı olarak her geçen gün önemi artan siyasal iletişimde dijitalleşme, beraberinde siyasal alana ait birçok kurumun da dijitalleşmesini sağlamıştır. Yine sosyal medyanın yaygınlaşması ile beraber, en çok merak uyandıran konulardan biri olan sosyal medya kullanımı ve politik katılım arasındaki ilişkiyi siyasal partilerin 16 Nisan 2017 cumhurbaşkanlığı sistemi halk oylamasında medya kullanımına ilişkin veriler ve bu verilere dayalı yorumlayıcı yaklaşım ortaya koyma amacıdadır.

Facebook, Twitter, Instagram gibi popüler sosyal medya platformlarının yanı sıra, web sayfaları, bloglar, fotoğraf ve video paylaşım siteleri gibi içeriği kullanıcılar tarafından geliştirilen yeni medya, günümüzün en önemli iletişim kanallarından biri haline gelmiştir. Yeni toplumsal hareketlerin çeşitli mikro kimliklere ve yaşam tarzlarına sahip aktörleri, yeni medyada kendilerini ifade etmekte ve öncelikledikleri öznel sembolik değerler (küresel barış ve adalet, kadın haklarına, azınlık haklarına ve hayvan haklarına duyarlılık, çevresel sorunlar ve yerel özerklik vb.) hakkında toplumsal farkındalık oluşturmaktadırlar.

Sanal iletişimin gerçekleştiği bir ortam olan sosyal medya, bugünlerde iletişimin gerçekleştiği bir ortamdan ziyade günlük hayatın bir parçasına dönüşmüş hâldedir. Pek çok kullanıcı için beslenme kadar zaruri bir ihtiyaç haline gelen sosyal medya kullanımı her çeşit toplum, kültür be aidiyeti ortak bir paydada buluşturabilmektedir. Globalleşmeye endeksli halde gelişim gösteren iletişim teknolojileri ve yenilikçi iletişim kanallarının ortaya çıkması, dünya genelinde iletişim teknolojileri için artan ilgi ve erişimin kolaylığı sınırların kalkması, sosyal medyanın sahip olduğu gücü arttırırken, bir yandan da sosyalleşme kavrayışının yeni anlamlar kazanmasını sağlamaktadır. Devamlı güncellenebilmesi, çoklu kullanımı, paylaşım imkân tanınması nedeniyle sosyal medya en fazla seçilen sosyalleşme alanlarından bir tanesi şeklinde değerlendirilmektedir. Kişiler sosyal medyanın aracılık etmesiyle his ve fikirlerini yazabilmekte, paylaşmakta ve tartışmasını yapabilmektedirler. Öte yandan kendilerine has olayları bu platformlarda meydana getirdikleri sahalarda istedikleri gibi ifade edebilmektedirler. Böylece yeni fikirler ortaya koymanın, yaymaya çalışmanın hatta güdümlenme ile önünün açılması söz konusu olmaktadır. Bir açıdan kişisel hakikatler toplumsallaşmaktadır. Bu durum da genellikle denetim mekanizmasının denetimi altında bulunmamaktadır. İletişimin seviyesinin nereye doğru hareket ettiği günden güne sorgulanmakta ve yeni iletişim biçiminin görünürde özgürce oluşu sebebiyle sivil toplumlar açısından kamusalılığı ve demokratikliği noktasında münakaşalar meydana gelmektedir. Bundan dolayı bu araştırmada kamusal alan ve demokrasi kavrayışları kapsamında sosyal kimliğin inşasının aygıtı işlevi gören sosyal medyanın oynadığı rol tartışılmıştır.

3.3. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma kapsamında 16 Nisan 2017 yapılan cumhurbaşkanlığı sistemi halk oylamasının kampanya sürecinde kampanyayı yürüten tarafların, siyasal iletişim araçlarını ve özellikle bu araçlardan yeni dijital teknoloji ile sosyal medya kullanımının görünüşünün çıkarılması bakımından veri toplama tekniği olarak içerik analizi yapılmıştır. İçerik analizi tekniği ile bir ince-

lemenin hem nicel hem de nitel bir yönteme başvurulmaktadır. Nicel boyutunda, sistematik bir biçimde incelenen metinlerin biçimsel özellikleri ile aktörler, istatistiksel veriler ve temaların kullanım biçimi ile sayısal değerlerin tasnif edilmesi tespit edilmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın nitel boyutu ile de, içerik analizi tekniğinin arka planında yorum ve çıkarım esasına dayanan birçok mesajda gözlemlenen ve betimlenmek istenen öğelerden hareket ile bir yorum getirilmeye çalışılmıştır. Böylelikle, içerik analizi mesajların içeriğinde bireyi görünmeden etkileyen öğelerin belirlenmesine yönelik olarak gerçekleştirilen ikinci bir okuma olarak kabul edilebilir. I erik analizi ile nicel ve nitel yaklaşımlar dâhilinde yapılan analizler birbiri ile ilişkili olup nitel yaklaşım ile mesajların yeniden okunmasına gidilirken nicel verilerden sıklıkla yararlanılmıştır.

Analizde kontrol değişkenleri, siyasal partiler, siyasal reklamın yayınlandığı medya kuruluşu ve tarih ile sosyal medyanın ne denli etkin kullanıldığdır. Yine siyasal reklamda, sosyal medya uygulamaları ile liderlerin sosyal medyayı etkin (görsel, işitsel ve yazı) kullanımı, kanıtlarının sunumu vb. biçimsel değişkenler olmaktadır. Siyasal reklamların, verilmek istenen mesajların içeriği, algı yönetiminde yeni nesil teknolojinin içerik sunumu bakımından doğru kullanılması ise içerik ile ilgili değişkenleri oluşurmaktadır.

3.4. Araştırmanın  rneklemi

Araştırmanın evrenini, Türkiye’de 16 Nisan 2017 cumhurbaşkanlığı halk oylamasında kamusal alanın dijital kamusal alana, siyasal partilerin ise kendilerini elektronik siyasal partilere ne denli uyarladıklarını ölçmek için siyasi partilerin kampanyalarını yürütürken, geleneksel medya araçlarını mı yoksa dijital sosyal medya araçlarını mı kullandıkları analiz edilmiştir. I sanın günlük yaşamı ile bütünleşmiş yeni nesil dijital medyayı mı daha etkin kullandığını analiz etmek için siyasal reklamlarında hangi iletişim teknolojisine yoğunluklu y neldi ine dair elde edilen verilerden oluşmaktadır. Bu veriler genel olarak siyasal kampanya sürecinde siyasal partilerin kendi reklamlarını yaparken en çok geleneksel kampanya süreçlerine mi yoksa daha çok yeni nesil teknoloji ve sosyal medya uygulamalarını mı kullandıklarını gösteren siyasal reklamlara ve harcamalarından oluşmaktadır.

Araştırmamızın zaman aralığı olarak ise Ocak 2017 dönemi ile Nisan 2017 dönemini kapsayan ve fiilen başlayan referandum kampanyası sürecidir. Bu süreçte siyasi partilerin geleneksel seçim kapmaya araçları ile yeni nesil teknolojiyi kampanya sürecinde nasıl ve hangi yoğunlukta kullandıkları değerlendirmeye alınmıştır.

3.5. Bulgular ve Değerlendirme

Her seçim veya referandum süreci, siyasi partilerin projeleri, vaatleri ile kitleleri etkilemek için kitle iletişim araçlarını kullanarak bulunulan dönemin siyasi ve ekonomik koşullarının hâkim atmosferine göre şekillenen siyasi söz dalaşı ve mesajlarına göre belirlenir. 16 Nisan 2017’de yapılan cumhurbaşkanlığı sistemi halk oylamasını analiz edeceğimiz bu bölümde siyasi partilerin, siyasi parti liderlerinin ve seçmenin siyasal iletişim ve siyasal katılım alanında yeni nesil iletişim teknolojisi ve onun türevi olan sosyal medya uygulamalarını ve video kanallarını ne denli etkili kullandıkları analiz edilecektir. Bu analizin amacı Türkiye’deki siyasal yapının günümüz bilgi ve teknoloji toplumuna kendisini ne denli uyarlayabildikleri ve gelecekleri açısından kurumsallıklarının devam etmesi bağlamında değişen dünya sistemine kendilerini ne ölçüde bütünleşmiş ettiklerini ortaya koymaktır. İktidar ve onun en büyük destekçisi MHP’nin evet kampanyası yürüttüğü referandum sürecinde hayır bloğunda CHP ve HDP’nin başını çektiği siyasi grup temsil etti. Referandum Türkiye toplumu açısından kritik bir dönüm noktasıydı. Evet, kampanyası sürecini yürüten iktidar partisi ve MHP’nin uzlaşması ile bir siyasal sistem değişikliği öngörülüyordu. Peki, tam olarak halk neyi oylayacaktı? Halk oylamasına sunulan 18 maddelik Anayasa değişikliği paketi tartışmalı önemli maddelerine bakıldığında getirilmek istenen cumhurbaşkanlığı sistemi, cumhurbaşkanına siyasal partiye üye olma hakkı getirirken, cumhurbaşkanına bakanları ve cumhurbaşkanı yardımcılarını atama ve görevden alma yetkisi veriyordu. Bunun yanında bakanlıkların kurulması ve kaldırılması görevleri ve yetkileri de yine cumhurbaşkanına devrediliyordu. Teşkilat yapısı ile merkez ve taşra teşkilatlarının kurulmasının cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile düzenlenme getirilirken, seçimlerin iptali ve yenilenmesinde TBMM, üye tam sayısının 5’te 3 çoğunluğunun yansıra cumhurbaşkanına da seçimlerin iptali ve yenilenmesi hakkı getirilmek isteniyordu. Referandumun ana gündem maddeleri ve en çok tartışılan konularını oluşturan bu ana gündem başlıkları etrafında hepimiz bir referandum sürecine ve kampanyasına tanıklık etti.

AKP iktidarı ve MHP’nin başını çektiği evet bloğu kampanya boyunca siyasal söylemleri; siyasal ve ekonomik istikrar için bu anayasa değişikliğinin zorunlu olarak yapılması gerektiğini savunurken, terör eylemlerinin biteceğini savundu. Hayır, cephesinde kampanya yürütenlerin başta PKK terör örgütü ve FETÖ terör örgütü ile siyasi ve ekonomik ilişkileri bulunan siyasi grup olduğu gibi bir algı ve bu yönde siyasal söylemlerde bulundu. Evet, kampanyasını yürütenler amaçlarının gelişmiş ve hızlı işleyen halkın sorunlarına çare olacak bir siyasal sistem ile gelişmiş bir demokrasi sisteminin kurulacağı iddiasında bulundular. Evet, kampanyasını yürüten siyasal partiler kampanya sürecinde geleneksel medya ile yeni nesil medya

(sosyal medya, internet, mobil uygulamaları vb.) kitle iletişim araçları ve seçim meydanlarında yaptıkları mitingler ile yoğun bir kampanya süreci yürüttüler.

Kampanya sürecinin muhalif kesimi, yani hayır bloğunun başını çeken CHP ve HDP ise kampanya boyunca, bu anayasa değişikliğinin cumhuriyetin temel değerlerini hedef alan, güçler ayrılığı ilkesini ortadan kaldıracak bir düzenleme olduğu iddiası ile meydanlara indi. Gücün ve yetkilerin tek kişi elinde toplanacağı, bir rejim değişikliği ve bir diktatörlük rejimi inşa edilmek istendiği yönünde bir kampanya yürüttüler. Kampanya boyunca hayır kampanyasını yürütenler, geleneksel medya araçları ile yeni nesil medya araçlarını (sosyal medya, video kanalları, internet, mobil uygulamaları vb.) etkin bir şekilde kullandığı görülmektedir.

Türkiye’de yapılan bir araştırmada internetten en fazla haber/ gazete okumak (yüzde 82), sosyal medyada vakit geçirmek (yüzde 76), banka işlemleri yapmak (yüzde 74), çevrimiçi alışveriş yapmak ve film/dizi izlemek için yararlanmaktadır.

Tablo 15: Türkiye’de İnternet Kullanımı

Haber/Gazete Okumak	Sosyal Medya Kullanımı	Banka İşlemleri	Online alışveriş Yapmak
82%	76%	74%	93%

Kaynak: TÜİK 2017 Hane halkı İnternet Kullanımı

Kadınlar interneti daha çok sosyal medyada vakit geçirmek için tercih ederken; erkekler banka işlemleri, fatura ödeme, kart yükleme gibi cep telefonu işlemleri ile emlak, otomobil, açık artırma sitelerindeki ilanları takip ya da ilan vermek için daha fazla kullanmaktadır.

Tablo 16: Türkiye’de Sosyal Medya Kullanımı

Facebook	Twitter	Youtube	İnstagram	Google+
90%	72%	51%	58%	59%

Kaynak: TÜİK 2017 Hane halkı İnternet Kullanımı

İnternet kullanıcılarının yüzde 90'ının Facebook, yüzde 72'sinin Twitter, yüzde 59'unun Google+, yüzde 58'inin Instagram ve yüzde 51'inin de YouTube hesabı bulunuyor. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) hane halkı bilişim teknolojileri kullanım araştırması sonuçlarını açıklamasında TÜİK'e göre, bilgisayar ve internet kullanımı 2017 yılında 16-74 yaş grubundaki bireylerde sırasıyla yüzde 56,6 ve yüzde 66,8 oldu. Bu oranlar 2016 yılında sırasıyla yüzde 54,9 ve yüzde 61,2 idi.

Hane halkı bilişim teknolojileri kullanım araştırması sonuçlarına göre 2017 yılı Nisan ayında hanelerin yüzde 80,7'si evden internete erişim imkânına sahip oldu. Bu oran 2016 yılının aynı ayında yüzde 76,3 idi. Bu da 10 evin 8'inde internet olduğu anlamına gelmektedir. Bu bağlamda siyasal iletişimin aktörlerinden seçmenlerin büyük çoğunluğunun internet ve sosyal medyayı etkin olarak kullandığı göz önünde tutulduğunda, Türkiye'deki genel ve yerel seçimler ile referandum ve parti içi siyasal katılım süreçlerinde yeni dijital iletişim ağı ile kampanya süreçlerine katıldığı görülmektedir. Bu süreç aktif olarak referandumda da ortaya çıkmıştır. 16 Nisan 2017 referandumunda siyasal partilerin aktif olarak seçim kampanyasını yürütmelelerinin yanısıra, öğrencilerin, STK'ların, sendikaların, sanatçıların, derneklerin, bireysel olarak kişilerin internet ve sosyal medyada aktif olarak siyasal katılım gerçekleştirdikleri ve evet veya hayır yönünde görüş bildirdiler.

Referandum sürecinde özellikle siyasal partilerin kampanyalarını yürütürken, neyi savunduklarından çok kitleleri nasıl ve hangi yöntemle etkilemeye ve kendilerine destek vermeleri için yürüttükleri iletişim stratejileri dikkat çekti. Gerek evet kampanyasını yürütenler gerek ise hayır kampanyasını yürüten siyasi gruplar, çağımızın gereklilikleri doğrultusunda özellikle siyasal katılım noktasında; yeni nesil medya araçlarını yoğun ve stratejik bir şekilde kullanmaya özen gösterdi. Kampanyanın her iki tarafı da özellikle, Twitter, Facebook, Instagram, Youtube, internet web sitelerini aktif bir şekilde kullandıkları görülmektedir. Bunun yanında referandum sürecindeki mali harcamalarının büyük bir çoğunluğunu TV reklamlarına, sosyal medya, internet ve video kanalları ile gazete ilanlarına harcayan siyasal partilerin dijital kitle iletişim araçlarına ne denli önem verdiğini gözler önüne sermektedir.

Türkiye'de siyasal partilerin dünya da olduğu gibi artık kendilerini dijital kamusal alana uyarladıkları görülmektedir. Kendi kurumsallık ölçütlerine dijitalleşmeyi ve yeniçağın etkin kitle iletişim araçlarını kullanmayı da bütünleşmiş eden siyasal partilerin, seçim veya referandum kampanyalarında yeni dijital teknoloji araçları olan, internet, internet gazeteciliği ve televizyonculuğu ile sosyal medya, video kanalları, mobil ve uygulamalarını kullanmaktadırlar.

Bu araştırmada, Türkiye’de siyasi partilerin kendilerini ne denli kurumsallık lt bgla-
mında günümüz teknoloji ve bilgi toplumuna uyarladıklarını ortaya koymak, ne denli dijital-
leşmeyi başardıklarını ortaya koymayı amaçlamıştır. Bu bağlamda 16 Nisan 2016 tarihinde
Türkiye’de gerçekleştirilen Partili Cumhurbaşkanlığı Sistemini kapsayan referandum oylama-
sı ve oylamanın kampanya sürecini siyasi partiler ve onların kitlelere ulaşmada dijital kitle
iletişim araçlarını ne denli etkin kullandıklarını yapılan bir kaynak taraması ve araştırma ile
analiz etmektir. İlk olarak siyasi partilerin, seçim veya referandum kampanya süreçlerinde
mali kaynaklarını hangi yönde harcadığına bakmamız, kitlelere ulaşmada geleneksel siyasi
yöntem ve araçları mı; yoksa yeni nesil dijital kitle iletişim araçlarına mı harcadığı bizlere
siyasi partilerin kurumsallık ve uyarlanma ltleri hakkında genel bir fikir verecektir.

Türkiye’de Siyasi Partiler Kanunu uyarınca, son genel seçimde yüzde 10 barajını aşan partile-
re devlet yardımı yapılmaktadır. Barajı aşamamış olmakla birlikte yüzde 3’n üzerinde oy
alan partilere de en az yardım alan partiyle orantılı olarak devlet yardımı sağlanmaktadır.
Devlet yardımı, ilgili yılın genel bütçe gelirlerinin 0,0002’si oranında yapılıyor. Bu tutarlar,
her yıl Ocak ayında Maliye Bakanlığı tarafından siyasi partilerin banka hesaplarına yatırıl-
maktadır.

Bununla birlikte normal yardımın yanısıra, yerel seçimlerin yapıldığı yıllarda normal yardım
tutarının bir katı, genel seçimlerde ise iki katı tutarında siyasi partilere ilave yardım yapılmak-
tadır. Yerel ve genel seçimlerin aynı yıl veya birlikte yapılması halinde de siyasi partilere
normal yardımın en fazla iki katı tutarında ilave yardım verilmektedir.

Kanuna göre, referandum yapılan yıllarda siyasi partilere ekstra bir yardım yapılmıyor. Siyasi
partiler referandum kampanyalarında harcamaları normal devlet yardımları, partililerden top-
ladıkları aidat ve bağışlarla gerçekleştiriyor.

2017 yılında Maliye Bakanlığı, hazineden siyasi partilere toplamda 239,30 Milyon TL tuta-
rında mali olarak normal yardımda bulundu. Bu mali yardımların partilerin aldığı oy oranı ve
milletvekili sayısına göre aşağıdaki tabloda gösterildiği gibidir. HDP milletvekili sayısı MHP
milletvekili sayısından çok olmasına rağmen, oy oranlarının yüzdelik dilimine bakıldığında
MHP’nin oy oranının sayısal olarak HDP’den yüksek olması MHP’nin normal yardım olarak
HDP’den fazla yardım almasını sağlamıştır.

Tablo 17: Türkiye'de 2017 Yılı Siyasi Partilere Hazine Yardımı

AKP	121,5	MİLYON/TL
CHP	62,2	MİLYON/TL
MHP	29,1	MİLYON/TL
HDP	26,3	MİLYON/TL

Kaynak: Habertürk Gazetesi (30.01.2017 Ahmet Kıvanç)

Normal mali yardımların yansira siyasi partilerin, bağış, üye aidatı gelirleri de düşünüldüğünde bu rakamlar daha da yükselmektedir. Bu bağlamda siyasi partilerin kampanya boyunca kitlelere ulaşmada mali harcamalarını hangi yöne ulaştırdığı bize o siyasi partinin küreselleşen dünya da değişen siyasal alana ne denli uyarlanma çabası içerisinde olduğu hakkında bilgi verecektir.

İlk olarak siyasi partilerin referandum boyunca yaptığı siyasi mitinglere bakıldığında, Türkiye genelinde referandum kampanyası boyunca AKP 51 miting, CHP 25 miting, HDP 15 miting ve MHP'nin de toplamda 9 miting yaptığı görülmektedir.

Tablo 18: Partilerin 16 Nisan Referandumu Miting Harcamaları

Siyasi Partiler	Miting Maliyeti	Miting Sayısı
AKP	102 Milyon TL	51
CHP	50 Milyon TL	25
HDP	30 Milyon	15
MHP	18 Milyon	9

Kaynak: TBMM tutanakları, Fikri Sağlam'ın soru önergeleri

Yapılan araştırmalarda bir mitingin ortalama gideri; reklam giderleri 300.000 TL, sahne ses düzeni harcamalarının 250.000 TL, uçak/araç giderlerinin 100.000 TL, çevre il ve ilçelerden vatandaş taşımanın 500.000 TL, güvenlik harcamalarının 200.000 TL, kumanya dağıtımının 500.000 TL'dir. Buda bir mitingin ortalama maliyetinin 2 milyon TL olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda 16 Nisan Cumhurbaşkanlığı Sistemini getiren referandum kampanyasında siyasi partilerin Türkiye genelinde yapmış olduğu siyasi miting sayısı göz önünde bulundurulduğunda, AKP'nin 102 milyon TL, CHP'nin 50 milyon TL, HDP'nin 30 milyon TL ve MHP'nin de 18 milyon TL mitinglere mali harcama yaptığı görülmektedir.

Günümüz bilgi ve teknoloji toplumunda iletişim değişen yapısı bağlamında gelişmiş demokrasiler geleneksel siyasal yöntemleri ve siyasal araçları terk ederek, siyasal iletişim, siyasal reklamcılık ve siyasal katılımı yeni nesil teknoloji ve yazılım uygulamalarının dijital platformlarına taşımaktadırlar. Bu hem kitlelere hem de bireylere ulaşmada çok basit ve çağdaş bir yöntem olurken, ülkelerin hazinelerinden yapılan harcamaları da minimum seviyeye çekmektedir. Miting harcamalarının bu denli yüksek tutarlarda olması, Türkiye’de siyasetin ve siyasetin aktörü siyasi partilerin henüz tam olarak modern siyasi anlayışın ürünü olan geleneksel siyasal yöntem ve araçlarına yoğun olarak bağlı olduğunu göstermektedir. Siyasi partilerin özellikle son 15 yılda Türkiye’de seçim ve referandum kampanyaları dönemlerinde, siyasal propagandalarını yaparken dijital kitle iletişim araçları ile kitlelere ulaşma eğilimine girişiminde oldukları söylenebilir. Bu bağlamda siyasi partilerin televizyon ve gazete karnelerine bakıldığında her yıl artan ve giderek yukarı yönlü bir eğilim dâhilinde aktif olarak televizyon kanallarına ve gazetelere reklam verdikleri görülmektedir. Medya Takip Merkezi’nin hazırladığı rapora göre, referandum haberleri Ocak ayından itibaren medyada toplam 595 bin 659 habere konu edilirken, Anayasa Değişikliği 378 bin 688 haberle yer aldı. Başkanlık Sistemi ise 209 bin 599 haberle basında yer buldu.

Tablo 19: 16 Nisan Referandum Kampanya Sürecinde Basın Faaliyetleri

Konu	Yazılı Basın	Görsel Basın	Elektronik Basın	Toplam
Referandum	99.680	39.548	456.431	595.659
Anayasa Değişikliği	60.125	26.279	292.284	378.688
Başkanlık Sistemi	37.820	12.717	159.062	209.599

Kaynak: Medya Takip Merkezi (<http://www.medyatakip.com.tr/>)

Yeni nesil dijital teknoloji ve yazılım uygulamalarının artık siyasal alanda bireye ve kitlelere ulaşmada son derece etkili bir yöntem olduğunu ortaya koyarken, Türkiye’de siyasal alanda bu yönde bir eğilimin yükselişte olduğunu göstermektedir. Burada özellikle dikkat edilmesi gereken konu, elektronik basının kullanımına ilişkin siyasi partilerin 2008 yılından sonra seçmene ulaşmak için yoğun bir kullanım içinde olduğu konusudur. Siyasi partilerin 16 Nisan 2017 yılında gerçekleştirilen cumhurbaşkanlığı sistemi halk oylaması kampanya sürecinde kampanyalarını yürütürken siyasi parti liderlerinin sosyal medyayı da en az miting, yazılı ve görsel medyanın yanında etkin kullandığı yapılan araştırmalarda ortaya çıkmaktadır. Parti Ar-GD’nin 2017 yılının ilk altı ayını kapsayan siyasi partiler ve liderlerinin sosyal medya karne-

sini gözler önüne seren çalışmasına bakıldığında, sosyal medya kullanımında hem siyasi parti olarak hem de siyasi lider tablosu sosyal medya uygulamaları için aşağıdaki gibidir.

Tablo 20: 16 Nisan Referandumunda Siyasi Partilerin Sosyal Medya Verileri

Siyasi Partiler	Facebook	Twitter	Youtube	İstikram	Toplam
MHP	2.219.972	4.516.466	-	-	6.736.438
AKP	3.185.945	1.268.131	34.000	418.000	4.906.076
HDP	1.431.212	912.470	36.000	290.000	2.669.682
CHP	1.503.643	62.900	13.000	-	1.579.543

Kaynak: Parti Ar-Ge Araştırmaları

2017 yılının referandum kampanya sürecini kapsayan dönemi olarak tanımlayacak olursak, bu dönem için siyasi partilerin ve liderlerinin sosyal medya karnelerine bakıldığında, MHP'nin en başarılı siyasi parti olduğu elde edilen verilerden ortaya çıkmaktadır. Buna göre, MHP'nin tabloda belirtilen ve kullanıcılar tarafından en aktif kullanılan sosyal medya uygulamaları olan Facebook, Twitter, İstikram ve Youtube video kanalı için toplam takipçi sayısı 6.736.438'dir. MHP'yi 4.906.076 takipçi sayısı ile AKP takip ederken, üçüncü sırada sosyal medya uygulamalarını en aktif olarak kullanan siyasi parti 2.669.682 takipçi sayısı ile HDP'dir. Tablonun son sırasında ise, 1.579.453 takipçi sayısı ile CHP bulunmaktadır.

Siyasi partiler ile birlikte siyasi liderlerin referandum dönemi sosyal medya karnelerine bakacak olursak, en çok siyasi söylemlerin paylaşıldığı ve takip edildiği Facebook ve Twitter uygulamaları için ilk sırada Facebook 8.978.000 beğeni sayısı ve Twitter da 10.330.000 takipçi sayısı ile cumhurbaşkanı Recep Tayip Erdoğan'dır.

Tablo 21: 16 Nisan Referandumu Siyasi Liderlerin Sosyal Medya Verileri

Siyasi Liderler	Facebook	Twitter	Beğeni Oranı
Recep Tayip Erdoğan	8.978.000	10.330.000	65%
Kemal Kılıçdaroğlu	2.000.000	4.635.000	14%
Devlet Bahçeli	366.000	3.357.000	2%
Binali Yıldırım	153.000	957.000	8%

Kaynak: Posta Gazetesi (4 Haziran 2015; Serkut Bozkurt Haberi)

Cumhurbaşkanı'nı 2.000.000 Facebook beğeni sayısı ve 4.635.000 Twitter takipçi sayısı ile CHP lideri Kemal Kılıçdaroğlu takip ederken, MHP lideri Devlet Bahçeli ise 366.000 Facebook beğeni sayısı ve 3.357.000 Twitter takip sayısı ile üçüncü sırada yer aldı. HDP siyasi liderlerinin tutuklu olduğu bu dönemde, dördüncü sırada 153.000 Facebook beğeni sayısı ve 957.000 Twitter takipçi sayısı ile Başbakan Binalı Yıldırım yer aldı.

Sonuç olarak, elde edilen veriler doğrultusunda sosyal ağların yaygın hâle gelmesiyle beraber katılımcı demokrasinin uygulamaları artış göstermekte, temsili demokrasinin sınırlı politik katılım yöntemlerine ikame yeni yöntemler ortaya çıkmakta, bu durum da politik atmosferde mühim etkiler yaratmaktadır. İletişimin yeni sahalarına erişen ve katılan kişilerin etkileşimde bulunması, çevrimiçi platformlarda var olmaları, demokratik katılımı ilgili değişiklikler meydana getirmektedir. Bilhassa sosyal ağların kullanıcılarının artışı, sosyal platformlarının getirdiği olanaklar, politik sahanın değişmesi üzerinde yarattığı etkiler hususunda yürütölmekte olan tartışmaların taze kalmasına sebep olmaktadır. Son on beş senede, aşağıdan yukarıya doğru gelişen hareketlerin artış göstermesi ve zamana ve mekâna bağımlı olmadan medyayla ilgili olanakların çeşitli oranlarda kullanımının yaygınlaşması, kitlesel hareketlerin politik ve toplumsal münakaşaların gündemdeki en mühim husus olmasına neden olmuştur.

16 Nisan 2017 cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin halk oylamasının kampanya sürecinde de görüldüğü üzere siyasal iletişimdeki (bilgi ve teknolojik) gelişmelerin siyasal katılımı yeni nesil iletişim teknolojisi ile ortaya çıkan sosyal medya, video kanalları ve mobil uygulamaların e katılımı doğru bir dönüşümün ve siyasal reklamcılığın ortaya çıktığını göstermektedir.

SONUÇ

Her yönetim biçiminin doğuşunun tarihsel arka planında ortaya çıktığı bir maddi altyapı ve bu maddi altyapıya göre belirlenen bir üstyapı ve üstyapıda oluşan coğrafi yaşam alanı ve bu yaşam alanları içerisinde üretimin gerçekleştiği mekânlar vardır. Bu bağlamda düşünüldüğünde demokrasi maddi altyapısını 18. Yüzyılda İngiltere'de ortaya çıkan sanayi devrimin ortaya çıkardığı üretim biçimi, üretim ilişkileri ve üretim ilişkilerinin toplumsal yaşamda ortaya çıkardığı sosyal sınıflara dayanmaktadır. Sanayi devrimi ile birlikte, bir siyasi ve iktisadi akılcılaştırma politikası ile kırsal kesimde yaşayan yoksul halk kitleleri kentlere yeni üretim ve yaşam alanlarına göç etmek zorunda bırakıldı. Bu tarihsel durum kentlerde ticaretin gelişmesine ve yeni yaşam ve üretim alanlarının kentlerde hayat bulmasına yol açmıştır. Böylelikle bir

kent yönetim biçimi olarak demokrasi bir kez daha 18. Yüzyılda hızla dünyaya yayılarak bir kent yönetim biçimi olarak ortaya çıkmış oldu.

Günümüzde demokrasi, insanlık tarihinde ortaya çıkmış birçok yönetim biçimini geride bırakarak zaferini ve popülerliğini ilan etmiştir. Demokrasinin son üç yüz yıldır insanlık tarihindeki yerini koruması kuşkusuz sanayi devriminin ve onun egemen sınıfı olan burjuvazinin toplumların tarihsel ilerleyişini ortaya çıkaran sınıf çatışmalarını başarılı bir şekilde kontrol altında tutmasında ve yönlendirmesinde gizlidir. Demokrasinin günümüzde yaygın ve popülerliğini açıklamada diğer bir önemli konu ise sürekli gelişmesi ve kurucu aktörleri ile kamusal alanda tabana yayılarak tüm toplumsal kesimin katılımına izin vermesidir.

Demokrasinin gelişimi onun kurucu aktörleri olan, medya, seçmenler ve siyasi partiler arasındaki ilişkinin tarihsel gelişimi ile paralellik göstermektedir. Demokrasi, insanlık tarihinde ilk defa uzun ve zorlu mücadeleler sonucunda toplumsal yaşamda tabana yayılarak işçi sınıfının da yönetim sürecine katılımına olanak tanımıştır. Demokratik sistemlerin etkin kurucu unsurları olan medya, siyasi partiler ve seçmenler arasındaki ilişki kamusal alanın oluşmasında ve tarihsel gelişiminde iletişim teknolojisinin gelişmesine bağlı olarak sürekli gelişim göstermiştir. İlk olarak Habermas, kamusal alanın İngiltere’de kahvehanelerde, çeşmelerde vb. toplumsal mekânlarda ortaya çıktığını ileri sürer. İnsanlar burada bir araya gelip, toplumsal meseleler konusunda fikir alışverişlerinde bulunurdu. Daha sonra matbaa ve teknolojinin gelişmesi ile birlikte, gazeteler, bildireler, radyo, TV’lerin ortaya çıkması ile basın ve yayının kamusal alanın oluşmasında toplumsal yaşamın her kesimine ulaşmasında medyanın büyük bir tarihsel görev üstlendiğini ortaya koymuştur.

Günümüzde ise, internet ve yazılım teknolojisi analog teknolojisini dijital teknolojiye dönüştürerek dijital teknolojiyi insan yaşamının günlük bir parçası haline getirmiştir. Kitle iletişim teknolojisindeki bu gelişim sayesinde insanlar kamuoyu oluştururken anlık zaman diliminde küresel ölçekte belirlenmiş kamuoyu tartışmalarına katılabilmekte ya da çeşitli boyutta kendisi kamuoyu yaratabilmektedir. Dijital kamusal alan, küreselleşmenin etkisi ile büyük bir teknolojik gelişim gösteren iletişim teknolojisinin dijitalleşmesi sonucu internetin insan hayatı ile bütünleşmesi sonucu ortaya çıkmıştır. İnsanlar sosyal medya, video kanalları, web siteleri ile artık dijital kamusal alanda bir araya gelmektedirler. İnternetin dijital teknoloji ile bütünleşip günlük insan yaşamının bir parçası haline gelmesi geleneksel birçok kurumun değişime uğramasına yol açmıştır. Dokunulmaz ve kutsal kabul edilen birçok kurum yine kendini dijital kamusal alanın ortaya çıkardığı dijital dönüşüm sürecine uyarladığı görülmektedir.

Dijital kamusal alanın değişim ve dönüşüme uğratmış olduğu alanların başında siyasal alan ve siyasal alanın merkezinde bulunan siyasal partiler gelmektedir. Siyasi partiler, 1900’lü yılların başındaki siyasal argüman ve araçları terk ederek, hızla günümüz iletişim teknolojisinin getirmiş olduğu dijitalleşme sürecine kendini uyarlamaktadır. Demokrasi kurumunun kurucu aktörlerinden olan siyasal partiler, birer elektronik siyasal partiye dönüşmektedir. Bunda da iletişimin değişen yapısı ve buna bağlı olarak medyanın değişen yapısı etken olmaktadır.

Küreselleşmenin etki ve sonuçları bağlamında düşünüldüğünde her geçen gün toplumsal ve siyasal yaşamda medyanın öneminin giderek arttığı görülmektedir. Öyle ki, artık birer seçmen olarak vatandaşlar, siyasiler, STK’lar, siyasal partiler, sendikalar kitleler ile olan siyasal iletişimini medyanın bu artan olanakları ile gerçekleştirmektedirler. Günümüzde birey ve kurumlar kamusal alanda siyasal ve ekonomik faaliyetlerini yeni nesil medyanın sunmuş olduğu olanaklar üzerinden gerçekleştirmektedir. Günümüz teknolojisi ile yaşamamızın bir parçası haline gelen kitle iletişim araçları ve teknolojisinin de insan zihnini tasarladığı gerçeğı ile karşılaşılmaktadır. Kuşkusuz geçtiğimiz son 10 yıla bakıldığında, bireyin günlük yaşamının bir parçası haline gelen yeni nesil kitle iletişim araçları kamusal alanı ikili insan ilişkilerinden dijital teknolojik yapıya dönüştürmektedir. Özellikle, Wall Street eylemleri, Arap Baharı eylemleri ve İstanbul Gezi Parkı eylemleri iletişimin gelişen ve değişen yapısının kamusal alan ve birey üzerindeki etkisini gözler önüne sermektedir. Bu gelişmelerin siyasal alan üzerindeki etkilerine bakıldığında ise, İtalya’da Beppe Grillo’nun Beş Yıldız Hareketi oluşumunun seçimlerdeki başarısı ile 2008 Amerika Başkanlık seçimlerinde Barack Obama’nın sosyal medya üzerinde yürütmüş olduğu etkili seçim propagandası sosyal medyanın kitlelere ulaşmada yenedünya düzeninin siyasal iletişim aracı ve seçim propaganda yöntemi olduğunu göstermektedir.

Bu bağlamda, artık yeni nesil kitle iletişim teknolojisinden bağımsız bir siyasal iletişim ve siyasal propagandanın mümkün olmadığı söylenebilir. Yeni bir dünya sistemi ve yeni bir toplum ile birey tipolojisi hızlı bir şekilde biçimlendirilerek inşa edilmektedir. Bu da kitle iletişim araçları teknolojisinin ilerlemesi ve dijitalleşmesi ile gerçekleşen bir sosyolojik olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Dijital kamusal alanın ortaya çıkması, yeni nesil toplumsal hareketlerin yeni bir ivme kazanması üzerindeki etkileri kendisini endüstri ilişkiler alanında da göstermiştir. Bunu özellikle yeni nesil toplumsal hareketler ve eylemlerde analiz etmek mümkündür. Kitle iletişim teknolojisi sayesinde toplumsal sınıf ve örgütlenmelerin giderek küresel bir bilince kavuştuğu, bununla birlikte toplumsal yaşamda elektronik örgütlenmelerde bir ara-

ya geldikleri görülmektedir. Bu bütünleşme 1848 yılında K. Marx ve F. Engels'in Komünist Parti Manifestosunda tüm dünya işçi sınıfına yapmış oldukları birleşin çağrısını yeniden gündeme getirmekte ve bunun nasıl olabilirliğini güncellemektedir.

Araştırma bulguları değerlendirildiğinde içerik analizi ve kaynak taramalarında ortaya çıkan sonuçlarda, bireyin medya ile bütünleşen yaşamı, zaman dilimi olarak saniyelere, dakikalara ve en fazla günün saatlerine sığdırılmıştır. Bu nedenle, toplumsal yaşamın her alanı bu iletişim sayesinde bireyin gündelik yaşamının bir parçası haline gelmektedir. Başta siyasilerin, STK'ların, sendikaların vb. örgütlenmelerin kendi varlığını sürdürmek ve hedeflerine ulaşmada yöntemlerini giderek dijital kamusal alana uyarladıkları göze çarpmaktadır.

Özellikle Dünya'da teknoloji kullanımının her geçen gün arttığını ve insan yaşamı üzerindeki etkilerinin karmaşa bir hal aldığı gerçeği dijital pazarlama ajansının geçtiğimiz yıl olan 2017 yılındaki verilerinde ortaya çıkmaktadır. Bu da yakın gelecekte toplumsal yaşamın her alanında olduğu gibi siyasal alan ile ekonomik alanın dijitalleşeceğini ve geleneksel olan her şeyin kendisini bu dijitalleşmeye uyarlayacağını göstermektedir.

Dijital pazarlama ajansı We Are Social, Hootsuite iş birliği ile hazırladığı "Digital in 2017 Global Overview" raporunu yayınladı. 238 ülkeden elde edilen verilerin toplanmasıyla hazırlanmış olan 106 sayfadan oluşan rapor; dijital teknoloji ve internetin gelişmesi ile alakalı aktüel ve istatistiki bilgiler barındırmaktadır. Günlük yaşamın ayrılmaz bir parçasını oluşturan dijital bağlantıların yaşamımızı ne biçimde etkilediğini ortaya koyan raporun ayrıntılarını incelemekten evvel; We Are Social'ın araştırmasında tespit etmiş olduğu birtakım bilgilere değinmek yarar vardır. Araştırma; Dünya nüfusunun yarısından çoğunun minimum bir tane akıllı telefon kullandığını göstermektedir.

- Dünyadaki nüfusun yaklaşık üçte ikisi minimum bir cep telefonuna sahip,
- Dünyada internet kullanımının yarısından çoğu cep telefonları aracılığıyla yapılmaktadır.
- Dünya genelindeki mobil bağlantıların yarısından fazlası "geniş bant" halindedir.
- Dünyadaki nüfusun beşte birinden çoğu son bir ay içerisinde alışveriş yapmıştır.

2017 senesinin internet kullanımı konusunda mühim bir kıstas olacağını ortaya koyan veriler, mobil kullanımdaki süratli artışı da sergilemektedir.

Ülkemizin nüfusunun %60 kadarını meydana getiren 48 milyon birey internete bağlanmaktadır. Rapor faal sosyal medya kullanıcılarının 48 milyon kişi olduğunu göstermekte ancak sayı tekil kullanımı ifade etmemektedir. Türkiye’de en fazla kullanılmakta olan sosyal medya platformlarından bakıldığında ülkemizde en sık kullanılmakta olan site Youtube, hemen ardından Facebook gelmektedir. Öteki bilinen sosyal medya sitelerini Instagram ve Twitter oluşturmaktadır. 2015 senesinde ikinci olan Facebook Messenger dört sıra birden gerileyerek altıncı olmuştur.

Siyasal alanın aktörleri olan seçmenler ve siyasi partiler, sosyal medyayı, video kanalları ile mobil uygulamaları, internet haberciliği ile televizyonculuğunu aktif olarak kullanmaktadırlar. TBMM grubu bulunan siyasi partilerin özellikle 16 Nisan Partili cumhurbaşkanı halk oylamasının kampanya süreci bağlamında siyasi iletişim ve siyasi propagandalarına bakıldığında siyasi partilerin kitlelere ulaşmada, sosyal medya uygulamalarını, video kanallarını, mobil uygulamalarını etkin kullandıkları görülmektedir.

Araştırmalarda elde edilen bulgulardan yine bir diğeri, partilerin reklam yayınlarında ağırlıklı olarak daha çok seçmene ulaşmak ve kampanya mesajlarıyla onları ikna etmek adına, ana akım medya ile sosyal medya reklamlarına geleneksel seçim araçlarına göre daha çok bütçe ayırdıkları görülmektedir.

Sonuç olarak, ülkeleri ve bireyi, toplumsal yaşamın birçok alışkanlığını değişime ve dönüşüme zorlayan küreselleşme olgusuna ayak uydurmayan, değişimin dinamiklerine karşı kendini yenilemeyen, gerekli teknolojik atılımı yapmayan, inovasyonun önemini keşfetmeyen toplumların yenedünya sisteminin geri kalmış ülkeleri sınıfında yer alacağı ortaya çıkmaktadır. Günümüz çok kutuplu yenedünya sisteminde, bir önceki toplum sistemine ait siyasi yönetim anlayışı, siyasi ve ekonomik kalkınma programları, siyasi iletişim araçları, siyasi katılım yöntemleri hızlı bir şekilde yenedünya düzenine uyarlanarak dönüşüme uğramaktadır. Ekonomiden, siyasete, sosyal hayattan kültürel yaşam biçimlerine, sanattan spora ve toplumsal yaşamın her alanında bu değişim ve dönüşüm kendini göstermektedir. Artık yenedünya düzeninde modern toplum sistemine ait siyaset anlayışının küreselleşmenin dönüştürdüğü, teknolojik ve yazılım alanındaki ilerlemenin geliştirdiği gerçeği, yenedünya düzeninde eski tarz siyaset anlayışının, siyasi propaganda ve siyasi katılım araçlarının varlığını sürdürmesi imkânsızdır. Kısa sürede büyük bir gelişme gösteren iletişim teknolojileri, internet ve yazılım uygulamaları alanındaki ilerleme sayesinde toplum, çok fazla enformasyona kısa sürede daha geniş bir tabanda ulaşma imkânına kavuşmuştur. Siyaset kurumu ve siyasi alan ile toplum arasındaki

uçurum giderek kapanmaktadır. İletişim teknolojisi sayesinde özellikle medyanın değişen yapısı siyasal iletişim ve siyasal katılım alanında sunduğu imkânlar sayesinde toplum ve siyaset kurumu artık iç içe geçmiş durumdadır. Bireyler toplum içerisinde doğrudan artık siyasal katılım gerçekleştirebildiği gibi, büyük bütçeler gerektirmeden, kendi ürününü satmak ticari ve ideolojik düşüncelerini yaymak, aktif politika yürütmek için de siyasal reklamcılık yapma şansına sahip olmuşlardır.

Medyanın siyasal iletişim sürecinde başrol oynadığı gerçeği, medyanın bireyin ve toplumun siyasal, ekonomik ve kültürel olan olgulara ilişkin haber alma ve bu alanlara yönelik gelişmeler ile yaşanan süreçler hakkında haber kaynağı olma bakımından yazılı, görsel ve işitsel olarak bireylerle siyaset kurumu arasında siyasal iletişim kurmasını sağlamaktadır. Bununla birlikte medyanın siyasal iletişim ile birlikte siyasal tercihlerin ve siyasal katılımın sağlanması gibi bireysel ve toplumsal etkilerinin yanında toplumsal yaşamda siyaset kurumunun biçimlenmesi üzerindeki etkileri de vardır. Ancak küreselleşmenin en çok ve en hızlı değişim ve dönüşüme uğrattığı olguların başında medyanın gelmesi beraberinde siyaset kurumu ve siyasal iletişimin aktörlerinden olan siyasal partilerin de yapısında zorunlu olarak değişim ve yeniden biçimlenme gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Özellikle internet teknolojisinin gelişimi, yazılım alanındaki devrim niteliğindeki başarılar ile dijital teknoloji ve mobil uygulamalar geleneksel medyanın başta etki alanı olmak üzere, medyanın halk kitlelerini yönlendirme ve kontrol altında tutma isteği, siyasal iktidarların algı politikaları ile kendi ekonomik ve siyasi çıkarlarını dayatmada rolü giderek zayıflamaktadır. Artık bireyler ve halk kitleleri iletişim teknolojisinin gelişmesi ile dijital ve mobil teknolojiyi kullanmaya başlamış ve bu teknolojinin türevleri olan video uygulamaları, sosyal medya gibi yeni nesil medya araçları medyanın etkisi ile medya yapısının tabana doğru yayılmasına neden olmuştur. Halk kitleleri ve bireyler artık yeni nesil medya aracılığı ile siyasal iletişim, siyasal örgütlenme, toplumsal hareketlere katılmaktadır. STK'lar, Sendikalar ve Siyasal partiler, yenedünya düzeninin yeni medya anlayışı ile karşı karşıya kalmıştır. Bu durum karşısında ya bu yeni düzene kendilerini uyarlamak zorundalar, ya da siyasal rekabet ortamında pasifize olma tehlikesi ile karşı karşıyadırlar.

KAYNAKÇA

- Acar, E., & Sözen, E. (2012). *Sosyal Medya 12 Haziran Genel Seçimleri: Hepimiz Globaliz Hepimiz Yereliz*. İstanbul: Alfa Yayınları .
- Akıncı, B., & Bat, M. (2009). Siyasal Seçim Kampanyalarında Yeni İletişim Teknolojileri ve Blog Kullanımı: 2008 Amerika Başkanlık Seçimlerine Yönelik Karşılaştırmalı Analiz. *Yaşar Üniversitesi Dergisi*, 2759.
- Aktaş, H. (2004). *Bir Siyasal İletişim Aracı Olarak İnternet*. Konya: Tablet Kitapevi.
- Aliefendioğlu, Y. (2005). Temsili Demokrasinin Seçim Ayağı. *TBB Dergisi*, 60, 73.
- Alujevic, L. V. (2012). Political Participation and Web 2.0 in Europe: A Case Study of Facebook. *Public Relations Review*, 38, 466.
- Armaoğlu, F. (1984). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Arnhart, L. (2008). *Platon'dan Rawls'a Siyasi Düşünce Tarihi*. (K. Bayram, Çev.) İstanbul: Adres Yayınları.
- Ateş, S. (2008). İngiltere Yönetiminin Yapısının Özellikleri. *Türk İdare Dergisi*, 458, 183-204.
- Aydınlı, H., & Ayhan, V. (2004). Egemenlik Kavramının Tarihsel Gelişimi Perspektifinden İktidarın sınıflandırılması Tartışması. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1, 60.
- Aydoğanoglu, E. (2011). *Dünya'da ve Türkiye'de Sendika Siyaset İlişkisi* . Ankara: Mattek Matbacılık .
- Baumann, Z. (2016). *Küreselleşme: Toplumsal Etkileri*. (A. Yılmaz, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bozkurt, V. (2000). *Puritanizmden Hedonizme: Yeni Çalışma Etiği*. Bursa: Alesta Yayınları.
- Brown, J. (1992). *Siyasal Propaganda*. (Y. Yazar, Çev.) İstanbul: Ağaç Yayıncılık.
- Carlise , J., & Patron, R. (2013). Is Social Media Changing How We Understand Political Engagement? An Analysis of Facebook And The 2008 Presidential Election. *Political Research Quarterly*, 66, 883-895.

- Castel, R. (2017). *Ücretli Çalışmanın Tarihçesi: Sosyal Dorunun Dönüşümü*. (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Castells, M. (2007). *Ağ Toplumunun Yükselişi*. (E. Kılıç, Çev.) İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Coşkun, M. K. (2013). *Demokrasi Teorileri Ve Toplumsal Hareketler*. Ankara : Dipnot Yayınları .
- Çaha, Ö. (2010). *Siyasi Düşünelere Giriş*. İstanbul : Dem Yayınları.
- Çetin, H. (2002). Liberalizmin Tarihsel Kökenleri. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1, 88.
- Çolak, Ç. D. (2016). Yeni Toplumsal Hareketlere "Yeni" Nitelikler Kazandıran Özellikler Üzerine Bir Değerlendirme. *SOBİDER Sosyal Bilimler Dergisi*, 6, 529-537.
- Dacheux, E. (2012). *Demokrasinin Anahtar Bir Kavramı: Kamusal Alan*. (H. Köse, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Dijk, V. J. (2016). *Ağ Toplumu*. (Ö. Sakin, Çev.) İstanbul: Kafka Yayınları.
- Duman, M. Z. (2008). Frnsız Devrimi'nin Politik Sonuçları Ve Tocqueville'nin Devrime İlişkin Görüşleri. *Ege Üniveristesi Edebiyat Fakültesi sosyoloji Bölümü Dergisi*, 19, İzmir.
- Dursun, D. (2006). *Siyaset Bilimi*. İstanbul: Beta Basım A. Ş.
- Duverger, M. (1993). *Siyasal Partiler*. (E. Özbudun, Çev.) İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Engels, F. (2010). *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*. (K. Somer, Çev.) Ankara: Sol Yayınları.
- Fukuyama, F. (2015). *Tarihin Sonu Ve Son İnsan*. (Z. Dicleli, Çev.) İstanbul: Profil Yayıncılık.
- Fülberth, G. (2008). *Kapitalizmin Kısa Tarihi*. (S. Usta, Çev.) İstanbul: Yordam Kitap.
- Giddens, A. (2008). *Sosyoloji*. (C. Güzel, Çev.) İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Gorz, A. (2007). *İktisadi Aklın Eleştirisi*. (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Gözde, A. (2013). *Siyasal Düşünceler Ve Yönetimler*. İstanbul: Beta Yayınları .
- Güngör, S. (2014). E Demokrasi: Umutlar ve Riskler. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 39, 73-75.
- Habermars, J. (2007). *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü*. (M. Sancar, & T. Bora, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Habermars, J. (2015). *Öteki Olmak ve Öteki İle Yaşamak: Siyaset Kuramı Yazıları*. (İ. Aka, Çev.) İstanbul: Yapıkredi Yayınları.
- Harvey, D. (2011). *Umut Mekanları*. (Z. Gambetti, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Heywood, A. (2007). *Siyasi İdeolojiler*. (A. K. Bayram, Çev.) Ankara: Adres Yayınları.
- Holden, B. (2017). *Liberal Demokrasiyi Anlamak*. (H. Bal, Çev.) Ankara: Liberte Yayınları.
- Huberman, L. (2013). *Feodal toplumdaki 20. Yüzyıla*. (M. Belge, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Huntington, S. P. (2002). *Üçüncü Dalga*. (E. Özbudun, Çev.) Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları.
- Huntington, S. P. (2008). *Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması*. (M. Turan, & C. Soydemir, Çev.) İstanbul: Us Yayınları.
- Kapani, M. (2016). *Politika Bilimine Giriş*. İstanbul : BB101 Yayınları .
- Karaçor, S. (2009). Yeni İletişim Teknolojileri, Siyasal Katılım, Demokrasi. *Yönetim ve Ekonomi*, 16, 123.
- Karl, M. (2011). *Ekonomi Politikasının Eleştirisine Katkı*. (S. Belli, Çev.) Ankara: Sol Yayınları.
- Katz, R., & Mair, P. (2006). Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party. *Party Politics*, 1, 16-18.
- Keane, J. (2002). *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümleri*. *Medya Kültür Siyaset İçinde*. (S. İrvan, Çev.) İstanbul: Alp Yayınevi.

- Kirchheimer, O. V. (1966). “*The Transformation of the Western European Party Systems*” in “*Political Parties and Political Development*”. (S. Süer, Çev.) New Jersey: Princeton University Press.
- Kışlalı, A. T. (1999). *Kemalizm, Laiklik ve Demokrasi*. Ankara: İmge Kitapevi.
- Köker, E. (1998). *Politikânın İletişimi ve İletişimin Politikası*. Ankara: Vadi Yayınları .
- Köseoğlu, Y., & Al, H. (2013). Bir Siyasal Propaganda Aracı Olarak Sosyal Medya. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 3, 115.
- Krouwel, A. (2003). “Otto Kirchheimer and the Catch-All Party”. *West European Politics*, 26, 30.
- La Palorma, J., & Weiner, M. (1966). *Political Parties and Political Development*. (E. Özbudun, Çev.) Ankara: A.Ü.H.F. Yayınevi.
- Marx, K. (2012). *Komünist Manifestosu*. (H. Turan, Çev.) İstanbul: Sayfa Yayınları.
- Morgan, L. H. (1994). *Eski Toplum I*. (Ü. Oskay, Çev.) İstanbul: Pavel Yayınevi.
- Neumann, S. (1956). *Towards A Comparative Study Of Political Parties : Modern Politicia Parties*. (E. Özbudun, Çev.) Chicago: Chicago University Of Chicago Press.
- O' Shaughneesy, N. (2004). The Marketing of Political Marketing European Journal of Marketing,. *European Journal of Marketing*, 35, 114.
- Onat, F. (2010). Bir Halkla İlişkiler Uygulama Alanı Olarak Sosyal Medya Kullanımı: Sivil Toplum Örgütleri Üzerine Bir İnceleme. *Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Kavram ve Araştırma Dergisi*, 31, 105.
- Orhan, D. D. (2013). Ortadoğu'nun Krizi arap Baharı ve Demokrasinin Geleceği. *Atılım Üniversitesi sosyal Bilimler Dergisi*, 1-2, 19.
- Özbudun, E. (1979). *Siyasi Partiler*. Ankara: A.Ü.H.F. Yayınları .
- Özen, H. (2013). Toplumsal Hareketlerin Siyasal Rolü: Rasyonelist Yaklaşımların Eleştirel Bir Değerlendirmesi. *A.Ü. Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3, 38.
- Özer, A. M. (2012). Algılama Yönetimi ve İç Güvenlik Hizmetleri. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 33, 162.

- Özkan, N. (2002). *Türkiye'den ve Dünya'dan Örneklerle Seçim Kazandıran Kampanyalar*. İstanbul: Mediat Yayınları .
- Özsoy, O. (2002). *Seçim Kazanma Sanatı ve Seçim Kazanmanın Altın Kuralları* . İstanbul: Alfa Yayınları.
- Peo, M. T. (2014). *İletişim Tarihi*. (U. Kaya, Çev.) İstanbul: Isık Yayınları.
- Postman, N. (2016). *Televizyon Öldüren Eğlence: Gösteri Çağında Kamusal Söylem*. (O. Akınhay, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sabine, G. (1969). *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi II*. (A. Öptekin, Çev.) Ankara: Türk Siyasal Bilimler Derneği.
- Sarıbay, A. (2000). *Kamusal Alan Diyalojik Demokrasi ve Sivil İtiraz*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Sarıbay, A. Y. (1994). *Siyasal Sosyoloji*. İstanbul: Der Yayınları.
- Sartori, G. (2005). *Parties And Party Systems*. (G. Şaylan , Çev.) Ankara.
- Satıcı, M. (2013). Teori ve Pratik arasında Aristoteles Üzerine. *Ege Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi* , 6, 23.
- Skirberkk, G., & Gilje, N. (2006). *Antik Yunan'dan Modern Döneme Felsefe Tarihi*. (Ş. Mutlu, & E. Akbaş , Çev.) İstanbul: Kesit Yayınları.
- Sönmez, P. (2006). Küreselleşme, Avrupa Birliği ve İstihdam: Çalışma İlişkilerinde Yaşanan Dönüşüm. *A.Ü. Ankara Avrupa Çalışma Dergileri*, 3, 182-184.
- Süer, S. S. (2013). "Catch All" Siyasi Partiler. *TBB Dergisi*, 96, 51-53.
- Sütçü, G. (2012). *İktidarın Müzelerinin Sanal Uzamdaki Varlığı Üzerinden Siyasal İletişimi Yeniden Düşünmek*. Ankara: Dipnot Yayınları .
- Şen, F. (2012). Toplumsal Hareketler ve Medya: Wall Street İşgalinin Medyada Temsili. *Yeditepe University Global Media Journal TR(4)*, 140.
- Şenel, A. (1995). *Siyasal Düşünceler Tarihi* . Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları .
- Tekelioğlu, M. (1993). *İktisadi Düşünceler Tarihi*. Adana: Çukurova Üniversitesi Basımevi.

- Torun, İ. (2003). Endüstri Toplumun Oluşmasında Etkili Olan İktisadi ve Sina-i Faktörler. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1, 188.
- Tosun, T. (1999). *Merkez Sağ ve Solda Parçalanma*. İstanbul: Boyut Yayınları .
- Törenli, N. (2003). EİT Dolayımında Kapitalist Üretim İlişkilerinin Yeniden Yapılandırılması: Enformasyon Toplumu ve Düşündürdükleri. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 58, 193-196.
- Tunç, A., & Atılğan, A. (2017). Algı Üzerine Kurulu Bir Anlayış: Algının Yönetimi. *International Journal of Disciplines Economics Administrative Sciences Studies*, 3, 233-235.
- Türk, D. (2010). Adaletin ve Kalkınmanın Üçüncü Yolu. *Praksis*, 12, 67.
- Türköne, M. (2003). *Siyaset* . Ankara: Lotus Yayınevi.
- Üstün, E. (1995). *The Turkish Party System And Future Of Turkish Democracy, Turkey- Political, Social And Economic Challenges İn 1990's*. (Ç. Balım, Çev.) New York: Leiden.
- Wolinetz, S. B. (2002). *Beyond The Catch All Party: Approaches To The Study Of Parties And Party Organization İn Contemporary Democracies in Political Parties*. New York: Oxford Üniversitesi Press.
- Yanık, M. (2002). *Parti İçi Demokrasi*. İstanbul: Beta Yayınları .
- Yılmaz, B. (2009). *İngiltere'de Siyaset: Seçimler ve Siyasal Partiler*. İstanbul: Siyasal İletişim Enstitüsü.

ÖZGEÇMİŞ

04.01.1989 yılında Sivas'ın İmranlı İlçesi Cerit Köyü'nde doğdu. İlköğrenimine köyde birleştirilmiş sınıflarda başlayan Veli Reçber, 1998 yılında köy ilkokulu öğrenci yetersizliğinden kapanınca eğitime devam etmek için İstanbul'a geldi. Orta öğretimini Gülizar ve Zeki OB-DAN Yabancı Dil Ağırlıklı Lisesi'nde tamamladı. 2010 yılında kazandığı Sakarya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkiler bölümünü 2014 yılında tamamladı. Aynı yıl Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Sosyal Siyaset Yüksek Lisans programına yerleşen Reçber, hala eğitime devam etmektedir.

